

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

VIII

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

16-17 квітня 2020 року

Матеріали

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА

МАТЕРІАЛИ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ

(Суми, 16-17 квітня 2020 року)

Суми
2020

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: Матеріали восьмої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 16–17 квітня 2020 р.) / уклад. М. М. Набок; коректура англ. текст. Н. В. Мальованої. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 496 с.

До збірника увійшли наукові матеріали, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, етнолінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Складовою збірника є наукові розвідки з питань релігії та культури, соціальних комунікацій, психологічної теорії та практики, соціологічних досліджень.

Для викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів, усіх, хто цікавиться питаннями соціогуманітарного напрямку.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Оксана Гринюк (Київ) СЛОВОТВІРНА ПАРОНІМІЯ ЯК ВИД ПАРАДИГМАТИЧНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ АФІКСАЛЬНИХ ПОХІДНИХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	12
Ірина Кобякова, Діана Левкович (Суми) ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ	16
Тетяна Ципко, Аліна Фесенко (Суми) ФУНКЦІОНУВАННЯ АКРОНІМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ІНСТАГРАМІ.....	21
Анастасія Дебела (Київ) МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ДИРЕКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ У РЕГЛАМЕНТУЮЧИХ ТЕКСТАХ.....	25
Віталія Сокорчук (Київ) ДЕРИВАЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СУФІКСІВ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ В НАУКОВОМУ ТА ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	29
Олеся Єгорова, Юлія Коренівська (Суми) ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОСПРИЙНЯТТЯ НІМЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)	33
Анастасія Ружицька (Київ) ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ	38
Марія Руденко, Олена Назаренко (Суми) СЕМАНТИЧНА НАПОВНЕНІСТЬ ВЛАСНИХ ІМЕН У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ.....	43
Анастасія Часовських, Олена Назаренко (Суми) ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЯВИЩА КУЛЬТУРИ ПИТТЯ В МОВАХ РІЗНИХ НАРОДІВ	47
Лариса Щигло (Суми) ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА ЯК ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ	52
Анна Решитько (Суми) ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ	56
СЕКЦІЯ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ	
Антоніна Семенюк, Софія Погранична (Луцьк) СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВАМИ ОВОЧІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ.....	60

Євгенія Сусіденко, Світлана Баранова (Суми) ЗОВНІШНЬОМОВНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	64
Наталія Таценко, Єлізавета Нехаєнко (Суми) СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРАТИВУ ВІД ОБМЕЖЕНОЇ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ДЖО АБЕРКРОМБІ	68
Інна Жукович (Київ) КОНЦЕПТ ЧАСОПРОСТОРУ В АНТИУТОПІЧНОМУ РОМАНІ М. ЕТВУД «THE HANDMAID’S TALE» КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ	73
СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ (РОСІЙСЬКОЇ), АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ	
Ольга Шум (Київ) МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ГРУПАХ ЗІ ЗМІШАНИМ РІВНЕМ.....	77
Людмила Кулішенко, Віта Шищенко (Суми) МЕДИЧНІ ТЕРМІНИ У ТВОРАХ МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО (на матеріалі оповідання «Щастя Пейсаха Лейдермана»).....	81
Каріна Хачатар’ян, Ніна Мальована (Суми) ТЕХНОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ.....	85
Victoria Kurochkina, Oksana Gladchenko (Sumy) SOME ASPECTS OF TEAM-TEACHING METHODS IN ENGLISH CLASSES.....	88
Ольга Коньок, Насер Алі (Ліван) ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕКСТИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ...	92
Марина Казанджієва, Алла Роденко (Суми) ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ В ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	97
Тетяна Марченко (Суми) ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ АСПІРАНТАМИ ДРУГОГО РОКУ НАВЧАННЯ У СНАУ	101
Наталія Симоненко (Суми) ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД.....	105
Влада Макаренко (Суми) СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ	109
Алла Дядечко (Суми) АНГЛОМОВНИЙ СЛІЛ-ПРОЕКТ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРЕСТОРОГИ.....	113

Наталія Пилипенко-Фріцак (Суми) ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РОЛЬОВОЇ ГРИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ	118
Лариса Біденко, Ганна Кисельова (Суми) СИСТЕМА ВПРАВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (на матеріалі інтенсивного курсу).....	122
Ольга Скварча, Сандра Ебосон (Україна, Нігерія) ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УЯІ	126
Iryna Bashlak (Sumy) BLOOM'S CUBE + TRIZ = HOTS.....	130
Людмила Яременко, Алаві Неджад Юсеф (Україна, Іран) МІЖКУЛЬТУРНІ СТРАТЕГІЇ ВДЯЧНОСТІ ЯК КАНАЛ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОКОМУНІКАНТІВ.....	136
Віктор Завгородній (Суми) ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ТЕКСТ ЯК РІЗНОВИД МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	141
Володимир Басанець, Ольга Хардікова (Київ) ЗАВДАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ЯК ВИДУ ІНТЕРАКТИВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	147
Наталія Німенко (Суми) ВИВЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ТЕМ ЯК МЕТОД СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ	152
Євгенія Бурнос, Рехема Мпенду (Україна, Танзанія) ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	156
Тетяна Чернишова (Суми) МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	161

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Наталія Петрушова (Полтава) ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	166
Наталія Усенко (Суми) ЕВРИСТИЧНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ.....	170

Галина Швець (Львів) RAFT-STRATEGY AS ESSENTIAL TOOL IN TEACHING WRITING FOR NON- PHILOLOGICAL STUDENTS	175
Kseniia Volik (Sumy) CURRENT STATE OF EXTERNAL MIGRATION IN UKRAINE	179
Veronika Barvinok (Sumy) UKRAINIAN IT SERVICE EXPORT: TREND ANALYSIS AND GEOPOLITICAL PRIORITIES.....	183
Yevhenii Hyrchenko (Sumy) THE PROSPECTS OF THE GLOBAL BIOENERGY DEVELOPMENT.....	187
Svitlana Chorna (Sumy) FINANCIAL SECURITY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE....	192
A. Khaba (Sumy) BUSINESS PROCESSES AS A SOCIAL COMMUNICATION SETTING TOOL.....	196
Інна Зайцева (Суми) ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	201
Mykola Nikonov, Iryna Bashlak (Sumy) MEASUREMENTS OF BASIC QUALITY PARAMETERS OF ELECTRICITY	206
Наталія Муліна (Суми) ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СИНХРОННОГО ТА АСИНХРОННОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	209
СЕКЦІЯ 5. РЕЛІГІЯ ТА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА	
Лянхун Чжан (Китай) ДМИТРО ХВОРОСТОВСЬКИЙ У ВІДГУКАХ ЙОГО ГЛЯДАЧІВ ТА СЛУХАЧІВ	214
Боюань Ван (Китай) КИТАЙСЬКА ФОРТЕПІАННА МУЗИКА В ДОСЛІДЖЕННЯХ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ.....	219
Ольга Шарагіна (Київ) ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ МОЛИТВИ В РЕЛІГІЙНОМУ КОДІ «ТИХОЇ ЛІРИКИ» 60–80- Х РР. XX СТ.....	224
Hanna Diadchenko, Tetiana Dehtiarova (Sumy) LINGUAL IMAGE OF A PERSON IN THE POETIC WORKS BY SERHIY ZHADAN.....	228
Катерина Бердичевська (Київ) ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС» У РЕЛІГІЇ	233

Вікторія Гавриленко (Суми) ОСМИСЛЕННЯ СМЕРТІ У ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ XVII-XVIII СТОЛІТЬ: СВІТОГЛЯДНІ РЕФЛЕКСІЇ УКРАЇНЦІВ.....	237
Наталія Тубол, Махмудов Мухаммадсобір Бобуджон (Україна, Узбекистан) РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ОРНАМЕНТУ В КУЛЬТУРІ УЗБЕЦЬКОГО НАРОДУ	242
Луїза Морус (Київ) РЕЛІГІЯ ЯК СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ. ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ПАУЛЯ ТІЛІХА.....	247
Тетяна Повалій (Суми) ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	251
Поліна Масюкова, Тетяна Повалій (Суми) ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ РОЗРОБЛЕННЯ СЦЕНАРІЮ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЗАХОДУ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	256
Олександра-Стефанія Титаренко, Тетяна Повалій (Суми) ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ ЯК СУЧАСНОЇ ФОРМИ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ.....	261
Олена Похілько, Ірина Іванова (Суми) НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ БЕЗДЕРЖАВНОСТІ	266
Наталя Ворона (Суми) ПОЧУТТЯ ГУМОРУ ЯК МЕНТАЛЬНА РИСА І СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ...	271
Аріна Марченко, Ольга Бойко (Суми) ВЕСІЛЬНИЙ КЛАСТЕР ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	276
Ольга Падалка (Суми) ТРАНСКОРДОННІ КУЛЬТУРНІ ПРОЕКТИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ПРИВАБЛИВІСТЬ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	280
СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ	
Тетяна Храбан (Київ) ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ ІНТЕРНАФТІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕКТОРУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	285
Валерія Кострюкова, Світлана Баранова (Суми) ЗАСОБИ АРГУМЕНТАЦІЇ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ДИСКУРСІ.....	289
Юлія Коломієць, Ірина Серебрянська (Суми) РОЛЬ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СФЕРІ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	293

Надія Подоляка (Київ) ПРОБЛЕМА АВТОРСЬКОГО ПРАВА У 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТ. (З ЛИСТУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО ВИДАВНИЦТВА «РУХ» ІЗ ПИСЬМЕННИКАМИ)	297
Людмила Яременко (Суми) РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕДІАКОНТЕНТ: ВДЯЧНІСТЬ ЯК ДІЯ.....	301
Марина Колінько, Уляна Гоменюк (Київ) МОНАДНИЙ СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ	306
Valentyna Nemesh, Tetyana Pochatko (Суми) INTERNET ADVERTISING.....	309
Liliya Khomenko (Sumy) SOCIAL MARKETING COMMUNICATIONS FOR BLOOD DONORS RETENTION.....	312
Володимир Семенов (Суми) МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	316
Вікторія Шелест (Київ) АНТИНАТАЛІЗМ: ПРОБЛЕМА ВІДМОВИ ВІД ІСНУВАННЯ.....	320
Зореслава Шеденко (Суми) СТОРІНКАМИ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРЕСИ: ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ ЖИТТЯ УКРАЇНИ У ТВОРАХ МАЛОЇ ПРОЗИ	324
Алла Ярова, Акмал Таїров (Україна, Туркменістан) НЕВЕРБАЛЬНИЙ ПРОСТІР ТУРКМЕНСЬКОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ.....	328
Наталія Загорулько (Суми) ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ПРОФЕСІЮ, ЗА ЯКОЮ ВОНИ НАВЧАЮТЬСЯ	332
Сергій Король, Тетяна Нежевело (Суми) СУТНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ФАСИЛІТАЦІЇ В ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ОТГ.....	336
Альона Берлет (Суми) ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ПСИХОФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ.....	341
Марина Садівнича (Суми) ТЕМА ВІКОВИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ELLE UKRAINE».....	345
Олена Щербина-Яковлева, Валерія Ольшанська (Суми) КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОСУВАННЯ ТОРГОВОГО БРЕНДУ МОДНОГО ОДЯГУ.....	350

Елизавета Стрельченко (Суми) СТЕРЕОТИПНА ОЦІНКА ЛГБТ-ПРЕДСТАВНИКІВ ЗА ЗОВНІШНІМИ ОЗНАКАМИ.....	355
Володимир Дементов, Анна Недар (Суми) МОЖЛИВОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ПРОФІЛАКТИЧНІЙ РОБОТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ПТНЗ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	358
Ксенія Кальянова (Суми) СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВОЇ ЗВИЧКИ ТЮТЮНОПАЛІННЯ У ДІТЕЙ СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	363
Ольга Волянчук (Київ) FACEBOOK-ПОТЕНЦІАЛ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ....	367
Світлана Король, Наталія Загорулько (Суми) ВПЛИВ НАСЛІДКІВ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	372
Вадим Яременко (Суми) ВПЛИВ PR-КОМУНІКАЦІЙ ВІДОМИХ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ НА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	375
СЕКЦІЯ 7. ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ	
Інна Кравченко (Суми) ФОРУМ – ТЕАТР ЯК ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ	381
Олена Купенко, Богдана Ткаченко (Суми) ПРАКТИКА ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО УЧАСТІ У ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОЕКТАХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	385
Юлія Гончар (Суми) МЕТОДОЛОГІЯ SWOT- АНАЛІЗУ У ВИВЧЕННІ ПЕРСПЕКТИВ ПРОМОЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОДУКТУ В ОНЛАЙНОВИХ СЕРВІСАХ.....	388
Альона Павленко (Суми) «QARTA» – ПРОЄКТ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ МОНОТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРУ М. СУМИ.....	393
Нікіта Луцик (Суми) OPEN-AIR ФЕСТИВАЛЬ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ.....	398
СЕКЦІЯ 8. СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦИ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ	
Світлана Сушко (Київ) ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	402

Валерія Волощук (Суми)
МІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ.....407

Валентина Опанасюк (Суми)
КРИТЕРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ
ДЕРЖАВИ.....410

СЕКЦІЯ 9. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сергій Білодід, Парасковія Сахно, Світлана Подолкова (Суми)
СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СІМ'Ї В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ.....415

Катерина Марченко (Суми)
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ДИТИНИ В УМОВАХ АДАПТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ В
АНГЛОМОВНОМУ ТАБОРІ ENGLISH CAMP «UNIVER»420

Дар'я Данілова (Суми)
ПОНЯТТЯ «СЕНС ЖИТТЯ» В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ423

Наталія Теслик, Ольга Гвоздь (Суми)
СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ТА ВИРІШЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ
НЕПОВНОЛІТНІХ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....427

Наталія Коляда, Алла Курило (Суми)
МІЖОСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПОКАЗНИК ЩАСЛИВОГО БУТТЯ В СІМ'Ї...432

Анастасія Кобелева, Наталія Коляда (Суми)
СТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО ОДРУЖЕННЯ.....437

Oksana Gladchenko, Antonina Siryk (Sumy)
RECREATIONAL BENEFITS OF SKIING PROVIDED ON YOUNG STUDENTS.....441

Вікторія Матвієнко (Суми)
РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ.....445

Лілія Конончук (Суми)
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ...449

Юлія Якущенко (Суми)
ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗВО
ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....453

Даяна Тарасюк, Наталія Коляда (Суми)
СТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ
ДО СТЕРЕОТИПІВ ПРО СТОСУНКИ ТА ШЛЮБ.....457

Дарія Бережна, Тетяна Коробкова, Ольга Бойко (Суми)
МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ВИД ЕСТЕТОТЕРАПІЇ В ПСИХОКОРЕКЦІЇ.....463

Богдана Костюк, Ольга Бойко (Суми) ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ.....	466
Дар'я Данілова, Ольга Бойко (Суми) ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ГЕРОЇВ КАТЕГОРІЇ «ПОТВОРНЕ» В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.....	471
Олександра Кудрик, Володимир Павленко (Суми) ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ПРИЧИН РОЗЛУЧЕНЬ В УКРАЇНІ	476
Тетяна Ащанулова, Парасковія Сахно (Суми) ТРЕНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ШАХІСТІВ ТА ВМІННЯ МИСЛИТИ СИСТЕМНО.....	480
Анастасія Медяник (Суми) КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНІ ЗАХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	485
Ганна Улунова, Богдана Костюк (Суми) ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ З ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ.....	490

СЕКЦІЯ 1.
ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Оксана Гринюк,

канд. філол. наук

доцент кафедри романо-германської філології

факультету іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова

СЛОВОВІРНА ПАРОНІМІЯ
ЯК ВИД ПАРАДИГМАТИЧНИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ АФІКСАЛЬНИХ ПОХІДНИХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено опису та аналізу словотвірних паронімів сучасної німецької мови, які є однокореневими похідними, володіють неповною звуковою подібністю та неповною морфологічною спільністю. Словотвірні пароніми мають денотативну близькість та різні сигніфікати.

Паронімія зі всіма властивими їй формально-мовними закономірностями є одним з явищ мови та займає визначене місце в її структурі. Пароніми поряд з синонімами, омонімами та антонімами є суттєвим видом системних відношень всередині словникового складу тієї чи іншої мови.

Словотвірні пароніми – це особливий тип семантичних відношень, зона дії яких, на відміну від синонімів, більш обмежена. Пароніми – схожі за звучанням, але не тотожні за значенням однокореневі слова з наголосом на одному і тому ж складі, відносяться до одного логічного ряду, до однієї частини мови та виражають поняття, відмінність між якими полягає в деяких додаткових змістових відтінках лексичних значень, що слугують для уточнення думки. Дане визначення є найбільш вичерпним, тому що воно враховує всі ознаки слів-паронімів: фонетичні, граматичні та семантичні [1].

Дискусійними є проблеми віднесення до паронімів лише однокореневих слів чи будь-яких фонетичних зближень, а також замкненість паронімічних пар

однією частиною мови з тотожними морфологічними категоріями. Ми вважаємо їх однокореневими. Визнання паронімічними однокореневих слів однієї частини мови надає паронімії статусу системного явища.

Однокореневі слова стають паронімами лише тоді, коли вони набувають найбільшої самостійності та диференційованості в своєму лексичному значенні. Тому неможливо віднесення до паронімів всіх однокореневих слів, у яких одне слово вказує на ознаку, а інше на частину цієї ж ознаки в іншій кількості: *Nominat* – *Nominant*, *Garant* – *Garantie*, *Abonement* – *Abonent*. Невід’ємною ознакою паронімів є співзвучність префіксів (якщо вони префіксальні), часто співзвучність суфіксів, збіг місця наголосу на одному і тому ж складі, належність до одного лексичного роду (частини мови, роду, числа).

Паронімічні ознаки слід шукати в структурі слів, а не в факті їх схожого звучання, тому що в цьому випадку паронімами виявляються і омофони, типу «род – рот». За значенням такі слова лінгвістично визначаються як семантичні варіанти одного і того ж слова чи близькі синоніми, а за формою вони навіть ближчі, ніж деякі типи синонімів: *Block* – *Klotz* – *Klos* – *Pflock* (колода), *Bitz* – *Glitz* – (блиск), *Schleife* (бант, петля) – *Schlinge* (петля), *Schleicher* (той, хто підкрадається) – *Schleier* (покривало). Якщо збіг двох фонетичних форм такий, що межа частин, які співпадають припадає на межу префікса, кореня, суфікса, то завдяки цьому вичленується їх спільний префікс, корінь, суфікс, але паронімії тут ще немає. Якщо ж межа є в середині префікса, кореня, суфікса, закінчення, то створилися умови для паронімії. Схожість значень може мати загальний та неозначений характер.

Під словотвірними паронімами розуміють однокореневі похідні, які володіють неповною звуковою подібністю, неповною морфологічною спільністю: спільним коренем або нетотожними твірними основами, денотативною близькістю та різним сигніфікатом. Пароніми – це слова, різні за семантикою, за понятійним компонентом, однак вони зберігають слабкі зв’язки з денотатом [3, с. 348–349].

Враховуючи особливості словотвірних паронімів, виділяють такі групи:

– пароніми, які відрізняються префіксами: *Brüder* – *Gebrüder* (брати);

– пароніми, які відрізняються суфіксами: *Verständnis* – *Verständigung* (розуміння);

– пароніми, що розрізняються характером основи: один має непохідну основу, а інший – похідну. При цьому в парі можуть бути: а) слова з непохідною основою та префіксальні утворення: *Wachsen* – *Anwachsen* (ріст – приріст); б) слова з непохідною основою та без-префіксальні слова з суфіксами: *Spaß* – *Spaßerei* (задоволення); в) слова з непохідною основою або слова з префіксом та суфіксом: *Sorge* – *Besorgnis* (турбота).

У семантичному відношенні серед паронімів виявляються дві групи:

– пароніми, які відрізняються тонкими змістовими відтінками. Таких паронімів більшість, їх значення коментується в лінгвістичних словниках: *Parodontose* – *Parodontitis* (пародонтоз), *Worte* (вислів) – *Wörter* (слова), *Festessen* (святкова їжа) – *feste Essen* (переїдання);

– пароніми, які чітко відрізняються за змістом. Таких одиниць у мові існує не багато.

За ступенем синонімічної спільності пароніми поділяють на синонімічні, контактні та дистантні.

В якості паронімів також розглядаються такі пари слів: сильні дієслова і утворені від них каузативні дієслова слабкої відміни: *fallen* – *fällen*, *trinken* – *tränken*, *fließen* – *flößen*; дієслова, які є похідними від субстантивованих основ з чи без умлаута і мають різне значення: *Dampf* – *dampfen* – *dämpfen*, *Mund* – *munden* – *münden*, *Wasser* – *wassern* – *wässern*; утворені від одного і того ж прикметника різні за значенням дієслова: *laut* – *lauten* – *läuten*; *krank* – *kranken* – *kränken* [2, с. 99].

Синонімічні пароніми близькі і за формою і за змістом, маючи хоча б одне спільне словникове значення. Багато паронімів такого типу здатні до взаємозаміни у визначених контекстах: *Konsolidation* – *Konsolidierung* (консолідація), *Irrnis* – *Irrung* (непорозуміння).

Друга група паронімів – контактні пароніми. Це слова, які не мають спільних словникових значень і тому в мовленні не є взаємозамінними. Разом з цим, контактні пароніми виявляють денотативну близькість, яка визначається як належність до одного семантичного поля: *Versprechen* (обіцянка) – *Verbrechen* (злочин). Слід зазначити, що тотожність семантики не свідчить про лексичну тотожність слів [4, с. 48–49].

Синонімічним та контактним паронімам протиставлені дистантні пароніми як слова, схожі за звучанням, але різні за значенням. В цілому такі слова неможна вважати паронімами. Однак зі всієї сукупності такого роду слів можна виділити дві групи, які слід вважати паронімічними: а) довільні зближення двох (чи декількох) слів з метою утворення особливого змістового ефекту; б) помилкові, недовільні зближення слів, які регулярно повторюються в мовленні, свого роду «традиційні помилки», які називають паронімічною атракцією.

Отже, в плані вираження паронімія ґрунтується на схожості фонетичного складу слова, при цьому ця схожість є своєрідною функцією, яка залежить від довжини слова: схожість велика в початкових звуках слова, мінімальна в середині та знову збільшується у кінцевих звуках, але в кінцевій долі схожість залежить також від частини мови, до якої належить слово. Це співвідношення є спільною властивістю паронімії в індоєвропейських мовах. Таким чином, словотвірна паронімія є важливою об'єктивною властивістю мови. Вона є не тільки джерелом помилок для мовців, але й засобом упорядкування інформації, що є доречним у лексичному складі мови.

Список використаних джерел:

1. Вишнякова О. В. Паронимы современного русского языка / О.В. Вишнякова. – М.: Русский язык, 1987. – 280 с.
2. Грачова Ю. В. Паронимия и виды паронимов в немецком языке Вестник МФЮА. – №4. – 2015. – С. 97–104.
3. Ищенко Н. Г. Синонимия однокоренных производных имен существительных современного немецкого языка: дис. ... доктора филол. наук: 10.02.04 / Н. Г. Ищенко. – К., 2001. – 466 с.
4. Кузнецова И. Н. О семантической классификации паронимов / И.Н. Кузнецова. Вестник МГУ: серия филология, 1977. – № 4. – С. 46–56.

Ірина Кобякова,

канд. філол. наук

професор кафедри германської філології

Сумського державного університету

Діана Левкович,

студентка Сумського державного університету

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ

Одною з основних завдань лінгвістики є аналіз використання мови в комунікативних цілях. Мова як динамічна система постійно розвивається. Змінність мови зумовлена лексичними та іншими інноваціями, тісно пов'язаними із трансформаційними процесами в її лексико-семантичній системі. У лексиці еволюційні процеси безперервно відбуваються, тому вивчення змін словникового складу залишається одним із найактуальніших напрямів мовознавчих досліджень. Лексичний склад перебуває під значним впливом позамовної дійсності та найвиразніше відбиває динаміку розвитку мови, який є процесом об'єктивним, зумовленим цивілізаційною еволюцією. Саме тому на сучасному етапі розвитку літературної мови, коли її лексична система перебуває під інтенсивними впливами, актуальною є потреба в дослідженні численних шляхів та способів збагачення словникового складу мови.

Мовознавці розглядають евфемізми як мовне явище через призму його лінгвістичного та історичного розвитку. Як особлива частина лексичного фонду мови евфемізми є цінним джерелом лінгвістичних досліджень у різноманітних аспектах. Звичайно, поява в мові евфемізмів обумовлюється такими фактами, як соціальний статус комунікантів, офіційна обставини мовного акту, а також правила та норми соціальної взаємодії. Саме тому, промови політиків та тексти політичних документів просто містять безліч евфемістичних натяків та недомовленостей. І навпаки, чим більше люди знають одне одного і відчують

себе більш розкуто, тим менше вони відчують необхідність вживати евфемізми.

Лінгвістичний підхід до вивчення евфемізмів відображено в працях вчених В. Жельвіса, О. Реформатського, Л. Крисіна, Ф. Беквітата, М. Баумана, Б.Купера, Дж. Хьюз, Х. Росона.

Актуальність цієї роботи полягає у недостатньому вивченні питань щодо функціонування та класифікації евфемізмів. У наш час евфемізми відіграють неабияку роль у спілкуванні, адже, фактично, кожна мова або культура має свої власні евфемізми. Вони заступають назви предметів або явищ, які з погляду суспільної моралі вважаються непристойними, сприймаються доволі негативно.

Об'єктом дослідження виступають евфемізми у сучасній мові, а його предметом – лінгвістичні та соціолінгвістичні та лексико-семантичні особливості евфемізмів. Новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено спробу аналізу особливостей евфемізмів.

Мета розвідки полягає у поглибленні загальних знань щодо особливостей використання евфемізмів у соціокультурному середовищі. Реалізація мети дослідження передбачає вирішення наступних **завдань**: визначити поняття евфемізмів; дослідити способи створення евфемізмів; описати евфемізми з соціолінгвістичної точки зору.

Евфемізми (грец. *euphēmos* «добре» і *rhēmi* «говорю») – пом'якшені, благозвучні слова чи вислови, що за певних умов служать для заміни тих позначень, що видаються мовцеві непристойними чи небажаними, неввічливими, надто різкими [7, с. 36]. Евфемізми та евфемізація мови досягають своїм корінням природу людини як істоти, що відчуває свою слабкість перед силами природи. За словами вчених, забобонний страх, який відчувала ще первісна людина перед прямим найменуванням, породив заборони (табу) на певні слова, замість яких створюються нові.

Саме таким чином, на стадії первісних забобонів, які створювали люди, розпочав розвиватися найдавніший пласт евфемізмів – слів, що приховують реальну картину певного явища чи предмета. Надалі вони переходять у

номінації, евфемістична природа яких відходить на задній план і залишається у свідомості людей як пережиток віри у магічну силу [6, с. 130].

Мовний етикет є важливим елементом соціолінгвістичного портретування, оскільки є носієм інформації щодо лінгвальних та екстралінгвальних процесів мови. З часом людина еволюціонувала, змінювалися її погляди та ставлення до життя та оточуючих. Після того утворилася нова хвиля використання евфемізмів, а саме з міркувань сорому, совісті та ввічливості. Саме евфемізми пом'якшують ефект грубого, нецензурного або неетичного висловлювання, які використовують у текстах, повсякденних розмовах, політиці та в інших сферах життя.

Евфемія розглядається як складне та багатогранне мовне явище, яке має три взаємопов'язаних аспекти: соціальний, психологічний та лінгвістичний. Всі евфемізми умовно поділяються на наступні групи: терміни; расова національна приналежність; вік; релігія; соціальне і фінансове положення; професії.

В. Великорода на основі прагматичних особливостей вживання евфемізмів та запропонованого їх трактування виділяє такі функції евфемічних субститутів: превентивна, риторична, елевативна, конспіративна та дистортивна [1, с. 7-8]. Головна функція евфемізмів – функція ввічливості [2, с. 135]. Суть її полягає в уникненні неграмотних і некультурних слів. Як заявила Джоана Ченел, «невизначеність використовується як один зі способів дотримання правил ввічливості для певної культури» [5, с. 98].

Ввічливість відіграє важливу роль у спілкуванні людей, бо впливає на розвиток відносин між людьми [3, с. 112]. Вона розглядається як одне з основних соціальних обмежень людської взаємодії, яке регулює комунікативну поведінку учасників, постійно нагадуючи їх про необхідність враховувати почуття інших. Необхідно враховувати їх почуття, щоб встановити рівні взаємного комфорту та розвитку взаєморозуміння, що, у свою чергу, полегшує та пришвидшує спілкування між людьми. Евфемізм та ввічливість є взаємозалежними явищами в тому сенсі, що необхідність бути ввічливим у багатьох ситуаціях визначає використання евфемізмів.

У прагматиці евфемізми також виконують роль табу. Табу є головною психологічною основою виникнення табу. Евфемізм – це уникнення неприємних, некоректних речей. Відомий соціолінгвіст Юань одного разу сказав: «Взагалі кажучи, виникнення евфемізму починається з табу». Евфемізм використовується вже доволі довгий період часу, і він тісно пов'язаний з табу. Фактично, евфемізм став належати до мовленнєвих табу ще в ранній період людської еволюції. Коли люди хочуть уникнути і відмовитися від заборонених слів, вони повинні знайти інше слово для заміни.

Аналіз евфемізмів показав, що головна функція евфемізмів – приховати чи завуалювати явище, що в суспільній свідомості має негативну оцінку, тим самим пом'якшити або зашифрувати заборонені чи табуйовані слова, що зумовлено соціально-політичними, історико-культурними, релігійними, етичними й естетичними чинниками. Лінгвістичний аналіз евфемізмів дозволяє поділити їх на евфемізми значення та евфемізми форми. Структурно-семантичний аналіз евфемізмів уможливує окреслення особливостей евфемізмів на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях мови.

Одною з основних завдань лінгвістики є аналіз використання мови в комунікативних цілях. Кожна мова є не тільки найпотужнішим засобом спілкування, знаряддям думки (мислення), а й духом народу, його історією та необхідною умовою самого існування [4, с. 7].

Поява в мові евфемізмів обумовлюється такими фактами, як соціальний статус комунікантів, офіційна обставина мовного акту, а також правила та норми соціальної взаємодії. Саме тому, промови політиків та тексти політичних документів просто містять безліч евфемістичних натяків та недомовленостей. І навпаки, чим більше люди знають одне одного і відчують себе більш розкуто, тим менше вони відчують необхідність вживати евфемізми.

Евфемізми можуть бути й милосердними, навіть, необхідними. Зокрема, у випадках, коли на перший план, замість ясного і точного вираження емоцій, виходить потреба не зачепити почуттів. Про дітей, які відстають в інтелектуальному розвитку, чи неадекватно поведуться, мабуть, дійсно краще

сказати, що в них «*особливі (спеціальні) потреби*». Звісно, це не полегшує завдання навчати їх чи просто знаходити з ними спільну мову, однак, це може позбавити їх знущань з боку їх однолітків, чи дозволить їм не зламатися. Говорячи про стару людину також, напевно, краще і милосердніше описати її як «*тендітну*», аніж як «*старезну*».

Висновки. Дослідження показало те, що для виникнення евфемізмів найбільш важливим детермінантом мовної поведінки є ціль комунікацій, які обумовлюють евфемізацію мови. З упевненістю можна стверджувати про **цінність** цієї роботи, яка полягає у визначенні евфемізмів. Перспективу нашого дослідження становить неоднозначність трактування поняття «евфемізм», відсутність чіткої класифікації евфемізмів слугують основою для подальших лінгвістичних розвідок.

Список використаних джерел:

1. Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові: дис. канд. філол. Наук : 10.02.04 / Віра Богданівна Великорода ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л.: [б. в.], 2007. – 19 с.
2. Мілева І.В. Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок сходу України: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / І. В. Мілева. – Луганськ, 2005. – 235 с.
3. Тхір В. Б. Особливості утворення політичних евфемізмів (на прикладі ідеологічних евфемізмів) / В. Б. Тхір // Гуманітарний вісник. Сер. «Іноземна філологія». – Черкаси, 2004. – Ч. 8. – С. 313–315.
4. Швачко С.О., Кобякова І.К. Вступ до мовознавства (курс лекцій): Посібник. – Вінниця: Нова книга. – 224 с.
5. Channell, J. 1994. Vague Language. Oxford University Press – 98 p.
6. Linfoot-Ham K. The linguistics of euphemism: A diachronic study of euphemism formation // Journal of Language and Linguistics. – 2005. – Т. 4, №. 2. – Р. 227-263.
7. Neaman J.S. Kind Words: A Thesaurus of Euphemism. / J. S. Neaman, C. G. Silver – New York : Avon Books, 1990. – 409 p.

Тетяна Ципко,

старший учитель англійської мови вищої категорії

Сумської обласної гімназії-інтернат для

талановитих та творчо обдарованих дітей

Аліна Фесенко,

учениця Сумської обласної гімназії-інтернат для

талановитих та творчо обдарованих дітей

ФУНКЦІОНУВАННЯ АКРОНІМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ІНСТАГРАМІ

У сучасному столітті, сповненому інформацією, часу на спілкування залишається все менше і менше. Як би парадоксально це не звучало, але чим більшою кількістю інформації розпоряджається людина, тим більше методів вона шукає для зменшення її обсягу і передачі в більш стислому вигляді. Один із методів зменшення та скорочення обсягу інформації є акронімізація, що, в свою чергу, є **актуальним** предметом для дослідження у сфері лінгвістики, адже відображає сучасні тенденції у зміні мови.

Метою поданої роботи є опис функціонування акронімів в англomовному інстаграмі. Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення таких **завдань**:

- осмислити поняття акроніму та його статус в системі творення субстандартної лексики;
- проаналізувати основні групи акронімів;
- вивчити специфіку використання акронімів користувачами інстаграму.

Об'єктом дослідження є акроніми, за допомогою яких утворюється англomовний кіберсленгу, а його **предметом** – словотвірні особливості акронімів, що використовуються в англomовній соціальній мережі «Інстаграм».

В. Г. Вілюман зазначає, що основну роль у поповненні сленгової лексики англійської мови відіграє переосмислення слів у результаті їхнього переносного вживання, звуження та розширення значення. Багато сленгізмів виникають у

результаті скорочення та словоскладання [1, с. 137]. І таким методом скорочення складних лексем, що досліджується у цій роботі, є акронімізація.

Акроніми – це аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків, узятих за основу творення слів. Хоч і порівнюють його з аббревіацією та скороченням, але головна відмінність полягає в тому, що акроніми слід сприймати як нові самостійні слова. Вивченням акронімів займалися такі вчені, як: Д. Крістал, Є. А. Дюжикова, Ф. Рігз, К. Гарланд та інші.

Акроніми кіберсленгу можна поділити на три основні групи: однозначні акроніми, акроніми-омоніми та цифрові акроніми. Д. Крістал наполягає на визначенні акронімів як аббревіатури, що утворена із перших літер її складових, і може читатися як за алфавітним звучанням (*BBC, EEC*), так і за правилами орфоєпії (*NASA, NATO*) [3, с. 342.]. Акронім – середня ланка між словоскладанням і аббревіацією, що робить його дуже широкою, і майже невичерпною темою для досліджень мовознавців з різних країн.

Однозначний акронім – це аббревіатура, яка має виключно одне значення та не містить у своєму складі цифрових позначок. Наприклад: *BBIAM – Be back in a minute, ASAP – as soon as possible* тощо.

У свою чергу, однозначні акроніми поділяються на дві підгрупи: повноцінні однозначні акроніми та однозначні акроніми із службовими словами. Повноцінні однозначні акроніми – це однозначні акроніми, за основу яких узято слова, які не є службовими. До цієї підгрупи можна віднести такі скорочення: *ILY – I love you, BBY – baby, AGIG – American Girl InstaGram, AYSOS – are you stupid or something, NP – no problem, LOL – laugh out loud, QT – quality time, FP – fair play, SMH – shaking my head, CB – call back, LB – like back, CFC – chat first com, YF – your friend.*

Доволі часто серед коментарів соціальних мереж можна зустріти незрозумілі, на перший погляд, скорочення. Використання акронімів у черговий раз підтверджують тенденцію спрощення сленгу. Соціальні мережі досить швидко знайшли свою популярність у всьому світі. Кожного дня ми спілкуємося, використовуючи різноманітні Інтернет-ресурси. Однією з найбільш популярних

соціальних мереж є «Інстаграм», це додаток для обміну фотографіями і відеозаписами з елементами соціальної мережі. 31 січня 2019 року голова Facebook М. Цукерберг поділився інформацією про те, що публікації в розділі Instagram Stories переглядають 500 млн. користувачів на день.

У зв'язку з величезною популярністю цього додатку, саме його було обрано у якості матеріалу вивчення. У дослідженні аналізувалися сленгові одиниці, що містяться у коментарях підписників таких груп та відомих особистостей, як Kimkardashian, Benazelart, Lili Reinhart, Kristen Hancher, Hannah Stocking, Kylie Jenner, Lexibrook Rivera, Nadia Turner, оскільки відображають актуальні тенденції у мові молоді та зміни у структурі кібермови.

Інстапростір – це середовище, де міститься велика кількість прикладів акронімів. Проаналізувавши коментарі користувачів вищезазначених груп та популярних особистостей, було виявлено, що вони використовують:

- однозначні акроніми (*Happy birthday Brent, ur so inspiring* [6]);
- акроніми-омоніми (*SOS so hot* [7]);
- цифрові акроніми (*I do it j4f*[4]);
- акроніми на позначення сміху (*Lol* [6]);
- акроніми, що позначають залишення співрозмовника на деякий час (*BBL baby* [7]);
- акроніми-прощання (*NAGN guys i go sleep now* [4]);
- акроніми для вираження почуттів (*Ahhh ILYYY* [3]);
- акроніми для вираження думки (*TBH its really cool* [5]);
- акроніми для вираження власних вражень (*GG i was there* [3]);
- акроніми ввічливості (*THX for the season 4* [4]);
- акроніми побажань (*GLHF i hope i will see u* [7]).

Отже, в наш вік комп'ютерні Інтернет-технології відіграють важливу роль в житті достатньо великої частини населення. Проаналізувавши акроніми кіберсленгу, можна зробити висновок, що саме такий спосіб скорочення слів являється досить ефективним і часто використовується в соціальній мережі «Інстаграм». Акроніми можна поділити на три основні групи: однозначні

акроніми, акроніми-омоніми та цифрові акроніми. Однозначні акроніми мають лише одне значення і в свою чергу поділяються на дві підгрупи за відсутністю та наявністю службових слів в структурі. Акроніми-омоніми мають декілька значень, тобто букви в складі акронімів можуть позначати не одне скорочене слово. Цифрові акроніми відрізняються від попередніх наявністю цифр в структурі. Скорочення відбувається за таким принципом: для відповідного скупчення букв обирається схожа за звучанням цифра. Крім цього, акроніми можна класифікувати й за іншою ознакою – метою використання. Так, можна виділити найбільш поширені групи: акроніми для позначення сміху, акроніми для прощання, акроніми для вираження почуттів, акроніми для вираження думки, акроніми для вираження власних вражень від певної події, акроніми ввічливості, акроніми побажань.

Проведене дослідження засвідчує, що сучасна мова молоді йде шляхом уніфікації та спрощення, з'являються нові слова, які здатні замінити звичні для нас вирази. Сленг допомагає в самовираженні окремих груп суспільства, надає певного характеру мові.

Список використаних джерел:

1. Вилюман В. Г. О способах образования слов сленга в современном английском языке / В. Г. Вилюман // Вопросы языкознания. – 1960. – № 6. – С. 137–140.
2. Benazelart [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.instagram.com/p/B4sil_6JMr9
3. Crystal D. An Encyclopaedic Dictionary of Languages / D. Crystal. – London : Penguin Books Ltd, 1994. – 448 p.
4. Kimkardashian [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.instagram.com/p/B7MCivZAvPY>
5. Kristenhancher [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.instagram.com/p/B7MMLbahltY>
6. Lexibrookerivera [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.instagram.com/p/B7HK9UgA0Ch>
7. Nadiaturner [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.instagram.com/p/B59OpvhBzmc>

Анастасія Дебела,

студентка Національного технічного університету

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ДИРЕКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ У РЕГЛАМЕНТУЮЧИХ ТЕКСТАХ

У сучасному світі комунікація стала невід'ємною складовою нашого повсякдення. Текст є результатом реалізації як письмової комунікації, так і усного мовлення. Також доцільно розглядати тексти як комплексну мовленнєву дію, яка складається з інших (субсидіарних) мовленнєвих дій (актів).

Актуальність обраної теми полягає у необхідності дослідження мовного вираження директивних мовленнєвих актів у регламентуючих текстах, які є одними з найпоширеніших у текстовому просторі і належать до повсякденної комунікації у різних стилях.

Метою дослідження є визначення мовних засобів вираження директивної функції у регламентуючих текстах.

Мовленнєвий акт – цілеспрямована мовленнєва дія, яка здійснюється згідно з принципами та правилами мовленнєвої поведінки, прийнятними в суспільстві. Іллокутивний потенціал таких висловлень полягає у тому, що вони мають за мету не тільки донести інформацію до реципієнта, але й спонукати його до дії.

Існує кілька різних класифікацій мовленнєвих актів, але ми розглянемо одну з найрозповсюдженіших – класифікація американського логіка Джона Серля, який власне і виступає одним з засновників теорії мовленнєвих актів. Він розрізняє такі типи мовленнєвих актів:

1. Репрезентативи або асертиви – зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання.
2. Директиви – спонукають адресата до дії.

3. Комісиви – зобов'язують мовця виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки.

4. Експресиви – зображують психологічний стан мовця.

5. Декларативи – акти, функція яких полягає у словесному оформленні різних типів соціальних дій (наприклад, вінчання) [1].

Директивні мовленнєві акти характеризуються впливом на людину, спонуканням її до певної дії, при цьому вони мають різний ступінь категоричності (мовленнєві акти дозволу, недозволу, вимоги, заборони очевидно будуть мати різне мовне оформлення).

До директивних текстів належать закони, заяви, заборони, інструкції, приписи, правила поведінки тощо.

Мовознавець К. Брінкер виділяє певний набір індикаторів – мовних та контекстуальних засобів, за допомогою яких визначається директивна функція у тексті. Це можуть бути перформативні висловлювання (*я дякую, я прошу тощо*), речення (питальні, стверджувальні, спонукальні), тобто експліцитні мовні засоби. Також до індикаторів директивної функції можуть належати контекстуальні сигнали, тобто такі, які проявляються імпліцитно та виявляються за наявності фонових знань [4, с. 112–114].

Директивну функцію знаходимо у регламентуючих текстах, які належать до директивних (або, як вони визначаються в інших працях, апелятивних) текстів, тобто їхня основна мета – спонукати конкретного реципієнта до мовленнєвої або посткомунікативної дії. Апелятивні тексти містять експліцитне вираження вищезазначеної мети за допомогою певної сукупності взаємопов'язаних мовних одиниць, які й вказують на наявність у тексті категорії апелятивності [2].

На прикладі текстів, які регламентують правила поведінки в зоопарку, театрі та музеї показано різні засоби вираження директивної функції та її ступені залежно від типу та основних іллокуцій текстів.

Під час аналізу цих типів текстів було виявлено відмінності, незважаючи на те, що в них чітко простежується апелятивність. У зоопарку, через наявність

підвищеної небезпеки, з'являється необхідність застерегти відвідувачів від небажаних вчинків. Тому зараз текст правил розміщується у путівниках, на території та інтернет-сторінці зоопарку (часто – у вигляді окремого розділу під назвою «*Zoo-Ordnung*»).

На нашу думку, через наявність ризиків для здоров'я та життя відвідувачів, директивність додає регламентуючому тексту категоричного забарвлення. В більшості випадків директивні мовленнєві акти комбінуються з пояснювальними, щоб надати обґрунтування заборонам та уникнути цієї негативної оцінки та конфлікту з реципієнтом через образу на прямий наказ.

Нижче представлені мовні засоби вираження директивної функції, які зустрічаються у таких текстах найчастіше:

1. Імператив, який прямо виражає бажання мовця: «*Übersteigen Sie die Barrieren nicht, setzen Sie Ihre Kinder nicht auf Gehegeeinfriedungen*» («Не перетинайте огороження, не ставте дітей за огорожувальні бар'єри»)[8];

2. Пасивні конструкції : «*Das Füttern der Tiere ist ausdrücklich verboten*» («Годувати тварин категорично заборонено») [8];

3. Використання пасивних та активних конструкцій з модальними дієсловами: «*Innerhalb des Zoologischen Gartens sollen sich die Besucher auf den hierfür vorgesehenen Wegen und Plätzen aufhalten*» («На території зоопарку відвідувачам слід пересуватися тільки по призначених для цього доріжках») [8];

4. Прикметники, які вживаються предикативно: «*...ist die Einhaltung folgender Regeln unerlässlich*» («... необхідно дотримуватися таких правил») [8].

У порівнянні з регламентуючими текстами у зоопарках, тексти правил поведінки у театрі та музеї значно відрізняються як за способами вираження, так і за характером апелятивності.

У більшості випадків директивна функція виявляється у вигляді прохання. Наприклад, через імператив, але з додаванням перформатива-прохання «*bitte*»: «*Bitte nutzen Sie hierfür unsere kostenfreien Garderoben oder Schließfächer*» («Для цього скористайтеся, будь ласка, нашими безкоштовними гардеробами або камерами зберігання») [5].

У випадку, коли це чітка заборона, автор надає пояснення, щоб зменшити ступінь категоричності. Наприклад: «*Video-, Bild- und Tonaufnahmen während der Vorstellungen sind aus urheberrechtlichen Gründen nicht gestattet*» («Відео та фотозйомка та звукозапис під час вистави не дозволяються у зв'язку з дотриманням авторського права») [7].

Використовуються також прикметники, які вживаються предикативно («*Eine Anmeldung ist erforderlich bis spätestens fünf Arbeitstage vor dem Vorstellungstermin*» («Реєстрацію необхідно здійснити не менш ніж за п'ять робочих днів до дати вистави») [3]) і пасивні та активні конструкції з модальними дієсловами («*Alle Besuche von Gruppen, auch ohne gebuchte Veranstaltungen, müssen vorher angemeldet werden*» («Всі відвідування груп, навіть без бронювання, повинні бути зареєстрованими заздалегідь») [6]).

Таким чином, можемо прослідкувати, автор звертається до однакових мовленнєвих дій (заборона, недозвіл, вимога, прохання), використовуючи певні формулювання та пом'якшуючи категоричність виразів, що, наприклад, пояснюється у текстах правил поведінки у театрі та музеях їхнім спрямуванням більше на «прохання» відвідувачів, не заважати іншим.

Висновки. Отже, ступінь вираження директивності у регламентуючих текстах залежить від типу текстів та їх основних іллокуцій. На прикладі текстів-правил поведінки у зоопарку, театрі та музеї були проілюстровані різні мовні засоби вираження директивної / апелятивної функції. Як бачимо, аналіз присутніх у текстах мовленнєвих дій ґрунтується не лише на суб'єктивній інтерпретації дослідника, а й може мати чітку об'єктивацію у вигляді переліку мовних засобів вираження мовленнєвих дій у різних типах текстів.

Список використаних джерел:

1. Дегтярьова К. В. Основи теорії мовної комунікації: навчально-методичний посібник для студентів факультету філології та журналістики напряму підготовки 6.020303 «Філологія. Українська мова і література» [Електронний ресурс] / К. В. Дегтярьова. – Полтава, 2012. – 70 с. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5045/1/Degtyarova.pdf>

2. Коцюба Н.Й. Апелятивність текстів офіційно-ділового стилю [Електронний ресурс] / Н. Й. Коцюба // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Філологія. Мовознавство. – 2015. – Т.253, Вип.241. – С.55-59. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_253_241_13
3. Alle wichtige Information für Ihren Besuch bei uns - Deutsches SchauspielHaus Hamburg. – Режим доступу: https://www.schauspielhaus.de/de_DE/ihr-theaterbesuch-container#imtheater
4. Brinker, K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden/von Klaus Brinker. 8. Neu bear., erw. Aufl. – Berlin: Schmidt, 2014. – 188 S.
5. Deutsche Historisches Museum& Besuch und Service. – Режим доступу: <https://www.dhm.de/besuch%20und%20service/>
6. Museum Berggruen: Buchbare Angebote. – Режим доступу: <https://www.smb.museum/museen-und-einrichtungen/museum-berggruen/besuch-planen/buchbare-angebote.html>
7. Nützliches für Ihren Theaterbesuch - Deutsches SchauspielHaus Hamburg. – Режим доступу: https://www.schauspielhaus.de/de_DE/gut-zu-wissen#mobiltelefonie
8. Zoo-Ordnung. Zoo Leipzig. – Режим доступу: <https://www.zoo-leipzig.de/zoo-ordnung/>

Науковий керівник: І. А. Гаман, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Віталія Сокорчук,

старший викладач кафедри романо-германської філології

факультете іноземної філології НПУ ім. М. П. Драгоманова

ДЕРИВАЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СУФІКСІВ ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКІВ У НАУКОВОМУ ТА ОФІЦІЙНО- ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню дериваційно-семантичних властивостей суфіксів іменників, які позначають рух, стан та дію у німецькій мові .

Проблема структурних і семантичних особливостей віддієслівних іменників здавна привертала увагу лінгвістів. Значний внесок у вивчення даної проблеми зробили Б. Абрамов, В.В. Виноградов, Б.Н. Головін, Т.Ф. Єфремова, Є.А. Земська, Л.П. Катлінська, Є.С. Кубрякова, В.В. Лопатін, Н.А. Маслова, П.А.

Соболева, М.Д. Степанова, А.Н. Тіхонов, І.С. Улуханов, В.Н. Хохлачева, Н.Ю. Шведова, М.Н. Янценецька, та інші.

Однак, незважаючи на значну кількість робіт із даної проблеми, можна стверджувати, що явище віддієслівних іменників ґрунтовно не вивчене. Автори існуючих досліджень або вирішують завдання широкого теоретичного узагальнення, або розглядають конкретні випадки структурного і семантичного аналізу віддієслівних іменників. На сьогодні немає узагальнюючого дослідження з теорії цього явища, відсутній послідовний опис структурно-семантичних особливостей віддієслівних іменників, а тому названі наукові проблеми вимагають певного вирішення.

Наразі науковцями накопичений значний лінгвістичний матеріал, створена необхідна теоретична база для вирішення проблем основних елементів і одиниць словотвірної системи, аспектів і параметрів її опису. Однак в існуючих роботах розглядаються структурно-семантичні особливості окремих віддієслівних іменників, які, на думку різних авторів, є найбільш яскравими представниками цього класу.

Таким чином, **актуальність** теми обумовлена інтересом лінгвістів до проблем віддієслівного словотворення, важливістю опису словотворчих процесів як з формальної, так і з змістовної точок зору; визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення особливостей віддієслівних іменників, які позначають рух, стан та дію у німецькій мові .

Мета – аналіз суфіксів віддієслівних іменників, які позначають рух, стан та дію у німецькій мові у науковому та офіційно-діловому дискурсах.

Для досягнення мети ставилися такі завдання:

- розглянути визначення поняття «віддієслівний іменник»;
- виокремити віддієслівні іменники та особливості їх утворення;
- охарактеризувати віддієслівні іменники в німецькій мові;
- проаналізувати визначення словотвірної вмотивованості у німецькому мовознавстві;

- визначити роль словотворчих формантів в утворенні значення віддієслівних іменників та розглянути дериваційно-семантичні властивості суфіксів віддієслівних іменників німецької мови.

Матеріалом дослідження послужили тлумачні словники німецької мов, Інтернет-джерела, посібники та інструкції з експлуатації тощо.

У даній статті проводиться дослідження конкретних особливостей віддієслівних іменників німецької мови, а саме суфіксів, на матеріалі наукового та офіційно-ділового дискурсів.

Семантичні ознаки, які виражають те чи інше значення префікса, модифікують лексичне значення твірної основи чи вказують на характер протікання дії у часі, надаючи дієсловам значення межі дії (виникнення, завершення, результату, переходу в інший стан та тощо.).

Для формування семантики похідного слова важливе значення мають лексична та синтаксична сполучуваність похідного слова. Сміслова структура твірного слова налічує не тільки лексичне значення свого джерела, не тільки словотвірне значення, але й приховані семи, які з'являються в результаті впливу синтаксичної та лексичної сполучуваності мотивуючого слова в похідному судженні.

У віддієслівній дериваційній парадигмі присутні дві категорії похідних іменників – іменників на позначення дії . У похідному слові виокремлюються і закріплюються ознаки, які імпліцитно присутні в дієслівному значенні. Схоже виокремлення і закріплення різних ознак спричинює розмежування цих категорій похідних як у зовнішньому, так і у внутрішньому синтаксисі.

Віддієслівним іменникам діяча притаманне прагнення “звести аргументи базового дієслова до мінімуму, або до повного звільнення від них, тому що суб’єктно-предикатні відносини представлені в структурі самого похідного” [3, с. 26]. При утворенні іменників на позначення дії префікс не впливає на вибірковість основи, оскільки вона визначається її вибірковістю . Ця залежність виникає внаслідок того, що дієслівні префікси обслуговують не тільки дієслівні основи, але й основи віддієслівних похідних. В утворенні іменників на

позначення дії префіксовані основи характеризуються низькою активністю, сполучуючись з суфіксом –er.

Відібравши і проаналізувавши 89 віддієслівних іменників, утворених префіксальним і префіксально-суфіксальним способами на матеріалі наукового й офіційно-ділового німецькомовних дискурсів, ми дійшли висновку, що кожному суфіксові притаманна своя твірна основа й свій префікс. Було обрано суто наукові жанри, які належать до науково-популярного та науково-технічного підстилів наукового стилю, а також ділові папери.

Виявлення внутрішньої семантичної валентності в області афіксації пов'язане зі значними труднощами, хоча ці труднощі легко подолати у зв'язку з такими причинами [1, с. 65]: афікси, на відміну від основ опорних слів, утворюють закриту, тобто відносно оглядову систему; семантична структура несемантизованих афіксів, зазвичай, більш обмежена, порівняно з семантичною структурою лексем, що зумовлюють словоскладання, отож її легше визначити; семантична валентність афіксів часто пов'язана з їхньою морфологічною валентністю.

У випадку більш чи менш ясної мотивації може бути визначене семантичне узгодження між твірною основою та афіксом, виходячи з реалізації того чи іншого елемента семантичної структури останнього. Прикладом може слугувати сумісне вживання субстантивних афіксів ge-, -e-.

У німецькій мові словоскладання є провідним способом словотворення. Значна частина словникового запасу німецької мови – складні слова. Особливо продуктивним є словоскладання як спосіб утворення слів, які означають предмети і явища, тобто іменників.

Специфіка німецьких складних іменників полягає в тому, що вони можуть виражати найрізноманітніші логіко-семантичні відношення, що передаються вільним словосполученням. Таким чином, складний іменник виконує як лексичні, так й синтаксичні функції.

Синтаксичний характер складних іменників виявляється в легкості і простоті утворення їх в процесі мовлення для вираження найрізноманітніших

сміслових відношень. В деяких випадках він зрозумілий із семантики безпосередніх складників, тобто компонентів складних іменників, їх внутрішнього контексту. Безмежна можливість німецького іменника вступати в зв'язки з іншими основами в формі складного слова складає специфічну рису структури німецьких віддієслівних іменників науково-технічного дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Гринюк О. Валентність твірних основ та словотвірних афіксів віддієслівних іменників на позначення дії у сучасній німецькій мові / О. Гринюк // Вісник Львівського ун-ту. – 2008. – Вип. 15. – С. 64 – 71.
2. Демешко І. М. Словотвірна парадигма віддієслівних іменників із значенням опредметненої дії / І.М. Демешко // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2007. – № 6. – С. 35 – 45.
3. Мурысов Р. З. Грамматика производного слова / Р. З Мурысов // Вопросы языкознания. – 1987. – № 5. – С. 18 – 29.
4. Серета Н. А. Компонентна структура значення похідних іменників на позначення якості в сучасній німецькій мові / Н.А. Серета // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2009. – № 23. – С. 322 – 330.

Олеся Єгорова,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

Юлія Коренівська,

студентка Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОСПРИЙНЯТТЯ НІМЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Одним із найбільш промовистих культурно- та етно-специфічних шарів лексики, якою оперує певна лінгвокультурна спільнота, є топоніми. Саме вони виникали в різні історичні епохи, змінювалися в часі за формою, часто за змістом, поширювалися залежно від конкретних історичних подій та соціальних умов (міграції населення, війн тощо). Вони можуть карбувати у собі інформацію

про історичні особливості ландшафту та природи краю, про історичні події, що відбувалися на цих територіях, про конкретні шляхи осмислення людиною світу довкола.

У царині германістики на сьогодні існує безліч наукових розвідок, присвячених різним аспектам топонімії Німеччини від найдавніших часів до сучасності. Серед них передусім дослідження А. Баха, Д. Бергера, Л. Франческіні, К. Шойнграбер та Ф. Грюнцвайга, Е. Айхлера, В. Кам'янця тощо.

Об'єктом пропонованого дослідження є сучасні назви федеральних земель Німеччини, предметом – виявлення актуальних вербальних асоціатів, що стоять за ними. **Актуальність** теми дослідження визначається загальними тенденціями сучасної лінгвістики до осмислення когнітивних засад окремих історичних номінацій, а також інтерпретації стисків історичної пам'яті нації, закарбованих в сучасній німецькій лінгвокультурі.

Метою розвідки є встановлення особливостей актуального взаємospрийняття німців з різних регіонів Німеччини шляхом проведення та інтерпретації результатів асоціативного експерименту.

Згідно з класифікацією, яку пропонує дослідник В. Кам'янець, німецькі топоніми поділяються на дві великі групи: назви природних об'єктів та назви об'єктів, створених у результаті людської діяльності. Серед назви природних об'єктів виокремлюються три підгрупи: 1) ороніми, що охоплюють назви форм рельєфу, як-от: назви рівнин, западин, гір, ярів тощо; 2) гідроніми – назви річок, морів, озер та інших водойм; 3) дрімоніми – назви лісових територій, гаїв, парків та їхніх частин. До другої групи входить низка підгруп топонімів, які утворилися в результаті людської діяльності (ойконіми, хрононіми, біблїоніми, хрематоніми тощо). При цьому хороніми, куди відносимо об'єкт цього дослідження – назви федеральних земель Німеччини, на думку В. Кам'янця займають проміжне положення між двома основними групами топонімів [2, с. 46–49].

На сучасному етапі до складу німецької федерації входять 16 суб'єктів зі статусом «держави-члена» (*Gliedstaat*, m) федерації. Загально їх називають федеральними землями (*Bundesland*, n / *Bundesländer*, pl; на офіційному рівні –

просто *Land*, n / *Länder*, pl), проте фактично три з них (Баварія, Саксонія та Тюрингія) мають статуси «вільних держав» (*Freistaat*, m), а дві (Гамбург і Бремен) – статуси «вільних (і) ганзейських міст» (*Freie (und) Hansestadt*, f). Столиця ФРН – м. Берлін, що також має статус землі [1, с. 61–62]. Проте так було не завжди і сучасний адміністративно-територіальний поділ ФРН є результатом складних історико-політичних подій середини ХХ ст.

Упродовж своєї історії аж майже до кінця ХІХ ст. Німеччина являла собою сукупність державних утворень різного розміру та статусу: королівства, князівства, герцогства, єпископства тощо. Не дивно, що сучасна Німеччина є продуктом об'єднання не просто різних земель, а й різних народів, культур та світоглядів. Звичайно, є речі, які об'єднують більшість німців, як-от: Бундесліга, Загальнонімецький автомобільний клуб (*ADAC*), спільний сором за історичне минуле, проте переважно громадяни Німеччини асоціюють себе із приналежністю до конкретного регіону, виявляють свою соціо-культурну та історичну ідентичність, а також осмислюють буття представників інших регіонів Німеччини, що безумовно рефлектується й у мові.

З метою ідентифікації соціокультурних-особливостей взаємсприйняття німців з різних регіонів у рамках пропонованого дослідження нами був проведений вільний асоціативний експеримент у письмовій формі.

У сучасній науці термін «асоціація» використовується в усіх сферах життєдіяльності людини і є суб'єктивним образом існуючих поза свідомістю людини зв'язків між явищами і предметами реального світу. Саме через асоціації виявляється індивідуальний, неповторний світ носія мови, з їх допомогою з'ясовується ставлення мовця до навколишнього світу, адже мова, що є формою існування думки, охоплює всі сфери індивідуального та суспільного життя людини, є невід'ємною частиною людської природи.

Організований у рамках експерименту список слів-стимулів містив 16 назв земель Німеччини. Опитуваним потрібно було якомога швидше вербально (письмово) відреагувати на кожне побачене слово-стимул. В експерименті, проведеному в липні-серпні 2019 р., взяли участь 22 інформанти – представники

різних регіонів Німеччини (м. Бремен, м. Берлін, м. Кельн, м. Бамберг та ін.). У результаті проведеного опитування отримано 352 реакції, що дозволяє встановити низку актуальних асоціатів, через які вербалізується досвід взаємосприйняття німців.

Для всіх слів-стимулів була підрахована частотність уживання того чи іншого слова. Найбільш частотні реакції вважаємо ядерними, менш частотні – периферійними. Наприклад, для слова-стимулу *Rheinland-Pfalz* (Рейнланд-Пфальц) найбільш частотною виявилася реакція *Wein*, що свідчить про усталену асоціацію регіону з традиціями виноробства, адже виноградні лози на територію сучасної Німеччини привезли та розсадили вздовж Рейну ще римські легіонери. Іншими актуальними реакціями на назву землі, на нашу думку, пов'язаними із першою, стали *Fasching* та *Karneval*, що свідчить про загальновідомі традиції святкування та проведення обрядів.

Тематично подібними найчастотнішими асоціатами назви землі Баварія (*Bayern*) стали кулінарним *Weißwurst* та номінація найвідомішого фестивалю *Oktoberfest*. Крім того, кулінарні асоціати превалюють й у портфоліо номінації *Hessen* (Гессен), де загальнонімецької слави здобули регіональне яблучне вино (*Apfelwein*) та франкфуртський *Grüne Soße*, а також *Thüringen* (Тюрингія), відома своїми кнедлями (*Klöße*) та ковбасками (*(Rost)bratwurst*).

Свій статус найголовнішого торгівельно-транспортного хабу виправдовує Гамбург (провідний асоціат – *Hafen*), статус наймузикальнішого місця – Бремен (провідний асоціат – *Bremer Stadtmusikanten*), а статус наймініатюрнішого регіону – Саар (вербальні реакції *klein, kleines Bundesland, „großes Maßstab“*). При цьому візитівками землі Північний Рейн-Вестфалія (*Nordrhein-Westfalen*) є карнавал (*Karneval*), Рурська область (*Ruhrpott, Ruhrgebiet*) та Кельнський собор (*Kölner Dom*).

Гідронімічні асоціати складають ядро або біляядерну зону чималої кількості профілів отриманих реакцій. Серед таких переважно назви або згадки про регіональні річки (Bremen: *Fluß, Weser*; Hamburg: *Elbe, Alster*), озерний (Бранденбург: *Seen, Seelandschaften*; Мекленбург-Передня Померанія: *Seen*,

Seeplatte) чи морський ландшафти (Нижня Саксонія: *Meer, Nordsee, Nordseeinsel*, Мекленбург-Передня Померанія: *Ostsee*; Шлезвіг-Гольштайн: *Meer, Ostsee, Nordsee, Strand, Schönberger Strand, Wattenmeer, Küste und Meer*).

Окрему групу становлять оцінні асоціати, що виражають індивідуальне (суб'єктивне) ставлення респондентів до денотату, що стоїть за слово-стимулом. Наприклад, чимало опитаних вважають Нижню Саксонію нецікавою (вербальні реакції *langweilig, uninteressant*) та відкрито «недолюблюють» Саксонію з її особливо складним для розуміння діалектом (асоціати *sächsischer Dialekt, Lieblingsdialekt*) та панівним в регіоні правоекстримістським політичним рухом (*AfD, Björn Höcke*), який відверто засуджують (*Nazis, Problembundesland*).

Безпосередньо із своєрідністю жителів регіону пов'язана й найчастотніша асоціація *Schwaben*, викликана серед опитаних словом-стимулом *Baden-Württemberg*. Часто про швабів кажуть, що вони скупі, тож не дивно, що багато опитаних вербалізували свої реакції через ад'єктиви *geizig* та *sparsam*. Водночас жителів Тюрингії деякі з опитаних називають милими (*nette Menschen*), Гамбурга – млявими та гордими (*lässig, stolz*), Гессена – асоціальними (*asozial*).

У більшості опитаних виникли чималі складнощі з визначенням асоціацій на слова-стимули *Brandenburg* та *Sachsen-Anhalt*: назви обох земель поодинокі асоціюються з певними особливостями ландшафту (Бранденбург: *Seen, Seelandschaften*; Саксонія-Ангальт: *Berge Harz, Brocken*), деяким Бранденбург відомий своєю столицею (*Potsdam*), проте відсутність високочастотних асоціатів свідчить про непопулярність та відносну непривабливість цих регіонів для німців.

Переважними асоціатами Берліну є, як не дивно, статус столиці (*Hauptstadt*) та політичного центру країни (*Angela Merkel, Regierung, Politik*). Проте цікавою для нас реакцією на слово-стимул став вираз „*arm, aber sexy*“, авторство якого належить колишньому меру Берліну Клаусу Воверайту. Дійсно місто стало магнітом для усіх, а також на думку деяких опитуваних центром руху хіпстерів (асоціат *Hipster*).

Сучасні особливості взаємосприйняття німців сформувалися під впливом тривалого історико-географічного співіснування у складі різних державних утворень в рамках певного політичного режиму. Не останню роль зіграли драматичні події ХХ ст., зокрема другої половини. Подальші дослідження потребують розширення стимульного списку слів та залучення широкого кола інформантів з метою отримання максимально об'єктивних результатів.

Список використаних джерел

1. Єгорова О. І. Німецькомовна Європа: нарис із лінгвокраїнознавства : навчальний посібник / О. І. Єгорова. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 195 с.
2. Kamianets W. M. Zur Einteilung der deutschen Eigennamen // Grazer Linguistische Studien. – 2000. – №54. – S. 41–58.

Анастасія Ружицька,

викладач кафедри романо-германської філології

Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Лексичний склад італійської мови формувався протягом віків, удосконалюючись у всіх своїх компонентах. Саме тому сучасна італійська мова неоднорідна за своїм походженням – вона складається не тільки з італійських слів, але й із слів, запозичених з інших мов, що відображає факти етнічних контактів, а також соціальні, економічні та культурні зв'язки між різними мовними колективами.

Актуальність даної роботи зумовлена тим, що впродовж останніх десятиріч в італійській мові виникла велика кількість нових слів, що призвело до необхідності їх вивчення та опису. На сучасному етапі простежується новий поштовх до більш уважного і детального вивчення запозичень, так як часта поява нових реалій закономірно вимагає прискорення процесу номінації.

Метою роботи є дослідження особливостей функціонування лексичних запозичень в італійській мові.

Для реалізації означеної мети були поставлені такі **завдання**:

- дати визначення поняттю запозичення;
- з'ясувати фактори появи іншомовних елементів в італійській мові;
- розглянути, які типи запозичень виділяються лінгвістами;
- висвітлити основні сфери функціонування іншомовних запозичень;
- виявити основні джерела запозичень.

У якості матеріалу дослідження були використані запозичені слова у складі італійської мови.

Проблему іншомовних запозичень в італійській мові розглядали українські та зарубіжні вчені-дослідники, зокрема Т. З. Черданцева, І. Г. Чантурія, Н. Г. Закутська, І. В. Побегайло, О. В. Долідович, С. Дель Гаудіо, Дж. Адамо, А. Теста, П. Дзолі, М. Дардано, Тулліо де Мауро та інші. Серед головних проблем процесу запозичень, які стали центром уваги багатьох мовознавців, виділяють: шляхи їх проникнення, структуру, а також процес асиміляції у мові, в яку вони проникли.

Запозичення – це елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція та ін.), який було перенесено з однієї мови до іншої в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови до іншої [4, с. 158]. Зазвичай запозичуються слова, а рідше – синтаксичні та фразеологічні вирази. Запозичення окремих звуків та словотворчих морфем (суфіксів, префіксів, коренів) відбувається у процесі їхнього вторинного виділення з більшої кількості запозичених слів. Запозичення пристосовуються до системи цільової мови, а іноді настільки нею засвоюються, що іншомовне походження таких слів не відчувається носіями мови та виявляється лише за допомогою етимологічного аналізу. На відміну від таких повністю засвоєних запозичень, так звані іноземні слова зберігають сліди свого іншомовного походження у вигляді звукових, орфографічних, граматичних та семантичних особливостей [2].

Запозичення проникають та засвоюються в мові-реципієнті на основі екстралінгвістичних (зовнішніх) та інтралінгвістичних (внутрішніх) факторів.

До екстралінгвістичних факторів при запозиченні іншомовних слів відносять:

1. Економічний фактор, коли проникнення слів і термінів відбувається в результаті встановлення економіко-торговельних відносин між народами: *investor* (інвестор), *cash* (готівка), *credit* (кредит), *offshore* (офшор).

2. Політичний фактор, під яким розуміється входження іншомовної лексики у мову-реципієнт в результаті встановлення дипломатичних відносин між країнами: *presidente* (президент), *rating* (рейтинг), *briefing* (брифінг).

3. Фактор часу, який визначає вплив епохи, часу, десятиліть при появі тих чи інших іноземних слів. Так, наприклад, науково-технічні слова типу *computer* (комп'ютер), *Internet* (інтернет), *online* (онлайн) проникли майже в усі мови світу, в тому числі й в італійську, завдяки епосі науково-технічного прогресу.

4. Культурний фактор, під яким розуміють прийняття та освоєння іншомовних слів під впливом культурно-цивілізованих процесів, таких як розвиток музики, театру, кіно тощо. До таких запозичень відносять слова *film* (фільм), *rap* (реп), *rock* (рок), *show* (шоу) [1, с. 231].

Серед інтерлінгвістичних факторів виділяють такі:

1. Недостатня кількість певних лексико-семантичних груп у мові-реципієнті, наприклад, для позначення фінансової, економічної та політичної діяльності: *manager* (менеджер), *impeachment* (імпічмент), *speaker* (спікер).

2. Залучення іншомовної лексеми з метою заміни описового звороту на позначення якоїсь реалії чи предмета одним словом: *summit* (зустріч на вищому рівні), *tuning* (технічне вдосконалення автомобіля).

3. Потреба у семантичному обмеженні вже наявної у мові лексеми для уникнення полісемії: *babysitter* (няня) [3, с. 171].

З лінгвістичної точки зору серед іншомовних запозичень можна виділити такі типи:

1. Адаптовані запозичення – це асимільовані слова, які змінені відповідно до фонетичних і морфологічних норм мови-реципієнта (іт. *ideologia* з франц. *idéologie*, іт. *bistecca* з англ. *beefsteak*, іт. *ingaggiare* з франц. *engager*).

2. Неадаптовані запозичення – це неасимільовані іноземні слова, більш-менш широко відомі в культурі мови-реципієнта, які зберігають іншомовне написання та вимову: *bar* (бар), *radar* (радар), *computer* (комп'ютер).

3. Кальки – утворення нового фразеологізму, слова або нового значення слова через буквальний переклад відповідного іншомовного елемента (англ. *door to door* – іт. *porta a porta*, англ. *creative director* – іт. *direttore creativo*, англ. *distribution channels* – іт. *canali di distribuzione*).

Як показує аналіз результатів дослідження іншомовних запозичень, основні з них відносяться до таких:

1. Латинізми та грецизми, які складають понад 65% італійської лексики, більшість з яких увійшли в італійську мову безпосередньо з класичної латини, наприклад, *scienza* (наука), *specie* (вид), *sapienza* (мудрість). Велика частина грецьких слів прийшла через візантійців, які підтримували тісні торговельні контакти з Венецією та іншими морськими республіками на території сучасної Італії: *fanale* (ліхтар), *pilota* (пілот), *gondola* (гондола).

2. Арабізми, значна частина яких відноситься до торгових і морських термінів, в зв'язку з пануванням арабів в Середземномор'ї в VII-XII ст.: *magazzino* (склад), *tariffa* (тариф), *arsenale* (арсенал), *carovana* (караван).

3. Іспанізми, за посередництва яких в італійську мову проникли слова з Південної Америки, під час іспанського панування на італійській території в XVI і XVII ст. Дані запозичення стосуються в першу чергу найменувань продуктів і пейзажів: *ananas* (ананас), *patata* (картопля), *savana* (савана).

4. Галліцизми є результатом поповнення італійської лексики французькою мовою. Вони складають одну з найчисельніших груп запозичень, але тематично переважають слова, пов'язані з політикою та військовою справою: *artiglieria* (артилерія), *bandiera* (прапор), *burocrazia* (бюрократія).

5. Германізми, які є однією з численних груп запозичень в італійській мові. Більшість італійських слів, що починаються на *gu-* мають германське походження: *guancia* (щока), *guerra* (війна), *guardia* (охорона). Відзначимо – германізми не визначають поняття відчуттів, а є конкретними поняттями.

6. Англiцизми, якi отримали широке розповсюдження в останнi десятилiття в зв'язку з домiнуванням англiйської мови в усьому свiтi. Вони поповнили полiтичну термiнологiю: *boicottare* (бойкотувати), *conformismo* (конформiзм); спортивну лексику: *record* (рекорд), *goal* (гол); науково-технiчну термiнологiю: *pager* (пейджер), *hacker* (хакер), *marker* (маркер); загальноповжитвану лексику iталiйської мови: *bar* (бар), *camping* (кемпiнг).

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що iншомовнi запозичення є характерними для кожної мови, адже з плином часу запозичуються новi слова, а вже вкорiненi пiддаються асимiляцiї та змiнам у словниковому складi мови. Процес запозичення зумовлений внутрiшнiми та зовнiшнiми факторами. Внутрiшнi визначають потреби мови-реципiєнта в запозиченнi iноземних слiв через її власнi обмеження в лексичному фондi. Зовнiшнi визначають вплив полiтичних, економiчних, культурних i технiчних факторiв на краiну, що призводять до запозичення нових слiв. В останнi десятирiччя найбiльш велику кiлькiсть запозичень можна спостерiгати в полiтицi, спортi, iнформацiйно-технологiчнiй сферi та засобах масової iнформацiї, що пояснюється збiльшенням рiвня глобалiзацiї у свiтi. Отже, iншомовнi запозичення з вищезазначених мов становлять значну частину словникового складу сучасної iталiйської мови та активно застосовуються в повсякденному життi, а вплив iнших мов та культур має незначний характер.

Список використаних джерел:

1. Ахметшина Л. В. Роль заимствований в языке / Л. В. Ахметшина // Физиологические и биохимические основы и педагогические технологии адаптации к разным по величине физическим нагрузкам: Международная научно-практическая конференция (29-30 ноября 2012 года) в 2-х томах, Т.2. – 2012. – С. 231– 234.

2. Войтенко К. І. Класифікація запозичень в сучасних лінгвістичних дослідженнях [Електронний ресурс] / К. І. Войтенко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIV_2010/Philologia/60103.doc.htm

3. Демченко К. В. Функціонування іношомовних лексем у текстах публіцистичного стилю / К. В. Демченко // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 69. – С. 170– 172.

4. Добродомов І. Г. Заимствование / І. Г. Добродомов // Лингвистический энциклопедический словарь / под общ. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 158–159.

Марія Руденко,

студентка Сумського державного університету

Олена Назаренко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

СЕМАНТИЧНА НАПОВНЕНІСТЬ ВЛАСНИХ ІМЕН У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Останнім часом серед усіх видів дискурсу особливої уваги заслуговує кінодискурс, адже кіномистецтво є чи не найбільш впливовим видом мистецтва у сучасному світі. **Актуальність** роботи полягає у тенденції комплексних досліджень в сучасній лінгвістиці. Вивченням теми власних імен у кінодискурсі займалися наступні дослідники: І. А. Котова [2], О. В. Полякова [3], Г. Г. Слишкін, М. О. Єфремова [4] та інші. **Мета** дослідження – аналіз значення власних імен, що визначають певні риси та характер героїв; дослідження комунікативного аспекту власних імен у сучасному англomовному кінодискурсі. Завдання – дослідження семантичної структури власних імен у кінодискурсі та виявлення закономірностей у створенні образів героїв.

Кінодискурс – це семіотично ускладнений, динамічний процес взаємодії автора та кінорецептора, тобто процес інтерпретації фільму кіноглядачем і розуміння змісту, який вклав в нього адресант [3, с. 283]. Кінофільм можна розглядати як особливий вид художнього тексту, створений колективним автором [4, с. 32], важливим та невід’ємним елементом якого є власні імена, що несуть в собі семантичне та комунікативне навантаження. Власні назви є особливою категорією у лексичній системі будь-якої мови, вони слугують для позначення виокремлених з певного виду осіб, предметів чи явищ, іншими словами, для них характерна індивідуальна закріпленість за позначуваним об’єктом [1, с. 34]. На відміну від загальних назв, власні назви позбавлені конотації, вони не несуть самі по собі значення, їх можна визначити лише

звертанням до реального носія імені. Семантика у власних назвах – це вказівка на певну особу. Вони підкреслюють конкретне називання окремих предметів дійсності, співвідносячи його з класом однотипних або споріднених явищ.

В кінодискурсі власні імена відіграють роль маркерів, що позначають рід діяльності, характерні риси, певну життєву позицію тощо. Автор обирає імена для героїв, враховуючи статус персонажа, його захоплення, його звички. Якщо ім'я підбрано влучно, то в уявленні глядача образ героя та його риси будуть асоціюватися саме з цим іменем. Так, наприклад, прихильники космічної кіноопери «Зоряні війни» завжди пам'ятатимуть головного антагоніста *Darth Vader* (*Дарт Вейдер*) і його найвідомішу цитату «*I am your father, Luke*». *Vader* з голландської перекладається як «*батько*». До падіння на темну сторону Сили його ім'я було *Anakin Skywalker* (*Енакін Скайуокер*). З англійської мови дослівним перекладом прізвища героя є *той, що ходить по небу*. У фільмі усі представники родини *Skywalker* були талановитими льотчиками, про це свідчать слова інших героїв у фільмі «*Star Wars. Episode III. A new hope*».

«I met your father once when I was just a boy, he was a great pilot».

«Sir, Luke is the best bushpilot in the outer rim territories» [7].

У сучасному англомовному кінодискурсі надають великого значення іменам головних персонажів, адже одне з основних завдань для авторів полягає у тому, щоб глядач запам'ятав героїв, їхні риси характеру, їхній рід діяльності тощо. У фільмах про супергероїв, які розроблялися компаніями *Marvel* чи *DC*, існує тенденція подвійної номінації більшості героїв [2, с. 7]. Серед основних прикладів можна виокремити *Batman / Bruce Wayne*, *Black Widow / Natasha Romanoff*, *Iron Man / Tony Stark* та інші. Ця тенденція вказує на дуальність образів героя та антигероя, і саме взаємодія між особистістю та відповідною роллю, яку відіграє герой, розкривається у використанні подвійної номінації. У цих іменах відбивається альтер-его персонажа, його потаємне життя. Наприклад, головний герой історії про *Batman* (*Бетмена*), *Bruce Wayne* (*Брюс Уейн*), вдень веде стиль життя мільярдера, а вночі він веде боротьбу зі злочинністю *Gotham* (*Готема*) під ім'ям *Batman*. З англійської *Bat-man* перекладається як *людина – кажан*, і це

втілюється у його зовнішньому вигляді та у його поведінці, наприклад, як і кажан, він полює на злочинців саме вночі, а його пунктами спостереження зазвичай є дахи будівель. Костюм *Batman* створений за образом кажана, і саме тому автори історії про цього героя назвали свого персонажа саме цим іменем. Те ж саме відбулося і з жіночою версією супергероя цього кіновсесвіту, *Batwoman* (*Бетвумен*), яка у 2019 році вперше з'явилася на екранах у однойменному серіалі.

Серед інших тенденцій виділяють простоту та розповсюдженість імен головних героїв у повсякденному житті, аби підкреслити те, що ці герої є такими ж людьми, як й інші. Наприклад, ім'я найвідомішого англійського суперагента *007 James Bond* (*Джеймс Бонд*) посідає перше місце у рейтингу найпопулярніших англійських імен за останні 100 років, а справжнє ім'я *Spiderman* (*Людина-павук*) – *Peter Parker* (*Пітер Паркер*) – 57 місце [9]. Така ж тенденція просліджується і в прізвищах. Головна героїня серіалу «*Friends*» («*Друзі*») *Rachel Green* (*Рейчел Грін*), має прізвище, яке посідає 41 місце в рейтингу 1000 найпопулярніших прізвищ. До цього рейтингу також увійшло прізвище раніше згаданого *James Bond* та *Peter Parker*, а головні герої фільму *Mr. & Mrs. Smith* («*Містер і міссіс Сміт*») носять найпоширеніше англійське прізвище [10]. Таким чином, при створенні персонажів автори роблять акцент на тому, що ці герої є такими самими, як і ми, а також розмежовують звичайне життя персонажа та його діяльність як героя.

Серед власних імен також виокремлюють ті, що створені за допомогою прийому метонімічного перенесення. Так, герой фільмів *Marvel Captain America* (*Капітан Америка*) отримав своє ім'я за приналежністю до певної країни, адже персонаж створювався як патріот своєї країни, а в часи Другої Світової війни його зображували як активного борця з гітлерівською коаліцією [6].

За допомогою метаморфічного переносу було створене ім'я *Hawkeye* (*Соколине Око*), героя серії фільмів кіновсесвіту *Marvel*. В імені смислове навантаження імені розкриває талант героя влучно стріляти, але також герой порівнюється із птахом, який володіє чудовим зором. Окрім таланту влучно

стріляти з арбалету, *Hawkeye* володіє навичками безпомилково потрапляти у мішень будь-якою зброєю завдяки гострому зору [5].

У серії фільмів *James Bond* цікавою особливістю стали імена дівчат Бонда. Так, наприклад, у фільмі «*The World is not Enough*» («*I цілого світу замало*») дівчина Бонда мала ім'я *Christmas Jones* (*Крістмас Джонс*.) На цей аспект дівчина робить акцент на самому початку спілкування з 007.

CHRISTMAS: *Doctor. Jones. Christmas Jones. No jokes, I've heard them all.*

BOND: *Don't know any doctor jokes.*

З англійської *Christmas* перекладається як *Різдво*, і цю особливість автори використали для останньої репліки у фільмі, використавши стилістичний прийом гру слів:

CHRISTMAS: *You know James... I think Christmas is coming early this year.* [8].

Проаналізувавши низку власних імен в англомовному кінодискурсі, можна зробити **висновки**, що у більшості випадків автори, створюючи певного героя, мають на меті створити образ, який запам'ятається глядачеві через семантичне навантаження його імені. Тому серед основних тенденцій створення власного імені можна виділити наступні: простота імені, подвійні номінації та певне семантичне навантаження через перенесення в ім'я характеристик того чи іншого героя за його родом діяльності, приналежності до певної держави або особистих характеристик. Перспективами подальших досліджень вважаємо глибше вивчення етимології та переклад власних імен, семантичний аналіз зв'язку між ім'ям героя та його вчинками.

Список використаних джерел:

1. Білоус І. Л. Сучасні лінгвістичні погляди на *Nomina Propria* / І.Л. Білоус // *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (2), Issue: 11. – Чернівці. 2013. – С. 34–37.
2. Котова І. А. Антропоніми-номінації героя та антигероя в американському кінодискурсі / А. І. Котова // *Одеський лінгвістичний вісник*. Вип. 7. – 2016. – С.67–72.
3. Полякова О.В. Дискурс анімаційного фільму як поле діяльності перекладача / О. В. Полякова // *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка* №14 (273), Ч. I. – 2013. – С. 282–286.
4. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М.: Водолей Publishers. – 2004. – С. 153.
5. *Comic Vine* – the largest comic book wiki un the universe. *Hawkeye*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://comicvine.gamespot.com/hawkeye/4005-1475/>

6. Marvel. Steve Rogers – Captain America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.marvel.com/characters/captain-america-steve-rogers>.
7. The Internet Movie Script Database (IMSDb) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imsdb.com/scripts/Star-Wars-A-New-Hope.html>.
8. The Internet Movie Script Database (IMSDb) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imsdb.com/scripts/World-is-not-Enough,-The.html>.
9. Top Names Over the Last 100 Years // Official Social Security Website (Social Security Administration, USA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ssa.gov/oact/babynames/decades/century.html>.
10. What is the most common last name in the United States? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://names.mongabay.com/data/1000.html>.

Анастасія Часовських,

студентка Сумського державного університету

Олена Назаренко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЯВИЩА КУЛЬТУРИ ПИТТЯ В МОВАХ РІЗНИХ НАРОДІВ

Важко уявити знаменитого доктора Ватсота без склянки портвейну, козака без чарки горілки, чи подію року для німців – Октоберфест – без пива. Алкоголь – це невід’ємна частина культури кожного народу. У цьому немає нічого поганого чи ганебного, якщо знати міру та з розумом підходити до вживання спиртного. Однак, досліджень з приводу цього пікантного питання у лінгвістичній царині не вистачає.

Ця тема є актуальною для сучасної лінгвістики, саме тому метою дослідження став аналіз та порівняння феномену культури спиртного та визначення способів його вербалізації через призму лексичної складової української, англійської та німецької мов.

У різних народів спостерігається своє специфічне ставлення до вживання *зеленого змія*, який у британців *aqua vitae*, або як його називають німці *Feuerwasser*. У різних культурах існує своя специфічна лексика для номінації

прихильників алкоголю. Наразі існує тенденція до вживання евфемізмів, аби не образити людину і залишатися тактовним. Так німці, у сучасній мові замість *Säufer* (п'яниця) або *Alkoholiker* (алкоголік), які мають негативне забарвлення, використовують коректне *Alkoholranke* (хворий через алкоголь) [4]. Англійці під час формального спілкування радше скажуть *alcoholic, drinker, toper*, однак у неформальному спілкуванні можна також зустріти і сленгові *boozer, soak, alky, lush*. В українському варіанті це як нейтральні *п'яниця, алкоголік*, так і емоційно забарвлені *пропій, пияка, ярига, п'янчужка* еквіваленти.

У більшості культур вживання алкоголю вважається колективним заняттям, коли у дружній атмосфері відбувається застілля, і спостерігається у різних формах практика «тостів»: від простих «*Будьмо!*», «*Cheers!*», «*Prost!*», до витончених і винахідливих побажань. Однією із традиційних причин таких зустрічей можна вважати народження дитини. Англійці використовують на позначення цього дійства ідіому “*to wet the baby's head*” (обмити народження дитини), а німці вдаються до колоритних номінацій: *Babybier, Pullerbier, Kindsbier, Pullerschnaps, Rumpelschnaps*.

У ширшому соціально-культурному контексті процесу вживання алкоголю притаманні також основні правила та принципи, що регулюють сам акт розпиття. Так англійці використовують ідіому “*round-buying*” для позначення явища, коли одна особа купує випивку на всю компанію. У Австрії *sekt* п'ють лише під час офіційних прийомів, у той час як *schnapps* передбачає неформальні зустрічі. Більше того, тип напою визначає як характер події, так і соціальні стосунки між компаньйонами. Наприклад, розпиття *schnapps* передбачає перехід від ввічливого *Sie* до товариського *du* [6, с. 31].

Аби описати нетверезий стан, слід розуміти про який ступінь «під шафе» йде мова: ледь помітне *захмеління, хміль у голові* чи ситуацію, коли кажуть *п'яний як чіп, п'яний у дим, готовий, синій*. В англійській мові, усе може починатися з легкого оп'яніння, яке можна описати словами і словосполученнями типу: *nicely done, dizzy, elevated, , intoxicated, mellow, oiled, pleasantly plastered, squiffed, squiffy* та закінчуватися еквівалентними

українському «лика не в`яже»: *annihilated, petrified, blotto, legless, loaded, pasted, pissed, soaked*. Німецька культура пиття проілюстрована наступними прикладами: *saufen bis zum Verlust der Muttersprache, Ich bin blau, voll wie ein Sack, mordsmäßig betrunken*.

Однак, яким не було б оп`яніння, на ранок усіх чекає українське *похмілля*, *хміль*, *перепиття*, чи англійський *hangover, drunken headache, the morning after the night before*, чи німецьке *das graue Kater, Jammer, heulendes Elend*.

Окрему лексичну групу складають замітники до назв напоїв. Так, наприклад, у німецького *пива* безліч імен, окрім *das Bier – Gerstenkaltschale, Gerstensaft, Hopfen und Malz, Hopfenkaltschale*. У рекламному дискурсі особливе ставлення німців до напою репрезентується іменниками *Frische, Spitzenqualität, Beste, Premium*, прикметниками типу *gut, rein* та фразеологічними зворотами *Farbe bekennen, auf das richtige Pferd setzen*, що підкреслюють особливе ставлення до пивної культури [5], [7, с. 134–137]. Проте любов до цього напою характерна і для інших культур.

Проте, якщо українці звикли до фривольного *пивце, пивасик*, американці називають його *cold blood* та *cold coffee* [1, с. 292], а австралійці вдаються до номінацій *liquid amber, amber nectar, malt sandwich* або *liquid gold*. Більше того, в австралійському варіанті англійської є навіть спеціальна назва для посиденьок з пляшкою пива – *beer o'clock*, а в американському – *It's Miller Time*, іронічна фраза з рекламої акції пива Міллер 1981 року.

В англійській мові багато найменувань алкогольних напоїв маскується за римованим сленгом. Наприклад, *Tom and Jerry* – гарячий пунш, приправлений спеціями, традиційний різдвяний коктейль, названий на честь дійових осіб книг Пірса Егана. Рима пива *Newton and Ridley* походить від вигаданої пивоварні в мильній опері «Вулиця Коронації», популярному багатосерійному телевізійному фільмі про повсякденне життя декількох сімей з однієї вулиці в промисловому місті на півночі країни [2, с. 213]. Англійці також часто люблять підкреслити вишуканість напоїв, акцентуючи увагу на технології тривалого приготування та роках витримки, як з вином *Bastard – a sweet wine of the time* [3].

Окремої уваги заслуговують фразеологізми, прислів'я та приказки, де згадується спиртне, як у прямому так і в переносному значенні. Наприклад, українська мова рясніє цікавими виразами про алкогольні напої, ілюструючи ставлення нашого народу до випивки та пияцтва. Загалом, прислів'я та приказки вказують на негативне трактування постійного вживання алкоголю, і вкотре наголошується на втраті розуму, у результаті згубного впливу подібних напоїв на організм. Подекуди алкоголь навіть порівнюється з лютим ворогом, чимось темним і небезпечним: *Алкоголь – самий темний і страшний ворог світлої людського життя; Чоловік п'є – півбудинку горить, дружина п'є – весь будинок горить.*

Англійській мові притаманна метафоричність – часто елемент алкоголю використовується задля того, щоб провести якусь паралель з явищем чи подією: *there is truth in wine (правда в вині)*; підкреслити заможність і статки за допомогою дорогого алкоголю: *Good eating deserves good drinking; wine, women, and song (заможне життя); drunk as lord (дуже п'яний)*. З'являються й інші напої, окрім пива: *Cider on beer, never fear; beer upon cider, makes a bad rider; Wine before beer, you'll feel queer; Whiskey on beer, never fear.*

У цілому, різниця між культурами пиття Англії, України та Німеччини очевидна: у нас було зовсім несхоже минуле, соціальнополітичний устрій, релігія, особливості зародження та становлення мови. В англійській присутня менша критика пияцтву, скоріше за все, це лише спосіб протиставлення та підсилення емоційного забарвлення та пафосу. Британія асоціюється у нас з іншим алкоголем – вишуканим і дорогим, наче делікатес, тому і не потребує такої нещивної критики. Німецька мова в питаннях випивки трохи нагадує українську – досить негативне ставлення до вживання спиртного, зокрема, вина; і пояснюється це страхом втратити голову і здатність думати тверезо: *Ist der Wein im Manne, ist der Verstand in der Kanne (Горілка без розуму розум спалить. Горілку пив – розум пропив. П'яний, що скажений); Im Wein liegt Wahrheit; Was man trinken gesagt, hat man nüchtern gedacht (Що у тверезого на умі, те у п'яного на язиці. Вся правда в вині).*

Однак, коли мова йде про пиво, з'являється метафоричність та прихований сенс: *Man soll das Bier nicht vor dem Kater loben* (Не кажи гон, поки не перескочеш); *Durst wird durch Bier erst schön* (Як риба без води); *Am morgen ein Bier und der Tag gehört dir* (Зробив діло – гуляй сміливо).

Проаналізувавши та порівнявши культуру пиття на основі англійської, української та німецької мов, ми дійшли висновку, що ставлення до алкоголю та його трактування у зазначених вище народів частково збігається. Деякі розбіжності виникають під час опису специфічних подій та реалій. Найпоширенішими засобами вербалізації культури пиття є фразеологічні звороти, ідіоматичні вирази та метафори з превалюванням іменників та прикметників. У подальшій перспективі ми ставимо на меті більш детальне дослідження проблематики перекладу специфічних лексичних одиниць культури пиття.

Список використаних джерел:

1. Поліщук В. Л. Структурно-семантичне моделювання фразео-семантичного поля таксономічного типу “вид алкогольного напою” в німецькій, англійській та українській мовах / В. Л. Поліщук // Наукові записки НаУОА. Серія «Філологічна». – Острог, 2013. – Вип. 35. – С. 291–294.
2. Горшунова Е. Ю., Горшунов Ю. В. Рифмованный сленг как средство маскировки алкогольной и наркотической зависимости // Вестн. МГИМО Университета, 2013. – № 1. – С. 212 – 217.
3. Реймер Ю. В. Лингвосемиотика вакхического дискурса в немецком и русском языках: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 2011. [Электронный ресурс] / eLIBRARY.ru. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=19357329>
4. Трухачева Д.А. Сферы проявления языковой корректности (на материале немецкого языка) [Электронный ресурс] / eLIBRARY.ru. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23160283>
5. Popova, Y.V. Grammatical and Lexical Constituent of Pre-Election Discourse [Text] / Y.V. Popova, Y.V. Yemelyanova, N.A. Prikhodko // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2014. – № 19 (1). – С. 48–51. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/33923>
6. Social and Cultural Aspects of Drinking. A report to the Amsterdam Group [Electronic resource] / The Social Issues Research Centre. – Access mode: http://www.dldocs.stir.ac.uk/documents/social_drinking.pdf
7. Wagner D. Bier gut, Abend gut! Phraseologismen in der deutschen Bierplakatwerbung / Doris Wagner // Neuphilologische Mitteilungen. – Vol. 104, No. 2. – Helsinki : Modern Language Society. – P. 133–147.

Лариса Щигло,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА ЯК ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

Актуальність проблематики дослідження полягає у пошуку нових шляхів філологічного пізнання, де основний вектор якісного переосмислення філологічної науки базується на формуванні нового теоретико-методологічного синтезу з урахуванням конвергенції гуманітарного та природничого знання у сфері синергетичного світобачення.

Мета розвідки – обґрунтувати методологічну значущість синергетики для філологічного пізнання.

Досягнення поставленої мети дослідження передбачає розв'язання конкретних завдань:

- розглянути особливості синергетичного підходу, що використовується як у сфері природничих, так і у сфері гуманітарних наук;
- розкрити специфіку методології синергетики у філологічній науці.

Загальнонаукова картина світу новітнього етапу розвитку людства формується на засадах універсального еволюціонізму як альтернативному вирішенні проблеми подолання редукціонізму між природничими та гуманітарними сферами науки шляхом синтезує ідей системного, еволюційного та синергетичного підходів.

Здатність нелінійно і цілісно мислити об'єднує прихильників синергетики та формує значне коло однодумців. До того ж синергетика дозволяє по-новому поглянути на багато відомих явищ і процесів, що відбуваються в мовознавчій науці. Використання ідей і методів синергетики в галузі лінгвістики викликає певні дискусії. Принагідно, варто зазначити, що ідеї структуралістів також

сприймалися неоднозначно попередніми поколіннями молодого граматики, які у свій час піддавалися критиці представниками натуралістичного напрямку компаративістів. Варто сказати, що спочатку будь-які наукові інновації спочатку сприймаються як вільнодумство, утім, історія науки засвідчує, що саме в них і полягає специфіка наукового прогресу будь-якої науки. Новітній етап розвитку наукового пізнання ознаменувався формуванням синергетичної парадигми шляхом трансдисциплінарної уніфікації, що породжує фундаментальні зміни в наших поглядах на самих себе і на навколишній світ [2, с. 7].

Мова як своєрідне «упакування думки» є надскладною в системному аспекті, до того ж її полікомпонентна структура дозволяє говорити про системотвірні чинники: прагнення до саморозвитку, відносна рівновага в синхронії, ізоморфізм внутрішньорівневої та міжрівневої організації одиниць системи. Варто зазначити, що як із теоретичних, так і експериментальних спроб вирішення проблеми вивчення ізоморфізму та аноморфізму між формуванням і поведінкою структур будь-якої природи, виник новий міждисциплінарний напрямок захоплюючих наукових розвідок, що оперує такими концептами, як: самоорганізація, детермінований хаос, системний динамізм, стохастичні процеси, складність. Зазначені концепти відображують різні аспекти особливої галузі науки для вивчення складних систем, до яких належить і людська мова зокрема – синергетики [3, с. 29].

Перші вагомі спроби залучення понятійного апарату і методологічного підходу синергетики до вивчення фактів мови вже здійснені в працях таких українських учених, як Л. С. Піхтовнікова, С. М. Єнікєєва, Т. І. Домброван, а також російських учених Р. Г. Піотровський, І. А. Герман, В. А. Пищальникова, О. В. Пономаренко, Л. В. Броннік і небагатьох інших дослідників, фундаментальні праці яких заклали міцний фундамент для нового інтегративного міждисциплінарного напрямку в науці про мову – лінгвістичної синергетики, або лінгвосинергетики. Лінгвосинергетика як різновид міждисциплінарних досліджень об'єднує вчених, яких цікавлять прояви загальних закономірностей розвитку в мові. Основними напрямками пошуків є

механізми мовної саморегуляції та самоорганізації. Для їхнього пояснення залучаються знання як власне лінгвістичного плану, так і релевантні відомості з інших дисциплін (фізики, математики, біології, психології, соціології та ін.). Синтез різномірної інформації забезпечує синергетична метамова.

У сучасній лінгвосинергетиці чітко визначаються такі напрямки:

- психолінгвістичний підхід, або психолінгвістика; інтегрує синергетику й теорію мовленнєвої діяльності (О.О. Залевська, І. А. Герман, В.А. Пищальникова);

- функціональна лінгвосинергетика, запропонована О. В. Пономаренко, поєднує системно функціональну й синергетичну перспективи мови та мовлення/дискурсу (Є. В. Пономаренко);

- лінгвістична синергетика (Р. Г. Піотровський), відрізняється тим, що орієнтована насамперед на кількісні дані про синергетичні механізми мови/мовлення та їх статистичне оброблення;

- синергетична дериватологія – новий підхід до дослідження вербокративних процесів крізь призму теорії самоорганізації складних відкритих нерівноважних систем (С. М. Єнікєєва);

- діахронічна лінгвосинергетика розглядає мову в аспекті її історичного розвитку та фокусує увагу на ситуаціях якісних змін у системі мови загалом та її підсистемах зокрема (Т. І. Домброван);

- контрадиктно-синергетичний підхід (контрадиктно-синергетична лінгвістика) (Н. Л. Мишкіна), який вводить у лінгвосинергетичну перспективу мови енергетичний вимір;

- лінгвосинергетичний підхід в жанрознавстві, спрямований на розкриття механізмів розвитку різних мовних жанрів (Л. С. Піхтовнікова);

- синергетичний підхід перекладу, з його допомогою розробляють прикладний аспект лінгвосинергетики з метою створення синергетичної смислової моделі перекладу – перекладацького простору, розглядуваного як відкрита, динамічна система, що розвивається (М. С. Дорофєєва);

- синергетика омонімії (С. В. Кійко);

- семіотико-синергетичний підхід, інтегрує синергетичні й семіотичні принципи, що, зокрема, дозволило дослідити постмодерністський художній дискурс як семіотичний простір, що самоорганізується (Н.С. Олизько);

- синергетика німецького іменника (В. В. Дребет);

- когнітивно-синергетичний підхід, що уможливорює дослідження концепту як синергетичного фрактального утворення, що становить єдність когнітивного, афективного, перцептивного та волевиявленнєвого аспектів та аналізується в мовленнєвому акті (Н. В. Таценко);

- синергійність / фрактальність в інформаційних медіажанрах (зіставний аспект німецьких та українських текстів) (Ю. Є. Кійко).

Як зазначає Л. В. Броннік, лінгвосинергетика є «трансдисциплінарною мережевою структурою науки, де лінгвістичне знання варіюється залежно від обраної наукової перспективи, й інше релевантне знання об'єднується на основі еволюційно-синергетичних принципів» [1, с. 9].

Варто підкреслити, що синергетичне знання долучає до сприйняття світу як цілісності, відкриває нові горизонти в його осмисленні. Звідси, виникає необхідність дослідження мовних явищ і процесів в лінгвосинергетичному вимірі, що сприяє як розширенню взаємодії традиційних наукових лінгвістичних методів у процесі дослідження, так і розробленню міждисциплінарних підходів.

Отже, застосування ідей та принципів синергетичної парадигми уявляється нам досить ефективним для студіювання такої складної за своїм походженням, подібної процесам самоорганізації системи як мова загалом, а також її підсистеми зокрема.

Список використаних джерел:

1. Броннік Л. В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивно-синергетический поход : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». – М., 2012. – 42 с.
2. Поддубный Н. В. Синергетика: диалектика самоорганизующихся систем / Н. В. Поддубный. – Белгород : Изд-во Белгород. гос. ун-та, 1999. – 351 с.
3. Хакен Г. Синергетика. [Електронний ресурс] / Г. Хакен. – Режим доступ: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/sinergetika/german_khaken_sinergetika_izdanie_1980_goda/55-1-0-233

Анна Решитько,

аспірантка, викладач-стажист ННІ БТ «УАБС»

Сумського державного університету

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ

У сучасному мовознавстві все більшого поширення набувають дослідження, в яких використовується могутній арсенал суміжних наук. На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує велика кількість підходів як до аналізу дискурсу, так і до виділення різних його типів. Однак між усіма різноманітними точками зору є дещо спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність [2, с. 288].

Сучасна гуманітарна наука поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний, психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи їх. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури [1, с. 11].

Дискурс називають «зануреним в життя» текстом, що вивчається разом з тими «формами життя», які формують його: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії, соціальні події, конференції, бесіди з друзями тощо. Саме тому дискурс слід досліджувати в прагматично-ситуативному, в ментальному та інших контекстах. Прагматично-ситуативний аспект такого дослідження полягає у з'ясуванні зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, ментальний аспект передбачає вивчення впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних умов на стратегії генерації та розуміння дискурсів у «живому мовленні» [8, с. 87]. Тобто це не просто мовне/мовленнєве формоутворення, яке складніше за окреме речення, а тотальне культурне явище: результат і чинник комунікації,

переплетіння мовних взаємодій агентів комунікації, живе середовище спілкування, яке, як відомо, створює нові фізичні дії, ментальні й психічні продукти.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики між дослідниками немає спільної думки, що повинно вважатися дискурсом. Так, Б. Палек відзначає, що дискурс – це «одиниця більш високого рівня, ніж речення ... твір мовлення» [1, с. 244]. Якщо О. М. Мороховський визначає дискурс як «послідовність взаємопов'язаних висловлювань» [6, с. 5], то В.О. Звегінцев розуміє дискурс як «два або декілька речень, які знаходяться одне з одним у змістовому зв'язку» [3, с. 170]. Заслуговує на увагу також і визначення, яке дає В. Кох. На його думку, дискурс – це «будь-який текст (або частина тексту), в якому є ознаки одного й того ж конкретного мотиву» [5, с. 163].

Існують й інші визначення дискурсу. Дискурс, за В. Г. Борботько, – це текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більші єдності, які знаходяться у безперервному смисловому зв'язку, що дозволяє сприймати його як єдине утворення. В.Г. Борботько підкреслює той факт, що текст як мовний матеріал не завжди являє собою зв'язне мовлення, тобто дискурс. Текст – загальніше поняття, ніж дискурс. Дискурс завжди є текстом, але зворотнє твердження – неправильне. Не будь-який текст є дискурсом [1, с. 81].

Сьогодні функціонування мови розглядається як різновид когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структура людської свідомості досліджуються через мовні явища. Зміна наукової парадигми зробила необхідним аналіз мовних явищ не лише в комунікативному, а й у когнітивному аспекті. Тому головними завданнями лінгвістичного аналізу дискурсу стають: опис та пояснення внутрішньої когнітивної структури й динаміки того, хто говорить, і того, хто слухає; вивчення комунікативних і когнітивних універсалій, опис мови як процесу відтворення соціально, культурно і лінгвістично значущих типових ментальних моделей, які відображають універсальне і спеціальне.

Розвиток когнітивного підходу до явищ мови сприяв дослідженню мовних форм як похідних концептуалізації світу людською свідомістю, а їх значень – як певних структур знання, концептів, що закріплені мовними знаками. Саме тому дослідження дискурсу набуває нових ракурсів розгляду й неминуче опиняється в полі зору вчених, оскільки є цінним матеріалом для вивчення проблем концептуалізації, категоризації, розвитку і функціонування мовної свідомості. Когнітивний підхід до вивчення дискурсу перемежується із етно- та лінгвокультурологічним підходами, які, у свою чергу, спрямовані на виявлення в дискурсі етноспецифічних та культурних особливостей конкретного національного мовлення, виявів особливої національної ментальності, світобачення та «картини світу».

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення дискурсу дозволяє виявити, дослідити та описати ті складові, які й обумовлюють його національну специфіку. Через це до найактуальніших проблем етно- та лінгвокультурології вчені відносять такі, як: виявлення універсальних та національно-специфічних рис дискурсу; дослідження його національної складової, класифікацію факторів, що обумовлюють національну специфіку, вивчення давніх архетипічних та прототипічних уявлень, відображених у мові та дискурсі. Соціологічний підхід передбачає дослідження дискурсу в плані особливостей сприйняття його окремими прошарками суспільства, представниками професійних колективів та етнічних груп. Як стверджує Г. Г. Почепцов, «дискурс – це вже не суто лінгвістична структура, а соціолінгвістична. Він має відповідати нормам мовної ситуації, комунікативної ситуації та соціальної ситуації. Дискурс – це мовна дійсність, яку покладено на соціальні координати» [7, с. 99]. При соціологічному підході увага приділяється явищам лінгвістичної варіативності, що обумовлені соціальними факторами (клас, стать, етнічний тип). Функціонування та варіативність мови в реальному житті зумовили вивчення різних соціальних типів дискурсу – професійних: медичних, технічних, театральних, академічних, юридичних, політичних, ділових тощо; гендерних: жіночих та чоловічих; вікових: дитячих, молодіжних; етнічних: негритянських, латиноамериканських

(в англомовному континуумі) тощо. Проникнення дискурс-аналізу в лінгвістику сприяло підвищенню її статусу в ієрархії наукових дисциплін.

Результатом дискурсивного етапу досліджень став той факт, що вивчення дискурсу як поєднання вербального та невербального у комунікації призвело до більш тісної взаємодії лінгвістики з багатьма антропоорієнтованими дисциплінами, сприяло проникненню лінгвістичної інформації в інші галузі знань [4, с. 11]. Дискурс-аналіз як метод, принцип, самостійна дисципліна, відкрита для інших галузей знань, увібрав у себе загальну спрямованість дослідження на багатогранне, комплексне вивчення такого складного багатомірного феномена, як дискурс. Кожен із підходів, безперечно, сприяє всебічному аналізу, опису і осмисленню соціолінгвістичного феномена дискурсу, який все більше набуває міждисциплінарного статусу і стає об'єктом новітніх теоретичних напрямків та наукових дисциплін – теорії дискурсу, дискурс-аналізу, дискурсивної лінгвістики.

Список використаних джерел:

1. Борботько В. Г. Элементы теории дискурса / В. Г. Борботько. – Грозный, 1989. – 81 с.
 2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг. ред. Шевченко І. С.: Монографія. – Харків: Константа. – 2005. – 356 с.
 3. Звегинцев В. А. Предложение и его соотношение к языку и речи / В. А. Звегинцев. – М.: МГУ, 1976. – 170 с.
 4. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу: Монографія / Ільченко О. М. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2002. – 288 с.
 5. Кох В. А. Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа / В. А. Кох // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – 163 с.
 6. Мороховський А. Н. К проблеме текста / А. Н. Мороховський // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. – К.: КГПИИЯ, 1989. – С. 5–8.
 7. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. / Г. Г. Почепцов. – К.: ВЦ «Київський університет», 1999. – 308 с.
 8. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.
- Науковий керівник:* І. К. Кобякова, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету

СЕКЦІЯ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ

Антоніна Семенюк,

канд. філол. наук

доцент кафедри практики англійської мови

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Софія Погранична,

студентка Східноєвропейського національного університету імені Лесі

Українки

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВАМИ ОВОЧІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Фразеологізми виникають не стільки для того, щоб описати світ, скільки для того, щоб його інтерпретувати, оцінювати й виражати до нього суб'єктивне ставлення [1]. Людина повинна здобути величезний багаж знань, який базується на архетипових формах усвідомлення й моделювання світу, щоб досягнути уся глибини цих лексичних одиниць, значення яких не можуть сприйматися у прямому сенсі.

Серед українських вчених, які вивчали типи фразеологічних одиниць, їх семантичне значення і специфіку відповідно до їхньої національної етнокультурної інформації, варто відзначити Н. Н. Амосова, О. І. Смирницького, Н.Ф. Клименка. Мотиви вживання ідіом та їх етимологію досліджує Д.Добровольський [4], а ось етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів представлені у дослідженнях О. О. Нагорної [5]. Однією з перших М.Л. Ковшова класифікувала фразеологізми з компонентом «їжа» і виділила сукупність слів, які власне і є основою приготування їжі, а саме – овочі [2].

Актуальність нашого дослідження зумовлена тенденцією до вивчення культурної спадщини англomовної культури, що знаходить своє відображення у фразеологізмах, та відсутністю комплексного аналізу тих, що містять назви продуктів споживання. З огляду на це **метою** нашого аналізу є англomовні фразеологізми з назвами овочів у якості компоненту, що передбачає вирішення конкретних завдань:

- виявити структурні та семантичні властивості фразеологізмів, що містять назви овочів;
- проаналізувати їх тематичне спрямування та функціональне навантаження;
- визначити особливості перекладу досліджуваних одиниць українською.

Фразеологізми займають чільне місце серед усіх мовних засобів, завдяки яким мова збагачується, стає колоритнішою та різнобарвною й надає словам нових значень, що яскраво відображають джерела ілюстративного матеріалу: «The Free Dictionary by Farlex» [6] та «Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів» [3].

Як показав аналіз, назви деяких овочів набагато частіше використовуються на противагу іншим, до прикладу, *beans* (10). В англomовному середовищі цей овоч використовується для характеристики рис людини й асоціюється з особою, сповненою ентузіазму та енергії – “*to be full of beans*”, а в “*be without a bean*” – з такою, що не має грошей. Цікавою є ідіома “*spill the beans*” , де “*beans*” співвідноситься з таємницею. “*As easy as shelling peas*” – «як раз плюнути, що горіхи лущити, простіше простого». В англomовному середовищі легкі завдання порівнюють з процесом лущення горіхів, тобто “*as shelling peas*”.

Як в українській, так і в англійській мовах дуже часто образ сліз асоціюється з “*onion*”(5) тому, український вислів «проливати крокодилячі сльози» співвідноситься з англійською версією “*weep over an onion*”. Також даний компонент може інтерпретуватися як «голова»: “*be off one’s onion*” – «втрачати голову». У фразеологізмі “*knows one’s onions*” означає «бути обізнаним, знати як свої п’ять пальців». У даному випадку “*onion*” = «власна

справа», «бізнес» й має позитивний відтінок, описує людину, яка відмінно знається на своїй справі.

Проаналізувавши усі фразеологізми з компонентом “*carrot*”(4), варто зазначити, що у більшості випадків дане поняття асоціюється з приманкою: “*dangle a carrot before somebody*” = «манити когось морквою», в значенні «спокушати», “*like a carrot to a donkey*” перекладаємо «як морква для віслюка» або «бути спокусливою приманкою». Проте є фразеологізми, які утворені на основі властивостей даного поняття. Морква як овоч характеризується певним кольором, формою і т.д. У “*carrot top*” ми звертаємо увагу на колір і співвідносимо образ моркви з людьми, які мають руде волосся.

Як бачимо, чимало досліджуваних одиниць передають своє значення не лише за допомогою певного овочу, але й кольору, до прикладу, червоний колір в англійській мові символізує позитивні конотації – любов, повагу. Якщо розглядати негативні значення цього відтінку кольору, то віднайдемо лють, гнів, сором: “*blushing as red as a tomato*” – червоний як помідор; “*as red as beetroot*” – червоний як буряк. В обох випадках звертаємо увагу на якісні властивості овочів. І помідор, і буряк ми порівнюємо з людиною, у якої обличчя починає червоніти, а щоки покриватися рум’янцем у незручній ситуації. Отож за допомогою кольору “*red*” англійці передають *embarrassment* = збентеження, сором.

Більшість колоронімів передаються прямими відповідниками у мові перекладу, що базуються на порівнянні: “*not as green as cabbage looking*” – «бути не таким дурним як здаватися». У англійській мові колоронім *green* теж має як позитивний, так і негативний відтінок й трактуємо його як «юність», «цвітіння», «надія», але в той же час даний колір означає «наївність», «недосвідченість». До прикладу “*cabbage-looking*” = «недосвідчена людина» або «бути зеленим як капуста», в значенні «некомпетентним». Проте в ідіомі “*not as green as cabbage looking*» є частка *not*, завдяки якій ми описуємо знайому людину. “*Cabbage for cabbage*” – «бути щирим, як на сповіді» – асоціюється з відвертою та досить наївною особою. Всього з компонентом “*cabbage*” налічується 5 фразеологічних одиниць у нашій вибірці.

Діяльність та ставлення до життя й праці відображають наступні фразеологізми : *“be loaded with cabbage”* – «купатися в грошах, на всю губу жити»; *“smell of garlic takes away the smell of onions”* – «проміняв шило на мило, тобто змінити запах часнику на запах цибулі». Фразеологізм характеризує угоду, обмін, який пройшов на не вигідних, несправедливих умовах. *“Boil one’s cabbage twice”* – «товкти воду в ступі, лити воду в море, ловити вітер в полі» – означає марно витратити час, працювати без результату.

“Had the radish” – «бути безкорисним, не мати змоги функціонувати так, як зазвичай». Даний фразеологізм бере свій початок із 1930-х років. У ті часи редька була основним компонентом, за допомогою якого лікувалися від усіляких проказ у Америці. Ті, хто вживав редьку, тобто *“had the radish”*, мали неймовірно малі шанси на життя і на одужання.

Фразеологізм *“pumpkin head”* характеризує людину, яка має велику голову, тобто значення повністю співвідноситься з овочем і його властивостями, у той же час *“pumpkin”* асоціюють з «дурнем, легковажною людиною, яка не здатна об’єктивно оцінювати ситуацію». *“Like a can of corn”* – «простіше за парену ріпу», «мов горішки луцити». Фразеологізм позначає роботу, яка потребувала скидання баночок кукурудзи з високих продуктових полиць і їх лову. Тому, *“a can of corn”* асоціюється з досить легким завданням, яке не вимагає великих зусиль від виконавця. *“Spring up like mushrooms”* – «ростуть як гриби після дощу». У фразеологізмі під *“mushrooms”* розуміють предмети, які збільшуються в обсязі й розмірі за короткий термін.

Отже, найбільш уживаними овочами, що зустрічаються в англомовних фразеологізмах є горох, цибуля, морква, буряк, капуста, редис, гарбуза, кукурудза, гриби, які акцентують увагу на рисах характеру та зовнішності людини, й стосуються різних сфер її діяльності. У поєднанні з колоронімами досліджувані одиниці підсилюють позитивні та негативні конотації, що відображено у перекладі українською. Фразеологізми співвідносяться в першу чергу з певним народом, його менталітетом і сприйняттями навколишньої дійсності, через що кількість фразеологізмів, які мають еквівалент у мові

перекладу, зовсім незначна. Вивчення фразеологізмів – неймовірно цікавий процес, який дозволяє не лише порівняти лексико-семантичні особливості, але і дослідити загальну культуру обох країн.

Список використаних джерел:

1. Маслова В. А. Homo lingualis в культурі: [монографія] / В.А. Маслова. – М.: Гнозис, 2007. – 320 с.
2. Ковшова М. Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды культуры / Ковшова М.Л. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 456 с.
3. Береза Т. Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів / Авт.-уклад.: Береза Т.А., Коцюк Л.М., Кулинський О.С. – Львів: БаК, 2011. – 400 с.
4. Dobrovol'skij D. Idioms: motivation and etymology / D. Dobrovol'skij, E. Piirainen // Yearbook of Phraseology. – 2010. – P. 73–96.
5. Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанту англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О.О. Нагорна; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2008. – 21 с.
6. TheFreeDictionary by Farlex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://idioms.thefreedictionary.com/home>

Євгенія Сусіденко,

студентка Сумського державного університету

Світлана Баранова,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЗОВНІШНЬОМОВНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Становлення перекладу як виду діяльності відбулося ще 100 000 років тому. Тоді разом із утворенням різноманітної кількості суспільств набирало розвитку і питання використання ними неоднакових знакових систем, що у результаті призводить до існування різних мов. Очевидно, що швидке розповсюдження двох і більше мов формує актуальне питання їх перекладу.

Переклад міцно закріплює власні позиції серед важливих одиниць мовної картини світу і в освітньому процесі [2].

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю вивчення ролі перекладу у контексті діалогу різних мов та культур, що спричинено глобальним розвитком міжнародних відносин.

Мета дослідження – з'ясування особливостей зовнішньомовного перекладу в рамках міжмовної комунікації.

Завданнями дослідження є:

- 1) вивчення суті поняття «зовнішньомовний переклад»;
- 2) виокремлення загальних характеристик даного виду перекладу;
- 3) аналіз зовнішньомовного перекладу з точки зору культурологічного аспекту.

Сьогодні переклад – це один із засобів пізнання і збагачення власної культури шляхом вивчення та усвідомлення елементів іншої культури. Як вважає численна більшість науковців, найкраще осмислення перекладу відбувається у процесі міжмовного спілкування. Переклад – один із найважливіших шляхів взаємодії та порозуміння національних культур, дієвий спосіб міжкультурної комунікації [1].

Зовнішньомовний переклад – це чітке перетворення повідомлення, вираженого засобами певної знакової системи, у повідомлення, відтворене засобами будь-якої іншої знакової системи. Спираючись на дане визначення, можна із впевненістю стверджувати, що зовнішньомовний переклад відображає симбіоз учасників комунікаційного процесу, які належать до різних етносів та культурних прошарків. Основним завданням такого симбіозу є точне висловлення прийомами однієї мови інформації, що вже зафіксована прийомами іншої мови, у нерозривній єдності форми і змісту [5, с. 117].

Серед основних видів зовнішньомовного перекладу розрізняють наступні:

- бінарний – переклад з однієї природньої мови на іншу;
- інтерсеміотичний – переклад з природньої мови на штучну;
- трансмутація – переклад з однієї штучної мови на іншу.

Подібна класифікація дозволяє краще розібратися із питанням функцій зовнішньомовного перекладу, тобто з'ясувати, у чому полягає його конкретне призначення. До основних функцій даного перекладу належать також:

- 1) передача інформації;
- 2) відтворення процесу комунікації як взаємодії двох площин;
- 3) ознайомлення із характерними особливостями іншої культури;
- 4) супроводження оригіналу як паралельного тексту;
- 5) відображення особливостей кореляції мовних систем;
- 6) творення спільності та своєрідності мов комуніканта та комуніката за допомогою знаків.

Останнє пояснюється тим, що процес перекладу – це завжди пошук схожих рис між мовами та культурами. Визначення цих рис можливе саме тому, що перекладач постійно стикається із відмінностями між ними. Але суттєво важлива ціль будь-якого перекладу полягає не в усуненні цих розбіжностей, а саме у їх збереженні – текст перекладу має бути місцем проявлення іншої культури, відтворювати певну чужорідність оригінального тексту і деякою мірою нагадувати про відстань між культурними прошарками, які задіяні у процесі перекладу [4, с. 161]. У виконанні цієї функції повним чином підтверджується значимість зовнішньомовного перекладу.

Варто зауважити, що пошук спільного у процесі зовнішньомовного перекладу тісно переплітається із його культурологічним аспектом, тобто орієнтацією на взаємопроникнення культур. Очевидно, що переклад виконує посередницьку роль між мовою і культурою того чи іншого суспільства, допомагає здійснювати так званий процес знайомства. І саме поняття взаємодії культур припускає існування спільних елементів, так само як і розбіжностей, таким чином даючи можливість відрізнити одну лінгвокультурну спільноту від іншої.

Культурологічний аспект зовнішньомовного перекладу базується на понятті культури як сукупності усіх культурних цінностей тої чи іншої суспільної групи і відображає її образ життя та світосприйняття. Тому задля

досягнення адекватності та повноцінності перекладу, здійснюючи його, фахівець має бути ознайомленим із немалою кількістю культурних складових носіїв мови, яка перекладається. Наприклад, говорячи про художній текст, можна стверджувати, що перекладач з однієї мови на іншу знаходиться одночасно в зоні двох національних концептосфер [3, с. 98]. Чим вищий рівень художньої образності тексту, тим вищий ступінь залежності цього тексту від тієї національної культури, у рамках якої він створений, і як результат, тим складніше завдання для перекладача.

Попри можливі труднощі у виконанні зовнішньомовного перекладу незмінним залишається той факт, що будь-яка мова – частина культури, і відтворення культурних реалій є першочерговим завданням перекладача у міжмовній комунікації [6, с. 4]. Із цього випливає думка про усталення перекладу, зокрема зовнішньомовного, як невід’ємного засобу діалогу суспільств та їх культур.

Отже, зовнішньомовний переклад розглядається як процес, у рамках якого враховується сукупність мовних і позамовних чинників, що визначають можливість і характер комунікації між людьми, які належать до різних лінгвокультурних площин. Зовнішньомовний переклад відтворює взаємодію учасників комунікації, які належать до різних етносів та культурних прошарків. При цьому, переклад з однієї мови на іншу можна назвати важливою складовою як міжмовної, так і міжкультурної комунікації, адже він забезпечує не лише взаєморозуміння носіїв різних мов, а й сприяє збагаченню їх цивілізаційних культур.

Список використаних джерел:

1. Горощенко Т. В. Міжкультурна комунікація в перекладі / Т.В. Горощенко. Інтернет-ресурс КНУ: Режим доступу [http:// ua.convdocs.org/docs/index-194154.html](http://ua.convdocs.org/docs/index-194154.html)
2. Смелянова О. В. ХХІ століття – нова ера можливостей для студентів-перекладачів / О. В. Смелянова, Д. В. Мовчан, С. В. Баранова // Проблеми освіти : збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». – 2018. – Вип. 89. – С. 134 – 144.
3. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь. 2007. – 248 с.

4. Швачко С. О. Навчати вчитися або: статус вправ на заняттях з перекладу / С. О. Швачко, І. К. Кобякова // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2005. – №5 (77). – С. 159–167.

5. Швачко С. О. Об'єкти перекладознавства: монографія / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна. – Суми: СумДУ, 2019. – 222 с.

6. Шелудько А. В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. В. Шелудько. – К., 2009. – 19 С.

Наталія Таценко,

докт. філол. наук

професор кафедри германської філології

Сумського державного університету

Єлізавета Нехаєнко,

студентка Сумського державного університету

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРАТИВУ ВІД ОБМЕЖЕНОЇ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ДЖО АБЕРКРОМБІ

Сучасна англомовна художня література – безмежне поле для лінгвістичного аналізу [2]. Специфіка її літературно-психологічних прийомів загалом та наратологічних аспектів зокрема, на жаль, є малодослідженою.

Актуальність пропонованої наукової розвідки полягає в її спрямованості на ретельний аналіз поглядів наратора в аспекті обмеженої третьої особи, через призму синтаксису, до якого раніше майже не звертались науковці.

Матеріалом для дослідження слугує популярний цикл романів британського автора Джо Аберкромбі «Перший закон».

Метою є розгляд та систематизація синтаксичних особливостей, характерних для наративної точки зору обмеженої третьої особи. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1) окреслити межі понять «наративна точка зору»;

2) надати класифікацію наративних точок зору та встановити, яке місце в ній займає обмежена третя особа;

3) дослідити синтаксичні особливості обмеженої третьої особи;

4) встановити шляхи використання явища обмеженої третьої особи на прикладі творчості Джо Аберкромбі.

Перші спроби осмислити та систематизувати точки зору наратора було здійснено ще в ХХ столітті. Серед першопрохідців цієї справи відзначились такі відомі дослідники, як І. Бехта [1], О. Карт [4], Я. Лінтвельт [5] та інші.

Наратор – це «суб'єкт свідомості, який безпосередньо втілений у тексті і з яким має справу читач» [1, с. 214]. Точка зору наратора відіграє важливу роль в сприйнятті тексту. Він безпосередньо впливає на хід та темп розповіді, адже через нього автор вибудовує основні риси розповіді. У будь-якому художньому творі можна виділити 3 основні позиції точки зору: наратора, персонажа та читача. Саме унікальність їхньої взаємодії під час створення та споживання літературного матеріалу відкриває необмежені можливості для експериментів.

У процесі еволюції наративної точки зору виникла необхідність класифікувати її варіативні втілення та прояви. Універсальна класифікація точок зору була сформована на основі досліджень Я. Лінтвельта [5]. Згідно з цією класифікацією, наративна точка зору може бути: 1) від першої особи; 2) від другої особи; 3) від третьої особи [там само].

Наратив від третьої особи – багатогранне явище сучасної наратології, на практиці здатне існувати у двох формах: 1) від всезнаючої третьої особи; 2) від обмеженої третьої особи. Наратив від обмеженої третьої особи – найбільш поширений підхід у літературі з початку ХХ ст. Основним його положенням є те, що, якщо персонаж чогось не знає, то і читач цього знати не може.

Наратив від обмеженої третьої особи використовує такі займенники, як «*he*», «*she*», «*they*». Наратор існує, спостерігає і повідомляє про основні події історії, не беручи в них ніякої участі. Наратив від обмеженої третьої особи характеризується також такими рисами:

1. Підтримка рівня невизначеності щодо другорядних персонажів: їхні емоції, таємниці та минуле можуть залишатися неоднозначними.

2. Помилкові припущення персонажа. Обмеженість точки зору змушує читачів звертати більше уваги на теорії та схеми, що транслює для них наратор, адже для створення власних здогадок у них не вистачає інформації.

3. Множинність точок зору. Наратор здатен мати більше ніж один об'єкт для спостереження. Це уможлиблює репрезентацію того, як та сама ситуація виглядає з різних точок зору.

Відстань між наратором та персонажем, від особи якого ведеться розповідь, також відіграє значну роль у формуванні наративу від обмеженої третьої особи. У своїй книзі «Персонажі та точка зору» О. Карт [4] пояснює цю відстань за допомогою аналогії з кінокамерою:

1. Глибоке занурення. Цей метод можна порівняти з прийомом зйомки з-за плеча. Його мета – змусити читача зануритися в головного героя і робити кожен рух разом із ними.

2. Проникнення світла. Метод наратування з відстані в два кроки. Наратору доступні лише окремі думки персонажа. Головне завдання цього ракурсу – інформувати читача про загальний перебіг подій.

3. Кінематографічна панорама. Застосовується для надання читачеві інформації про експозицію, хід часу та інше, коли читачеві не потрібно знати думки персонажа.

На синтаксичному рівні наратив від обмеженої третьої особи можна розглядати з двох різних ракурсів: 1) опис подій наратором; 2) думки персонажа. Якщо їх порівнювати, то стає зрозумілим, що перший набагато бідніший на стилістичні прийоми та не відрізняється від наративу від всезнаючої третьої особи. Водночас другий є цікавим об'єктом для спостереження, адже є істинною демонстрацією авторського стилю та особливостей застосування обмеженої третьої особи в літературі [3].

У циклі романів Джо Аберкромбі «Перший закон» найменша відстань між наратором та персонажем спостерігається у розділах від імені Занда дан Глокти.

Він – слідчий інквізиції, тому його роздуми багаті на запитання, проте відповідати на них у нього немає часу, тому вони переходять в категорію риторичних. Риторичне запитання здатне мати очевидну відповідь, але запитувач застосовує його лише для створення акценту на темі запитання. Розглянемо приклад:

(7) *Why do I do this?*

Why?

(*Abercrombie J. The Blade Itself, p. 10*).

Ці запитання проходять лейтмотивом через всю історію, повторюючись від книги до книги. Лише в кінці циклу герой усвідомлює свою мотивацію, що чудово демонструє те, як він змінився з моменту початку історії: від сприйняття своєї роботи як інструмента помсти, до щирої насолоди процесом. Ця внутрішня суперечка також виражається в застосуванні антитези, наприклад:

(8) *Oh no, oh yes*

(*Abercrombie J. The Blade Itself, p. 50*).

Антитеза підкреслює ідею відмінності паралельних структур, протиставлених у фразі чи вислові, що демонструє дуальність ставлення наратора до описаних подій.

Думки Глокти переповнені іронією, що проявляється в їдких коментарях наратора. Характерним прийомом її вираження є риторичне заперечення, що являє собою заперечення у відповідь на запитання, яке так і не було поставлене уявним чи реальним співрозмовником. Розглянемо уривок з книги:

(9) *Glokta could hear the four men stomping around his apartments, throwing open doors, pulling open cupboards. Never mind me, gentlemen, make yourself at home*
(*Abercrombie J. Last Argument of Kings, p. 152*).

Персонаж глузує над самою смертю, що підкреслюється паралелізмом у описі наратором ситуації, а потім думок персонажа.

Наратив від особи Джезала дан Луфара ведеться з відстані кінематографічної панорами. Цей герой часто говорить не те, що думає, або думає щось та не озвучує цього. Таким чином він намагається подобатися всім.

У наративі від його особи трапляються нестандартні приклади використання прямої мови [6]. Наприклад:

(10) *“Bremer dan Gorst will be trying to beat me, you old shit! You are supposed to be helping me to beat him!” That was what Jezal thought, but he knew better than to say it. He just shook his head dumbly*

(Abercrombie J. The Blade Itself, p. 95).

У цьому випадку спостерігається боротьба хороших манер та страху персонажа. Автор не змінює відстані між наратором та персонажем, проте читач здатен зрозуміти переживання героя. У тексті роману думка Джезала оформлена як пряма мова, що вводить в оману, якщо не помітити пояснення наратора. Цей прийом руйнує уявлення про щирість персонажа.

Отже, на синтаксичному рівні циклу романів Дж. Аберкромбі «Перший закон» було ідентифіковано низку стилістичних засобів, які були спрямовані на: 1) розкриття характеру персонажа; 2) демонстрації комічного; 3) створення емоційного зв'язку між читачем та персонажем. Такі цілі змушують шукати нестандартних шляхів прояву експресії, удосконалювати наявні. Особливе різноманіття синтаксичних стилістичних фігур спостерігається у частинах наративу, де транслюються думки персонажа.

Список використаних джерел:

1. Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовній прозі : [монографія] / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
2. Таценко Н. В. Перекладацькі аспекти відтворення концептів ДОБРО/GOOD та ЗЛО/EVIL у романі Террі Пратчетта і Ніла Геймана «Добрі передвісники» / Н. В. Таценко, А. В. Воронько // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації, 2019. – Том 30 (69). – № 4. Ч. 1. – С. 111–116.
3. Booth W.C. The Theory of Fiction – Chicago & London: The University of Chicago Press, 1961. – 455 p.
4. Card O. Characters and Viewpoint – New York : Writer's Digest Books. 1988. – 182 p.
5. Lintvelt Ja. Essai de typologie narrative: Le point de vue. – Paris : Corti. 1981. – 315 p.
6. Sternberg M. Point of view and the indirections of direct speech // Language and Style. – Volume 17. – № 1. – 1984. – P. 67-117.

Інна Жукович,

магістрантка Київського міжнародного університету

КОНЦЕПТ ЧАСОПРОСТОРУ В АНТИУТОПІЧНОМУ РОМАНІ М. ЕТВУД «THE HANDMAID'S TALE» КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ

Романи-антиутопії завжди викликали неабиякий дослідницький інтерес своїм широким колом проблем: образ героїв, художні прийоми, концепти тощо. У сучасному філологічному у просторі спектр досліджень збільшується, що пояснюється ще й перекладацькою діяльністю, яка набула небаченого раніше розмаху. Така ситуація зумовлена все більшої схожості між текстом антиутопічних романів і реальністю, художнім образом і людиною.

Перші відомі антиутопічні романи, які прийнято вважати класичними взірцями вищезазначеного жанру, починають з'являтися на початку ХХ століття. Серед них варто відзначити романи «Ми» (1924) Є. Замятіна, «Дивний новий світ» («Brave New World») (1931) О. Гакслі, «1984» (1948) Дж. Оруелла, «Механічний апельсин» («A Clockwork Orange») (1962) Е. Берджеса.

Вітчизняна дослідниця Т. В. Сосніна, вивчаючи питання перекладу антиутопій зазначає, що вперше середі цих творів українською мовою перекладений роман-антиутопія «Brave New World», написаний О. Гакслі у 1931 р., і частково опублікований у журналі «Всесвіт» у 1994 р. Повний переклад роману з'явився у 2016 р. Другий роман-антиутопія «1984» Дж. Орвелла, написаний у 1948 р., перекладений у 2015 р. Деякі розділи роману були перекладені українською мовою у 1994 р. (журнал «Всесвіт») [1, с. 8]. З романом «Механічний апельсин» Е. Берджеса український читач почав знайомитися з 1990 р., коли частина роману була перекладена й опублікована у журналі «Всесвіт», а повноцінний текст вийшов друком лише 2017 року.

Така ситуація свідчить про зацікавленість українських перекладачів у романах-антиутопіях. Це, в свою чергу, зумовлює проблеми пошуку й відбору

перекладацьких стратегій, щоб якомога точніше передати невластиві українській мові звороти, власні імена.

Об'єктом нашого дослідження є концепт часопростору в антиутопічному романі «Розповідь Служниці» («Handmaid's Tale»), який був написаний канадською письменницею Маргарет Етвуд 1985 р., а українською мовою був перекладений лише 2017 р.. Твір знайомить читача з вигаданою теократичною Республікою Джилеад, що знаходиться на північному сході Сполучених Штатів Америки, де процвітає релігійний фундаменталізм. У романі М. Етвуд актуалізує проблеми, що хвилюють людину в умовах сучасної техногенної цивілізації, екологічних катастроф, релігійних засад. Авторка розглядає також питання ролі жінки в суспільстві, їй не байдужа майбутня доля країни, її культури та літератури, проте домінантною темою є дослідження екзистенційних пошуків відповідей людини на одвічні питання.

Образ Республіки включає в себе кілька часопросторових елементів: фізичний, географічний, соціальний, культурний. Образ Республіки Джилеад – вагомий сюжетоутворюючий чинник роману, який одночасно втілює в собі два протилежні архетипи: з одного боку, Республіка Джилеад являє собою священне місце, адже воно побудоване на засадах релігії й важливу роль відіграють сакральні символи: церква, Свитки Духу, місце для молитвонад, що є свідченням наявності релігійного часопростору (це новий елемент часопростору антиутопічного жанру другої половини ХХ ст.). Проте, з іншого боку, авторка демонструє десакралізацію релігійного простору, висловлюючи думку про неоднозначність та подвійність його призначення: колонії, будинок розпусти. Тобто Республіка Джилеад набуває одночасно ознак раю та пекла, гріховного та святого, величного та нищого, сакрального й профанного.

Варто зазначити, що республіка є замкненим та штучно створеним простором, що вважається однією з важливих ознак часопростору антиутопії. На ізолюваність простору виразно вказують стіни, які з'явилися лише за нової влади: «Wall. The Wall is hundreds of years old too; or over n hundred, at least. Like the sidewalks, it's red brick, and must once have been plain but handsome. Now the

gates have sentries and there are ugly new floodlights mounted on metal posts above it, and barbed wire along the bottom and broken glass set in concrete along the top. No one goes through those gates willingly. The precautions are for those trying to get out, though to make it even as far as the Wall, from the inside, past the electronic alarm system, would be next to impossible» [2, p. 23] («Стіна. Стіні теж сотні років; принаймні, більше сотні. Як і тротуари, вона з червоної цегли і колись, ймовірно, була простою, але красивою. Тепер на воротах вартові, над стіною знаходяться потворні нові прожектори на залізних стовпах, і колючий дріт низом, і бите скло вросло в цемент зверху. За власною волею в ці ворота ніхто не заходить. Запобіжні засоби – заради тих, хто спробує вийти, хоча зсередини дістатися до самої стіни, повз електронну сигналізацію, майже неможливо») (переклад наш – Жукович І.І., далі теж).

Образ Республіки втілює модель *соціального часопростору* (в романі М. Етвуд – релігійно-тоталітарного), що впливає на свідомість та психологічний стан головної героїні Фредової. У її психологічному стані відчувається страх, який стає рушійною силою її вчинків та поведінки. Мотив страху в романі стає наскрізним і реалізується як у зовнішньому, так і в психологічному портреті героїні, де вирішальну роль відіграє деталь – опущена голова, закриті обличчя, погляд у землю, зціплені руки, маленькі кроки тощо. «We turn and walk together past the large houses, towards the central part of town. We aren't allowed to go there except in twos. This is supposed to be for our protection, though the notion is absurd: we are well protected already. The truth is that she is my spy, as I am hers. If either of us slips through the net because of something that happens on one of our daily walks, the other will be accountable» [2, p. 14]. («Нам дозволяється ходити лише парами, ніби заради нашої власної безпеки, але це абсурд: ми й так добре захищені. Правда ж інша: вона шпигує за мною, а я за нею. Якщо одній вдасться втекти, під час наших прогулянок, то розплачуватися буде інша»). Це підкреслює мотив страху, створює атмосферу шпигунства, підсвідомо впливає на героїню, яка нікому не може довіряти, вона постійно відчуває себе незахищеною.

Проте образ тоталітарної держави як соціального простору, що викликає страх, не є основним і являє, скоріше, неодмінний атрибут традиційного антиутопічного сюжету. У романі М. Етвуд через зовнішній просторовий образ Республіки відбувається актуалізація *особистого простору героїні*, втіленого в образах *кімнати й саду* з акцентуванням їх детальних описів. Просторові образи, що пов'язують Фредову з минулим (сад) і теперішнім (кімната), є уособленням *особистого часу героїні*. «I once had a garden. I can remember the smell of the turned earth, the plump shapes of bulbs held in the hands, fullness, the dry rustle of seeds through the fingers. Time could pass more swiftly that way» [2, p. 10] («У мене також колись був сад. Я пам'ятаю запах перевернутої землі, пухкі цибулини в руках, налиті, сухий шерех насіння під пальцями. Так швидше минає час»).

У наведеному нами фрагменті тексту чітко прослідковується темпоральність художнього тексту, що ґрунтується на лексемах темпорального значення: *before, after, ago, past*. Також постійно відбувається звернення героїні до минулого часу. У тексті сприйняття часу відбувається через сприйняття простору, що є ключовим для антиутопій. Подальші дослідження вбачаємо в більш детальному аналізі роману.

Список використаних джерел:

1. Сосніна Т.В. Метамовні особливості англomовного роману-антиутопії та відтворення їх у перекладі [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Сосніна Тетяна Василівна ; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2019. – 20 с.
 2. Atwood M. *The Handmaid's Tale* / Margaret Atwood. – New York : Everyman's Library, 2006. – 350 p.
- Науковий керівник:* О. М. Кіншак, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германських мов і перекладу Київського міжнародного університету

СЕКЦІЯ 3.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ (РОСІЙСЬКОЇ), АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ

Ольга Шум,

канд. філол. наук

старший викладач відділу мовної підготовки

інституту підвищення кваліфікації прокурорів

Національної академії прокуратури України

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ГРУПАХ ЗІ ЗМІШАНИМ РІВНЕМ

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що за сучасних умов розвитку вищої освіти в Україні викладачі часто стикаються з проблемою, коли у групах студентів, які вивчають іноземні мови, слухачі мають неоднаковий рівень знань від слабкого *A1 (elementary)*, середнього *B2 (intermediate)* чи високого *C1 (upper-intermediate)*. Особливо гостро така проблема відчутна у разі вивчення другої іноземної мови для нефілологічних спеціальностей як основна дисципліна чи факультатив.

Метою нашої розвідки є розгляд проблем, з якими зустрічається викладач закладу вищої освіти, працюючи з групами студентів з різним рівнем володіння іноземною мовою.

Головне **завдання** нашого дослідження вбачаємо у пошуку способів і методів диференційованого навчання у групах слухачів з різним рівнем володіння іноземною мовою. Вивченню зазначеної проблематики присвячували свої дослідження А. Альшева, В. Галаган, Ю. Дроздова, А. Латигіна, О. Цимбалиста та ін.

Через часту неможливість розподілу груп студентів за рівнем володіння іноземною мовою, виникає проблема, яким чином побудувати навчальний

процес, та на який рівень студентів орієнтуватися, щоб дотримуватися навчальної програми. Загальноприйняте негласне правило орієнтуватися на середній рівень студентів у групах наразі відходить на другий план, оскільки, якщо йдеться про нефілологічні спеціальності, суттєво знижується рівень мотивації слухачів у процесі навчання.

Останнім часом науковці усе частіше звертаються до питання *ротації* під час занять з іноземних мов у різних його проявах. Так, наприклад, *ротаційна модель навчання* широко застосовується для розподілу навчального часу між аудиторним та індивідуальним електронним навчанням (аудиторна робота, самостійне опрацювання, онлайн навчання). Дослідники зазначають, що таким чином відбувається підвищення ефективності навчання за рахунок перерозподілу часу на освоєння навчального матеріалу і враховуються індивідуальні особливості та освітні потреби студентів. Виділяють такі види ротаційної моделі: модель із чергуванням робочих зон (*station rotation*), перевернутий клас (*flipped classroom*), модель з чергуванням лабораторій та модель з індивідуальним чергуванням видів навчальної діяльності (*individual rotation*) [2, с. 61–63]. А. Альшева розглядає поняття *ротації* на заняттях з іноземних мов як робочу форму проведення заняття, яка передбачає послідовне поступове переміщення студентів (або робочих груп) з місця на місце, чи їх змішування. Під час таких занять студенти виконують завдання не лінійно, а кожна робоча група проходить їх усі протягом усього заняття чи фрагмента заняття. На думку дослідниці, студенти навчаються планувати свій час, аналізувати власний навчальний успіх, планувати та здійснювати поетапну роботу. Метод дозволяє здійснювати диференціацію слухачів за здібностями, інтересами, рівнем складності завдань [1, с. 564–565].

Ми вважаємо, що не менш ефективним є диференційований підхід до проведення занять, який полягає у попередньому поділі групи на підгрупи за рівнем володіння цільовою мовою та подальшою підготовкою для них завдань різної складності. Такий підхід можна застосовувати для вивчення лексики та граматики, а також для занять у форматі розмовного клубу тощо.

Приклад 1. Завдання за рівнями складності

	Elementary / A1	Pre-Intermediate / A2	Intermediate / B1
<i>Німецька мова</i> Тема: Perfekt (завдання на переклад)	Я вивчив це правило.	Я ніколи не знав цю розумну людину.	Коли злочинець зрозумів, що поліцейські можуть його заарештувати, він поїхав на вокзал.
<i>Англійська мова</i> Тема: Valentine's Day (завдання для обговорення)	Традиції Дня Святого Валентина.	День Святого Валентина у різних країнах світу.	Відомі історії про кохання: роль кохання у світовій історії.
<i>Німецька мова</i> Тема: Nicos Weg (обговорення відео)	Was haben sie gesehen?	Beschreiben sie die Probleme von Nico!	Geben sie Niko einige Ratschläge!

Такий підхід до постановки перед студентами завдань, на нашу думку, допомагає обрати для кожного максимально посильну вправу, зробити новий матеріал максимально зрозумілим та посилити мотивацію до вивчення іноземних мов. Адже, певним чином, така комбінація тренувальних вправ та поділ академічної групи на пари чи команди дозволяє створити невимушену атмосферу та налагодити ігровий підхід.

Приклад 2. Комунікативні завдання за рівнем складності

Elementary / A1
What does this picture mean?

Pre-Intermediate / A2
What environmental problems do our planet face nowadays?

Intermediate / B1
Describe 10 the most prominent environmental problems that threaten humanity?

Таким чином, вважаємо, що такий підхід диференційованих завдань під час занять з іноземних мов дозволяє максимально залучити до роботи студентів різного рівня володіння цільовою мовою, дати змогу їм виконувати вправи попарно чи у підгрупах відповідно до навчального тематичного плану, зробити новий лексичний та граматичний матеріал простішим для сприйняття та ефективного засвоєння. Безумовно, ми маємо зазначити, що така побудова роботи вимагає від викладача додаткових зусиль та часу для підбору завдань за рівнями складності. На нашу думку, формування академічних груп із меншою розрізненістю знань серед слухачів, наприклад, А1–А2, А2–В1, В1–В2, В2–С1 тощо, є набагато доцільнішим та ефективнішим. Ми вважаємо, доцільно продовжувати розвідки з цього питання.

Список використаних джерел:

1. Альшева А. Метод ротацій на практичному занятті з іноземної мови професійного спрямування / Анна Альшева // Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 листопада 2019 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. І.С. Гриценка, к.ю.н. І.С. Сахарук. – К., 2019. – С. 564–566.
2. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання [Текст] / В. М. Кухаренко // Інформаційні технології в освіті. – 2015. – № 24. – С. 53–67.
3. Цимбалиста О., Кривенко О. Модель обертання (ротаційна модель) як найефективніша форма змішаного навчання при викладанні іноземних мов Використання моделі змішаного навчання при викладанні іноземних мов: тези доповідей. – Київ : КНТЕУ, 2018. – С. 99–102.
4. Шум О. Аудіовізуальні засоби навчання під час іншомовної підготовки фахівців у галузі права / Ольга Шум // Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15 листопада 2019 року) / За заг. ред. д.ю.н., проф. І.С. Гриценка, к.ю.н. І.С. Сахарук. – К., 2019. – С. 587–589.
5. Шум О. Ігрові методики викладання іноземних мов як спосіб подолання комунікативного бар'єра / Ольга Шум // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура : збірник наукових праць / За ред. О.В. Ковтун, С.М. Ягодзінського. – К.: НАУ, 2019. – С. 570–574.

Людмила Кулішенко,

канд. філол. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Віта Шишенко,

студентка Сумського державного університету

МЕДИЧНІ ТЕРМІНИ У ТВОРАХ МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО (на матеріалі оповідання «Щастя Пейсаха Лейдермана»)

Модест Пилипович Левицький – багатогранна особистість в українській культурі, оскільки він був лікарем, письменником, мовознавцем, педагогом, перекладачем та громадським діячем. Вивчення діяльності М. Левицького є актуальним у наш час, бо він зробив внесок у розвиток української літературної мови. Тематичне розширення та збагачення української прози відбулося завдяки письменникам-медикам, які у своїй творчій спадщині показали особливості роботи медичних працівників та стан розвитку медицини, зокрема к. ХІХ - поч. ХХ ст.

Українська література має цілу плеяду письменників-лікарів, як-от: С.В. Руданський, П.Є. Бейлін, І.К. Микитенко, О.П. Джигурда, Ю.М. Щербак, М.М. Ткач тощо. Чимало імен повернуто із забуття у незалежній Україні, серед них і Модест Левицький. Доробок цих письменників-лікарів досліджується нині. Життєвий і творчий шлях Модеста Левицького розкрито у працях таких українських дослідників, як О. Турган, О. Пеніщук, А. Балабольшенко, Д. Дорошенко, М. Онуфрійчук, В. Юкало тощо.

Наше дослідження присвячене одному із прозових творів Модеста Левицького. Отож, **метою** розвідки є аналіз та характеристика медичної термінології у творі М. Левицького «Щастя Пейсаха Лейдермана». Для досягнення поставленої мети будуть розв'язані такі **завдання**: визначення поняття «термін», розкриття класифікації медичних термінів, з'ясування

значення використаних медичних термінів та завдяки цьому зроблений висновок про стан розвитку медичної галузі в Україні на початку ХХ ст.

Медичні терміни – це спеціальні слова або словосполучення, що дають точне визначення чи пояснення предметам, діям у галузі медицини.

Однією з особливостей медичної термінології є поділ на групи.

I група – анатомічні терміни – назви частин людського тіла та їх складових органів: кістка, м'яз, нижня кінцівка, скелет, стопа.

II група – клінічні терміни – слова чи словосполучення, що вказують на назви захворювання та методи обстеження, діагностику, лікування.

Хірургія: апендицит, виразка, непрохідність, грижа, гострий холецистит.

Урологія: ниркова коліка, гострий простатит, гостра затримка сечі.

Терапія: гастрит, запалення легенів, бронхіальна астма.

III група – фармацевтичні – назви хімічних речовин, лікарських препаратів, їх функції та дія на людський організм: тусупрекс, нітрогліцерин, мукалтин, суглак.

Усі медичні терміни, які використано в оповіданні «Щастя Пейсаха Лейдермана» можна поділити на (рис. 1): анатомічні терміни, клінічні терміни, слова – лікар, лікарня, труп.

Усього у тексті використано 32 медичних терміни, з яких 13 – анатомічні, 16 – клінічні терміни і слова – лікар, лікарня, труп.

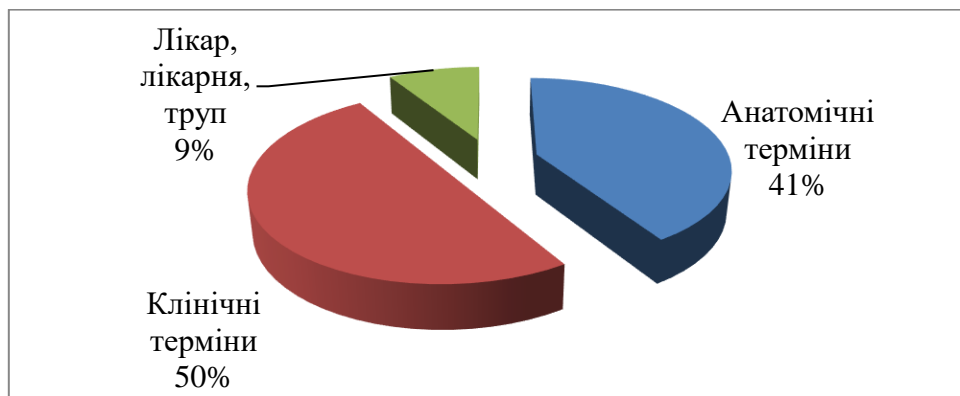

Рис. 1. Склад медичної термінології оповідання «Щастя Пейсаха Лейдермана»

Медична термінологія оповідання роковує неприємний випадок, який стався із головним героєм – музикантом Пейсахом Лейдерманом. Він був

скрипалем, грав на весіллях і так заробляв собі та донці із внуками на життя. Одного разу через неухважність він не вийшов на потрібній залізничній станції, а тому вистрибнув на ходу із потяга, потрапив до лікарні, однак встиг на весілля і був дуже щасливим, бо залишився живим. Надання медичної допомоги Пейсаху – центральний елемент сюжету оповідання. Він розкривається завдяки термінам.

Анатомічні терміни

1. «Молода подавала йому на мисочці цимесу; закусивши, він витирав *руки* червоною хусткою, знов брав скрипку, кивнувши головою на другу скрипку та на баса, починав знов грати» [1, с. 37].
2. «Він опам'ятався від холоду та гострого болю в правій *щоці* та *руці*» [1, с. 41].
3. «Поза комір текло йому аж на *груди* щось тепле, у *роті* було солоно...» [1, с.41].
4. «Пейсах подався в ту сторону непевною ходою, раз у раз спотикаючись, падаючи та збиваючи собі *руки* та *коліна* на гострий груз колії» [1, с. 42].
5. «Він лапнув рукою за *щоку* і аж здригнувся: крізь рану намацав *зуби*...» [1, с. 42].
6. «Страшний був вигляд його розбитого *лиця*, закривавленого, з широкою раною від *ока* аж до *шиї*...» [1, с. 42].
7. «Гонів за троє від станції надибали калюжу *крові*, трохи далі – картуз та ще щось у хустині загорнуте» [1, с. 43].

Клінічні терміни

1. «Старі підходили до нього з чаркою, коли він, було, покладе скрипку та витирає *піт* з *лисини* червоною хусткою» [1, с. 37].
2. «Молода ще була й гарна, могла б віддатись удруге, та скоїлось лихо: заслабла вона на *гарячку*, трохи-трохи не вмерла; але як минулась та гарячка – відняло бідній *руку* та *ногу*» [1, с. 38].
3. «Так і лишилася *каліка* з дітьми жити у батька, бо більш нікуди було їй подітись» [1, с. 38].
4. «З пересоння та *втоми* Пейсах не міг відразу опам'ятатись, де він і що робить» [1, с. 40].

5. «Щось сильно вдарило його у голову і... він зомлів» [1, с. 41].
6. «Чи довго пролежав Пейсах без *пам'яті* – він і сам не знав» [1, с. 41].
7. «Він опам'ятався від холоду та гострого *болю* в правій щоці та руці» [1, с. 41].

Окрім зазначених термінів, знайдено й такі: лікар, лікарня, труп.

1. «Пізня ніч була вже, коли сторожі довели Пейсаха до *лікарні*» [1, с. 42].

Лікарня – вид цивільного стаціонарного медичного закладу, спрямованого на лікування хворих та спеціалізовану поглиблену диференціальну діагностику захворювань в стаціонарних умовах [2].

2. «*Лікар* розглядав рану» [1, с. 43].

Лікар – особа, що присвячує свої знання та вміння запобіганню і лікуванню захворювань, збереженню і зміцненню здоров'я людини. Лікар – також особа, яка отримала вищу медичну освіту за відповідною спеціальністю [2].

3. «А міг він лежати тепер холодним *трупом* на рейках біля станції, й дурно його виглядала б дочка на шабас, дурно онучата чекали б, що дід привезе повні кишені гостинців, ласощів...» [1, с. 45].

Таким чином, можна зробити такі висновки: в оповіданні «Щастя Пейсаха Лейдермана» М. Левицький використовує загальнозживану медичну термінологію, оскільки твори призначалися для широких мас населення. Вони пропагували медицину та її послуги. Читання такої літератури допомагає студентам медичних вишів зрозуміти стан та розвиток медицини на території України на початку ХХ ст., що сприяє вивченню історії медицини в цілому.

Список використаних джерел:

1. Левицький М. Вибране / Упоряд. Н. Пушкар, О. Яблонська, Т. Данилюк- Терещук. – Луцьк: «Терези», 2016. – С. 37-45.
2. Словник медичних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://medterms.com.ua/publ/medichni_termini
3. Юкало В. Він лікував людей і мову (лікар-філолог Модест Левицький) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Yukalo_Volodymyr/Vin_likuvav_liudei_i_movu_likarfiloloh_Modest_Levytskyi.pdf

Каріна Хачатар'ян,

студентка Сумського державного університету

Ніна Мальована,

канд. філол. наук

старший викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ТЕХНОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ

Стратегія розвитку сучасної педагогічної освіти об'єктивно потребує оновлення змісту фахової підготовки вчителів високої кваліфікації. У зв'язку з цим, пошук нових методик та підходів є одним зі стратегічних завдань реформування освіти.

Актуальність теми – у необхідності підготовки сучасного фахівця самостійно й швидко знаходити та використовувати нові наукові дані, організовувати дослідження, користуватися сучасними джерелами інформації, а також розуміти, теоретично обґрунтовувати та практично вирішувати професійні завдання. Надто – в умовах зростання потреби суспільства у фахівцях із якісно новим рівнем підготовки.

Мета дослідження – проаналізувати наукові розробки питання пошуково-дослідницької діяльності студента у вивченні іноземної мови.

Науково-дослідницька діяльність студента є невід'ємною частиною його підготовки. Навчання в ЗВО повинне підготувати студентів до активних дій у непередбачуваних професійних, організаторських та інших ситуаціях.

У час активної інтеграції України до західного науково-освітнього співтовариства виникає необхідність переосмислення шляхів історичного розвитку науки. Причин для цього багато: і повернення до історичних загальнонаукових джерел, і відновлення національної самосвідомості, і спроби реконструювати той духовний контекст, у межах якого отримала визнання

наукова українська педагогічна думка другої половини ХХ століття. У сфері освоєння сучасних наукових знань у системі освіти набуває особливого значення науково-дослідницька діяльність студента.

Так, М. Князян, розкриваючи педагогічні засади формування творчої особистості майбутнього викладача через актуалізацію його науково-дослідного потенціалу, вказує на те, що цьому сприяє реалізація низки принципів. Із-поміж них автор виділяє такі: безперервності, взаєморозуміння форм, засобів і методів навчання, компліментарності та діагностичності [1].

Відповідно до означених принципів, учена поділяє навчально-дослідницькі завдання на три групи: а) навчально-дослідницькі завдання алгоритмічного рівня; б) навчально-дослідницькі завдання частково-пошукового рівня; в) навчально-дослідницькі завдання креативного рівня. Процедура виконання цих завдань сприяє розвитку таких дослідницьких умінь, як видалення об'єкта дослідження, висунення попередніх гіпотез, узагальнення результатів, вибір методів та оцінка їх ефективності, характеристика нової якості, аналіз ступеня реалізації мети, критичне визначення недоліків [1]. Крім того, автор наголошує на тому, що упорядкування дослідницьких завдань повинно здійснюватися відповідно до таких вимог: виявлення особистістю своєї пізнавальної самостійності, евристичних умінь, а також спроможності свого творчого потенціалу, здійснення його самокорекції; орієнтація студентів на досягнення особистісно- та науково- значимого результату, включення їх до громадсько-педагогічної та самоосвітньої роботи.

У контексті ж ґрунтовних гносеологічних, світоглядно-антропологічних розробок проблеми науково-дослідницької діяльності студента як вагомого складника технології наукового дослідження, з її орієнтацією на внутрішній світ людини зберігається, відтворюється неперервний зв'язок доробку українських педагогів з науковими ідеями західноєвропейської педагогічної спільноти.

Науково-дослідницька діяльність студента не просто створюється в умовах професійної діяльності творчою уявою людського розуму, а впливає на неї у

вигляді норм, виражаючи інтенсивну спрямованість науково-дослідницького пошуку, постановку наукових завдань, способів обґрунтування нового знання.

Погляди вчених щодо науково-дослідницької діяльності студентів розглядаються і як методологічні передумови, і як комплементарні версії різнобічного процесу формування професійної діяльності в якості одного з чинників професійної освіти. На цьому підґрунті виявляється й реалізується можливість концептуального, історико-філософського, психолого-педагогічного осмислення спорідненості елементів науково-дослідницької діяльності з професійною діяльністю. Підготовка сучасних студентів в умовах науково-дослідницької діяльності в професійній освіті відповідає вимогам якості професійної освіти та є одним із шляхів реалізації положень Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, у якій наголошується на оволодінні майбутніми фахівцями методами самостійного науково-дослідницького пошуку, аналізу й синтезу процесів та явищ, корекції професійної діяльності [2].

Отже, ми дійшли висновку, що проблема науково-дослідницької діяльності студентів під час вивчення без виключення всіх дисциплін має розглядатися як складний філософський, педагогічний, психологічний комплекс досліджень. Незважаючи на джерельну базу наукових досліджень з питань існування та функціонування науки в суспільстві, модифікації професійної діяльності як педагогічного феномену, проблема науково-дослідницької діяльності студентів має посідати важливе місце в ЗВО для найшвидшої інтеграції українського студентства до західного науково-освітнього співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Князян М. О. Засоби формування життєвої компетентності майбутніх фахівців у контексті міжкультурної комунікації / М. О. Князян // Педагогічний альманах. – 2017.
2. Сенча І. А. Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки: авт. дис. канд. пед. наук. / І. А. Сенча. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2008. – 18 с.

Victoria Kurochkina, Oksana Gladchenko,
senior instructors of Sumy State University

SOME ASPECTS OF TEAM-TEACHING METHODS IN ENGLISH CLASSES

The relevance of the topic provides for team teaching to fill the gap in conventional teaching English, to contribute to the existing methodology enabling teachers to intensify their strengths and students to benefit from collaborative teaching.

The exploration goal is to bring diversity to teaching English in the classroom, find new levers for stimulating students' cognitive activity.

The objectives of the research are to review the collaborative teaching, summarize its benefits, identify problems, provide suggestions regarding best practices.

The main results and conclusions of the study consist in the fact that successful co-teaching requires active intervention of the institution authorities, considerable expenditure of time and resources of the teachers and the need for careful planning.

The value of the study is that it gives practical recommendations as to support and participation in the process of team teaching.

Having gained certain experience in co-teaching English, we would like to attract your attention to this issue again so that this experience could be extended and developed in some other format.

After all, our students have benefited from the collaboration of two teachers, as they had the opportunity to communicate with a native English speaker both in the classroom and during weekly English Club meetings, to broaden their outlook within the frames of intercultural communication and to enrich their vocabulary. In addition, team teaching gave a strong impetus to many students for their further interest in the subject. The moral and psychological aspects of this collaboration are also unforgettable and invaluable. That is, in our particular case, both students and teachers enjoyed and benefited from the teamwork [1].

At the same time, it is clear that there are a lot of things to keep in mind when two lecturers teach students together in the same group. The research findings do not give a distinct answer to the questions whether team teaching is beneficial when delivering new material and whether all students remain satisfied with it. However, the data show a number of tangible benefits for students, teachers and institutions involved in collaborative teaching.

Davis gives a concise definition of co-teaching: «All arrangements that include two or more faculty in some level of collaboration in the planning and delivery of a course» [2].

There are different types of collaborative teaching. Here are some of the most common options: • interactive team teaching - two teachers simultaneously present in front of the class; • rotational co-teaching format - teachers take turns teaching in front of the class; • «one teaches, the other observes» – all teachers involved in the work are present for all the classes but only one is teaching at a time. [3]; • a team of like-minded teachers create a special curriculum to deliver the most effective learning and simultaneously teach two related courses or two independent courses, or lead two parallel groups of students having common interests. Although these methods do not constitute pure collaborative teaching, this approach at the level of customized curriculum development can help achieve some of the expected benefits of collaborative teaching.

William Newell suggests that «one needs to consider whether potential team teaching participants are open to diverse ways of thinking; wary of absolutism; able to admit that they do not know; good at listening; unconventional; flexible; willing to take risks; self-reflective; and comfortable with ambiguity» [2].

The advantages of joint teaching for university teachers are that they will be able to: • learn about the methodology of team teaching; • improve their own teaching skills; • be able to socialize graduate students and engage them in collaborative teaching; • get out of their comfort zone and try new techniques; • be able to perform creative tasks; • be informed in interdisciplinary research; • look at the process of teaching through the eyes of students; • avoid recurring solo teaching experiences; • other

teachers will be able to get new ideas for application in teaching their disciplines; • develop a clearer view of the differences between disciplines; • improve collegial relationships; • train mutual respect; • build bridges of understanding between disciplines.

The benefits of collaborative teaching for students are that collaborative teaching can: • deepen students' analytical skills; • help build bridges of understanding between teachers and students; • create curricula that are more convenient for students; • increase the sense of academic community; • provide students with the opportunity to participate in various academic activities (this is especially true for small townships); • improve student-teacher relationships; • make the lessons more interesting and challenging because of the novelty;

- improve student learning outcomes, their relationships with one another, communication skills, analysis and judgment, and provide learning process with diversity.

Scientific discussion of the disadvantages of co-teaching is limited because of the small number of teachers involved. Instead, in the course of collaborative teaching, teachers face the following problems: • lack of time to work together; • teachers are not sufficiently prepared for the rapid change in group dynamics; • there are problems with replacement when a teacher is ill; • there are territorial and status conflicts; • one discipline dominates in the collaborative teaching process; • there is a problem with funding; • the individual independence of teachers can be lost [4].

Students report that collaborative teaching is ineffective when:

- teachers are not flexible in their choice of learning styles for different students;
- there is confusion about learning expectations; • there is a divergence in assessment.

The above-mentioned problems that arise at team teaching can be overcome if teachers implement best practices in planning and fulfill the targets set and if the institutions involve best practices to support their teachers.

We would like to offer the following tips to team teachers: • plan classes together; • find and use collaborative teaching information; • discuss your experience with others; • become familiar with each other's teaching styles; • communicate with

colleagues to clearly understand the expectations of each teamwork; • plan the strategies you employ; • attend each other's classes; • support one another; • conduct a trial debate; • apply common assessment standards; • have an open discussion on the issues of leadership and the ways of resolving possible conflicts; • apply different co-teaching options to specific situations to find the most appropriate one for a particular situation; • provide sufficient time and resources to succeed: collaborative teaching often requires more resources, time and planning than solo teaching [5].

However, co-teaching will realize only if the educational institutions provide and support this process, namely if they: • create structures to support collaborative teaching; • are aware of costs and time limits; • clearly formulate the expectations of the teaching staff from the introduction of the new methodology; • acknowledge and make efforts to improve the co-teaching process; • are flexible in planning activities to implement collaborative teaching.

In order to convince the institution authorities of co-teaching practicability, the following should be done: • provide examples of successful teamwork in learning communities; • avoid (wherever possible) changes in the learning process as soon as the team is formed and started; • ask the teacher teams to schedule meetings in advance, choose a convenient day and time for meeting; • find a suitable place for teacher teams to meet.

The successful cooperation of teachers is also facilitated by: • paired classes; • discussing common problems; • multi-section seminar courses.

It should also be noted that in our conditions the financial component is perhaps the most important. Collaborative teaching can be more expensive than solo as it requires more teachers to be involved.

Summarizing all of the above, we can conclude that successful co-teaching requires active intervention of the institution authorities, considerable expenditure of time and resources of the teachers and the need for careful planning. Only under these circumstances co-teaching will be able to improve the learning process itself and increase academic progress rates, provide teachers with new positive experiences and

achieve university education goals, thus helping process participants integrate with different disciplines.

References:

1. Курочкіна В.С., Гладченко О.Р. Спільне викладання іноземної мови. Збірник наук. праць за матеріалами XIII міжнар. науково-практ. інтернет-конф., 28 лютого 2019 р. / М-во Освіти і науки України, Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди, 2019. – С. 90–94.
2. Davis, J. R., 1995. Interdisciplinary Courses and Team Teaching: New Arrangements for Learning.
3. Klein, J. T., 1990. Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice. Detroit: Wayne State University Press.
4. Peace Corps Ukraine. Team Teaching Manual.
5. Team Teaching: A Brief Summary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ctl.byu.edu/tip/team-teaching-brief-summary>

Ольга Коньок,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

Насер Алі,

студент Сумського державного університету

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕКСТИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Актуальність теми. У практиці викладання української мови як іноземної дедалі більше уваги приділяється проблемі формування країнознавчої компетенції. Актуальність зазначеної проблеми науковці пов'язують, з одного боку, з роллю культури «як системи цінностей, які використовуються як зміст освіти» [1], а з іншого – з можливостями іноземної мови в розвитку особистості, розширення її культурного простору. Зазначається також важливість країнознавчих знань як компонента, що забезпечує діалог двох культур – рідної і тієї, що вивчається [2, с. 21]. Як слушно зауважує В. В. Лещенко, «сучасний світ потребує якісної комунікації, що включає в себе цілісне володіння мовними,

мовленнєвими і соціокультурними компетенціями у комплексі зі знаннями не тільки про мову, а й про культуру тієї країни, мова якої вивчається. Саме ці знання та їх вміння до практичного втілення складають основу країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції, без наявності яких не буде відбуватися стовідсоткова комунікація між комунікантом та реципієнтом» [3]. Л.П. Голованчук, своєю чергою, наголошує: «...зміст і результати різноманітних міжкультурних контактів багато в чому зумовлюються здатністю їх учасників розуміти один одного і досягати згоди, яка передусім визначається етнічною культурою кожної із взаємодіючих сторін, психологією народів, цінностями, домінуючими в певній культурі» [4].

Аналіз останніх публікацій показав, що проблема формування країнознавчої компетенції на заняттях з іноземних мов є актуальною та досліджувалася багатьма лінгвістами і вчителями. Проте питання формування країнознавчої компетенції на заняттях з іноземних мов, зокрема української як іноземної, поки що є мало дослідженим.

Мета розвідки. Завдання дослідження. Мета нашого дослідження – визначити можливості формування країнознавчої компетенції студентів-інофонів на заняттях з української як іноземної на прикладі текстів етнокультурного змісту.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати роль країнознавчого аспекту в спілкуванні, визначити зміст країнознавчої компетенції; показати місце текстів етнокультурного змісту у формуванні країнознавчої компетенції.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Формування країнознавчої компетенції полягає в залученні інофона до цінностей етнокультурної дійсності.

Пропонуються різні дефініції країнознавчої компетенції, але більшість науковців визначає її як сукупність знань про країну, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, особливостей побуту, традицій та звичаїв

країни), а також здатність використовувати національно-культурний компонент мови з метою спілкування [2]. Ми також дотримуємося цього визначення.

Дослідники зазначають, для взаєморозуміння в процесі міжкультурної комунікації важливими є не тільки сформованість мовленнєвих навичок і вмінь, а й наявність фонових знань. Фонові знання, якими володіють члени певної етнічної і мовної спільноти, визначаються як культурно-країнознавчі та поділяються на знання історико-культурного, соціокультурного, етнокультурного, семіотичного фонів; знання зі сфер літератури, мистецтва; географічні знання та знання про видатних особистостей країни.

Засвоєння таких знань разом із навичками вживати й розуміти лексичні одиниці культурно-країнознавчого характеру та вміннями використовувати культурно-країнознавчу інформацію в процесі спілкування і становить особливий вид компетенції – культурно-країнознавчу.

Для формування країнознавчої компетенції потрібні навчальні матеріали, до яких висувається низка вимог: автентичність, інформативність, урахування національної ментальності. Тексти етнокультурного змісту якнайкраще відповідають цим вимогам. Покажемо можливості формування країнознавчої компетентності студентів-іноземців на прикладі роботи з такими текстами.

Комплексний аналіз тексту краєзнавчого змісту передбачає ті самі форми роботи, що й з іншими текстами соціокультурного характеру. Нижче наведено приклади завдань, які забезпечують подолання культурологічних труднощів; питання, що допомагають з'ясувати, наскільки інофони зрозуміли фактичний зміст етнокультурного тексту.

Дотекстові завдання (спрямовані на вироблення механізмів читання, розвиток мовної здогадки, розширення потенційного словника, формування навичок семантизації культурологічно забарвлених слів у контексті).

1. Чи знайомі вам слова *звичай, орнамент, символ*? Що вони позначають?
2. Знайдіть спільний корінь у словах. Поставте до кожного слова запитання. Визначте, до яких частини мови вони належать. Наведіть приклад

вживання слів: *орнамент, орнаментальний; малюнок, малювати, мальований; шанувати, пошана, шанований; християнський, християнство.*

3. Від поданих дієслів утворіть іменники, які позначають процес. Зразок: *визначити – визначення, фарбувати – фарбування. Малювати, шанувати, приховувати, використати, зображати, зародитися.*

4. Запишіть іменники і прикметники в потрібній відмінковій формі. Вкажіть відмінок: *символ (Сонце), символ (любов), символ (добро), символ (радість), листи (предки), абетка (символи), радість (життя).*

Притекстові завдання (студенти отримують установку на пошук інформації, що допомагає зрозуміти зміст тексту).

1. Прочитайте текст, намагайтеся зрозуміти його зміст. Значення нових слів з'ясуйте за словником.

З писанками і фарбованими яйцями (крашанками) пов'язано безліч легенд, традицій, звичаїв.

Писанка – це символ Сонця; життя, безсмертя; любові і краси; добра, щастя, радості. Кожен орнаментальний мотив має певне значення. З них складається мальована молитва про злагоду та мир між людьми. У християнській культурі українців писанка стала символом воскресіння. У народі кажуть: «У світі доти буде любов, доки люди писатимуть писанки».

Розглядаючи орнаменти на писанках, ми наче читаємо листи своїх предків, які написані, можливо, саме нам. Однак, щоб прочитати їх, потрібно знати абетку символів. Вчені вважають, що українська писанка має більш ніж 100 символічних малюнків. Для писанок були характерні такі орнаменти: решітки, віконця, зірки, хрестики та ін. Наприклад, зірка – символ сонця і вранішньої зорі, птах – символ зародження життя, ялинки – символ вічної молодості, здоров'я, а кривульки – символ вічності.

Символічними є й кольори. Червоний колір символізує радість життя, любов, жовтий – місяць і зорі, урожай; зелений – багатство рослинного світу; блакитний – чисте небо, здоров'я; коричневий – землю і її приховану життєдайну силу; чорний з білим – пошану до померлих родичів, їхніх душ та ін.

Післятекстові завдання (виводять студента вже на більш високий рівень сприйняття – рівень змісту).

1. Закінчіть речення.

1. Писанка – це 2. Кожен орнаментальний мотив має 3. У народі кажуть 4. Українська писанка має 5. Для писанок були характерні такі орнаменти: 6. Червоний колір символізує 7. Жовтий колір символізує 8. Зелений колір символізує 9. Блакитний колір символізує 10. Коричневий колір символізує 11. Чорний з білим колір символізує

2. Дайте письмову відповідь на запитання.

1. Що таке писанка? 2. Скільки символічних малюнків має писанка? 3. Які орнаменти характерні для писанок? 4. Що символізують зірка, птах, ялинка, кривульки? 4. Що символізують кольори писанок?

3. Складіть називний план тексту. Перекажіть текст за планом.

Зазначимо, що краєзнавчий матеріал – це, перш за все, інформація, яка може й повинна супроводжуватися наочним матеріалом: ілюстраціями, картинками, фотографіями тощо. Тому логічним завершенням знайомства з традиціями українського народу, зокрема з писанкарством як феноменом української культури, буде віртуальна екскурсія зі знайомством технології писанкарства, а, можливо, і фарбування писанок.

Як показує досвід, активне використання етнокультурних текстів на заняттях з української мови як іноземної є ефективним засобом формування не лише країнознавчої компетенції, але й має велике значення в діалозі культур та формуванні толерантності представників різних націй.

Список використаних джерел:

1. Пассов Е. И. Развитие индивидуальности как цель иноязычного образования [Электронный ресурс] / Е. И. Пассов. – Режим доступа: http://www.gramota.ru/mag_arch.html?id=207.

2. Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе / Власова Н. С., Алексеева Н. Н., Барабанова Н. Р. и др. – М.: Русский язык, 1990. – 230 с.

3. Лещенко В. В. Формування країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій на заняттях «Практичний курс іноземної мови» у немовних ВНЗ [Електронний ресурс] / В. В. Лещенко. – Режим доступа: <http://www.psych.kiev.ua/> /Збірник_наук._праць

4. Голованчук Л. П. Навчання учнів основної загальноосвітньої школи культурно-країнознавчої компетенції на уроках англійської мови [Електронний ресурс] / Л. П. Голованчук. – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/languages/00433504_0.html.

Марина Казанджисва,

канд. пед. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Алла Роденко,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ В ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Одним із напрямів модернізації сучасної вищої школи є якомога ширше впровадження в освітню практику інноваційних технологій, які передбачають не тільки забезпечення студентів новими знаннями, а й формування у них ключових компетентностей і досвіду здійснення певної діяльності для вирішення практичних завдань. Відтак, з одного боку, значно актуалізувалася необхідність перегляду підходів до навчання в цілому, з іншого – значної трансформації зазнало освітнє середовище, завдяки електронним освітнім ресурсам і технологіям, що їх забезпечують, перетворившись із суто інформаційного в інформаційно-навчальне. І якщо спочатку форми інформатизації в освітньому процесі варіювалися від стихійного фрагментарного використання до новаторських рішень дистанційної освіти, то з плином часу, в міру зміни характеристик суб'єктів освітнього процесу і самої освітнього середовища, з'явилися педагогічно обґрунтовані і відрефлексовані ідеї та моделі навчання.

Незважаючи на те, що проблемі ефективності використання ІКТ в освітньому середовищі присвячена достатня кількість наукових розвідок, і не

тільки зарубіжних (Л. Белоглазова, О. Бондарева, Н. Махонькова, С. Термінасова та ін.), а й вітчизняних (О. Антонів, Н. Арістова, І. Грищенко, О. Жолдак, І. Кочан, І. Кузьміна, Н. Попович, Л. Роман та ін., А. Скрипниченко та ін.), говорити про вичерпаність теми завчасно. Відкритим залишається питання про резерви навчання мови, в тому числі іноземних студентів, з огляду на новітні можливості інтернет-ресурсів.

Метою розвідки є аналіз можливостей і резервів використання ІКТ у процесі навчання української мови як іноземної. Використання ІКТ за останнє десятиліття не тільки значно розширило, а й кардинально змінило освітній простір: в педагогічний процес інтегровані значні можливості електронних засобів навчання (хмарні технології, електронна пошта, сайти, блоги, соціальні мережі, передання інформації за допомогою флеш-носіїв і т. ін.).

Нині, говорячи про оптимізацію навчального процесу у вищій школі, перш за все мають на увазі переваги електронного навчання, завдяки якому педагоги отримали нові можливості для вирішення найрізноманітніших педагогічних завдань на всіх рівнях освіти. У науково-навчальний побут увійшло поняття інформаційно-освітнього середовища, що є принципово важливим для інтернет-покоління студентів. ІКТ дають можливість освіті відповідати глобальним тенденціям розвитку і адаптуватися до блискавично мінливих умов існування сучасного світу. Значення електронного навчання (e-learning) у вищій освіті постійно зростає. Навчальні заклади ввели електронне навчання, оскільки воно: задовольняє потреби сучасних студентів, що живуть у цифровому світі; стимулює педагогічні нововведення; сприяє обміну знаннями та співробітництву на внутрішньоуніверситетському та міжуніверситетському рівні; розширює можливості дистанційного навчання, спрощує доступ до освіти для різних категорій студентів [1].

Основою інтернет-освіти стали масові відкриті онлайн-курси (Academic Earth, Alison Академія Хана, MIT, OpenCourseWare, Peer to Peer University, China Open Resources for Education, Lingualeo, Younico, CheckiO, Codecademy, Coursera, Duolingo, EduKart, edX, Futurelearn, Instructure, MongoDB University, OpenHPI,

Stanford Online, Udacity, Udemy і ін.), які пройшли більш ніж десятирічний шлях розвитку.

Одним з найбільш цікавих ми вважаємо унікальний проект Відкриті освітні ресурси (TMR, англ. Open Educational Resources, OER), покликаний забезпечити всім бажаючим безперешкодний доступ до електронних засобів навчання. Серед гуманітарних ресурсів в наш час популярними вважаються онлайн-платформи з вивчення іноземних мов. Для цілей нашої роботи основний інтерес становлять ресурси, присвячені українській мові як іноземній. Ці ресурси умовно можна поділити на дві групи. Першу становлять великі сайти з різноманітною інформацією і величезним спектром освітніх послуг (наприклад, OPEN CULTURE, що пропонує 500 онлайн-курсів від провідних світових університетів (<http://www.openculture.com/freeonlinecourses>)), в списку яких, звичайно ж, є і навчання іноземних мов. До другої групи належать безпосередньо мовні курси різних типів, а також соціальні мережі для вивчення іноземних мов у режимі онлайн (блоги, чати, інтернет-конференції тощо).

Серед матеріалів, що знаходяться у вільному доступі, особливе місце посідають багатофункціональні платформи з великим контентом. Так, наприклад, платформа *play.google.com* в розділі «Українська мова» пропонує 100 уроків, що дають можливість початківцям вивчити базову лексику. Поєднання аудіозаписів і текстів допоможе швидко навчитися говорити короткими фразами в реальних життєвих ситуаціях [2].

Для наших цілей становить інтерес і контент, пропонований популярними порталами *Memrise* (<https://www.memrise.com/ru/courses/english/ukrainian/>), *Dolingo* (<https://www.duolingo.com/welcome>) та багатьма іншими.

Зупинимося детальніше на можливостях, що їх надає проект Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) «Крок до України» [3]. Проект забезпечує наукові дослідження викладання української мови як іноземної, а також функціонування української мови поза межами України; тісну співпрацю з українознавчими осередками України та світу; створення підручників і посібників з української мови як іноземної та інших

допоміжних навчальних матеріалів; розробку навчального сайту «Крок до України»; розробку програм і методичних рекомендацій з українознавчих курсів; проведення мовних шкіл для інтенсивного вивчення української мови; проведення конференції «Українська мова у світі» для фахівців із лінгводидактики та викладачів-практиків; проведення круглих столів і навчально-методичних семінарів для викладачів української мови як іноземної. Навчальний сайт «Крок до України» вміщує навчальні модулі різного спрямування: визначення рівня володіння мовою; граматики (теорія і вправи); інтерактивний курс «Крок-1»; тексти для читання за мовними рівнями «Читанка»); аудіотексти за мовними рівнями («Слуханка»); реальні та віртуальні навчальні подорожі (блок «Екскурсії»); етномайстерня (рукоділля в народному стилі); анонси сучасних і класичних українських фільмів («Кіно») та багато іншого.

Різноманітний контент інтернет-ресурсів, присвячених викладанню української мови як іноземної, поза сумнівом, є оригінальним та ефективним *додатковим матеріалом*, що дозволяє значно підвищити результативність навчання. Надаючи необхідні знання з фонетики, лексики, граматики української мови, допомагаючи формувати навички та вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності, відкриті інтернет-ресурси різного спрямування сприяють підвищенню рівня лінгвістичної, комунікативної, країнознавчої компетентності іноземних студентів.

Інтеграція цих інформаційних ресурсів у навчальний процес допомагає вирішити важливі дидактичні завдання. При цьому, незважаючи на різноманітність і колосальні можливості відкритих освітніх ресурсів, вони не здатні замінити в освітньому процесі традиційний курс української мови як іноземної, яка є мовою професійного спілкування для майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Н. І. Ушакова, В. В. Дубічинський, О. М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – Харків, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.

2. Вивчати українську / 50 мов / Googl Play Logo. – Режим доступу: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.goethe.uk>

3. Крок до України / Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків із діаспорою – МІОК. – Режим доступу: <http://krok.miok.lviv.ua/uk/students/>

Тетяна Марченко,

канд. філол. наук

доцент кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ АСПРАНТАМИ ДРУГОГО РОКУ НАВЧАННЯ У СНАУ

Сучасний розвиток української науки характеризується великими викликами молодим вченим, які лише починають опрацьовувати ту чи іншу наукову тематику. Прагнення долучитися до найкращих європейських та світових наукових шкіл призводить до того, що дуже потужно розвивається світова наукометрія. Українська наука розвивається у напрямку світової за допомогою публікацій у виданнях, індексованих Скопус та Веб оф Сайенс, від чого надзвичайно потерпають фахові видання України. Вимогою до таких публікацій є написання новітніх наукових робіт англійською мовою.

Тож **актуальність** дослідження розвідки полягає у тому, що на сьогодні не достатньо висвітлено питання готовності/неготовності молодого вченого до написання таких робіт світового рівня. **Метою** розвідки є намагання розв'язати проблеми, які виникають на шляху підготовки аспірантів другого року навчання, які не було розглянуто дотепер, що пояснюється специфікою роботи як власне університету, так і його окремих фахових підрозділів.

Навчанню аспірантів присвячено окремі публікації вітчизняних та зарубіжних учених (К. Зборовська, О. Боженко, Н. Рябцева та ін.), проте практичні розробки, підручники, навчальні програми, методичні рекомендації є прерогативою тих викладачів, які безпосередньо беруть участь у навчальному

процесі. Кожен український університет має певну автономію, має право на власний розсуд визначати кількість предметів гуманітарного циклу та відведених для них годин. В інтернет-доступі існує безліч програм університетів, спрямованих на викладання різних дисциплін у аспірантів.

Особливого статусу для наукового письма набула англійська мова. В умовах аграрного університету для вивчення цієї мови для аспірантів першого року навчання пропонується вивчення дисципліни в обсязі 96 годин на семестр (15 тижнів, три пари на тиждень), протягом двох семестрів – 192 години, що є достатнім для вивчення та поліпшення якості знань.

Постановка завдання. Протягом першого року аспіранти з різним рівнем володіння англійською мовою мають досягти рівня володіння відповідно світовому рейтингу B1 або B2. На другому році навчання кількість годин зменшується до 100 годин на рік, і вся практична частина запланована на червертий навчальний семестр, тобто третій семестр є перервою у вивченні англійської мови. Дисципліну, яку вивчають аспіранти другого курсу в аграрному університеті, викладають за кордоном, починаючи зі старших курсів школи (Senior School), де учні вчаться виражати свої думки письмово, відповідно до вимог наукового письма.

Проте на практиці такого рівня можуть досягти лише ті аспіранти, які свідомо та мотивовано вивчають англійську мову. Для більшості аспірантів вивчення на як на першому, так і на другому курсі не допомагає досягти бажаного рівня, що пояснюється такими причинами:

1. програма вивчення не відповідає сучасним критеріям (спрямована на переклад та читання фахової літератури);
2. навантаження аспіранта навчальною, методичною роботою, замінами занять професорів та доцентів, що унеможлиблює відвідування занять без пропусків;
3. відсутність мотивації (нецікава тема дослідження, бо права вибору теми власне аспірантом об'єктивно не існує; аспірант «прикріплюється» до керівника, який опрацьовує певну тематику, або кафедра працює у межах певних тем);

4. низький рівень підготовки студента аграрного вишу (кількість годин на вивчення англійської мови скорочується щорічно, складає 2 години (1 пара) на тиждень для студентів першого курсу);

5. необмежений вступ до аспірантури на комерційній основі (значна кількість аспірантів чоловічої статі сприймає аспірантуру як відтермінування строкової служби в армії).

Курс «Методика написання наукових праць іноземною» в аграрному університеті запроваджено з 2017 року. За цілями, методами такий курс відповідає англійським курсам Academic Writing, які вже мають давню історію існування у виданнях Кембріджа та Оксфорда. Таким чином, при складанні програми не виникало складності, який матеріал слід викладати, які вправи виконувати та навички тренувати. Але відповідно до проблем, з якими стикаються аспіранти першого року навчання, другий рік навчання неможливий без подолання проблем першого року.

Тож, для ефективного впровадження курсу «Методика написання наукових праць іноземною» кожне практичне заняття зазвичай поділено на дві частини: 1) повторення лексичного та граматичного матеріалу за певною темою (наприклад, присвійний відмінок в англійській мові); 2) на базі повтореного матеріалу розгляд однієї з тем за курсом (використання апострофа та інших пунктуаційних знаків та їхнє застосування в науковій мові). Крім програмових вимог, закордонні курси готують молодих науковців не тільки до суто письмового викладу матеріалу, але й активно радять розвивати комунікативні навички для інтернет-спілкування, участі у конференціях тощо, що визначає використання відеоматеріалів, де найуспішніше використовуються ресурси із сайту eng.vid.com канадського виробництва. Цей сайт зручний тим, що після кожного відео пропонується тест на перевірку та закріплення здобутих навичок; перевагою сайту є також залучення великої кількості викладачів з різним підходом до викладання до запису відеозавдань, а також різнопланова тематика уроків.

Наступною складністю у викладанні курсу є поєднання в одній академічній групі аспірантів різних галузей наук: агрономія, ветеринарна медицина, економіка, механізація сільського господарства, технологія вирощування та переробка продуктів тваринництва тощо. Основні теоретичні питання всі аспіранти опрацьовують разом, але практична частина завдань добирається для кожного аспіранта окремо. На початковому етапі застосовувався курс Cambridge English for Scientists (*Professional English*) (Tamzen Armer, Cambridge University Press), але матеріал підручника наступні два роки виявився надскладним, тож його було замінено на простіший Academic Writing (*from paragraph to essay*) (Dorothy E Zemach, Lisa A Rumisek, Oxford, 2005). Ці два підручники використовуються як базові і сьогодні, до супровідних належать матеріали, які допомагають аспіранту правильно оформити літературні джерела (*Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах (методичні розробки)*); правильно використовувати нормативні наукові звороти (*Academic Phrasebank A compendium of commonly used phrasal elements in academic English in PDF format, 2014*); підручники-довідники, де стисло описано всі вимоги до наукового письма (*Academic Writing handbook Guidance for students; Academic Writing A Handbook for International Students, Third edition, by Stephen Bailey*); наукова англійська мова для іноземців, де спрощено, схематично подаються основні правила наукового письма (*Academic Writing in English (Carolyn Brimley Norris, Ph.D. Language Services University of Helsinki 2016)*) тощо.

Основні результати та висновки дослідження. Таким чином, вивчення аспірантами іноземної мови в аграрному університеті наразі перебуває у стадії розвитку та потребує удосконалення, відповідальність за яке буде покладено як на власне аспірантів, так і викладачів. Слід зазначити, що вивчення іноземної мови не зупиняється на другому році навчання аспірантів. На базі кафедри іноземних мов постійно функціонують курси для викладачів університету, а також курси на платформі Pearson.

Наталія Симоненко,

канд. пед. наук

викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

Актуальність теми. Самостійна робота є обов'язковою складовою підготовки американських студентів, яка сприяє формуванню професійних умінь та навичок, які знадобляться їм у навчанні упродовж життя. Здатність розвиватися упродовж життя, використовуючи всі наявні ресурси та можливості є відмінною рисою кваліфікованого фахівця готового до постійного самовдосконалення та самонавчання. У контексті організації самостійної роботи студентів (СРС) вітчизняних ЗВО на етапі фахової підготовки доцільним є використання позитивного досвіду провідних університетів світу, зокрема американських. Організація якісної самостійної роботи американського студента є обов'язковою умовою підготовки успішного випускника ЗВО, а застосування відповідних засобів організації СРС посідає важливе місце у підготовці майбутнього висококваліфікованого фахівця.

Мета дослідження – визначити засоби організації самостійної роботи студентів у ЗВО США для обґрунтування можливостей творчого використання елементів позитивного американського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми у вітчизняних закладах вищої освіти.

Основні результати дослідження. Для ефективної організації СРС широко застосовуються *сучасні засоби та девайси*, які полегшують співпрацю між студентами та викладачами. У ЗВО США широко використовуються комп'ютерні програми, інтерактивні iBooks, система аудиторної відповіді,

Інтранет (локальна мережа, закрита від зовнішнього доступу), мережеві бібліотеки з електронними ресурсами, студентські інформаційні панелі, тощо.

Студенти активно використовують інтерактивні iBooks (безкоштовні додатки для читання електронних книг) для забезпечення навчальних ресурсів для самостійної роботи, що дозволяють гнучко вибрати час для навчання, а також надають можливості для повторення матеріалу. IBooks включають відеоролики, діаграми, посилання на журнальні статті та електронні підручники, а також вікторини для перевірки прогресу у навчанні. На кожен тиждень припадає по 6-9 навчальних ресурсів для самостійної роботи. Надаються відеозаписи лекцій [8].

Студентська інформаційна панель (Student Dashboard) забезпечує безпечний онлайн-інструмент, який застосовується для контролю, оптимізації власного навчання, а також для самостійної роботи та професійного розвитку [7]. На панелі відображається інформація про зайнятість студента, його академічні успіхи, курси, розклад, плани на тиждень та резюме про їх виконання тощо. Панель надає можливість порівняти власну навчальну діяльність та успіхи колег.

Система аудиторної відповіді (Audience Response System – ARS) – один із засобів, який широко застосовується у підготовці студентів, особливо у проблемному, командному навчанні й інтерактивних лекціях [3, с. 106]. Слайди системи аудиторної відповіді – це інтерактивні елементи презентації, які фіксують відповідь студента за допомогою клікер-системи та графічно відображають відповідь на екрані після того, як студенти відповіли на запитання [6].

В ході лекції студенти самостійно відповідають на питання, потім відповіді виводяться на екран у вигляді графіку. Студенти, які мають різні варіанти відповідей можна попросити захистити свою точку зору. У іншому варіанті можлива організація парного обговорення питання після виведення відповідей на екран. Зазвичай дискусія триває 2-3 хвилини. Після обговорення студенти знову самостійно відповідають на те саме запитання. Система аудиторної відповіді допомагає оцінювати розуміння лекційного матеріалу; стимулює студентів застосовувати та аналізувати, а не просто запам'ятовувати; виявляти

прогалини у знаннях і враховувати це при створенні наступного навчального матеріалу; проводити інтерактивну дискусію між студентами та між студентами і викладачем; надання викладачу можливості контролю за рівнем засвоєння матеріалу студентами та аналіз розподілу аудиторного часу [3, с. 106–107].

Мобільні пристрої, які використовуються у мобільному навчанні – це портативні мобільні технології, які підключаються до Інтернету: смартфони, мобільні телефони, КПК (кишенькові персональні комп'ютери), нетбуки, ноутбуки, планшети, плеєри, електронні книжки, такі як Nook, Kindle Fire та ін. [4, с. 4]. Заклади освіти розробляють програми для підтримки та навчання для ряду мобільних технологій, включаючи iPads, iPhones та ноутбуки, забезпечують доступ до програмних ресурсів, тощо [5].

Студенти активно використовують мобільні девайси для доступу до освітніх ресурсів, зв'язку з іншими користувачами, організації співпраці, пошуку інформації при підготовці до занять, індивідуального консультування з викладачами тощо.

Так, є різні механізми застосування смартфонів в освіті: 1) СМС (швидка передача інформації, гіперпосилань); 2) спеціальні програми (доступ до освітніх платформ, наукових бібліотек); 3) доступ до освітніх сайтів (інтерактивні навчальні модулі, дискусійні групи онлайн, живе потокове відео); 4) соціальні мережі (Facebook, Twitter, блоги, YouTube, LinkedIn) [2, с. 200].

Зазначимо, що при університетах існують центри для надання технічної підтримки як викладачам, так і студентам, що значно спрощує роботу з технічними засобами, створює можливості для отримання необхідної інформації та організовує курси для підвищення комп'ютерної грамотності. Ресурси, які студенти можуть використовувати для самостійної роботи, включають електронні довідкові матеріали, підручники та консультації з фахівцями. Важливу роль в організації СРС відіграє діяльність бібліотек, які надають віддалений доступ до ресурсів, пошуку якісної інформації; проводять навчання для більш повного та ефективного пошуку літератури; надають пропозиції та допомогу у використанні мобільних додатків, що стосуються проблематики

досліджень; надають рекомендації щодо використання ресурсів для комунікації; розробляють вказівки щодо пошуку зображень з дотриманням авторського права; допомагають у використанні програм цитування та визначенні конкретних книг, журналів / статей та інших корисних ресурсів для певної теми дослідження [1, с. 15].

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати широке використання засобів організації СРС в американських вишах, оскільки саме ці девайси оптимізують доступ до електронних навчальних матеріалів, змінюють формат використання аудиторних годин. Застосування окреслених засобів організації СРС у вітчизняній вищій освіті стимулюватиме самостійність, активність та розвиток критичного мислення студентів, сприятиме реалізації індивідуального підходу до навчання і посилить професійну спрямованість самостійної роботи.

Список використаних джерел:

1. *Catalogue 2017–2018*. (2017). Quillen College of Medicine. East Tennessee State University. – Retrieved from: <https://www.etsu.edu/com/sa/admissions/documents/catalog1718b.pdf>
2. Short, S. S., Lin, A. C., Merianos, D. J., Burke, R. V., Upperman J. S. (2014, June). Smartphones, Trainees, and Mobile Education: Implications for Graduate Medical Education. *Journal of Graduate Medical Education*, 6(2), 199–202.
3. Stevenson, F. (2007). Clickers: the Use of Audience Response Questions to Enliven Lectures and Stimulate Teamwork. *JAMSE*, 17(2), 106–111.
4. Stowe, W. A. Jr. (2013). *Comparison of Learning Performance between Students Who Do and Students Who Do Not Use Mobile Technology-Based Activities*. Dissertation. University of North Texas.
5. The Ohio State University College of Medicine. *Mobile Services*. Retrieved from: <https://medicine.osu.edu/students/curriculum/mobileservices/pages/index.aspx>
6. The University of Alabama at Birmingham School of Medicine. *Audience Response System*. Retrieved from: <https://www.uab.edu/medicine/home/medical-education/undergraduate-medical-education/teaching-resources-guidelines/ars-guidelines>
7. The University of California, San Francisco. School of Medicine. *Student Dashboard*. Retrieved from: <https://meded.ucsf.edu/mse/student-dashboard>
8. Western Michigan University Homer Stryker M. D. School of Medicine. *Years 1 and 2: Foundations of Medicine*. Retrieved from: <http://med.wmich.edu/node/343>

Влада Макаренко,

студентка Сумського державного університету

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ

Актуальність теми дослідження зумовлена значною популярністю у світі вивчення української і англійської мов як іноземних на даний час. У зв'язку із розвитком світових інтеграційних процесів концепція багатомовності набуває все більшої актуальності. З плином часу цікавість до вивчення української мови зростає, як наслідок методика її викладання стала пріоритетним напрямком української лінгводидактичної науки.

Мета розвідки передбачає визначення основних інноваційних підходів до вивчення англійської мови в Україні, що базуються на європейському досвіді, пошук проблем, які виникають під час викладання української і англійської мов для представників закордонних громад. Також необхідно визначити принципи усунення цих негативних факторів, проаналізувати методики викладання української і англійської мов для учнів та студентів.

Завдання дослідження передбачає визначення методичних прийомів у вивченні української мови як іноземної, аналіз різноманітних принципів у процесі вивчення мови, знаходження правильного комунікативного підходу під час розвитку усного мовлення, порівняння процесів викладання англійської мови як іноземної, методики подачі інформації і способів запровадження новітнього обладнання у профільних класах.

Українська мова як іноземна потребує ретельного вивчення, також фахівцям слід звернути увагу на труднощі, із якими стикаються викладачі у процесі навчання мови в іншомовній аудиторії. Ялтинська Міжнародна наукова конференція, що проходила в останній декаді ХХ століття вважається однією із основних епіцентрів визначення проблем навчання української мови як іноземної. Результатом дискусії було питання про низький рівень забезпечення

методичним матеріалом практичного курсу української мови як іноземної, недостатню кількість наукових праць у сфері методики навчання [3, с. 110]. Існує багато невирішених проблем у сфері викладання української мови іноземним студентам в Україні, які зумовлені низкою чинників, такими як: відсутність державної політики щодо навчання української мови, недостатня розробленість методики викладання української мови як іноземної, невідповідність кількості та якості підручників для іноземців [1, с. 43].

Іноземні студенти, які навчаються у вищих навчальних закладах Східної України, мають недостатню мотивацію у вивченні української мови, оскільки і процес навчання, і побутове спілкування у цьому регіоні здійснюється переважно російською мовою. Згідно із результатами багатьох опитувань лише 1% іноземних студентів погоджується обрати мовою навчання українську, тому на підготовчих курсах вивчають російську мову. Існують проблеми і у підготовці фахівців: викладачі української мови, як правило, не мають досвіду роботи з іноземцями, а мовці, що працюють з іноземними студентами, мають освіту в галузі методики викладання російської мови і недостатньо володіють українською [1, с. 44]. Студентам-іноземцям українська мова потрібна як засіб реального спілкування і професійної діяльності, у такому випадку необхідно застосувати комунікативний підхід. Традиційно навчання для іноземців розпочинається на підготовчих курсах, але на відміну від загальноосвітніх закладів вони мають бути чітко зорієнтовані на певну групу осіб; курси є перехідною ланкою між середньою і вищою школою, тому навчання повинне ґрунтуватися, з одного боку, на програмах загальноосвітніх шкіл, з іншого, – спрямовуватися на певний профіль професійної підготовки.

Серед нових програмових вимог вивчення англійської мови як іноземної, запроваджені рівні А1 – для учнів 5-7 класів загальноосвітніх навчальних закладів, рівень А2 – 8-9 класів, рівень В1 – 10-11 класів загальноосвітніх шкіл і, відповідно, В1 – для 8-9 класів та В2 – для 10-11 класів для середніх навчальних закладів із поглибленим вивченням іноземної мови [5, с. 62]. Причиною низького рівня успішності в учнів профільних класів є не лише недосконалі технології

навчання, низький фаховий рівень вчителів, незацікавленість учнів, а, перш за все, неправильна структурна побудова змісту навчання. У класах різних напрямків навчання іноземної мови має забезпечувати оволодіння учнями навичок, які адаптують їх до обраного профілю. Учням необхідно: розуміти на слух основний зміст висловлювань носіїв мови в ситуаціях професійно орієнтованого спілкування; визначати для себе професійно значущу інформацію, що звучить по телебаченню; писати тези до свого виступу; знаходити в тексті та виписувати необхідну інформацію; робити письмовий переклад з іноземної мови на рідну мову [2, с. 27]. Негативним фактором є те, що часто у школах часто нехтують можливістю впровадження у профільних класах додаткових годин, які виділені на поглиблене вивчення предметів. Такі спецкурси, як «Країнознавство», «Література», «Ділове мовлення», «Технічний переклад». Складність роботи у профільних класах, особливо, у класах філологічної спрямованості полягає у відсутності навчально-методичного забезпечення, а саме, немає, перш за все, підручника, який би повністю відповідав вимогам рівневої диференціації матеріалу. Розвиток мовленнєвої компетенції розширюється за рахунок комунікативної тематики профільної спрямованості; читання та аудіювання доповнюється текстами в рамках обраного профілю [2, с. 34].

Під час навчання студентів значна частина часу присвячується продуктивному мовленню, що передбачає формулювання думок під час інтеракції. Використання рідної мови у процесі комунікації мінімізується. Рекомендовану кількість часу, коли викладач говорить на занятті, зменшено до 20%, натомість 80% часу відводиться на спілкування студентів іноземною мовою, що вивчається. За такого підходу навчання стає інтерактивним, передбачає зміну партнерів у спілкуванні завдяки роботі в парах, міні-групах та великих групах, які змінюються зі зміною завдання [4, с. 63]. У навчанні англійської мови провідним є розвиток компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності – читанні, аудіюванні, письмі й говорінні. Завдяки типовим завданням і вправам у навчально-методичних комплексах з англійської

мови студенти опановують основні стратегії роботи із різними видами мовленнєвої діяльності і звикають до формату проведення міжнародних екзаменів з англійської мови (CAE, IELTS, TOEFL, тощо).

Основні результати виявили низку проблем, які виникають під час вивчення української та англійської мов, як іноземних, а саме: недостатня внутрішня мотивація до вивчення іноземних мов, пропуски занять, низько розвинене вміння організувати власну роботу й засвоювати англійську мову системно в більшості студентів; неготовність взяти на себе відповідальність за процес та результати навчання; складність в адаптуванні до нової методики вивчення англійської та української мов, недостатня кількість аудиторних годин тощо.

Висновки дослідження: методика навчання української мови як іноземної великою мірою відрізняється від методики навчання української мови як рідної. Така різниця визначається низкою лінгвістичних, психологічних та лінгводидактичних чинників. Важливу роль у вивченні української та англійської мов як іноземних, відіграє викладач. Саме на нього покладено обов'язок, щодо знаходження правильної методики викладання, застосування новітніх матеріалів та зацікавлення слухачів. Лише той фахівець, який має достатній рівень володіння англійською мовою для викладання у вищому навчальному закладі, володіє сучасними європейськими методиками навчання іноземних мов, а також технологіями продуктивної взаємодії зі студентом, уміє створити сприятливий психологічний клімат у навчанні для забезпечення впевненості студента у власних силах, здатен забезпечити якісний процес викладання англійської мови

Цінність дослідження полягає у тому, що після виявлення і аналізу проблем, які можуть виникати у процесі вивчення мови, можна буде уникнути їх, видозмінити систему викладання у педагогів та створити нові підходи засвоєння інформації для учнів та студентів. Також за допомогою даного виду можливим буде впровадження нових методик і способів покращення викладання мов для різних вікових груп.

Список використаних джерел:

1. Бей Л.Б., Тростинська О.М.. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів / Л. Б. Бей, О. М. Тростинська. – Харків, 2008.
2. Жеребна Н. М. Проблеми викладання іноземної мови в умовах профільного навчання: теорія і практика, досвід та перспективи / Н. М. Жеребна // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 1(2). – С. 26–35.
3. Пальчикова О.О. Проблеми навчання української мови в іншомовній аудиторії // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. Vol. 9, 2013. – С. 109–112.
4. Полікарпова Ю. О. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні / Ю. О. Полікарпова // Народна освіта. – 2017. – Вип. 2. – С. 60–65.
5. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
Науковий керівник: О. А. Кириченко, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету

Алла Дядечко,

канд. філол. наук

доцент кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

АНГЛОМОВНИЙ CLIL-ПРОЕКТ

ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ:

ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРЕСТОРОГИ

Вже понад 10 років в рамках англомовного проекту для викладачів СумДУ, які планують працювати або вже працюють з іноземними студентами, використовується методика так званого «Предметно-мовного інтегрованого навчання», або, якщо вживати його англомовний еквівалент, «CLIL (Content Language Integrated Learning)». Вперше даний термін було використано науковцем з Фінляндії Девідом Маршем у 1994 році. Д. Марш вбачав сутність такого підходу у спробі досягнути подвійну ціль: по-перше, це викладання змісту предмета, а по-друге, опанування іноземної мови, тобто мови викладання предмета. При цьому сам предмет є об'єктом викладання, а іноземна, нерідна мова стає його інструментом [5; 6]. Специфіка ситуації у СумДУ полягає в тому, що англійська мова не є рідною ні для викладачів, ні для слухачів, тобто є

інструментом для всіх учасників. За своєю якістю цей інструмент має відповідати сучасним стандартам глобалізованого міжнародного академічного і наукового середовища. Проект має на меті досягнення саме такого рівня. Він розвивається, трансформується, тому усі аспекти поточного і майбутнього функціонування даного проекту є **актуальними**.

Десять років виконання проекту дозволяє осмислити як головні його досягнення, так і фактори, які утруднюють чи перешкоджають його більш успішній реалізації. Тому **мета даного дослідження** полягає не тільки у визнанні позитивних показників, досягнутих протягом останніх десяти років реалізації проекту, але, що більш важливо, в аналізі тих чинників, які гальмують його більш ефективно просування.

Очевидним є факт, що загалом проект виконує свої функції, оскільки процес навчання іноземних студентів англійською мовою на всіх рівнях відбуваються у запланованому сталому режимі. Колишні слухачі з часом набувають все більше досвіду, почувають себе більш впевненими в умовах англійськомовного спілкування. Набувають також досвіду і викладачі кафедри іноземних мов, зусилля яких зосереджено на початковому етапі проекту – мовній підготовці своїх колег [1; 2; 3]. Напрацьовано певну методику з навчання дорослих фахівців, підготовлено і опубліковано низку навчальних матеріалів [4]. Але досить очевидними є факти, які гальмують вивчення професійної англійської мови, що згодом позначається на якості викладання.

Хотілося б більш диференційованого підходу до відбору слухачів. Безумовно, що залучення до вивчення чи вдосконалення англійської мови викладачів з різним початковим рівнем є позитивним, оскільки воно спрямовано врешті решт на створення загального англійськомовного середовища в СумДУ, атмосфери міжкультурної спілкування. Володіння хоча б мінімальним мовним рівнем з боку більшості викладачів та співробітників університету можна було вважати серйозним організаційним і репутаційним досягненням. Зміни на краще в цьому напрямку відбуваються, хоча не так швидко, як того потребує сьогодення. Якщо вирішувати проблему загального англійськомовного «лікбезу», то

залучення до проекту слухачів з нульовим рівнем, зі знанням іншої іноземної мови зокрема, виглядає цілком слушним. Але не можна сподіватися на їх швидкий прогрес навіть протягом двох років вивчення англійської мови, на їх здатність якісно опанувати необхідний рівень повсякденного, академічного і навіть наукового спілкування водночас. В межах відведених термінів можна щонайменше встигнути опанувати початковий і середній рівень володіння англійською мовою. Можна, звичайно, розраховувати на оволодіння слухачами англійською мовою повсякденного спілкування. За відсутністю тривалої практики слухачам бракує активної лексики, впевненості, автоматизму, розуміння їх студентів під час особистого спілкування, психологічного комфорту як в аудиторії, так і поза нею. Досить часто у гонитві за кількістю, ми втрачаємо у якості. Є нагальна потреба у більш гнучкому підході до складу навчальних груп, їх формуванні і переформатуванні за потреби. Слухачі групи часто демонструють різний мотиваційний рівень і різну швидкість опанування мовного матеріалу навіть за умов досить високої мотивації. Як показав досвід, однорічний термін навчання для слухачів, рівень володіння мовою яких досить умовно визначено як середній або високий, є критично недостатнім для більшості з них і потребує подовження. Досить часто доводиться спостерігати ситуації, коли деяких слухачів з недостатнім рівнем володіння мовою несподівано залучають до навчального процесу за наказом керівництва. Трапляються прикрі випадки, коли інформація про утруднення спілкування через недостатній рівень володіння англійською мовою з боку викладачів надходить від самих іноземних студентів. Страждають при цьому не тільки обидва учасника навчального процесу, втрачає у якості сам навчальний процес і, як результат, репутація університету. При цьому викладач англійської мови не має можливості втрутитися в ситуацію, його думка і оцінка не враховується. В кращому випадку він може проінформувати організаторів проекту про неготовність слухача, бо відчуває власну відповідальність за рівень його підготовки. Для отримання швидких та дійсно якісних результатів найбільш доцільним видається залучення до проекту виключно слухачів з середнім і

високим рівнем володіння мовою, що дає можливість зекономити час на повторення базових аспектів граматики, спиратися на раніше засвоєний лексичний запас.

Курс англійської мови для викладачів передбачає опанування декількох підмов водночас: General English, Classroom English, Academic English та Professional English. Опитування учасників проекту виявило, що вони відчують гостру потребу і тому очікують під час навчання отримати насамперед навички з Classroom та Academic English, бо саме ці компоненти є визначальними у створенні англомовної атмосфери для спілкування у закладі вищої освіти. Саме викладач англійської мови може надати максимальну допомогу, поділитися власним досвідом в опануванні цих аспектів. Щодо оволодіння таким аспектом як Professional English, то тут результати і успіх практично повністю залежать від індивідуальних зусиль самих слухачів та рівня їх професійної підготовки.

Проект виявив також проблематику, не пов'язану напряду з вивченням іноземної мови. Під час виконання мовних завдань, рольових ігор стало зрозумілим, що більшості слухачів бракує знань і навичок з дидактики, з методики оцінювання знань студентів, особливо з методики їх тестування. Тому викладачі англійської мови змушені хоча б частково ліквідувати цю професійну прогалину. Доводиться також постійно наголошувати на особливостях міжкультурної комунікації, необхідності навіть формувати нову мовну поведінку, новий стиль спілкування – більш стриманий, нейтральний, толерантний, максимально ввічливий, щоб уникнути потенціальних непорозумінь і конфліктів.

Існує ще одна серйозна проблема, яка постійно виникає вже на заключних етапах проекту, коли слухачі оприлюднюють створені ними навчальні англомовні продукти: програми, завдання, фрагменти лекцій. Більшість з них помилково намагаються зробити дослівний переклад вже напрацьованих україномовних матеріалів. Досить нелегко переконати їх скористатися вже готовими оригінальними текстами, які мають тематично близьку спрямованість,

дати зрозуміти, що рівень їх перекладацьких можливостей не відповідає рівню завдання.

Висновки. Оскільки кількість іноземних студентів в СумДУ постійно збільшується, важливість і вага англомовного проекту як складової діяльності університету зростає. Особистий досвід авторки свідчить про необхідність і можливість внесення запропонованих змін організаційного і методичного характеру, які можуть спростити і полегшити взаємодію всіх його учасників.

Список використаних джерел:

1. Дядечко А.М. Про організацію процесу навчання іноземної мови викладачів немовних спеціальностей для викладання предметів в групах іноземних студентів / А.М.Дядечко, С.Г.Золотова // Матеріали міжнародної научно-практичної конференції «Міжнародне співробітництво в умовах глобалізації». – 2012. – С. 145–151.
2. Дядечко А.М. Особливості окремих етапів безперервного курсу іноземної мови у немовному вузі / А.М.Дядечко // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Збірник наукових праць. –2014. –Випуск 16. – 2014. – С. 29–35.
3. Дядечко А.Н. Разработка и реализация проектов по обучению английскому языку взрослых / А.Н. Дядечко, С.Г. Золотова // «Наукові записки» Ніжинського Державного Педагогічного університету ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2016. – Том 2. – С. 112 – 116.
- 4 Дядечко А.М. Створення ресурсів для реалізації CLIL проекту у Сумському державному університеті / А.М. Дядечко // «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства». Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів (Суми, 19–20 квітня 2019 р.). – Суми: СумДУ, 2019. – С. 232–235.
5. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/languages/documents/studies/clil-at-school-ineurope_en.pdf
6. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf?sequence=1

Наталія Пилипенко-Фріцак,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РОЛЬОВОЇ ГРИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Актуальність теми. Реформування сучасної вищої школи вимагає підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців у всіх галузях науки. Це зумовило появу нових активних та модернізацію вже існуючих і добре відомих методів та прийомів, що ґрунтуються на засадах проблемного навчання.

Мета розвідки. Розглянути та обґрунтувати доцільність застосування методу рольової гри під час навчання іноземних студентів-медиків професійно зорієнтованого діалогічного мовлення на заняттях з української мови.

Виклад основного матеріалу. Важливим структурним елементом професіоналізму сучасного випускника вишу є його здатність до ефективного ділового спілкування. Професійна компетентність майбутнього лікаря – це теоретична і практична підготовленість студента на основі особистісно значущих і професійно важливих якостей; сформованість професійних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, культури мовлення, стилю спілкування, аналітичних, прогностичних, проектувальних здібностей, необхідних для виконання діяльності лікаря.

Моделювання ситуацій професійної направленості під час навчання студентів дозволяє ввести зміст майбутньої праці в контекст реальних навчальних і життєвих відносин, що сприяє не тільки засвоєнню і творчого застосування знань, умінь і навичок, а й сприйняття їх як особистісно значущої діяльності, яка забезпечує перехід від навчальної діяльності академічного типу до професійної. Основна увага при цьому приділяється активним формам і

методам навчання, які дозволяють моделювати не тільки зміст професійної діяльності, а й ті соціальні відносини, в яких вона здійснюється.

У мовленнєвій діяльності лікаря зазвичай виділяють 4 основні види спілкування: 1) у системі «лікар – пацієнт»; 2) у системі «лікар – медичний персонал»; 3) у системі «лікар – лікар»; 4) у системі «лікар – родичі пацієнта». У кожній із систем лікар вибирає дискурсивну стратегію – спосіб комунікативної поведінки, спрямований на досягнення мети спілкування, шляхом послідовного вирішення комунікативних завдань.

Спілкування у системі «лікар-пацієнт» є, на наш погляд, сферою спілкування, в якій студенту-медику найбільш важливо проявити всі мовленнєві вміння, щоб показати свій професіоналізм. У цій системі особливу увагу слід приділяти такій комунікативній ситуації, як збір анамнезу шляхом ретельного розпитування пацієнта.

З комунікативної точки зору збір анамнезу – це не просто перелік питань і відповідей на них, це важливий етап в спілкуванні лікаря і пацієнта, який багато в чому обумовлює успішність діагностики і лікування. Студенти-іноземці повинні вміти запитувати інформацію про причини звернення до лікаря, про локалізацію і характер болю, про супутні скарги, про раніше перенесені захворювання та попереднє лікування, про спадкові фактори тощо. Слід зазначити, що «запитання є одним з основних об'єктів аналізу в професійній комунікації медиків і виступають головним типом комунікаційної поведінки майбутнього лікаря під час бесіди з пацієнтом і основною формою його професійної комунікації» [2, с. 102]. З огляду на професійно-орієнтоване навчання у практиці викладання української мови іноземним студентам саме цьому етапу приділяється найбільша увага та кількість часу.

З усіх можливих інтерактивних методів навчання саме рольова ділова гра у змодельованій ситуації містить у собі великі можливості для підготовки студентів-медиків до такого спілкування. Рольова ділова гра спрямована на виконання студентами певних професійних ролей, на створення тих ситуацій, що спонукають до розв'язання професійних завдань і оперування фаховою

термінологією, сприяє активізації розумової діяльності майбутніх лікарів. Під час ділової рольової гри у студентів формуються вміння ставити запитання, уміння перепитувати, уточнювати інформацію у співрозмовника, висловлювати сумнів, припущення, при цьому відповіді студентів у ролі пацієнтів можуть варіюватися від лаконічних до розгорнутих, що стимулюватиме студентів у ролі лікарів знаходити та підбирати найбільш точні запитання. Під час використання професійно спрямованих ділових ігор у навчальному процесі важливо стимулювати позитивну мотивацію студентів, внутрішні спонуки їхньої активної участі у пошуку виходу із запропонованих ігрових ситуацій і поєднувати ділову гру з іншими методами активного та інтерактивного навчання. Ділова рольова гра має позитивну емоційну складову: «урізноманітнює навчальний процес, створює позитивну атмосферу взаєморозуміння та взаємодопомоги під час заняття, підвищує у студентів рівень мотивації до вивчення мови професійного спрямування» [3].

На просунутому етапі навчання студенти-іноземці медичного інституту залучаються до професійного медичного діалогу, що допомагає виробити навички професійного діалогічного спілкування у системі «лікар – пацієнт», вміння ставити запитання, слухати і коректно реагувати на висловлювання співрозмовника. Для студентів-іноземців медичного інституту СумДУ викладачами кафедри мовної підготовки розроблено навчально-методичний посібник з української мови «Я буду лікарем!» [1], матеріал якого дозволяє активно використовувати у навчальному процесі рольові ігри професійного характеру. Мета зазначеного навчально-методичного посібника – допомогти студентам-іноземцям, які навчаються в англomовних групах, підготуватися до спілкування в навчально-професійній сфері на практичних заняттях з української мови. Матеріали навчально-методичного посібника спрямовані на формування у іноземних студентів навичок професійного мовлення в усній і письмовій формах і навичок мовної поведінки в різних ситуаціях спілкування, тобто формування лінгвістичної та комунікативної компетенції у сфері навчально-професійного спілкування.

Професійно зорієнтовані ділові ігрові вправи дозволяють організувати мовне спілкування на занятті, тренування і активізацію мовних навичок діалогічного і монологічного мовлення. Практично весь навчальний час у рольовій грі відведено на мовленнєву практику, при цьому не тільки той, хто говорить, але й той, хто слухає, є максимально активним, оскільки він повинен зрозуміти і запам'ятати репліку партнера, співвіднести її з ситуацією, визначити, наскільки вона релевантна ситуації та цілям спілкування, і правильно відреагувати на репліку.

Висновки. Отже, з огляду на професійно-орієнтоване навчання української мови застосування методу рольової гри та використання професійно зорієнтованих ігрових технологій позитивно впливає на формування пізнавальних інтересів студентів, сприяє свідомому вивченню української мови у професійному спрямуванні, розвитку таких якостей, як самостійність, ініціативність; допомагає створити позитивний психологічний клімат на уроці, підсилює мотивацію і активізують діяльність іноземних студентів, дає можливість використовувати наявні знання, досвід, навички спілкування в різних професійних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Бурнос Є. Ю., Пилипенко-Фріцак Н. А. Я буду лікарем! : навч.-метод. матеріали з української мови для інозем. студ. мед. ін-ту СумДУ / Є. Ю. Бурнос, Н. А. Пилипенко-Фріцак. – Суми, 2017. – 104 с.
2. Тимчасова програма навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» для підготовки англomовних студентів у вищих навчальних закладах МОЗ України; галузі знань 22 «Охорона здоров'я» уклад.: С. М. Луцак, О. І. Криницька, О. В. Дикан та інші. Київ, 2016. – 180 с.
3. Шевчук Т. І. Професійно спрямоване діалогічне мовлення в процесі навчання студентів-іноземців / Т. І. Шевчук. – Режим доступу: <http://kmp.fl.kpi.ua/ru/node/46> (останній перегляд: 23. 03. 2020)

Лариса Біденко,

канд. пед. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Ганна Кисельова,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

СИСТЕМА ВПРАВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (на матеріалі інтенсивного курсу)

З метою підвищення якості навчання української мови як іноземної у вітчизняній лінгводидактиці розглядаються нові підходи щодо сприйняття та розуміння навчальної інформації, уточнюється комунікативна природа спілкування, визначається роль індивідуальних факторів під час оволодіння мовою. Скорочення аудиторних годин та збільшення кількості іноземних студентів у групі сприяє пошуку нових підходів щодо створення ефективної системи вправ та розробки методики викладання інтенсивного навчання мови.

У теорії та практиці викладання мови проблема створення системи вправ є найбільш вразливою. Існує велика кількість різних за структурою і формою класифікацій, проте єдиної системи не існує, а питання розмежування тлумачення поняття «вправа» і «завдання» є невизначеним.

Аналіз наукових доробків вітчизняних та зарубіжних вчених (І. В. Рахманов, О. О. Миролубов, С. Ф. Шатилов, Є. І. Пассов, Г. О. Китайгородська, В. І. Стативка, Г. О. Михайловська, М. І. Пентилюк тощо) дає можливість стверджувати, що процес навчання мови розглядається як безперервний ланцюжок різних за структурою та формою вправ.

Прискорення вивчення мови набуває вагомого значення. Саме тому сьогодення вимагає створення нових підходів до процесу викладання

інтенсивних курсів з вивчення української мови як іноземної. Мета цих курсів полягає у орієнтуванні на формування комунікативних умінь, тому великого значення набуває безперервна робота викладача і студента в аудиторії. Ми схилиємося до думки, що вправа – це засіб взаємодії викладача і студентів, опосередковане іншомовним матеріалом та відповідними міжособистісними відносинами, тому специфіка інтенсивного навчання проявляється у підґрунті, характері, формі та організації цієї взаємодії. Підґрунтя інтенсивного навчання відбиває принципи особистісно-орієнтованого навчання, що проявляється у взаємопов'язаній роботі комунікантів, обов'язковій наявності контексту, у який включено комунікативні завдання.

Від рівня оволодіння комунікативними вміннями змінюється і варіювання самих комунікативних вправ, тому важливим є питання рівневої класифікації.

Питання рівневого підходу щодо класифікації комунікативних вправ у дидактиці не новий. Б.О. Лапідус [3, с. 13] розробив і описав своє бачення класифікації даної групи вправ. Він виокремив чотири рівні. Перші три спрямовані на формування знань з мови, четвертий – вправи, орієнтовані на нерегульовану активізацію мовленнєвої діяльності, що, на думку науковця, і є комунікативними вправами.

С. Ф. Шатілов [5, с. 36] запропонував аспектну класифікацію мовленнєвих вправ. Дослідник вважає, що від рівня оволодіння знаннями з мови залежить і складність комунікативних вправ. На думку науковця, метою комунікативних вправ є формування мовленнєвих граматичних навичок на відомому вже мовному матеріалі.

Подібної точки зору дотримується і дослідник Г. О. Китайгородська [2, с. 127]. Авторка виокремлює три рівні формування комунікативних умінь: перший – жорстке управління мовленнєвою діяльністю студентів, що проявляється у чіткому виборі мовних і мовленнєвих засобів, друге – часткове управління мовленнєвою діяльністю, третє – мінімальне управління.

Отже, оволодіння мовленнєвою діяльністю можливо лише за умов застосування різного типу вправ, що за структурою мають включати взаємопов'язані дії.

Вправи характеризуються відповідно до мети, мовленнєвих задач, мовленнєвих дій, мовною формою і змістом, що визначається часом на їх виконання, організованою формою та способом їх виконання. Класифікація вправ дозволяє ефективно будувати процес навчання мови.

Опишемо систему комунікативних вправ, що, як показав досвід роботи з іноземними студентами у процесі навчання української мови як іноземної (інтенсивний курс), має позитивні результати.

Усі комунікативні вправи ми поділили на три групи (А,В,С). Вправи першого рівня передбачають роботу викладача і студента в аудиторії, управляючи мовленнєвою діяльністю студентів. Завдання цієї групи мають спиратися на знайомий студентам лексико-граматичний матеріал у нових комунікативних ситуаціях. Наприклад, прослухайте словосполучення із похідними від дієслова руху «ходити» (входити, заходити, виходити, переходити, підходити). Викладач читає словосполучення і пояснює значення кожного із словосполучень.

Вправи групи В вже мають на меті відпрацювання умінь застосовувати знання на практиці: завершити речення. Наприклад,

Викладач: «Після тривалого спілкування з сестрою Марк зайшов до ...».

Студент: «Після тривалого спілкування з сестрою Марк зайшов до свого друга».

Викладач: «Свята закінчилися, і вона вийшла на ... ».

Студент: «Свята закінчилися, і вона вийшла на роботу».

Після того, як відпрацьовані словосполучення зі ловами руху і студенти зрозуміли їх лексичне значення, пропонується завдання групи С. Як правило, це завдання на складання діалогів.

Наприклад, студентам пропонується одне із словосполучень. Для слабких студентів це ті, які розглядалися на уроці. Сильним студентам можна запропонувати завдання такого типу:

Викладач: Прочитайте стале словосполучення «переходити межу». З'ясуйте лексичне значення даного словосполучення. Складіть діалог на 3-4 репліки.

Студенти: Зразок діалогу.

- Добрий день, Марк.
- Добрий день Ольго Петрівно.
- Сьогодні ти знову поведився на уроці не дуже чемно: заважав друзям, не писав на уроці вправи, був неуважний
- Я більше не буду так себе поводити, Ольго Петрівно.
- Дивись, Марк. Не переходь межу, бо буде запізно виправляти помилки.

Таким чином, система комунікативних вправ має включати три різні за рівнями системи вправ, що спрямовані на формування комунікативних навичок з домінуванням усного іншомовного мовлення. Послідовність і дотримання рівності комунікативних вправ дозволяє викладачу розподілити граматичний матеріал на всіма видами мовленнєвої діяльності і досягти поставленої мети.

Список використаних джерел:

1. Зозуля І. Є. Формування граматичних навичок в іноземних студентів із дисципліни «Українська мова для іноземців» на підготовчому відділенні / Зозуля І. Є., Стадній А. С. // Одеський лінгвістичний вісник. – 2017. – № 10. – Том 2. – С. 142–145.
2. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение. Теория и практика иностранного языка / Г. А. Китайгородская. – М. : Рус. язык. 1992. – 255 с.
3. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения в языковом вузе / Б. А. Лapidус. – М., 1986. – 143 с.
4. Складенко Н.К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н. К. Складенко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць. – 1992. – С. 9 – 14.
5. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / С. Ф. Шатилов. – М. : Просвещение, 1986. – 222 с.

Ольга Скварча,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Сандра Ебосон,

студентка Сумського державного університету

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УЯІ

Актуальність цієї теми полягає в необхідності усвідомлення викладачами того, що сучасна вища освіта ставить собі за мету формування компетентнісної особистості, що володіє здатністю організувати свою діяльність, здійснити вибір способів виконання професійних завдань, оцінити їх ефективність, уміти приймати рішення в стандартних і непередбачених ситуаціях, проводити пошук професійно наукової інформації, діяти в команді, орієнтуватися в нових технологіях професійної діяльності.

Мета розвідки: допомогти викладачеві УЯІ в пошуках дієвих засобів формування загальних компетенцій іноземних студентів-медиків і застосуванні в навчальному процесі системи інтерактивних методів навчання.

Завдання дослідження: довести, що побудова освіти з урахуванням сучасних вимог на основі компетентнісного підходу призводить до збільшення питомої ваги практичних занять і ролі активних і інтерактивних методів навчання, які допомагають не тільки сформувати вміння й набути досвіду через дії, але й розширити і поглибити знання, отримані в результаті теоретичної підготовки в більшому обсязі, ніж традиційні методи навчання. Інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в процесі якого здійснюється взаємодія між студентами й між студентом і викладачем. Пізнавальна активність студентів, ефективне засвоєння навчального матеріалу, створення умов для

формування життєвих і професійних навичок стимулюється діалоговим навчанням. Таким чином формуються загальні компетенції студентів.

«Під професійною компетентністю розуміється інтегральна характеристика, яка визначає здатність фахівця вирішувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей і схильностей» [3, 27].

Такі вчені як Д. Давиденко, Т. Коваль, В. Коломієць, В. Краснопольський, О. Кужель, О. Левченко, В. Масальський, М. Онищенко, Л. Подопригора, В. Ткачук та інші висвітлювали у своїх працях питання застосування новітніх технологій, зокрема інтерактивних методів навчання, у вивченні іноземної мови у вищій школі. Оволодіння знаннями в активних формах навчання, як показали результати досліджень, проведених Р. Карнікау і Ф. Макелроу, позитивно впливає на сприйняття і запам'ятовування інформації людиною [2, с. 48].

Інтерактивні методи навчання відрізняються наступними основними особливостями:

- вимушеною активізацією мислення. Суть цієї особливості полягає в тому, що студент змушений бути активним, незалежно від того, бажає він цього чи ні;
- досить тривалим часом активної діяльності студента. Це означає, що активність носить не короткочасний і епізодичний характер, а є постійним станом роботи студента в навчальному процесі;
- творчою самостійністю студентів при рішенні нестандартних завдань, підвищеним ступенем мотивації й емоційності;
- постійною взаємодією викладачів і студентів за допомогою прямих і зворотних зв'язків у режимі інтерактивних технологій. Це забезпечує високий відсоток засвоєння матеріалу, свідчить про ефективність і доцільність застосування інтерактивних методів. Саме тому ці методи:
- сприяють ефективному засвоєнню знань;
- формують навички практичних досліджень, що дозволяють приймати професійні рішення;

- дозволяють вирішувати завдання переходу від простого накопичення знань до створення механізмів самостійного пошуку і дослідницької діяльності;
- підвищують пізнавальну активність;
- розвивають творчі здібності;
- створюють дидактичні й психологічні умови, сприяють появі активності студентів.

До інноваційних інтерактивних методів навчання, що відповідають вищевказаним критеріям, можна віднести: інформаційний лабіринт, «папку» з вхідними документами, інтелект-карти, групи, що «дзижчать», різноманітні евристичні техніки й технології [2, с. 27].

На уроці викладач повинен застосовувати методи, за допомогою яких студенти-медики включаються в досліджувану ситуацію і відчують себе суб'єктами дії, спонукають до активних дій, переживають стан успіху чи поразки і відповідно мотивують свою поведінку. Саме інтерактивні методи навчання відповідають усім цим вимогам. Методів і прийомів інтерактивного навчання існує величезна кількість. Кожен викладач-україніст може самостійно придумати нові форми роботи з групою.

Зупинимось на роботі студентів із методичною розробкою «Я буду лікарем!». Часто на практиці використовується «робота в парах», коли студенти ставлять один одному запитання і відповідають на них, складають діалоги «лікар-пацієнт» і т. д. Студентам дуже подобаються такі види роботи, як заповнення таблиць із прийому «інсерт», «мозковий штурм», «рольова гра», «робота в малих групах», «внутрішні (зовнішні) кола», «читання зигзагом», «обмін думками», «парні інтерв'ю» та інші [1, с. 294].

Метою рольових ігор є засвоєння і закріплення практичних навичок говоріння та аудіювання. Викладач заздалегідь складає сценарій рольової гри відповідно до теми заняття, використовуючи ситуації, що найбільш часто зустрічаються в лікарській практиці. Перед початком гри студенти, які виконують роль лікаря і хворого, прослуховують інструктаж. Через те, що проведення рольової гри спрямоване на розвиток у студентів комунікаційних

навичок і вміння їх спілкування з хворими, в кінці гри викладач підводить підсумок і оцінює студентів. Перевага рольових ігор полягає в тому, що вони дозволяють оцінити теоретичну підготовку студентів, їх вміння спілкуватися один із одним українською мовою, відпрацьовуються навички усного мовлення й культури спілкування [1, 294].

Таким чином, застосування технології інтерактивного навчання при навчанні УЯІ на медичному матеріалі, з одного боку, сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку їх творчого потенціалу в застосуванні нестандартних підходів до вирішення різного роду завдань, формуванню навичок дослідницької діяльності. З іншого боку, підвищується відповідальність перед групою за результати спільної роботи, відбувається формування позитивного ставлення студента до навчальної діяльності. Така робота розвиває комунікативні вміння й навички, допомагає встановити емоційні контакти між студентами, забезпечує здійснення виховної мети.

Основні результати й висновки дослідження, їх цінність. У роботі викладено можливі підходи до застосування інтерактивних методів навчання у підготовці студентів-медиків, систематизовано цілі, переваги й недоліки інтерактивних методів навчання. Це дозволяє прийняти рішення про вибір інтерактивних методів навчання, в тому числі й інноваційних, розширює можливості формування у студента компетенцій у рамках всього терміну навчання і виключає суб'єктивний підхід кожного викладача до вирішення цього питання.

Список використаних джерел:

1. Свириденко І. Інтерактивні технології і методи навчання іноземних мов на немовних факультетах [Електронний ресурс] / І. Свириденко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2016. – № 60. – С. 293–295. – Режим доступу: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2016/n60/111.pdf>
2. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посіб. / С. О. Сисоєва // НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К. : ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
3. Тимова А. В. Интерактивные методы как способ формирования профессиональных компетенций студентов / А. В. Тимова // Педагогические науки. – 2014. – № 19. – С. 26–32.

Iryna Bashlak,

Senior teacher of English Department

Sumy State University

BLOOM'S CUBE + TRIZ = HOTS

Novelty Knowledge, innovation and technology are extremely important for present day economy. In fact it's a challenge for our society to meet these needs. The system of education must prepare students to make the most of opportunities technological progress offers. In order to attain the result of thinking and prepare innovative students it is necessary to come up with a shift to imparting High Order Thinking Skills (HOTS). This article considers the notion of HOTS and TRIZ in terms of an up-to-date methodology.

Purpose To help teachers have a better idea of implementing Bloom's Taxonomy and Theory of Inventive Problem Solving in developing a holistic learning approach. It is urgent to supply the students with these key HOT skills. HOTS describe the ability to use critical reasoning when analyzing situations, evaluate the possibilities structurally and create the congruent solutions on a regular basis. It has nothing to do with the ability to remember, understand and apply. These abilities refer to Low Order Thinking Skills (LOTS), which are the basis of skills required to transpose to higher order thinking. These skills are sure to be taught in a proper way in schools and include such activities as reading and writing. In lower order thinking information does not need to be applied to any real life examples, it only needs to be recalled and slightly understood. If a person only obtains lower order thinking skills they will not be prepared for real life situations such as the labour market. The HOTS and LOTS concept was developed by Benjamin Bloom who was the head of committee on education in 1956. He tried to classify the goals of education in his Taxonomy for the purpose to motivate teachers to create a holistic learning approach. But it wouldn't be fun to speak about the shift to impart High Order Thinking Skills (HOTS) without clarifying the idea of Bloom's Cube.

How well do you absorb what you read? It would seem that you carefully read, pay attention to the details and carefully consider each proposal, but it turns out that the result of the reading is far from your expectations. Is that familiar? If you have encountered a similar problem, this information is for you: below we will consider pedagogical techniques that help to better understand what you read, better remember it and thoroughly analyze it.

The author of the post-text activity methodology under consideration is Benjamin Bloom, an American teacher and psychologist, creator of Bloom's taxonomy.

The essence of the technique is as follows: after reading you need to roll a cube, on the sides of which are marked the beginning of questions and tasks for working on the read text: «Why ...», «Think ...», «Share ...», «Name ...», «Suggest ...», «Explain...»

After the roll of the cube, you should think up a continuation for the question that has faced up and give an answer to it or draw up an ending for the task and complete it. Obviously, the more times you roll the die and, therefore, answer more questions and complete more tasks, the higher the efficiency of the methodology and the better your understanding of the text.

Now let's look at each of the types of questions.

«Why...»

This is an open question that encourages the reader to think actively. It is necessary to establish causal relationships, trace the relationship between the individual parts of the text, and sometimes describe some processes and phenomena.

Examples of questions of this type:

- Why did the main character react in this way?
- Why does the author so often describe the recollections of the characters, if they do not have an explicit connection with the plot?
- Why did this protagonist refuse help?

It should be noted that the answer to this question is not always obvious. The author could not give a direct answer, and then you have to find it yourself. This procedure helps you better understand the author's train of thought and the meaning of what is written, and also improves memorization due to its greater inclusion in the text.

«Explain ...»

The task, in essence, is similar to the question «Why?». Only in this case you will definitely not be able to find the answer in the text, you will have to think for yourself, relying on your knowledge, experience and analytical skills.

Task Examples:

- Explain the value of this discovery to humanity.
- Explain the train of thought of the protagonist. You can resort to a combination with the question «Why?»:

- Explain why these modifications led to better results?

Do not strictly limit yourself to the language proposed by Bloom. If you come up with a new type of task or question that helps you in mastering the text, feel free to use them.

«Think of it ...»

Here you have to make the most of your creative thinking. This question is aimed at enhancing thought processes and generating alternatives.

Why is it worth doing? Indeed, it may seem to some that fantasizing does not really help with post-text activity. But this is not so.

In order to come up with a different scenario, you need to understand well what you read, and such creative work helps you to better «feel» the relationships within the text and, therefore, it is better to remember it.

Examples of questions of this type:

- Think of how events would develop further if the hero did not learn about the betrayal (Tesla and Edison).

- Come up with a different name for all the inventions described.

- Invent a dialogue that could take place between these inventors in person.

Just try to do a few of these «think» while reading the text, and you will immediately see that it is a very effective tool.

«Share ...»

This assignment assumes some feedback. Now you need to work not with text, but with yourself. Investigate your reaction, analyze all your associations, etc.

Examples of tasks of this kind:

- Share your general impressions: what did you like and dislike most?
- Share the emotions that this fragment caused you.
- Share the semantic associations that you had when you read this.

Associative connections help to remember the text, and emotional response - to understand.

«Name it ...»

This type of job aims to reproduce information. No analysis, just a reproduction of the text read.

What should be called? Usually you don't need to remember every little thing at all, just pay attention to the essential details. We advise you to pay attention to them as you read, that is, mentally or in writing to note for yourself what you definitely need to remember and be able to name in the future.

Examples of such tasks:

- What are the dates of all the events described.
- What are the names of the news websites, online website magazines, action groups, and media labs that help to restore press freedom.
- What are their characteristic features.

You can make notes for this task on the sticker, and then return to your notes, when the corresponding face of the cube falls out.

«Suggest ...»

Here you will again need all your creativity. Questions such as «suggest» are mainly aimed at finding alternative solutions.

Examples:

- Suggest a method that will help to achieve greater results.
- Suggest another solution to this problem.

So we examined all six questions and tasks of the Bloom cube. Do not put off using this technique for a long time: try to apply what is described in this paper. For example, let's use the «Think up» side: what question or what task would you like to add?

It wouldn't be fair to speak about developing a holistic learning approach without mentioning TRIZ, known as Theory of Inventive Problem Solving. It began in 1946 and is still in progress, The Soviet inventor Genrich Altshuller and his colleagues came up with the idea of TRIZ . TRIZ in Russian = Teoriya Resheniya Izobretatelskikh Zadatch or in English, The Theory of Inventive Problem Solving. Actually it is not a theory - it is a methodology and a set of tools, originated from the study of patterns of invention. It is an organised problem solving and systematic innovation methodology, that is bound to be applied across industries and sciences. This set of tools which consists of many simple tools – is easy to learn and instantly apply to problems. This astonishing capability gives an opportunity to cope with any problem or challenge even when utilizers run into complicated, unyielding or obviously impossible situations. TRIZ helps have detail in its place, to have a big picture and prevent getting tripped up with incongruence, which is that much loved by hackneyed issues or premature solutions. To boost the core thinking skills of students the HOTS – TRIZ-Open Problems approach is a good way. But the inactivity in the system will apparently deviate from the value of thinking towards imparting knowledge on the process of thinking. This will result in sad and negative consequences. Unwillingness and resistance to switch from LOTS to HOTS will distort the transition towards LOTS. A kind of vicious circle, which is all about memorizing the algorithm of thinking. Open Problems are problems for quick-minded Newtons, They have nothing to do with algorithms. They don't have standard answers in contrast to Closed Problems which are certain to be practically similar to our common school textbook questions where there is no place for alternative thinking ,where students have only one answer and the answer is in the textbook. The Open Problems comprise of problems from real-life situations. When solving these problems, students attain techniques that make them real experts in creative and inventive work.

Developing special «Jeopardy-like» quizzes will contribute to the HOTS-TRIZ-Open Problems showcase. For demonstration the High Order Thinking Skills using the TRIZ-Open Problems methodology one may use an interactive learning platform. The «Jeopardy-like» Quiz represents a contest in which students deal with questions based

on the Bloom Taxonomy. The evaluation is based on the ways students use to manage simulated real-life problems such as using slot machines they have never dealt with, or operating a malfunctioning electronic device. Given assessment considers various levels of complexity to evaluate the quality of skills students use while reasoning, their ability to handle problem solving processes and their readiness to involve intuition in finding solutions.

Reflecting on the simulated real-life problems it's worth mentioning «Ulab» at Sumy State University.

It has recently taken part in the event the «Educational Oscar» in London. They successfully showcased their experience of using virtual and augmented reality technologies in its online-learning ecosystem. Attendees enjoyed the opportunity to get into the virtual space being accompanied by a specialist who was located in Sumy. They experienced an engineering problem of adjusting the modes of operation of the natural gas preparation plant and eliminating the emergency situation in its operation. They were involved in solving this problem together. «With this lab, we plan to change our learning approaches – to provide students and faculty with new opportunities and tools for the educational process. Virtual technologies help you to model your future workplace or situation in the most realistic way. They crucially affect the participant of the process, and this is a great benefit of virtual reality technologies to use in teaching», said the head of the SSU e-learning technology center Yuri Zuban. This proves that implementation of the HOTS-TRIZ-Open Problems methodology in educational process is a necessity.

Conclusion. The serious challenge is to prepare teachers to train the High Order Thinking Skills. They should harness this neoteric methodological mechanism. It's vital to attain and master the techniques. Open-mindedness is a must. It's high time to use open problems, foster dialogues, not to demotivate students with authority and accept the fact that sometimes they lack knowledge. I mean teachers. Teachers should kick start their brains on a regular basis to comprehend the nature of genuine expertise.

So, innovation and creativity should become a part of teacher's DNA.

References:

1. Elias, M. J. (2014). The importance of asking questions to promote higher-order competencies.
2. Marzano, Robert J. Designing a New Taxonomy of Educational Objectives. Experts in Assessment. Corwin Press, Inc., A Sage Publications Company, 2455 Teller Road, Thousand Oaks.
3. Adams, N. E. (2015). Bloom's taxonomy of cognitive learning objectives. Journal of the Medical Library Association: JMLA, 103(3), 152-153. – Access mode: <http://doi.org/10.3163/1536-5050.103.3.010>

Людмила Яременко,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Алаві Неджад Юсеф,

студент Сумського державного університету

МІЖКУЛЬТУРНІ СТРАТЕГІЇ ВДЯЧНОСТІ ЯК КАНАЛ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОКОМУНІКАНТІВ

У сучасному глобалізованому світі звичними стали ділові, освітні контакти представників різних культур і мов. Потрапляючи в нове культурно-мовне середовище, молода людина фактично опановує інший національний світ традицій, цінностей і законів спілкування. Щоб мінімізувати закономірні труднощі в спілкуванні представників різних лінгвокультурних спільнот, пом'якшити можливі комунікативні девіації (невдачі чи збої у спілкуванні), треба дати інокомуніканту певні культурні знання, сформувати у нього, за М. Лісовим і Л. Тищенко, *культурну грамотність*. На думку науковців «*зміст культурної грамотності – величина змінна; це гнучка база для комунікації відповідно до її потреб, а не замкнута система фундаментальних цінностей*» [1]. Ф. С. Бацевич наголошує на значному впливі національно-культурних чинників на структуру комунікативного акту та його складові й додає: «*Особливо відчутно вони позначаються на формуванні соціальних ролей учасників комунікації, які розкривають їх соціальну взаємодію. Так у різних народів*

стандартні за своїм складом комунікативні акти ... регулюються нетотожними соціальними правилами» [1, с. 252]. Іншими словами, неоднакове розуміння стратегій вдячності в різних етнокультурних спільнотах екстрапольовано на мову й мовлення.

Цей запас інформації є необхідним інструментом під час спілкування, що забезпечує повноцінну комунікацію: відтворює стереотипні ситуації, дає етикетні характеристики універсальних актів спілкування (формули привітання, прощання, прохання, вдячності тощо), орієнтує щодо рольових та соціально-символічних особливостей діалогу. Отже, є потужним доступним каналом соціальної адаптації інокомунікантів, зокрема *гнучкою базою для втілення* кроскультурних стратегій вдячності, що є завжди на часі. Метою нашої розвідки є спроба проаналізувати окремі аспекти мовної специфіки етикетних *форм вдячності* носіїв певних культурно-мовних спільнот на рівні міжособистісної комунікації. Що є актуальним для підтримки в молодій людині, з іншої країни, стану рівноваги, психологічної впевненості, щоденної прагматики життя у новому національному (багатонаціональному) середовищі.

Словник сучасної української мови дає таку дефініцію слова «дякувати» – «висловлювати, виражати подяку, бути вдячним за зроблене добро, виявлену увагу» (т. II, с. 450–451). В українській мовній культурі є ціла система етикетних формул вдячності, система є динамічною й гнучкою, постійно оновлюється. Закономірно утворилася й низка слів (13 прикметників) на позначення якості ввічливості, вдячності людини: *ввічливий, привітний, вихований, шанобливий, уважний, чемний, гречний, обхідливий, люб'язний, делікатний, коректний, тактовний, шляхетний* [2, с. 20–21].

Домінантне значення лексеми «дякувати» зафіксовано й у «Словарі української мови» Б. Грінченка (1909 р.): **Дякувати**, -кую, -єш, гл. Благодарить. Дякує красно. АД. I. 16. *Дякую тобі, мати, да що ти породила, тільки не дякую, що не оженила. Чуб. Чого сидиш, Марусенько, чом не дякуєш батеньку? Мет. 225. Ой не дякуй мені, брате. К. Досв. 84. Дякувати Господеві. Благодаря Бога* [5, с. 462]. Слово «дякувати» швидко входить в активний словник іноземця.

Принагідно зауважуємо, що іноземний студент безумовно здійснює пошук спільних культурних компонентів, змінює власну поведінку під час спілкування, розпізнає непорозуміння, впроваджує досвід попередніх контактів (О. Пальчикова, 2012).

Попередньо підсумовуючи, наголошуємо, що мовознавці розглядають будь-яку комунікацію у межах 3-х систем увічливості: 1) респекту (*deference politeness system*), 2) солідарності (*solidarity politeness system*), 3) ієрархії (*hierarchical politeness system*) (А. Болотнікова, 2018), – яка, на нашу думку, – прослідковується й у стратегіях вдячності. Так, у східних культурах, із властивою їм складною ієрархією взаємин, – це демонстрування поваги, поштивості, возвеличення й скромності; у грецькій – вияв турботи, уваги та поваги з акцентом на душевній теплоті й приязні. У цій площині важливо враховувати, що українці - представники поліактивної (за Р. Льюїсом) культури, позитивно (приязно) налаштовані щодо іноземних співрозмовників, дещо занадто емоційні й експресивні, останнє поєднує їх з носіями класичної східної ментальності. Навіть український індивідуалізм емоційно забарвлений і тяжіє до західної культурної традиції.

Дякувати – рос. *Благодарить* від «*благо дарить*» – калька з грец. *eucharistein* «*быть благодарным*», тобто дарувати благо – милість і красу (Етимологічний словник, Г. Циганенко, 1989). Початкове *дарувати* передбачає *вміння дякувати*, виявляти вдячність, що є справжнім мистецтвом. Отже, незалежно від ситуації спілкування, «*Дякую!*» – інколи замало. Посилюють «силу подяки» прислівники *дуже*, інколи повторений двічі («*Дуже й дуже дякую!*»); *сердечно, щиро, щиренько, fajно, красно* (красиво)... Наприклад, «*Дякувать красно за танець*» (М. Коцюбинський). Зауважуємо, що у приватному листуванні видатних діячів науки й культури, письменників (XIX-XX ст.) ці етикетні формули були обов'язковими.

Принагідно акцентуємо увагу на таких українських традиційних формулах вдячності у площині 3-х систем увічливості, в першу чергу респекту (за А. Болотніковою, див. вище): *Не знаю, як і віддячити Вам/ Прийміть мою щирю*

вдячність.../ Дозвольте висловити Вам подяку.../ Дуже вдячний за Вашу турботу.../ Щиро вдячний і зворушений Вашою увагою.../Це дуже люб'язно з Вашого боку.../ Дякую, Ви так багато зробили для мене.../ Як же мені віддячити за Вашу допомогу.../ Дякую, Ви дуже люб'язні.../ Дякую, я Вам так зобов'язаний! / Хочу подякувати Вам. [2, с. 284–285].

Окреме зауваження щодо *спасибі* (від давньорос. *спаси богъ*) – з точки зору граматики це анорматив, але лексема знаходиться в активному словнику, – значить є абсолютним синонімом слова *дякую*. Як приклад, поетичні рядки В. Симоненка: *«Я вклонюся землі і скажу їй:/– Спасибі, що мені ти прослалася, тепла, до ніг»*. *Спасибі* підсилюється прикметниками *велике спасибі, сердечне спасибі, щире спасибі*. Етикет передбачає слова відповіді на *спасибі*: нейтральне *«будь ласка»*, скромні *«прошу»*, *«не треба»*, *«немає за що»*, *«немає за віщо»*, *«на здоров'я»*, *«за що ж мені дякувати»*, *«спасибі й вам»*. Отже, етикетні формули доброзичливості (вдячності) повністю вкладаються в узагальнену: *«Будь ласка» не кланяється, а спасибі» спину не гне* (народна мудрість) [2, с. 286–289], ментальну – *«Вечірнє сонце, дякую за всіх,/ котрі нічим не осквернили душу./За те, що завтра жде своїх натхнень./ Що десь у світі кров ще не пролито./Вечірнє сонце, дякую за день,/ за цю потребу слова, як молитви»* (Ліна Костенко).

Крос-культурні стратегії вдячності, зокрема українські й близькосхідні (наприклад, іранські), близькі, про що свідчить практика застосування. Так, С. Бурдиляк, надзвичайний і повноважний посол України в ісламській Республіці Іран (2016р.), – зазначає: *«Допомогти гостю в Ірані – найперший обов'язок добропорядного громадянина. Гостинність – його відмінна риса... іранці ставляться так не лише до іноземців. Традиційний іранський етикет – таароф – передбачає надзвичайну люб'язність до співрозмовника. Спокійні, шанобливі стосунки у них існують й поміж собою...»* [5]. Таким чином, таароф (та'ароф) є одним з найважливіших компонентів східної (перської) культурної ідентичності, домінуючим майже в усіх випадках соціальних розмов, і вважається основою перської ритуальної (традиційної) ввічливості. Суттю таарофу вважають

ключове поняття – «*вибачення*» згідно з таарофом, кожен співрозмовник *мусить ставити комфорт іншого вище свого власного*.

Хоча сьогодні все більше молодих людей-комунікантів під відчутним впливом європеїзованого та уніфікованого світу навколо (нового середовища), сприймають його як культурний канон, релікт, використовують удома при спілкуванні зі старшим поколінням. Ввічливість у перській культурі трактується як повага, так і *прояв уваги* до оточуючих, у той час, як ввічливість для українців – це скоріше внутрішнє ставлення, і стосується не всіх, а тих, хто цього гідний, тобто поваги як вшанування.

Уміння бути вдячним в Ірані – це справжнє мистецтво. Дослідниця-початківець О. Толстенко зазначає, що для висловлення вдячності звичайно використовуються нейтральні вирази, що звучать у перекладі українською: «велике спасибі», букв.: «дуже вдячний» (дієслівна зв'язка в розмовному мовленні зазвичай випускається);

* «Ви виявили велику милість», «Дуже мило з Вашого боку»,

* «Вельми вдячний»,

* «Вельми вдячний», букв.: «Моя вдячність до Вас розміром із цілий світ»,

* «О, боже, хай буде тобі милість»,

* «Сто разів тобі вдячний», «Тисяча вдячностей», «О, Господи, як сильно я вдячний».

Також часто можна почути запозичене з французької мови – *merci* в перекладі укр. «дякую». А у відповідь на формальну послугу дуже часто звучить фраза в перекладі укр.: «Хай не болітимуть Ваші руки». [6, с. 47– 48].

Отже, культурна грамотність (знання правил мовленнєвого етикету) – запорука ефективної комунікації в новому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 344с.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.

3. Бурдиляк С. Нотатки посла: 10 причин приїхати в Іран.../ С. Бурдиляк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/06/10/213522/>
4. Лісовий М. Лінгвокраєзнавчий аспект у викладанні української мови як іноземної / М. Лісовий, Л. Тищенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elkniga.info/book_20_glava_29_LINGVOKRAÏNOZNAVCHIJ_ASPEKT
5. Словарь української мови в 4-ох тт./Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Гринченко. – Т.1 А-Ж. – К.: Наукова думка, 1996. – 496с.
6. Толстенко О. Категорія ввічливості в сучасній перській мові: структурно-граматичний та лексико-семантичний аспекти / О. Толстенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/455/Диплом%20Толстенко%20копия.pdf?sequence=1&isAllowed>

Віктор Завгородній,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ ТЕКСТ ЯК РІЗНОВИД МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Кожна людина належить до певної національної культури, що об'єднує національні традиції, мову, історію, літературу. Економічні, культурні та наукові контакти країн і їхніх народів зумовлюють актуальність проблем, пов'язаних з дослідженням міжкультурних комунікацій, співвідношенням мов і культур, вивченням мовної особистості. У наш час у вивченні мови дедалі більше уваги приділяється питанню співвідношення мови та культури з погляду їх національної специфіки. Іноземний громадянин, вивчаючи українську мову безпосередньо на території України, спілкується з носіями української мови, отримує реальну можливість приєднатися до української національної культури та історії, до сучасного життя українського народу. Лінгвокраїнознавчий підхід у методиці викладання української мови як іноземної набув у наші дні широкого визнання.

Розвиток та вдосконалення лінгвокраїнознавчої компетенції безпосередньо залежить від рівня володіння студентами українською мовою, і тут велику роль відіграє текст. На думку М. М. Бахтіна, текст є первісною даністю всього

гуманітарно-філологічного мислення (у тому числі навіть теологічного та філософського мислення в його джерелах): «Де немає тексту, там немає і об'єкту для дослідження і мислення ...» [1 с. 297]. Кожний текст (як вислів) є чимось індивідуальним, єдиним і неповторним, і в саме в цьому його сенс. Звернення до текстів різних стилів на заняттях з української мови як іноземної давно визнане методикою.

Сучасним запитам відповідає текстовий матеріал нового покоління, де текст виконує комунікативну та навчальну функції.

У сучасній моделі мови текст визнано базовою комунікативною одиницею, на основі якої можна розвивати практично всі види мовленнєвої діяльності. Звичайно тексти орієнтовані на розвиток навичок читання. Однак необхідно вибудувати систему лінгвокраїнознавчих текстів так, щоб розвивати й активізувати також навички спілкування та письма. Принципи побудови текстового матеріалу та роботи з ним повинні бути також орієнтовані на формування мотивації для продукування власного висловлювання студента.

Про якісно новий підхід до змістовного наповнення тексту як одиниці мови і мовлення говорить Ю. Є. Прохоров. Автор розглядає текст як явище мовної та екстралінгвістичної дійсності, яке являє собою складний феномен: це і засіб комунікації, і спосіб зберігання і передачі інформації, відображення психічного життя індивіда, продукт певної історичної епохи і форма існування культури, а також відображення національної культури, традицій [2].

Таке широке розуміння функціональності і змістовної ємності тексту переконує в необхідності і правомірності його використання в навчальному процесі формування лінгвокультурної компетенції.

Лінгвокраїнознавчий текст – це особливий вид навчального тексту, його своєрідність визначається цільовою та жанровою типологією, змістовним планом, композиційними особливостями і структурною організацією. З точки зору цільової типології Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров розрізняють два типу лінгвокраїнознавчих текстів: оглядовий і екземплярний [3, с. 177].

Оглядовий текст дає загальні та найнеобхідніші відомості про певні країнознавчі об'єкти, екземплярний текст – це конкретизація або розширення оглядового на окремому, але яскравому показовому прикладі. Змістовний план лінгвокраїнознавчого тексту визначається перш за все обсягом і насиченістю країнознавчою інформацією. Тому оглядові тексти зазвичай містять максимум країнознавчої або культурознавчої інформації і вважаються поліінформативними. Екземплярні тексти, навпаки, містять в собі обмежену інформацію і можуть бути охарактеризовані як олігоінформативні (малоінформативні). Обидва типи тексту разом, з погляду змісту і складу інформації утворюють єдиний тематичний блок. Пріоритетним, або провідним, в тематичному блоці є поліінформативний текст: він починає тему і з погляду мовного наповнення містить базову лексику теми, реалії (топоніми, антропоніми, зокрема слова з національно-культурним компонентом семантики – безеквівалентну і фонову лексику) і відповідні лексико-синтаксичні конструкції, тому призначений для вивчаючого читання. Призначення олігоінформативних, екземплярних, текстів – на конкретному і достовірному матеріалі доповнити й поглибити тему, яка визначається поліінформативним текстом, тому в структурі навчального посібника вони можуть бути представлені під рубрикою «Тексти для додаткового читання».

Екземплярні тексти можуть бути публіцистичними, літературно-художніми, науково-популярними, філософськими, мемуарними, навіть поетичними. Всі тексти, в залежності від етапів навчання мають бути або змодельованими, або методично обробленими – зазнати лінгвокраїнознавчої адаптації або скорочення.

На формування лінгвокраїнознавчої компетенції впливає не тільки зміст тексту, а й його структурна організація, а також методична структура уроку і всього тематичного розділу в цілому. Кожен тематичний розділ має відкриватися рубрикою, яка містить питання, що не тільки перевіряють фонові знання учнів, а й у разі відсутності цих знань є пізнавальною мотивацією при роботі з лінгвокраїнознавчими текстами. Методичний апарат роботи з текстами включає

предтекстові завдання, лексичний і лінгвокраїнознавчий коментар, післятекстові й лексико-граматичні завдання. Предтекстові завдання призначені для зняття мовних труднощів: фонетичних, орфоепічних, словотворчих і лексичних (через синоніми, антоніми) і труднощів понятійного характеру (тлумачення стійких словосполучень, розрізнення паронімів). Післятекстові завдання спрямовані на формування навичок і вмінь роботи безпосередньо зі змістовною й смисловою структурою тексту в процесі сприйняття, розуміння, запам'ятовування і подальшого відтворення текстового матеріалу. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне зупинитися на психологічних закономірностях процесів пам'яті в якості наукового обґрунтування запропонованих завдань.

Відомо, що в процесі сприйняття усного або письмового мовного повідомлення реципієнт не відображує в пам'яті повний текст, а стискає інформацію, яку сприймає, перетворює її в дуже скорочену внутрішню мовну схему у вигляді опорних слів або словосполучень, що стають конденсованими виразами певних змістовно-сміслових відрізків тексту (найчастіше абзацу). У цьому згортання (компресії) полягає момент синтезу, оскільки кожне таке опорне слово / словосполучення є функцією узагальнення, воно наче стягує навколо себе зміст, який його стосується, фокусує його. Такі «сміслові опорні пункти», виступаючи як «щось коротке, стисле, саме по собі, за своїм розміром незначне», як якийсь початок, концентрують у собі ширший зміст [4, с. 214]. Дж. Міллер навіть вивів формулу, згідно з якою при одноразовому пред'явленні матеріалу реципієнт запам'ятовує від 5 до 9 символів (або «шматків» тексту, якщо є можливість його угруповання), таки чином обсяг короткочасної пам'яті обмежений числом 7 ± 2 , яке Міллер назвав «магічним» [5].

В умовах навчальної діяльності при пред'явленні вже структурованого за абзацами країнознавчого тексту завдання учнів полягає у виділенні змістовних, сміслових опор і їх вербальному позначенні. Типовим прикладом змістовно-сміислової обробки тексту учнями є побудова (формулювання) простого і розгорнутого плану, який виступає ефективним засобом запам'ятовування тексту, чимось на зразок матриці його подальшого відтворення. Така переробка

матеріалу забезпечує формування узагальненої предметно-логічної схеми і на її основі – міцне збереження змісту тексту, послідовне його відтворення (нехай навіть і в скороченому вигляді) і продукування власного монологічного висловлювання, але з використанням інформації про свою країну. Тому відповідь на питання, про що йдеться в кожному абзаці, у вигляді номінативних речень пропонується сформулювати вже під час читання тексту, а потім порівняти з пропонованим в посібнику варіантом після тексту.

Численні експериментальні дослідження як зарубіжних вчених-психологів (Дж. Міллер, П. Ліндсей, Д. Норман, Дж. Сперлінг і ін.), так і радянських (С. П. Бочарова, П. І. Зінченко, П. Б. Невельський, О. О. Смирнов та ін.) показують, що процес переробки текстової інформації, здійснюваний при сприйнятті, розумінні і запам'ятовуванні, супроводжується значною перебудовою, перетворенням цієї інформації, і ця нова інформація переходить з короткочасної пам'яті в довготривалу при багаторазовому пред'явленні : нове слово, словосполучення, лексико-граматична конструкція або будь-який біт інформації повинні бути подані мінімум 5 разів, тобто їх потрібно побачити, вимовити, почути, проговорити, використовувати в мові тощо [6].

Тільки тоді можна сподіватися, що нове, тим більше іншомовне, слово / словосполучення увійде в лексикон учня. Тому мають бути включені завдання типу: закінчить речення, користуючись інформацією тексту, або знайдіть продовження фрази з колонки праворуч, що передбачає повторне, але вже пошукове читання тексту через розпізнання нової інформації з використанням зорової сенсорної пам'яті. Як показує досвід навчання, такі завдання, з одного боку, створюють передумови для посилення механізмів короткочасної і довготривалої пам'яті, а з іншого – забезпечують комплексне засвоєння і країнознавчої, і мовної інформації. Традиційні питання по прочитаному тексту також сприяють мовленню і запам'ятовуванню. Наступний етап роботи зі змістовно-сисловою структурою тексту – розгортання (деталізація або конкретизація) ключових фраз через встановлення причинно-наслідкових зв'язків між компонентами змісту. Це завдання типу: конкретизуйте, підтвердіть

або спростуйте висловлювання, проілюструйте прикладами з тексту. Досвід застосування дедуктивного методу викладу (від тези до аргументів) в практиці викладання довів велику ефективність при відтворенні тексту або його частин, про що свідчить повнота (%) відтвореного змісту текстового матеріалу.

Кінцевий результат формування лінгвокраїнознавчої компетенції, яке виражається в засвоєнні країнознавчої інформації, полягає в розумінні національних реалій, в знанні фонові лексики, фразеологізмів, прислів'їв, афоризмів і в умінні вживати їх у мовленні, є здатність до міжкультурної комунікації. Тому тематично організований текстовий матеріал має служити основою, своєрідною матрицею з відповідним мовним оформленням для зіставлення з власною країною, її культурою, способом життя і характером свого народу в формі підготовленого монологічного повідомлення. Мають бути завдання написати і / або зробити презентацію (з використанням ілюстративного матеріалу) з пройденої теми: наприклад, у мапи моєї країни, найважливіші регіони моєї країни, столиця, символи, дива моєї країни, характер мого народу тощо. Важливо відзначити, що іноземці роблять це з великим натхненням, бо інтерес до своєї країни, культури, свого народу невичерпний, але з ще більшим інтересом, а іноді і з подивом вони «відкривають» культуру країн своїх співгрупників. Такий «діалог культур» в інформаційній формі може сприяти більш адекватному взаєморозумінню і духовному взаємозбагаченню представників різних лінгвокультурних спільнот.

Крім презентацій, доповідей, рекламних оголошень на відповідну тему, лінгвокраїнознавчий матеріал посібника можна використовувати в рольових іграх: учням пропонується виступити в ролі екскурсовода, бізнесмена, туриста, журналіста тощо.

На наш погляд, такі комунікативні завдання, обумовлені потребами суспільної практики індивіда і спрямовані на реалізацію певних дій, є важливим дидактичним засобом формування комунікативної компетенції.

Таким чином, навчання іноземців української мови на лінгвокраїнознавчому матеріалі можна розглядати як прагматичний різновид

міжкультурної комунікації, що дозволяє в контексті діалогу культур аналізувати іншу культурну реальність в порівнянні з власною.

Список використаних джерел:

1. Бахтін М. М. Проблема тексту в лінгвістиці // Бахтін М. М. Естетика словесної творчості / М. М. Бахтін. – М.: Мистецтво, 1986. – 423 с.
2. Прохоров Ю. Є. Лінгвокраїнознавство. Культурознавство. Країнознавство. Теорія і практика навчання російської мови як іноземної: методичний посібник / Ю. Є. Прохоров. – М., 1998. – 108 с.
3. Верещагін Є.М., Мова і культура. Лінгвокраїнознавство у викладанні російської мови як іноземної / Є. М. Верещагін, В.Г. Костомаров. – 3-є вид., Перероб. і доп. М., 1983. – 269 с.
4. Смирнов А. А. Проблеми психології пам'яті / А. А Смирнов. – М., 1966. – 423 с.
5. Miller G.A. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information [Electronic resource] / G.A Miller // Psychological Review. 1956. Vol. 63, no. 2. P. 81–97. – Режим доступу: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fh0043158>.
6. Бочарова С.П. Психологія пам'яті Теорія і практика для навчання і роботи / С. П. Бочарова. – Харків, 2016. – 344 с.

Володимир Басанець,

канд. політ. наук

доцент кафедри іноземних мов

Военно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка

Ольга Хардікова,

викладач кафедри іноземних мов

Военно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка

ЗАВДАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ЯК ВИДУ ІНТЕРАКТИВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Демократичний розвиток України призвів до перебудови системи середньої та вищої освіти. Розширення зв'язків України із зарубіжними країнами підвищує вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. Орієнтація системи підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) на

розвиток активної творчої особистості фахівця, який вільно володіє як писемним, так і усним іншомовним мовленням у різних сферах спілкування згідно з вимогами програми, підкреслює актуальність проблеми інтерактивного навчання, організаційні форми якого відповідають цілям і змісту навчання, а також сприяють активізації мовленнєво-розумової діяльності студентів.

У педагогічних ЗВО інтерактивне навчання писемного мовлення має бути спрямоване на розвиток умінь самостійного вибору студентами шляхів розв'язання проблеми, їх творчості й ініціативи за мінімального втручання викладача.

Метою дослідження є створення науково обґрунтованої технології інтерактивного навчання писемного мовлення студентів мовного ЗВО та комплексу інтерактивних вправ для розвитку писемних умінь майбутніх вчителів англійської мови.

Для досягнення мети було вирішено проаналізувати завдання інтерактивного навчання писемного мовлення у педагогічних закладах вищої освіти.

Використання теоретичних і практичних аспектів інтерактивних технологій і методів навчання у закладах вищої освіти досліджувалось в накових роботах В. Беспалько, В. Євдокимова, О. Пехоти, Л. Пироженко, В. Серікова, С. Сисоєвої, Є. Голант, Т. Паніна. Проблема формування вмінь писемного мовлення здавна привертала увагу як вітчизняних [1–9], так і зарубіжних науковців [10,11], які розробляли різні підходи до розв'язання цієї проблеми.

Аналіз наукової літератури з проблем навчання писемного мовлення дозволив виділити такі групи факторів: дидактичні фактори (умови навчання); психофізіологічні (вікова психологія); психологічні (індивідуально-психологічні особливості особистості студентів); лінгвістичні (використання мовних засобів); психолінгвістичні (механізми породження і розуміння висловлювань); соціолінгвістичні (вплив соціальних екстралінгвальних факторів на мовленнєву поведінку в конкретних мовленнєвих ситуаціях); лінгвосоціопсихологічні (текст як одиниця спілкування).

Текст, що є одиницею мови, при навчанні писемного мовлення, може вважатися основною одиницею навчання. Операції з мовними одиницями інших рівнів (абзац, речення) виступають як допоміжні і не є самоціллю при навчанні писемного мовлення студентів педагогічного ЗВО. Під час навчання писемному мовленню, текст є об'єктом спостереження й аналізу, об'єктом редагування та корегування і як продукт діяльності. У вступників до педагогічного ЗВО вже закладено основи для подальшого розвитку і вдосконалення умінь писемного мовлення. Саме тому, текст обирається основною одиницею навчання писемного мовлення у педагогічному ЗВО, а удосконалення умінь написання речень і абзаців відбувається в його межах.

У студентів необхідно створювати образ майбутнього тексту через аналіз запропонованого типового тексту-зразка і розгляд його характеристик: структури, логічності і послідовності, мовного оформлення та ін. У цьому випадку текст виступає як основа аналітичної діяльності. Узагальнені результати аналізу служать теоретичним підґрунтям у розвитку і вдосконаленню конкретних продуктивних умінь під час виконання відповідних вправ.

Об'єктом корегування та редагування можуть бути частини текстів або тексти, які запропоновані викладачем та містять певні порушення щодо структури й оформлення і потребують виправлень. До об'єктів редагування також можна віднести чернетки до текстів, які написанні студентами. Необхідно привернути увагу до того, що уміння редагувати та корегувати у абітурієнтів практично не розвинені і це гальмує подальше вдосконалення вмінь писемного мовлення.

Алгоритм редагування тексту поділяється на низку окремих завдань, що спрямовані на поетапне розв'язання загального завдання – удосконалення написаного тексту. Процес формування умінь редагування відбувається з поступовим нарощуванням складнощів від редагування окремих аспектів написаного до самого тексту в цілому.

Текст є продуктом творчості студента, підсумком довготривалої і кропіткої праці. Студенти демонструють, наскільки вони навчилися розгортати текст на

базі матеріалів теми, з'єднувати його інформативні частини, використовуючи сполучні засоби організації й коментування інформації, добираючи оптимальні варіанти мовного оформлення змісту тексту і дотримуючись відповідних жанрових характеристик [12].

Програма ЗВО передбачає, що студенти на першому курсі спроможні якісно і послідовно писати повідомлення про себе, стислі твори, що включають опис (людей, місць, подій), розповідь, роздум; біографії персон, формальні та неформальні листи, інструкції, рецепти, вказівки. Як видно з цього переліку, студенти мають бути спроможні до написання текстів тих форматів, що вже були засвоєні в школі при написанні творів рідною мовою і частково іноземною.

Базові вміння писемного мовлення, що підлягають розвитку й удосконаленню у ЗВО, являють собою володіння системою необхідних операцій для написання тексту. Їх слід поділити на наступні базові вміння: написання тексту і його аналізу.

Потрібно визначити, що програми підготовки середніх шкіл передбачають формування певних умінь написання текстів іноземною мовою, але зовсім не торкаються формування умінь аналізу і корекції.

Інтерактивне навчання писемного мовлення в педагогічних ЗВО має формувати і розвивати вміння дискусії, аналізу, взаємоперевірки і взаємооцінювання, інтегровано формуючи і розвиваючи професійні вміння вчителя. «Протягом двох перших років навчання в педагогічних ЗВО професійно-педагогічна компетенція студентів формується за рахунок вправ, які вони виконують на заняттях та аналізують, спираючись на власний навчальний досвід, і як студенти, і як майбутні вчителі» [11].

Отже, основними завданнями навчання писемного мовлення на першому курсі постає створення необхідної теоретичної бази знань і розвиток практичних навичок і умінь, що дозволяють ефективно робити письмові висловлювання необхідного обсягу і формату, відповідно до заданих параметрів, а також аналізувати і корегувати написаний текст з метою максимального його удосконалення.

Таким чином одним з основних завдань організації інтерактивного навчання є створення умов щодо розвитку індивідуального стилю кожного студента і формувати індивідуальність майбутнього вчителя, здійснювати індивідуальний підхід до кожного студента і кожної письмової роботи.

Потребують подальшої розробки питання взаємовпливу писемного і усного мовлення в процесі інтерактивного навчання, особливості організації інтерактивної роботи на старших курсах навчання у педагогічних ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Боса В. П. Критерії та показники рівня мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов / В. П. Боса // Восточный Европейский научный журнал: международный польский научный журнал Польша. – 2017. – № 7 (23). – С. 55–60.
2. Валусєва І. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування навичок писемного мовлення / І. В. Валусєва // Молодий вчений. – 2016. – № 10 (37). – С. – 212–214.
3. Годованець Н. І. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови / Н. І. Годованець // Науковий вісник ужгородського університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. – 2017. – № 1 (40). – С. 60–61.
4. Глушок Л. М. Застосування інтерактивних методів при викладанні англійської мови у Хмельницькій гуманітарнопедагогічній академії / Л. М Глушок // Педагогічний дискурс. – 2010. Серпень. – С. 56–59.
5. Кривчикова Г. Ф. Взаємоперевірка при інтерактивному навчанні іншомовного писемного мовлення / Г. Ф. Кривчикова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія. – 2004. Вип. 7. – С. 120 – 125.
6. Литвин С.В. Система вправ для навчання писемного спілкування учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи. *Іноземні мови*. – 2001. – № 1. – С. 4–9.
7. Пометун О. І. Сучасний урок / О. І. Пометун // Інтерактивні технології навчання. – 2004. – 192 с.
8. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови / В. Редько // Рідна школа. – 2011. – №8–9. – С. 28–36.
9. Хоптова А. Форми творчого писання на уроках іноземної мови. Перспективи викладання та вивчення іноземної мови. 2019. – Режим доступу:<http://www.englishcontext.kpnu.edu.ua/2019/04/08/> (останній перегляд: 27.03.2020).
10. Badger R., White G. A Process Genre Approach to Teaching Writing. *ELT Journal*. 2000. Vol.54/2. P. 153 – 160.
11. Haring-Smith T. *Writing Together. Collaborative Learning in the Writing Classroom* / T. Haring-Smith // HarperCollins College Publishers, 1994. – 386 p.

Наталія Німенко,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ВИВЧЕННЯ КРАСЗНАВЧИХ ТЕМ ЯК МЕТОД СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Глобалізація соціально-економічних процесів, що охоплює усе більше країн, спонукає до створення нової моделі міжкультурної та міжнаціональної комунікації. Мандруючи світом, сучасна людина прагне знайти порозуміння з оточуючими, щось пізнати, отримати новий досвід, презентувати себе тощо.

В останні роки активно розвивається освітнє середовище, в якому, серед іншого, невпинно зростає чисельність іноземних студентів, які прагнуть здобути фахову підготовку за межами своєї країни. Не оминув цей процес і Україну. З року в рік розширюється географія країн, представлених студентами у ЗВО. Незважаючи на обрану спеціальність, усі вони проходять шлях непростої адаптації, пристосовуються до нових умов життя, пізнають історію, культуру, традиції, формують спільне полікультурне середовище зі студентами з інших країн. Важливим кроком до цього є вивчення української мови.

Викладання української мови для іноземних студентів має певні особливості, які активно вивчаються протягом останніх десятиліть. О. Туркевич проаналізувала комплекс методичних і навчальних матеріалів, а також наукових досліджень, що з'явилися у 90-х роках ХХ ст. [4]. Огляд і систематизацію навчальних матеріалів, що були опубліковані в Україні і за її межами, здійснила І. Кочан [3]. Різні аспекти методики викладання знайшли відображення у роботах Л. Шеремети [6], Т. Касьяненко [2], І. Зозулі [1] та інших.

Враховуючи теоретичні дослідження і практичний досвід, науковці пропонують різні методики для вивчення української мови як іноземної у ЗВО. Усі вони спрямовані на активізацію розумової діяльності студентів, оптимізацію процесу навчання, створення сприятливого освітнього середовища. Реалізація

цього завдання здійснюється через використання різноманітних прийомів, підходів, методів навчання та робочих технік.

Проте, перше, з чим стикаються іноземні студенти – це відсутність або складність комунікації в новому іншомовному середовищі. Звідси – нерозуміння ментальності, культурних традицій місцевого населення. І навпаки – неможливість пояснити особливості свого світосприйняття. Адже мова здатна не лише описувати, а й накопичувати та передавати історичний досвід народу, його внутрішній світ, надбання національної культури, колорит тощо.

Більше того, мова тісно пов'язана з деякими проявами національної культури, що засвідчує належність людини до певної етнічної групи. Тому разом із вивченням явищ мови потрібно вивчати особливості культур співрозмовників - учасників діалогу, їхні характерні риси, подібності та відмінності. Вивчення культурних традицій є частиною процесу навчання іноземної мови, що одночасно є навчанням і міжособистісного спілкування.

Іноземні студенти повинні розуміти мову, а також правильно будувати своє повідомлення у відповідь, яке має відповідати культурі співрозмовника. Таким чином розширюються межі навчання, оптимізується процес засвоєння нової інформації, у той же час - створюються умови для розвитку особистості. Студенти повинні розвивати критичне мислення, вміти аргументовано висловлювати і захищати власну думку, засобами мови оцінювати подібне і відмінне у різних культурах тощо. Це дозволяє оптимізувати сам процес спілкування між людьми.

Тож, використання у процесі навчання української мови лінгвокраєзнавчих матеріалів є дієвим кроком до адаптації іноземних студентів у новому мовно-культурному середовищі.

Основними засобами подання лінгвокраєзнавчої інформації можуть бути тексти, аудіо та відеоматеріали, автентичні предмети і т. і.

Дуже важливо ретельно підбирати матеріал, який методом «накладання» допомагає повторити і глибше зрозуміти раніше засвоєну інформацію, а також отримати нову, окреслити перспективу подальшого навчання. Тож, викладач має

обрати такий метод, який підкреслює зв'язок нового матеріалу з попереднім і наступним, враховує співвідношення елементів теоретичного і практичного характеру, рівень загального розвитку студентів, їхню підготовку з предмету, мотиваційну складову. Як зазначає Л. Шеремета, «метод повинен ставити студентів перед посильними труднощами, успішне подолання яких – шлях до пізнання» [6].

Найбільш дієвими є комплексні методики навчання, які поєднують традиційні та новітні технології, аудиторні та позааудиторні заняття, індивідуальні та групові види діяльності.

Серед тем краєзнавчого змісту найбільшу зацікавленість викликають матеріали історико-географічного спрямування (історія заселення регіону і міжкультурні контакти у давнину; походження історичних пам'яток; музеї як місце зберігання і вивчення матеріальної культури предків, а також джерело інформації; особливості ландшафту; наявні водойми і їхні мешканці; корисні копалини; флора і фауна регіону) та історико-етнографічного (автентичні тексти (пісні, вірші, байки тощо); український національний одяг; речі декоративно-ужиткового мистецтва).

Перш за все, іноземні студенти мають можливість отримати інформацію краєзнавчого змісту від викладача. І тут серед усіх методів навчання важливе місце посідають розповідь і пояснення. Іноді їх важко виокремити. Особливо, коли розповідь – це не шаблонне відтворення інформації, а змістовне, аргументоване пояснення мовних фактів і явищ. Основна мета пояснення - примусити студентів вдуматися у зміст матеріалу, що вивчається, висловити свої міркування, зробити потрібний висновок тощо. Як правило, такі методи навчання доцільно використовувати на початковому етапі вивчення матеріалу, під час аудиторної роботи.

Найбільш очікуваною, цікавою, мотивуючою для студентів є позааудиторна робота безпосередньо на місцях, пов'язаних із темою заняття, яка дозволяє підняти рівень знань і розуміння на новий щабель, поєднує різні види пізнавальної і мовленнєвої активності. Залежно від педагогічної та навчальної

мети екскурсія може стати певною альтернативою практичного заняття або частиною підсумкового. У Сумському державному університеті активно функціонує Музей історико-краєзнавчих досліджень співробітників і студентів СумДУ. Цікаві артефакти, писемні джерела розповідають про історію регіону від давнини до сьогодення. Студенти мають можливість прослухати екскурсію англійською або українською мовами, побачити старовинні реліквії, речі побутового та декоративного призначення, національний одяг, рушники, писемні джерела тощо. Саме тут можна отримати практичний досвід мовленнєвого спілкування з носіями української мови і культури.

Набуті теоретичні знання студенти можуть використати і під час ознайомчих екскурсій містом: побачити, зрозуміти, оцінити на відкритій місцевості наявні історико-географічні об'єкти; побачити колекції історичного і художнього музеїв; прослухати міські легенди; дізнатися про відомих діячів науки та культури, чиє життя було пов'язане із регіоном.

Наступним способом взаємодії викладача й студентів на занятті може стати бесіда, особливістю якої є залучення студентів до активної розумової роботи на занятті. Під час такого методу спілкування викладач і студенти можуть взаємно ставити запитання з виучуваної теми, обмінюватися думками, завдяки чому робити потрібні висновки, формулювати правила. Бесіди доцільно застосовувати під час підсумкових занять з теми. Цей метод також дозволяє створювати проблемні ситуації і залучати до їх вирішення усю групу. Поєднання індивідуальної і колективної роботи значно активізує розумову діяльність і процес навчання загалом.

Тож, матеріали краєзнавчого спрямування можуть стати важливим джерелом для вивчення мови студентами-іноземцями. Можливість спілкування з носіями культури дозволяє швидше пристосуватися до нових правил і умов життя. Міжкультурні комунікації сприяють формуванню толерантного ставлення до національних, етнічних, релігійних, культурно-історичних відмінностей людей у всьому світі. Одночасно відбувається процес усвідомлення власної приналежності до певного народу, культури, традицій. Життя у

полікультурному світі вимагає від людини постійного самовдосконалення. А вивчення мови допомагає у цьому.

Список використаних джерел:

1. Зозуля І. Основні сучасні методи викладання української мови як іноземної (Досвід викладачів кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету) / Ірина Зозуля, Олеся Присяжна, Людмила Солодар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2014. – Випуск 9. – С. 22–27.
2. Касьяненко Т. А. Викладання української мови як іноземної: принципи оптимізації та інновації [Електронний ресурс] / Т. А. Касьяненко. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92568/01-Kasianenko.pdf?sequence=1>
3. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної / Ірина Кочан // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2012. – Вип. 7. – С. 17–24.
4. Туркевич О. Методика викладання української мови як іноземної : основні тенденції становлення терміносистеми протягом 90-х років ХХ століття / Оксана Туркевич // Studia Ukrainika Posnaniensia. – Vol. I. – 2013. – Р. 231–235.
5. Чернова А. В. Інноваційні підходи у викладанні української мови як іноземної / А. В. Чернова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2012. – Том 25 (64). – №1, Часть № 2. – С. 318–322.
6. Шеремета Л. П. Методи викладання української мови як іноземної [Електронний ресурс] / Л. П. Шеремета. – Режим доступу : <https://int-konf.org/ru/2015/aktualni-naukovi-doslidzhennya-suchasnosti-22-24-12-2015/1191-kandidat-pedagogichnikh-nauk-sheremeta-l-p-metodi-vikladannya-ukrajinskoji-movi-yak-inozemnoji>

Євгенія Бурнос,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

Рехема Мпенду,

студентка Сумського державного університету

ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Сучасна концепція мовної освіти акцентує увагу на необхідності ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, в процесі викладання будь-якої мови як іноземної, що актуалізує проблему використання лінгвокраїнознавчих матеріалів у процесі навчання української мови як

іноземної. Пізнання іноземним студентом мови як феномена національної культури сприяє формуванню соціолінгвістичної компетенції – здатності користуватися мовними формами, доцільними в певному соціолінгвістичному контексті, відповідно, дає можливість адекватної взаємодії та взаєморозуміння людей в умовах іншомовної культури.

Знання мовних одиниць із національно-культурним компонентом семантики, розвиває здатність сприймати українську мову в її культуроносії функції, сприяє залученню до діалогу культур, усвідомленню сутності мовних явищ, ролі мовних одиниць у комунікативних процесах. Опанування іноземними студентами норм і цінностей, традицій і звичаїв, властивих культурі українського народу, позитивно впливає на формування особистісних якостей поведінки, естетичної культури, культури усного і писемного мовлення, необхідних для продуктивного спілкування у міжкультурному середовищі.

Вивчаючи українська мову, іноземні студенти знайомляться з її фонетичною системою, основними граматичними явищами, отримують необхідний для спілкування словниковий запас. На наш погляд, курс «Української мови як іноземної» повинен будуватися на принципах активної комунікативності і краєзнавчої інформативності.

Проблеми відбору навчального лінгвокраїнознавчого матеріалу на заняттях з української мови як іноземної пов'язані з наявністю в українській мові величезної кількості безеквівалентних і фонових слів, які розкривають своєрідність української національної культури, географічних назв, власних імен, назв національного одягу, страв, посуду тощо. Необхідно вже на початковому етапі навчання використовувати національно-культурний шар української лексики, без якої неможлива навчально-пізнавальна діяльність студентів із засвоєння духовних цінностей української культури.

Метою вивчення лінгвокраїнознавчої тематики на заняттях з української мови як іноземної є подолання труднощів сприйняття іноземними студентами специфічних для українського середовища, української культури явищ, щоб слова (наприклад, галушки, борщ, квас, козак, вишиванка, колядки, рушник

тощо) викликали в їхній свідомості певні образи, емоції, асоціації, щоб студенти могли використовувати набуті знання, навички й уміння для спілкування. Під час відбору мовленнєвих одиниць для кожного етапу навчання необхідно брати до уваги не тільки комунікативні потреби, а й професійні інтереси, соціальні ролі, які виконують студенти в навчально-професійній сфері спілкування. Така робота має на меті попередження типових помилок у використанні вербальних або невербальних засобів спілкування і правил повсякденної поведінки (наприклад, калькування вербальної одиниці рідної мови українською, створення штучних мовних конструкцій, сприймання й оцінка правил повсякденної поведінки іншого народу відповідно до культурних традицій свого народу). Треба зауважити, що використання лінгвокраїнознавчої інформації в навчальному процесі забезпечує підвищення пізнавальної активності студентів, розширює їхні комунікативні можливості, створює позитивну мотивацію вивчення мови, дає стимул для самостійної роботи, допомагає вирішенню виховних завдань, сприяє адаптації студентів до нового соціально-культурного середовища.

На заняттях важливим також є зв'язок мови і національної культури (національний костюм, деталі поведінки, етикет, жести, дотримання проведення обрядів, звичаїв), що засвідчують належність людини до певної нації. Застосування у процесі викладання української мови як іноземної матеріалів з лінгвокраїнознавства допомагає іноземним студентам адаптуватися в українському середовищі. Основним засобом подання лінгвокраїнознавчої інформації є текст. Тексти обираються на основі комунікативних потреб студентів, їхніх пізнавальних інтересів і виховних завдань навчання. У текстах також можна познайомитися з досягненнями української науки та культури, прочитати про визначних людей України. Текст розглядається як одна з важливих форм комунікації, яка є механізмом становлення індивіда як соціальної особистості. Дуже важливо підбирати літературу для іноземних студентів, оскільки використання лінгвокраїнознавчих матеріалів стимулює мотивацію студентів, формує й підтримує інтерес до вивчення іноземної мови. До лінгвокраїнознавчого матеріалу належать: автентичні тексти (уривки з

художньої прози, статті з журналів та газет), автентичні діалоги, вірші, пісні. Обізнаності у всіх сферах життєдіяльності сприятиме також перегляд телепередач, документальних та художніх фільмів українською мовою. Використання лінгвокраїнознавчих прийомів у викладанні української мови як іноземної передбачає оволодіння студентами знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни; залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); усвідомлення суті явищ української мови та їх порівняння з рідною мовою; уміння вчитися (працювати з книгою, підручником, довідковою літературою, словниками тощо).

Для стимуляції пізнавальної діяльності іноземців, які вивчають українську мову, потрібно активізувати діяльність студентів, тобто не просто використовувати різноманітність методів, прийомів та засобів навчання, а одночасно поєднувати традиційні (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький методи) та інноваційні навчальні технології (інтерактивні методи викладання, метод проектів, рольові ігри, використання технічних засобів навчання). Таким чином, щоб зробити традиційні заняття цікавими, підвищити ефективність навчального процесу і рівень знань слухачів, варто використовувати на заняттях з української мови як іноземної інноваційні методи. На такому занятті спираємося на традиційну структуру – сприймання нового матеріалу, засвоєння, осмислення, узагальнення, – але використовуємо незвичайні форми. Активно вводити в процес вивчення мови різноманітні аудіо матеріали, що репрезентують певну комунікативну ситуацію, записи спонтанного мовлення, відеозаписи та радіо записи (наприклад, новини, уривки фільмів тощо). На заняттях також можна використовувати інтерактивні методи викладання: «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Вилучити зайве», «Роз'єднай слова», «Дешифрувальник», «Алітерація імені» (особливо ефективно використовувати цей метод при організації знайомства групи або при вивченні теми «Зовнішність і характер людини»), «Завершити фразу», «Комплімент», «Прогноз погоди» та інші.

Викладання української мови як іноземної має відповідати вимогам часу, опиратися на останні досягнення, прогресивні здобутки науки і техніки. Інтернет-технології можуть успішно використовуватись на таких заняттях з метою пошуку студентами додаткової інформації з теми, що вивчається, для збору даних для створення комп'ютерної презентації, з метою перевірки рівня знань студентів – робота з різноманітними онлайн-тестами, а також для роботи з онлайн-словниками.

Серед засобів активізації пізнавальної діяльності студентів під час вивчення української мови як іноземної одним з найефективнішим є гумор, він допомагає підтримувати жвавий інтерес та увагу, створювати сприятливу емоційну атмосферу на занятті.

Важливо також заохочувати іноземців читати книги, журнали та газети, переглядати телепередачі, документальні та художні фільми українською мовою, що сприятиме розширенню світогляду студентів, їх обізнаності в усіх сферах життєдіяльності людини.

Лінгвокраїнознавчий коментар, який пропонується на заняттях, спрямований на пояснення позамовних явищ, на тлумачення слів з національно-культурною семантикою (одиниць адміністративного поділу, назв одягу, взуття, видів транспорту, звань, грошових одиниць, страв, напоїв), які неможливо пояснити шляхом синонімічних замінів.

Завданнями практичних занять з курсу «Українська мова як іноземна» є:

- навчити іноземних студентів користуватися різноманітними засобами української мови на основі практичного засвоєння основних мовних і мовленнєвих понять, визначень та правил;
- забезпечити засвоєння норм української літературної мови;
- сформувати українознавчу компетенцію.

Іноземні студенти повинні орієнтуватися в текстах побутової, соціально-культурної, навчальної та країнознавчої тематики та володіти знаннями основних особливостей культури українського народу (ставлення до явищ

життя, національні традиції, звичаї), що допоможе їм адаптуватися в українському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія / В. І. Кононенко. – Київ : Вища школа, 2008. – 327 с.
2. Судук І. Шляхи формування лінгвокраєзнавчої компетенції на заняттях з української мови як іноземної / І. Судук, Н. Литвин, М. Титова. Вісник ОНУ: серія Філологічна, 2016. – С. 153–159.
3. Ушакова Н. І. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Н. І. Ушакова, В. В. Дубічинський, О. М. Тростинська. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.

Тетяна Чернишова,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Актуальність теми. Реформування і модернізація освіти в Україні передбачають впровадження в навчальний процес найсучасніших технологій навчання, що активізують творчу енергію, мотивують до продуктивної самоосвітньої діяльності. Це вимоги часу, оскільки навчання, спрямоване тільки на запам'ятовування матеріалу, вже не може задовольняти сучасну освіту. Насамперед слід орієнтуватися на формування таких якостей уваги, пам'яті і мислення, які б дозволили студентам самостійно засвоювати інформацію та розвивати здібності і навички, необхідні для подальшої професійної діяльності.

Мета розвідки. Розглянути можливості застосування методу проєктів у процесі викладання української мови як іноземної у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження. З'ясування поняття методу проєктів, узагальнення

різних підходів до критеріїв їх класифікації та виокремлення найефективніших типів у процесі викладання української мови як іноземної.

Одним із прогресивних методів сучасних освітніх технологій є метод проєктів. Освітні проєктні технології мають широку сферу використання у різних галузях знань: вони є універсальними і можуть застосовуватися у багатьох дисциплінах, на всіх ступенях освіти, починаючи з дошкільного віку і закінчуючи вищою школою, як в аудиторній, так і позааудиторній роботі. Проєктні технології підвищують навчальну мотивацію, розвивають пізнавальний інтерес, творчі здібності, сприяють глибшому засвоєнню програмного матеріалу, плануванню власної навчальної діяльності, формуванню навичок та умінь практичного застосування набутих знань, розвивають проєктні навички та вміння.

На сьогоднішній день як зарубіжні, так і вітчизняні науковці здійснили багато досліджень у галузі розробки та впровадження проєктних технологій у освітній процес.

Розробленням методу проєктів займалися Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, Д. Снезден, А. Папандреу, В. Монда, Д. Каттерік. У вітчизняній педагогіці метод проєктів досліджували О. Пехота, Т. Кручиніна, А. Касперський, К. Баханов, ін.

Наведемо визначення А. І. Лебедева: «проєкт – це сукупність певних дій, документів, попередніх текстів, задум для створення реального об'єкта, предмета, створення різного роду теоретичного продукту. Це завжди творча діяльність» [1].

Р. Галустов і Н. Зубов розглядають метод проєктів як систему навчання, гнучку модель організації навчального процесу, орієнтовану на творчу самореалізацію особистості, завдяки розвитку її інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення під контролем вчителя нових товарів і послуг, які мають суб'єктивну або ж об'єктивну новизну, а також практичну значущість [2].

О. Пехота вважає, що проєкт – практика особистісно-орієнтованого навчання у процесі конкретної праці учня, на основі його вільного вибору, з

урахуванням його інтересів. Вона зазначає, що у свідомості учня це має такий вигляд: «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де я можу ці знання застосувати». Для педагога – це прагнення знайти розумний баланс між академічними знаннями, уміннями та навичками [3]. Це визначення можна застосувати і освітньому процесі закладів вищої освіти.

У сучасній педагогіці розкрито погляди на зміст, структуру, типологію методу проєктів, етапи проведення та специфіку застосування у навчальному процесі (К. Баханов, В. Гузєєв, А. Касперський, В. Курицина, О. Пехота, Л. Пироженко, Є. Полат, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, Л. Сергєєва, М. Скаткіна, Е. Михайлова та ін.).

Розглянемо найбільш повну класифікацію проєктів, запропоновану Є. Полат, М. Бухаркіною та ін., що може бути застосована для викладання різних дисциплін.

Наведемо критерії цієї класифікації. За методом, що домінує у проєкті, виділяють: *а) дослідницькі; б) пригодницькі; в) ігрові; г) інформаційні; д) практико-орієнтовані.* За характером координування проєкту: *а) з явною координацією; б) з прихованою координацією.* За характером контактів: *а) внутрішні; б) міжнародні.* За кількістю учасників: *а) індивідуальні; б) парні; в) групові.* За тривалістю проведення: *а) короткотривалі; б) середньої тривалості; в) довгострокові.* У класифікації навчальних проєктів за домінуючим видом діяльності виокремлено такі проєкти: 1. Практико-орієнтовний проєкт. Цінність цього проєкту полягає в практичній значущості кінцевого продукту на практиці. Так, наприклад, у процесі викладання української мови як іноземної можна практикувати за допомогою цього методу укладання словників найуживаніших термінів, словників професійної лексики, українсько-англійських розмовників тощо. 2. Дослідницький проєкт – має на меті використання методів сучасної науки, таких як: лабораторний експеримент, моделювання, соціологічний досвід тощо. 3. Інформаційний проєкт – має на меті збір інформації про який-небудь об'єкт або явище з метою подальшого аналізу, узагальнення й подання інформації для широкої аудиторії. Це можуть бути завдання для студентів –

майбутніх медиків такого типу, як збір інформації про скарги хворого, перебіг хвороби, епідеміологічне оточення для подальшого написання історії хвороби, лікарських висновків, виписування рецептів, складання на підставі зібраної інформації діалогів між лікарем і пацієнтом. 4. Творчий проєкт – передбачає нетрадиційний підхід до виконання завдання і демонстрації результатів. Результатом такого проєкту можуть бути зняті студентами відеоролики, як одноосібно, так і групами, на різні теми. 5. Рольовий проєкт – його завдання полягає у відтворенні різних ситуацій або ділових відносин. Так, наприклад, на заняттях студентам пропонується розіграти ситуації професійного спілкування лікаря і пацієнта під час медичного огляду, на прийомі у лікаря, під час виїзду лікаря швидкої допомоги, проведення обходу лікаря в умовах стаціонару тощо.

Механізм реалізації методу проєктів повинен містити такі складові. Перша складова – організація стимулюючого енерго-інформаційного простору для розвитку потенціальних можливостей студентів.

Друга – це підбір різних видів навчальної діяльності для самореалізації кожного студента.

Третя – організація продуктивного спілкування як умова соціальної адаптації до лінгвального середовища іноземних студентів.

Четверта складова передбачає допомогу і підтримку студентам у вирішенні завдань, самовизначеності та самоактуалізації.

П'ята складова стосується безпосередньо професійної майстерності викладача, постійного удосконалення знань та умінь.

Дотримуючись такого механізму, можна процес вивчення української мови як іноземної зробити більш ефективним та успішним.

Використовуючи метод проєктів у процесі викладання української мови іноземним студентам, вважаємо за доцільне: 1. За кількістю учасників перевагу надавати парним та груповим проєктам, оскільки чим більше студентів, тим більше думок може бути висловлено в процесі обговорення проблеми. До того ж скорочується час на реалізацію колективного рішення і підвищується відповідальність кожного за його результати. 2. За тривалістю проведення

чергувати короткотривалі та середньої тривалості, зважаючи на те, що іноземні студенти оволодівають навичками і уміннями нерідною мовою. 3. За домінуючим видом діяльності ефективним вважаємо практико-орієнтовний проєкт. Цінність такого проєкту полягає в тому, що чітко визначені результати діяльності та структура проєкту. Між студентами розподілені функції та роль у виконанні проєкту. Кінцевий продукт студенти зможуть використовувати на практиці. 4. Особливістю інформаційного проєкту є те, що цей тип проєктів вимагає спочатку зібрати інформацію про певний об'єкт, потім ознайомити всіх учасників проєкту з цією інформацією, проаналізувати та її узагальнити її. Результат цього проєкту іноземні студенти медичного факультету можуть оформити у вигляді написання історій хвороби, заповнення медичних карток хворого, формулювання попереднього діагнозу, складання плану обстеження і лікування тощо. 5. Щодо рольового проєкту, то студенти-учасники грають певні ролі (як-от: лікар і пацієнт), і їх ролі обумовлюються характером та змістом поставленої проблеми.

Висновки. Зазначимо, що здебільшого випускники закладів вищої освіти відчують певні труднощі щодо застосування теоретичних знань на практиці. Упровадження в навчальний процес сучасних методів навчання, зокрема і методу проєктів, сприяє інтеграції фактичних знань, їх свідомому засвоєнню, а також набуттю нових (часто шляхом самоосвіти). Студенти мають усвідомити, для чого потрібні знання та де і як ці знання застосувати.

Список використаних джерел:

1. Слободяник О. В. Інтернет-ресурси як засіб реалізації методу проєктів на уроках фізики у загальноосвітній школі / О. В. Слободяник // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти.– Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2014. – Вип. 5. Ч.1. – 2. – С.158–162.
2. Галустов Р.А., Зубов Н.И. Творческие проекты студентов ТЭФ /под ред. Р.А. Галустова. – Брянск: Издательство БГПУ, НМЦ «Технология», 1999. – 152 с.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Наталія Петрушова,

канд. філол. наук

доцент кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов

Полтавського педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Наразі процес викладання іноземних мов у вищій школі зазнає чимраз більших змін, які потребують від викладачів-спеціалістів з даної дисципліни нагальної реакції та змін в організації самого навчального процесу. Суспільство потребує випускника, який вже матиме ряд професійних навичок та вмінь, для успішного працевлаштування та подальшої успішної кар'єри. Вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах є вкрай необхідною складовою для професійного розвитку студентів, для становлення їх як творчих спеціалістів, здатних до спілкування на професійному рівні, адже більшість вибіркових дисциплін з іноземної мови наразі пов'язані саме із спеціальністю студентів. І взагалі, іноземна мова на етапі розвитку вмінь та навичок налагодження контактів у іншомовному середовищі, допомагає краще оволодіти власною мовою, навчитися культурі спілкування.

Стаття має на меті довести важливість вивчення іноземних мов у процесі становлення професійного спілкування студентів. Досягнення високого рівня володіння іноземною мовою є запорукою успіху, майбутньої вдалої кар'єри студента, професійною необхідністю.

Як процес передачі знань, вмінь та навичок, спілкування є однією із найголовніших умов існування процесу навчання. Педагогічне спілкування у науковій літературі трактується як форма спілкування педагога з учнями, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату; багатоплановий

процес організації, встановлення і розвитку комунікації, взаєморозуміння та взаємодії між педагогами й учнями, який породжується цілями їхньої спільної діяльності. На думку психолога О. Леонтьєва, педагогічне спілкування розуміють як «професійне спілкування вчителя з учнем на уроці і в позаурочний час (у процесі навчання і виховання), що має визначені педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, а також на іншу психологічну оптимізацію навчальної діяльності і стосунків між педагогом та учнем» [2, с. 326]. Педагогічному спілкуванню властиві як загальні риси, так і специфічні для навчального процесу, зумовлені його суспільною роллю в навчанні, вихованні й розвитку особистості, які є органічною частиною багатосторонньої взаємодії педагога з учнями й учнями між собою.

Вміло організоване педагогічне спілкування – це шлях до налагодження взаємовідносин між педагогом і учнями, соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу; здійснення процесу обміну знань, розв'язання навчально-виховних завдань; емоційний та вольовий взаємовплив і взаємодія учасників процесу спілкування; формування спільності думок, поглядів, досягнення взаєморозуміння, засвоєння стилю поведінки, звичок; формування пізнавальної спрямованості особистості, здатності до самовиховання та самовдосконалення. У педагогічній діяльності спілкування містить також могутній резерв зростання професійної майстерності педагога, удосконалення організації педагогічної діяльності і навчально-виховного процесу.

У вищих навчальних закладах педагогічне спілкування, хоча і набуває деяких специфічних рис, все ж залишається основним джерелом набуття знань. «Педагогічне спілкування – форма навчальної взаємодії, співробітництва педагогів і студентів; складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками» [1, с. 437]. Якщо раніше студент розглядався як об'єкт виховного впливу, то сучасний навчальний процес вимагає співробітництва, організації особистісно-орієнтованого професійно-спрямованого навчання, яке неможливе без взаєморозуміння зі студентами, діалогічності та довірливості у спілкуванні.

Специфіка дисципліни «Іноземна мова» полягає у багатоплановості та множинності отриманих результатів навчання. Як навчальна дисципліна, «Іноземна мова» є і засобом, і метою навчання, адже учні, оволодівши елементарним рівнем говоріння, аудіювання та письма, які до певного часу є метою навчання, у подальшому використовують ці навички для засвоєння більш складної ґрунтовної бази знань, тобто вони стають засобами навчання. Значення іноземної мови у соціально-культурному пізнавальному плані – неосяжне, оскільки мова є не тільки засобом формування, існування та вираження думок про навколишній світ, але й засобом вивчення культури, історії, традицій, побуту країни, мова якої вивчається.

Головна ж мета вивчення іноземної мови – це оволодіння мовленнєвою діяльністю на рівні, достатньому для вільної побудови комунікації у будь-якій сфері діяльності. Якщо говорити про вищі навчальні заклади, то метою навчання іноземних мов є досягнення рівня знань, достатнього для практичного використання у майбутній професійній діяльності. У даному випадку іноземна мова може стати не лише об'єктом засвоєння, але й засобом розвитку професійних навичок, оскільки передбачає вивчення професійної термінології, читання та переклад літератури за фахом, спілкування у межах професійної тематики. Відповідно до цього, можливо визначити необхідність «професійно-орієнтованого» підходу до навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Професійно-орієнтоване навчання іноземним мовам – це навчання, в центрі якого є «потреби студентів у вивченні іноземної мови з орієнтацією на особливості майбутньої професії, спеціальності» [2, с. 5]. Такий підхід передбачає поєднання процесу вивчення іноземної мови з розвитком особистісних якостей студентів, знанням культури країни мови, мова якої вивчається та здобутті професійно-орієнтованих знань з даної мови. Розглядаючи іноземну мову як засіб формування професійної спрямованості майбутнього фахівця, як визначає В. Л. Теляшенко, під час вивчення професійно-орієнтованого мовного матеріалу встановлюється «двосторонній

зв'язок між намаганням студента отримати спеціальні знання зі своєї майбутньої професії та успішністю оволодіння мовою» [3, с. 79]. Виходячи з цього, дисципліна «Іноземна мова» потребує інтеграції з профільюючими предметами, викладач повинен будувати процес навчання майбутнього спеціаліста на основі міжпредметних зв'язків, постійно поліпшуючи власні знання у необхідній галузі. Професійно-орієнтоване навчання іноземним мовам передбачає орієнтування студентів на останні досягнення у сфері їх майбутнього фаху, що накладає на викладача обов'язок вільно володіти інформацією з теми, постійно вдосконалювати свої знання для встановлення успішної педагогічної та професійної комунікації.

Висновки. Отже, спілкування є однією із найголовніших умов існування процесу навчання, а вміло організоване педагогічне спілкування – шлях до формування всебічно розвиненої творчої особистості, така взаємодія викладача зі студентами, яка забезпечує здійснення процесу обміну знань. Специфіка іноземної мови як дисципліни дозволяє безпосередньо впливати на розвиток особистості студентів, їх творчих можливостей, формування системи знань і цінностей, культури поведінки тощо, та сприяє розвитку професійних знань та навичок, професійного спілкування у галузі майбутнього фаху.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – [2-е вид, доп. і випр.]. – Рівне : Вол. береги, 2011. – 552 с.
2. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.
3. Теляшенко В. Л. Професійно орієнтоване навчання студентів іноземної мови в немовному вузі / В. Л. Теляшенко // Теорія та практика державного управління: [Збірник] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т [Редкол.: Г. І. Мостовий та ін.]. Вип.4. Актуальні питання навчання іншомовної комунікації у вищих навчальних закладах : матеріали наук.-практ. конф., 20 травня 2003 р. – Х. : Магістр, 2003. – С. 78–81.

Наталія Усенко,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ЕВРИСТИЧНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що сучасні соціально-економічні зміни в Україні, модернізація її закладів вищої освіти в руслі євроінтеграції поставили перед вітчизняною освітою одну з найважливіших проблем – формування компетентних фахівців, спроможних адекватно реагувати на інноваційні процеси, що відбуваються в суспільстві, науці, культурі та приймати рішення для досягнення ефективних результатів. На сучасному етапі процес підготовки спеціалістів поки що недостатньо забезпечує високий рівень сформованості їх професійної компетентності, і, як наслідок, адекватний рівень комунікативних компетенцій зі спеціальності. Доказом цього є низка суперечностей між: нагальною потребою суспільства у кваліфікованих медичних кадрах з високим рівнем сформованості комунікативних компетенцій та невизначеністю дидактичних умов для забезпечення їх формування у студентів медичних закладів вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови; визнанням значущості комунікативного підходу для підвищення якості навчання студентів технічного університету та недостатньою науково-методичною забезпеченістю означеної проблеми; вимогами Держстандарту до підготовки майбутніх медичних працівників із дисципліни «Іноземна мова», здатних до іншомовного професійного спілкування, та переважно наявним середнім рівнем її імплементації у навчальний процес студентів медичного інституту.

Одним із варіантів, який би допоміг розв'язати цю проблему, стає освоєння ідей і технологій евристичного навчання, яке надає право кожному студенту

обирати свій темп навчання, способи створення значущих для нього освітніх продуктів, що розглядаються в евристичному навчанні як основна мета навчального процесу. Нова система освіти – евристичне навчання, де у центрі уваги педагога є не навчальний матеріал, а сам студент, його самостійна, переважно пізнавально-творча, навчальна діяльність, його навички та вміння. Враховуючи вище зазначене, **метою** нашого дослідження є виявлення умов формування комунікативних компетенцій студентів-медиків у межах інноваційного евристичного навчання іноземних мов.

На відміну від традиційного заняття основною технологічною одиницею евристичного навчання є евристична освітня ситуація – освітня напруженість, яку створює викладач або яка виникає спонтанно і проходить через евристичну діяльність усіх учасників. Одержуваний студентами освітній продукт (монолог, діалог, презентація тощо) непередбачений, педагог запроваджує технологію діяльності, репрезентує культурно-історичні зразки, аналогічні дитячим результатам, супроводжує освітній рух студентів, але не визначає заздалегідь відомі освітні результати. Реалізація комунікативного підходу в процесі евристичного навчання іноземної мови здійснюється в умовах, що моделюють ситуації реального життя. Таким чином, наближення процесу навчання з реальним спілкуванням сприяє підвищенню мотивації та досягненню цілей та мети спілкування.

Практика показує, що іноземна мова як навчальний предмет має чітко виражений комунікативний характер, який спрямований на розвиток уміння практично користуватися мовою, що вивчається. Іноземна мова служить засобом спілкування, засобом прийому і передачі інформації про навколишню дійсність. Згідно принципів евристичного навчання, студентів слід залучати до продуктивної діяльності, де немає готових відповідей, які необхідно самостійно шукати, аналізуючи текст, зіставляючи матеріали декількох джерел, вирішуючи навчальні завдання власними силами. У цьому випадку знання студентів є засобом, необхідним для вирішення дидактичних завдань.

Як зазначає Бородіна Г. І. «саме завдання проблемного характеру викликають найбільшу зацікавленість серед студентів, а отже є найбільш результативними» [1, с. 42–45]. Крім того, значним мотиваційним аспектом виконання завдань комунікативного характеру слугує вирішення саме професійних проблем за допомогою англійської мови. Для інтерактивної взаємодії викладача зі студентами проблемні завдання повинні містити чітку форму «завдання – питання», а не «вказівка – виконання». Саме така постановка проблеми надає завданням комунікативного характеру [1].

Активізація навчального процесу з метою формування комунікативних компетенцій студентів в евристичному вивченні іноземної мови відбувається на основі дидактично обґрунтованого комплексу спеціально підготовлених завдань, необхідних для самостійного творчого виконання, зорієнтованих на успішну професійну діяльність та особистісно-професійний розвиток майбутніх медиків.

За комунікативним критерієм вправи поділяють на: комунікативні, некомунікативні, умовно-комунікативні [2, с. 30]. Вправи не комунікативного характеру є підготовчими і зазвичай спрямовані на закріплення вживання певних лексичних або граматичних одиниць потрібної тематики. Некомунікативні вправи прийнято називати мовними, оскільки студенти виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, приділяючи значну увагу формі.

У системі вправ основне місце посідають вправи умовно-комунікативні та комунікативні. Умовно-комунікативні вправи характеризуються наявністю мовленнєвого завдання та комунікативного завдання і спрямовані на формування навичок. Вправи комунікативного характеру є спеціально організованою формою спілкування, де студент реалізує акт мовленнєвої діяльності англійською мовою і спрямовані на розвиток вмінь.

Оскільки ми розглядаємо формування комунікативних компетенцій студентів в евристичному навчанні іноземної мови, варто виокремити саме такі методи, які сприяють їх успішному формуванню та взагалі творчій самореалізації студентів-медиків у процесі навчання. Серед відомих евристичних методів ми активно використовуємо механізм розв'язання

проблеми через низку евристичних запитань відомий також як метод «ключових питань». Його доцільно застосовувати для отримання додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи упорядкування вже відомої інформації в процесі розв'язання творчої завдання. Евристичні запитання є додатковим стимулом, формують нові стратегії і тактики розв'язання творчої ситуації [5].

У своїй педагогічній діяльності з метою формування комунікативних компетенцій студентів в евристичному навчанні іноземних мов активно використовуємо такі ефективні евристичні методи: метод симуляції, метод навчання по станціях, метод вигадкування, метод «Якби...», метод «Мозковий штурм», метод евристичних запитань, які передбачають різні форми роботи (індивідуальну, парну чи групову).

Особливо популярним у нашій практиці є метод симуляцій, тобто такі свого роду професійні ігри, які надають студентам можливість відпрацьовувати свої навички, застосовувати знання з метою вирішення тієї чи іншої задачі в так званому «безпечному середовищі», яке імітує реальні ситуації, наприклад, у роботі в лікарні. Симуляція надає можливість студентам спробувати себе в певній ролі – завідуючого відділенням, президента компанії, лікаря тощо. Симуляції характеризуються високим ступенем зацікавленості учасників, які цілком поринають в гру, оскільки від командного духу, швидкості прийняття рішень залежить загальний результат гри.

На заняттях іноземної мови часто практикується спонтанне діалогічне або монологічне мовлення. Метод вигадкування є способом створення студентами нового продукту як результату їхніх певних розумових дій і дозволяє реалізувати їх творчі ідеї та розвиває уяву, творче мислення, фантазію. Він дозволяє студентам створювати спонтанні діалоги, писати твори англійською мовою на задану тему тощо [1].

Для розвитку оперативного та логічного мислення студентів у процесі комунікації використовується креативний метод «Якби...». Він дозволяє студентам уявити та описати ситуацію, яка могла б відбутися за певних,

створених викладачем умов. Цей метод евристичного навчання є необхідним для формування навичок творчого бачення ситуації, заданої ззовні [2].

У процесі експерименту ми переконалися ще раз у тому, що успішне формування комунікативних компетенцій студентів-медиків у процесі евристичного вивчення іноземних мов можливе за умови використання вправ комунікативного спрямування. Усі вправи та завдання повинні мати комунікативно виправданий дефіцит інформації, вибір та реакцію (information gap, choice, feedback).

У процесі нашого дослідження доведено, що постійно впроваджуючи механізми евристичної діяльності в пізнавальну самостійну працю студентів, можна створити об'єктивні умови для інтенсивного формування їх комунікативних компетенцій та творчої самореалізації взагалі.

До перспективних напрямків подальших наукових розвідок відносимо розроблення засобів оптимізації процесу формування комунікативних компетенцій студентів-медиків та удосконалення умов навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Бородіна Г.І. Комунікативні завдання на базі професійно-орієнтованого тексту при навчанні ESP/ Г. І. Бородіна, А.М. Спевак // Вісник ХНУ. – 2009. – №14. – С. 40–45.
2. Ніколаєва С. Ю. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2004. – С. 30–31.
3. Сургай С. О. Інновації у сучасних методиках викладання англійської мови у ВНЗ України [Електроний ресурс] / С. О. Сургай. – Режим доступу: <http://intkonf.org/pavlusenkov-suchasni-metodi-vikladannva-anglivskovi-movi-v-tehnicnih-vuzah/>
4. Рудницька Т. Г. Інноваційні методи навчання іноземних мов у вищій школі в контексті гуманістичної спрямованості навчального процесу [Електроний ресурс] / Т. Г. Рудницька. – Режим доступу: <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/Rudnizka.php>
5. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика: теория и технологии креативного обучения / А.В. Хуторской. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
6. Woodman R.W. An interactionist model of creative behavior / R.W. Woodman, L.F. Schoenfeldt // Journal of creative behavior. – 1990. – Vol 24. – P. 279–290.

Галина Швець,

ст. викладач кафедри іноземних мов

Львівського інституту економіки і туризму

RAFT-STRATEGY AS ESSENTIAL TOOL IN TEACHING WRITING FOR NON-PHILOLOGICAL STUDENTS

The competence of oral and written communication is the purpose of studying English at higher education establishments. The process of teaching and learning English is centered on a certain level of literacy.

Writing is a skill that occasionally needs improvement. Writing allows one to express their opinions and exchange ideas and opinions with others. In the field of education, writing is a vital aspect. Students are usually required to write numerous articles while studying in the higher education establishment. Writing is not only an important academic skill, but also valuable ability for the future specialist in any field of their future career.

Since writing is used in almost all areas and jobs (occupations), it is a skill, which all students and employees must learn and improve. Regardless of the factual purpose and format, the understanding of what should be a good writing and using the correct methods, will create well-crafted essay in shortest terms.

To solve the above-mentioned problems, the author investigates RAFT writing strategy, which can be implemented in teaching foreign languages, including foreign languages for non-philological students. RAFT-strategy is considered effective for the development of writing competence, designed to solve the existing problem on the ability to express one's thoughts in writing.

Many world and national scholars researched written competence. Hence, Raimes [9], Galbraith [4] and Harmer [6] argue about the benefits of writing. Brown [2], Richard and Renandya [10], Tangpermpoon [12] say about the complexity of writing. Scientists started speaking recently on the writing strategy RAFT. Thus, Groenke and Puckett [5], Melin and Schiller [8], Senn, McMurtrie and Coleman [11]

and others explore the RAFT strategy. The aim of the research is to explore the strategy of RAFT as a powerful tool for solving problems that students encounter while writing a certain text.

Brown [2, p. 391] considers writing the most difficult skill to master when learning a foreign language. Richard and Renadya [10] explain that the complexity of writing consists in how to generate and organize ideas, using the appropriate choice of vocabulary, sentences and paragraphs organization, and how to translate ideas using clear, well-written text. Writing is considered a complex activity, because the writer must control the sentence with some elements: structure, vocabulary, spelling, punctuation, etc.

To learn how to write in English as a foreign language, you need the appropriate effective ways. Tangpermpoon [12, p. 8] asserts that learning the written skills for the non-native speakers is a difficult task since it takes a lot of time to see the improvement. In addition, Galbraith [4, p. 20] adds that learning to write in other language is not only a matter of developing language skills. The problem is not to express thoughts in one language, but to try to translate them in words of another language. Raimes [9, p. 3] says that writing is useful for strengthening and reinforcement of the grammatical structure, idioms and vocabulary. Harmer [6, p. 79] asserts that students should mainly learn writing as a language skill. This indicates that it is important to learn the skills of writing, especially for junior high school students.

Writing for different purposes and audiences requires the use of different genres, diverse information, and various strategies. The development of understanding the audience and goals in writing, in communication, is an important part of the student's growth as a writer.

RAFT is the general writing strategy that was introduced by Nancy Vandervanter, an English language teacher in high school, to encourage students to write from a variety of points of view. RAFT is an abbreviation of the words «Role», «Audience», «Format» and «Topic» – the key elements that are present in every good writing task [3, p. 173]. Technology of RAFT is the writing strategy, which helps students understand their Role as a writer, the Audience, which they will address to,

various Formats of writing and expected Topic or content. RAFT is a system to help students understand the main elements of the organization of written work.

RAFT strategy can offer many choices while students perform the same task. Students can demonstrate different views for the same issue through role choice or audience change. This strategy can also be in use as a final evaluation by assessing general knowledge of students of a particular training section or segment, or forming mark focusing on one aspect of a broader segment [8].

The function of the RAFT strategy in the written process is to help students generate ideas through the organization of the RAFT task. At this stage, students generate ideas, combining the Role, Audience, Format and Topic in their written work. Students are ready to write a draft version of the work after they have decided on the RAFT task. In other words, RAFT strategy plays an important role in the process of writing, especially on preparatory stage.

RAFT tasks encourage students to provide their own voices and formats for presentation of their own ideas about the content of the information they learn. Students learn to respond to writing tips that require them to think about different perspectives:

Role of the writer: Who or what you are as a writer?

Audience: Who do you write for?

Format: What format do you use to write?

Topic and strong verb: What are you writing about? Why? What is the subject or what is the aim?

RAFT strategy directs students to think about information rather than just write out answers to questions. Students are more motivated to take up the task of writing, because it appeals to different learning styles. Using this strategy allows students to demonstrate their knowledge of the content and the ability to use vocabulary, be able to support their vision using evidence.

Since RAFT strategy has a positive effect on students' written skills and their motivation we recommend the teachers of English to use it more often in teaching not only students of philological specialties, but also for those of the non-philological ones. This will increase the motivation of students, which at the same time will increase the

interest to the writing process. After all, a written essay will not only be a boring homework, but an opportunity for self-improvement through an interesting form.

We recommend future researchers, especially those interested in the implementation of RAFT strategy, to continue research on the use of RAFT strategy for improving writing skills of students using other types of genre, such as description, narrative, detailed description, etc.

References:

1. Alisa, T.P., Rosa, R.N. Raft as Strategy for Teaching Writing Functional text to Junior high school students. (Online) Journal of English Language Teaching, volume 1 no. 2, March 2013. FBS State University of Padang. (<http://ejournal.unp.ac.id/index.php/jelt/article/view/1094>). – Retrieved March 29, 2020.
2. Brown, H.D. Teaching by principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy (2nd ed.) New York, Longman, 2007.
3. Buehl, D. Classroom Strategies for Interactive Learning Fourth Edition. Newark: International Reading Association, 2014.
4. Galbraith, D. Cognitive models of writing. GFL-journal (German as foreign language) no 2-3/2009. ISSN 1470-9570. (Online), 2009. (<http://www.gfl-journal.de/2-2009/galbraith.pdf>). – Retrieved March 29, 2020.
5. Groenke, S.L. Puckett, R. Becoming Environmentally Literate Citizens. The Science Teacher, 73(8) 22, 2006. (<http://www.nsta.org/publications/news/story.aspx?id=52851>). – Retrieved March 29, 2020.
6. Harmer, J. How to teach English: An introduction to the practice of English language teaching. Edinburgh Gate, Harlow, England: Addison Wesley Longman, 1998.
7. Lindawaty, J., Sudarsono, Clarry, S. Implementing RAFT Strategy to enhance students' skill in writing formal letter Journal: Pendidikan dan Pembelajaran UNTAN. Online volume 3 no 9, 2014. (<http://jurnal.untan.ac.id/index.php/jpdpb/article/view/6935/7130>). – Retrieved March 29, 2020.
8. Melin, J., Schiller, E. Whoooo knew? Assessment strategies for inquiry science. Science and Children, 48(9), 31, 2011. (https://stultzjn.files.wordpress.com/2013/01/whooo-knew_schiller-and-melin-2011.pdf). – Retrieved March 29, 2020.
9. Raimes, A. Techniques in Teaching Writing Oxford: Oxford University Press, 1983.
10. Richard, J.C., Renandya, W.A. Methodology in Language Teaching Cambridge: Cambridge University press, 2002.
11. Senn, G.J., McMurtrie, D.H., Coleman, B.K. RAFTing with raptors: Connecting science, English language arts, and the common core state standards. Middle School Journal, 44 (3), 52, 2013. (<https://www.amle.org/BrowsebyTopic/WhatsNew/WNDet/TabId/270/ArtMID/888/ArticleID/194/RAFT-Science-English-Language-Arts-Common-Core.aspx>). – Retrieved March 29, 2020.
12. Tangpermpoon, T. Integrated Approaches to Improved Students Writing Skills for English Major Students. ABAC, Online, 28(2):1, 2008. ([http://www.abacjournal.au.edu/2008/may08/01\(1-9\)_article01.pdf](http://www.abacjournal.au.edu/2008/may08/01(1-9)_article01.pdf)). – Retrieved March 29, 2020.

Kseniia Volik,

PhD student in Sumy State University

CURRENT STATE OF EXTERNAL MIGRATION IN UKRAINE

The topicality of the study. Population migration is a global phenomenon, as issues related to migration are among the most important in all countries of the world. Migration, as a form of international economic relations, has a positive effect on strengthening socio-economic ties between states through the system of international division of labour. Besides, migration processes also affect the socio-economic development of countries and regions themselves, which is reflected in the changing structure of their demographic potential. Ongoing monitoring of migration processes enables timely identification and response to problematic issues in this area.

The purpose of the thesis is to study the current state of external migration movements in Ukraine, to determine the causes of migration and to analyze its quantitative characteristics.

Migration refers to the movement of people in space, between territories and countries [2]. Population migration is divided into external and internal. External migration is manifested through the departure of people outside the country, internal migration occurs within the country.

Migration issues are the most pressing for Ukraine, as the country is currently among the top ten among international migrant donor countries. It should be noted that Ukraine is characterized rather by labour migration related to the displacement of people abroad for the purpose of employment. The main reasons that cause people to leave their country are:

- low wages that do not provide a sufficient standard of living;
- unsatisfactory social conditions;
- instability of the political and economic situation, in particular, military conflict in the east of the country;
- insufficient number of jobs;

– going to study at foreign universities with the prospect of further employment there [2].

All of the above reasons cause an increase in external labour migration in Ukraine. According to the International Organization for Migration, Ukraine is one of the leading countries in world migration flows today. It holds the second place in the ranking among European donor countries. According to the statistics of 2019, the total number of Ukrainian emigrants abroad is 5.8 million [4].

According to the State Statistics Service of Ukraine, Russia, the USA, Germany, Turkey, Uzbekistan, Poland, Belarus, Moldova and Lithuania became the main countries of destination for migrants from Ukraine in 2018 (Fig. 1). Figure 1 shows that in 2018, 14% of migrants went to Russia, 13% to the United States and 9% to Germany. The main purpose of the departure of Ukrainians abroad is employment [3].

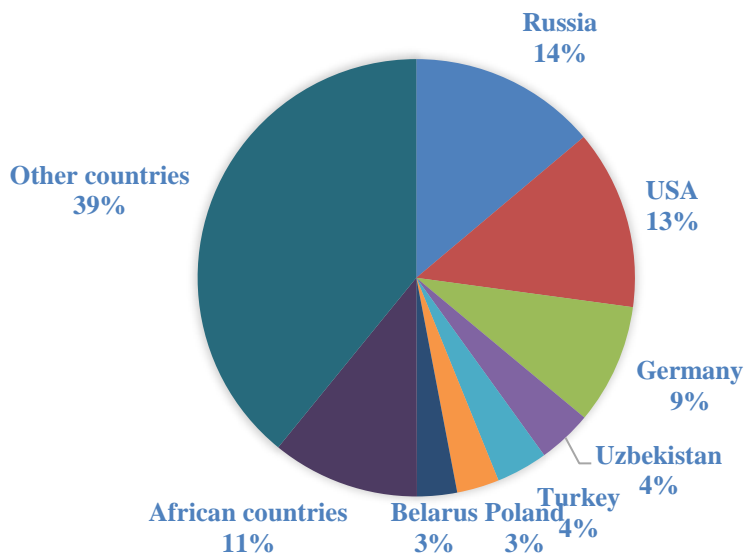

Figure 1 - Structure of migrants by country of departure in 2018 [3]

In 2018, by age structure, emigrants were predominant among women - about 56.7% of the total number. The majority of emigrants are people aged from 15 to 39 years (Fig. 2).

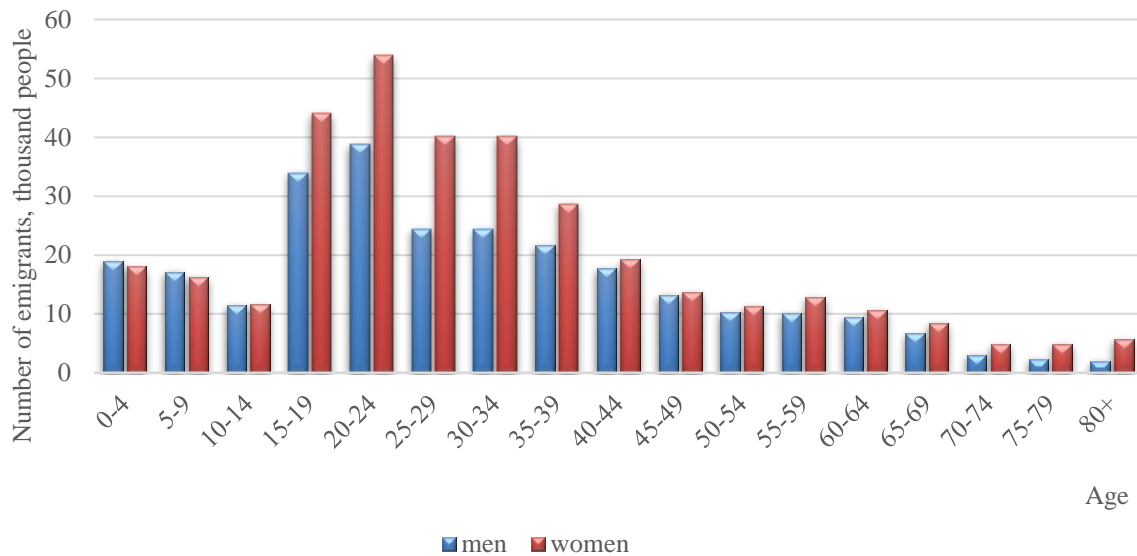

Figure 2 - Number of emigrants by sex and age structure in 2018 [3]

Population migration in general and labour migration, in particular, are multifaceted processes that have both positive and negative consequences for Ukraine. Among the positive effects are:

- reduction of social tensions in the labour market as for the donor country, which may be reflected in the reduction of unemployment in the country;
- receipts from migrants through private transfers to families left in the country;
- taking over foreign experience from returning migrants;
- reducing the burden on social funds;
- for migrants, it is getting higher wages, acquiring new knowledge, being able to develop their personality [1].

The negative effects of population migration include:

- loss of economically active population, including scientists and specialists;
- losses related to the training of persons who went abroad to work;
- decrease in fertility in the country and revitalize the ageing process of the nation [1].

In conclusion, it should be noted that the scale of Ukrainian emigration is extremely alarming, since the total population of Ukrainians living abroad is about 13.8%. It should also be understood that a complete halt to the migration movement is not possible, but it is necessary to create some favourable conditions for the Ukrainian population to desire to return to Ukraine and use the knowledge gained there for the benefit of their country. In subsequent studies, statistical analysis of migration flows is highly relevant, especially after the COVID-19 pandemic has swept through the world, causing the world economy to collapse as a result of mass production shutdowns and border closures between countries, complicating migration processes.

References:

1. Kabai V. O. Motivation of labour migration: causes, trends, mechanisms of regulation [Electronic resource] / V. O. Kabai // *Innovative economy*. – 2018. – № 9-10. – pp. 147–151. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2018_9-10_23
 2. Khomutenko L. I. Migration trends in Ukraine: features of Ukrainian labour migration [Electronic resource] / L. I. Khomutenko, A. P. Grebenyuk // *Market infrastructure*. – 2016. – vol. 2. – pp. 35-39. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2016_2_8
 3. Population of Ukraine 2018: Demographic Yearbook [Electronic resource] / Official site of the State Statistics Service of Ukraine. – Access mode: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_ukr_2018.pdf.
 4. World Migration Report 2020. [Electronic resource] / International Organization for Migration. – Access mode: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf.
- A. M. Diadechko*, English Language Advisor, PhD in Philology, Associate Professor, foreign languages department, Sumy State University

Veronika Barvinok,

PhD student in Sumy State University

UKRAINIAN IT SERVICE EXPORT: TREND ANALYSIS AND GEOPOLITICAL PRIORITIES

The topicality of the study. At the present time the sphere of information and telecommunications (IT) occupies a significant share in the international trade, Ukraine is no exception. Moreover, Ukrainian IT sector is an important item of balance of trade. For example, in 2019 the volume of export of IT services stands for \$ 4.17 billions overseas and is ranks among the top countries in software development. According to economists, this amount of exports of IT service will continue to grow. Therefore, there is an importance to investigate directions of foreign economic activity in this sector in order to increase the well-being of the country as a whole.

The purpose of this study is to investigate geographically the trends set up by main Ukrainian IT service traders.

Based on the aim, the following objectives were set:

- to analyze tendencies and forecasts for IT market in Ukraine;
- to identify the main directions of the IT service in different countries;
- to develop recommendations for Ukrainian IT sector management.

A number of scholars investigated the issues of IT service export and analyzed IT market in Ukraine. For instance, Kravchuk, H. and Shevchuk, T. examined the prospects of IT service growth and its impact on economic growth [1]. In their article Rupcheva A. and Sevruk I. compared the structure of GDP in Ukraine and European countries [2]. In addition, there are a lot of auditing companies which are monitoring the IT market in Ukraine, company N-ix being one of them [3].

At present, international trade of services significantly influences the world sustainability. Based on the International Trade Organization Report 2018, the flow of IT services has doubled over the last ten years (2005-2017). In contrast, Ukrainian IT sector rose twice during the last 5 years (Figure 1).

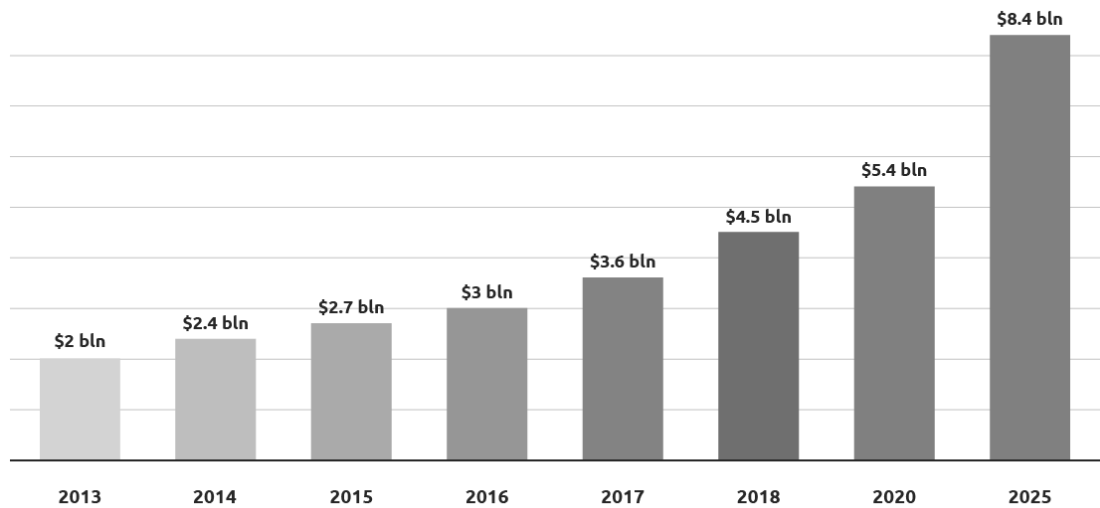

Figure 1 – Ukrainian IT exports flows in 2013-2018 and their forecast for 2020-2025 in billions USD [3].

The bar chart in Figure 1 illustrates a trend of growth in IT service export volume from Ukraine between 2013 and 2018. In 2015, Ukrainian IT exports made \$2.6 billions and boosted to \$ 4.5 billions in 2018, which showed a 20% year-over-year steady growth. According to N-ix forecasts, in 2020 – 2025, a growth rate of IT services is projected to reach \$ 5.4 billions in 2020 and to surge another \$ 3 billions in 2025.

The IT market analysis is based on the data of foreign countries industrial import report for 2015-2018 released by the State Statistics Service of Ukraine [4]. To research the export of IT service, the major IT importers of Ukraine were considered.

In general, 38 main importing countries from different geographical regions were studied. These regions include Post-Soviet countries, Asia, North America, Europe and island states. The foremost of Post-Soviet countries are still the main importers of Ukrainian goods and service, IT inclusive. Ukraine is a European country, and it is obvious that it has developed some trade relationships. Three other categories are countries with large volume of IT service import. In North America, the United States is a leader in IT import (“Silicon Valley”) as well as Canada. Asian countries also actively import IT products.

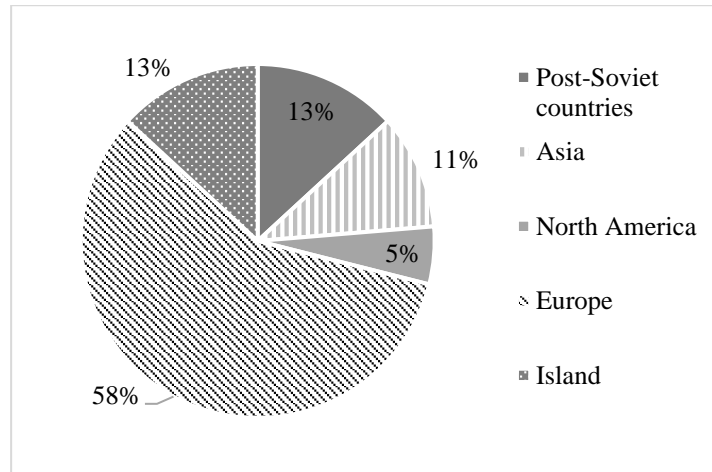

Figure 2 – Geographical structure of the main Ukrainian IT service importers.

The pie chart (Figure 2) shows the shares of regions to which Ukrainian IT goods are exported. The biggest sector accounts for almost 60 % and comes from European countries. These are European Union countries, the United Kingdom, Turkey and Israel. Two other segments account for 13% and are related to the Post-Soviet countries and island states (Malta, Cyprus and others). The smallest segment belongs to North America because it is represented only by two countries: Canada and the United States.

The 38 countries from the list have gained a significant volume of IT consumption in monetary equivalents. For example, in 2018, the United States imported IT products for \$40.42 millions, at the same time Australia paid \$6,02 millions, and Cyprus \$0.93 million accordingly. Therefore, the four additional pie charts were created to illustrate the geopolitical structure and to indicate an import volume (Figure 3).

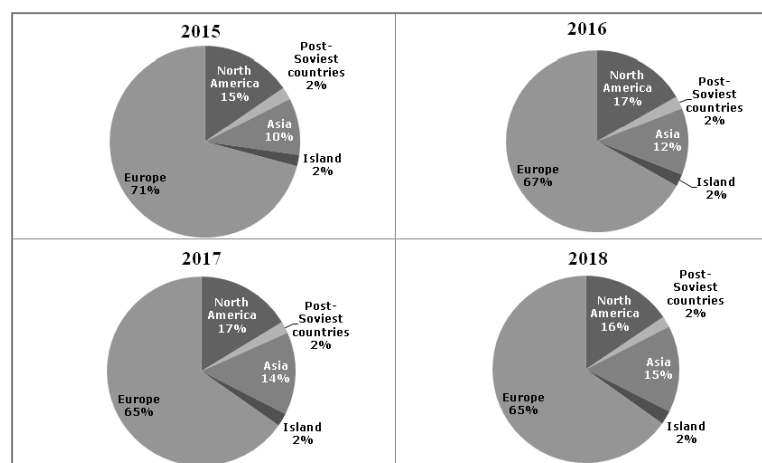

Figure 3 - Geographical structure of the volume of IT services exported by the main Ukrainian traders (2015-2018) [4].

The charts describe the situation in the regional distribution of IT service import within the last four years. Ukrainian IT products are of high quality, and large world importers such as the USA, Germany, China, France and the Netherlands buy them. In such way over half of IT service flow accounts for European countries (71% in 2015). This indicator steadily drops by 2-4% each year. As for island states, such countries as Cyprus, Seychelles, Malta, Panama and Australia produce a stable decrease by 2%. The same situation stranded for Post-Soviet countries because of low consumption of IT. Asian import of IT products had upward trend during 2015-2018 and picked 15%, which was directly proportional to the share of North America region. To sum up, the four above charts show consumption of IT service abroad, which was significantly higher for European and North America regions. The positive trend was illustrated for Asian countries and the negative trend for European countries. As there was no falling of consumption in the second region (2015 – \$189.61 million comparing to \$193.54 million), the first region struggled for 5% (2015 – \$25.93 million comparing to \$44.43 million). The fluctuation for American region was based on the import volume of this region.

In conclusion, Ukrainian IT market jumped twice within a shorter time period than the world average indicator. Economists forecast a steady growth of IT for the next five years. That is why it is necessary to pay attention to IT sector in order to improve economic sustainability of Ukraine. According to the analysis of regional structure of IT importers, the largest share accounts for European countries – 23 countries, which made \$189.61 million in 2015 and \$193.54 million in 2018. The amount of countries in geopolitical structure cannot be compared with the import volume, especially it concerns Post-Soviet countries and island states. Some recommendations can be proposed. According to the forecast, the IT service will rocket rapidly, but it is clear that the demand in the domestic market does not cover the supply. We need to keep stable current trade relationships and find new partners. Furthermore, the main importers are countries from the same continent. Regarding that IT service

does not require transportation, Ukraine should broaden the supply market and export to other continents.

References:

1. Kravchuk, H., Shevchuk, T. Current state and development prospects of information technologies in Ukraine / H. Kravchuk, T. Shevchuk // *Scientific Bulletin of UNFU*. – 2018. – Issue 28(9). – P. 114–118. – Access mode: <https://doi.org/10.15421/40280922>
 2. Rupcheva A., Sevruc I. Competitiveness of Ukraine in the Global IT Services Market in the Globalization Conditions / A. Rupcheva, I. Sevruc // *Economy and Society*. – 2018. – Issue 15. – P. 65–70.
 3. Software development in Ukraine-IT market report [Electronic resource]: N-iX. – 2020. – Access mode: <https://www.n-ix.com/>
 4. The official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]: The State Statistics Service of Ukraine. – 2020. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 5. The official site of the World Bank [Electronic resource]: World Bank. – 2020. – Access mode: <https://data.worldbank.org>.
- A.M. Diadetchko*, English Language Advisor, PhD in Philology, Associate Professor, foreign languages department, Sumy State University

Yevhenii Hyrchenko,

PhD student in Sumy State University

THE PROSPECTS OF THE GLOBAL BIOENERGY DEVELOPMENT

The topicality of the study. At the present stage of world development, most countries are interested in stimulating the development of renewable energy in their own countries. The main cause of interest was the rapid rate of depletion of minerals on the planet and a significant increase in the greenhouse effect. According to experts, fossil fuels will be exhausted in the short run or their output will significantly increase the environmental impact. Besides, the distribution of minerals in the Earth's subsoil has been territorially uneven, prompting armed conflicts between different countries in different parts of the globe. Equally important is the need to provide countries with energy efficiency and energy independence. One of the most effective ways to solve the problem is to stimulate the development of bioenergy since technology allows the use of biomass sites for energy purposes. The main value of bioenergy lies in its

versatility, that is, it is the only renewable energy source capable of providing heating and cooling, electricity and transport fuel.

The purpose of the study is to investigate the advantages of bioenergy generation and consumption, its role in the modern energy market, and the main obstacles on the way of its further development.

Bioenergetics involves the use of biomass to generate energy, through combustion, anaerobic digestion, the use of methane generated in landfills, and so on. The prospect of development of this sphere is conditioned by the positive synergistic influence on the adjacent branches of the economy, which are manifested by several environmental and socio-economic benefits to the state. Accordingly, the launch of bioenergy technologies in the economy allows countries to create jobs, increase access to transmission lines in remote regions, make electric lines more resilient and increase energy independence. Currently, 3.1 million people are employed in the industry, representing 29% of all renewable energy jobs [1].

The energy use of biomass has a zero negative effect on nature because biomass burning releases CO₂ equivalent to the plant consumed during growth.

According to data from the World Bioenergy Association, renewable energy accounts for 17.8% of gross final energy consumption in 2017. Bioenergy has the highest contribution from renewable sources and accounts for 13%. But the contribution of bioenergy in recent years tends to decrease, which is caused primarily by the decrease in the use of traditional sources of biomass. Reducing the use of the traditional and modern approach is to increase a positive trend, as the newest technology product of energy from biomass, recycled waste that previously would have been polluting factors for the environment. The recycling process produces, in addition to energy, a by-product that can be used for other economic purposes. Today, the contribution of modern bioenergy is 5% in global final energy consumption. The largest contribution was made in the heating and cooling sector (5%), transport 3% and electricity 2.1%. The best dynamics in the development of bioenergy technologies are in the electricity and transport sectors. Accordingly, in 2018 the installed capacity of bioelectric power plants increased by 9 GW compared to 2017, and the amount of

annual bioelectric power generation increased by 49 TWh. China, India, the United States, Brazil, and Germany are world leaders in bioelectricity production. In the transport sector, annual growth in ethanol production was 8 billion liters, FAME biodiesel was 1 billion liters and HVO biodiesel was 0.8 billion liters. Regarding the dynamics of investment activity, in 2018, there was an 11% decrease in investments in renewable energy, in particular, in biofuel technology by \$ 0.2 billion. The solid biomass and waste generation sector has received by \$ 3 billion more investment compared to 2017 [2].

The period of 2010-2019 was marked by an increase in investor attention to the renewable industry, as 2.6 trillion dollars were invested. In general this indicates a progress, but not big enough, as 1.1 billion people still do not have an access to electricity. The main factor limiting progress is subsidizing fossil fuels, which makes hundreds of billions of dollars annually.

One possible way to remove the main obstacles to the development of world bioenergy, is to highlight technological barriers. They imply a limited availability of infrastructure, insufficient skills, insufficient research aimed at adapting and increasing the effectiveness of technology in particular countries. Another disadvantage is the inaccessibility factor for many countries, especially for those developing towards technological innovations. Accordingly, it is more economical for many countries to use traditional fossil fuels, since they have lower costs than biomass processing technologies for which the proper equipment must be exported due to the lack of domestic production [3]. As the biopower is mostly located in remote locations, additional transmission lines are required for its connection to the main power.

Legal barriers. One of the main barriers is the legal one: ineffective government policy, the introduction of inadequate incentives and misunderstanding of the ultimate goals to be achieved as a result of expected projects. The inefficiency of government policy lies primarily in the absence of a clear, comprehensible and consistent legal framework that eliminates any confusion in the management system at all project levels [4]. The introduction of insufficient fiscal benefits has a serious impact on investment decision making. This is due to the lack of domestic production of the necessary

equipment and parts for the operation of the generating installations, and the need for imports while competing with fossil fuels. Tax and customs benefits can be effective measures for governments to subsidize biomass electricity producers, but the lack of incentives leads to high costs that impede the development, operation, and maintenance of the industry [4]. Administrative and bureaucratic difficulties can be no less difficult to implement for bioenergy projects. Due to the lack of coordination between different authorities and the excessive waiting time for obtaining permits, the implementation of the bioenergy project is extended, which affects the cost and profitability of the investment project. All these factors extend the start-up period of the project and reduce the motivation needed to invest in the bioenergy sector [4]. Some of the more severe the problem is the lack of policy certification of equipment and raw materials and the discrepancy between the actions of the government's official policy and practical actions.

The decline in the introduction of bioenergy technologies is driven by social factors in many countries. Quite often, society is concerned about the reliability of the biomass energy system and the ability to alternatively use land and raw materials. Mainly, the concern is caused by poor public awareness of the benefits of using bioenergy technologies that will prove to be of environmental and economic benefit [4]. Interestingly enough, it is also common that people are not at all opposed to bioenergy projects, but provided that they are not in the neighborhood. Thus, to stimulate the development of bioenergy in the world, it is necessary to increase energy and environmental literacy in the world. In particular, the Paris Agreement recognizes the need to raise people's awareness of climate change. Today, in many countries the level of ecological education is critically low. Also, the lack of interest in switching to biomass energy consumption by local authorities is holding back a large-scale development [5].

The greatest obstacle to the full-scale construction of bioenergy generating capacity in the world is the need for financial resources, that is, an economic factor. It entails the need for fierce competition in the energy market with traditional fossil fuels, which also often receive subsidies from the state. Because of the high initial investment

the costs of power generation and the payback period increase, which often leads to rejection of the expensive bioenergy projects and the need for building a bioenergy facility within a period of several years. The number of lending institutions decreased compared to the number of those lending to producers working with traditional energy sources. This is reflected by the fact that investments are considered risky, thus dissuading investors [4].

Conclusions. Currently, the global community has come to understand the need to develop alternative energy sources in the world. One of the most promising areas of renewable energy is the bioenergy sector, due to the versatility of its technologies. With the help of bioenergy, you can get all kinds of energy, such as gas, heat, electricity. Also, it is the only non-seasonal renewable technology that can be used in most parts of the world. Bioenergy not only provides energy but also by-products that can be used for other economic purposes. Through bioenergy, humanity can convert harmful bio-waste into energy. The problem of modern bioenergy development is gaining an increasing interest from the governments around the world.

References:

1. Global Renewable Energy Employment by Technology 2012–2018. IRENA. – Access mode: <https://www.irena.org/Statistics/View-Data-by-Topic/Benefits/Employment-Time-Series>
 2. Renewables 2019. Global status report. REN 21.2019. – Access mode: <http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/28496/REN2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 3. Dorcas Kariuki. Barriers to Renewable Energy Technologies Development. Energy today.2018. – Access mode: <https://www.energytoday.net/economics-policy/barriers-renewable-energy-technologies-development/>
 4. Seetharaman, Moorthy, K., Patwa, N., Saravanan, & Gupta, Y. (2019). Breaking barriers in deployment of renewable energy. *Heliyon*, 5(1), e01166. – Access mode :<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6351575/>
 5. Philipp Blechinger. Barriers and solutions to implementing renewable energies on Caribbean islands in respect of technical, economic, political, and social conditions. 2015. –Access mode: https://reiner-lemoine-institut.de/wp-content/publications/Karibik_Diss/Dissertation-Philipp-Blechinger.pdf
- A. M. Diadechko*, English Language Advisor, PhD in Philology, Associate Professor, foreign languages department, Sumy State University

Svitlana Chorna,

PhD student in Sumy State University

FINANCIAL SECURITY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

The topicality of the study. In the context of integration into the world financial space, economic security of the countries of the world becomes especially relevant. One of the basic conditions for the development of any sector of the economy is the formation of the financial security system as one of the most important components of economic security. Therefore, there is virtually no aspect of a country's national security that is directly or indirectly independent on its level of financial security.

Different segments of national security are significantly influenced by the level of financial security. Consideration of interconnections and interdependencies between levels of national security allows to identify dangers that exist on the country's financial market. As a result, changes occurring in the modern economy call attention to the need to determine the role and place of the financial component in the system of economic and national economy of Ukraine [1].

The purpose of the study is to investigate financial security as a multifaceted phenomenon, namely, as a component of economic security, and, at the same time to consider economic security as a subsystem of the national security of the state

The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine outlines a structural diagram of the security levels of Ukraine and its main components, which is shown in figure 1.

Economic security is one of the most important component of the national security of the state, it is its material foundation. "Economic security" is a complex concept and includes security of various types of economic activity and spheres of public life of the state. Namely, economic security includes: demographic, foreign economic, investment-innovative, industrial, food, social, energy, macroeconomic and financial security [2].

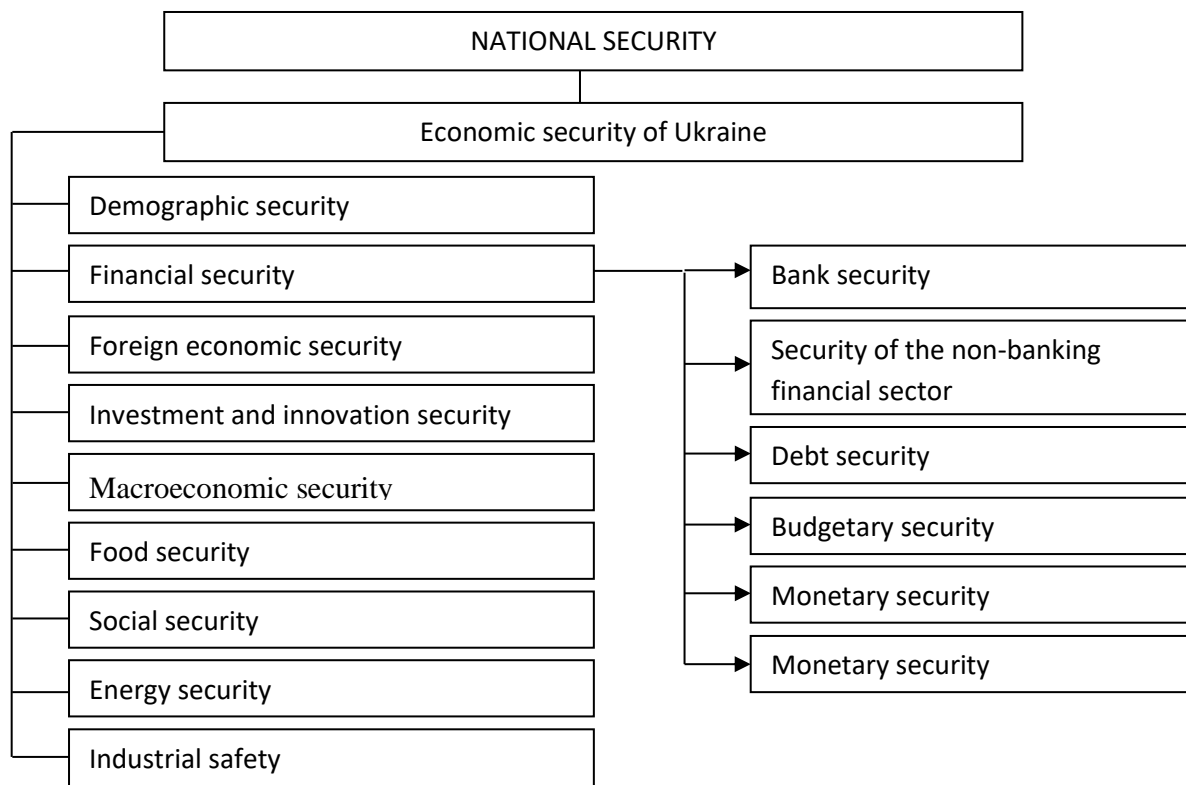

Figure 1 – Position of financial security components in the national structure

Economic security is organically integrated into the national security system, along with such components as, for example, the country's defense capability or the social sphere. They are all interconnected, and one direction complements the other: there is no possibility of military security in a weak and inefficient economy, as there can be neither military security nor an effective economy in a society where there are social conflicts. But considering any area of national security, it is impossible to dismiss the economic component, namely, its financial aspects.

So, in the economic security system, financial security holds a special place. It has distinguished itself into an independent, rapidly developing and independent field of activity with specific laws, effective tools, technologies and resources.

Financial security is characterized by the ability of the state to ensure the stability of the country's financial and economic development. It is an essential component of the country's economic security. In its turn, financial security is formed by a number

of subsystems (components), each of which has its own structure and logic of development.

Ukraine's financial security includes 6 components: banking, non-banking, debt, budgetary, currency and a monetnetary part. The weighting structure of the country's financial security is presented in figure 2 (built on the basis of [2]).

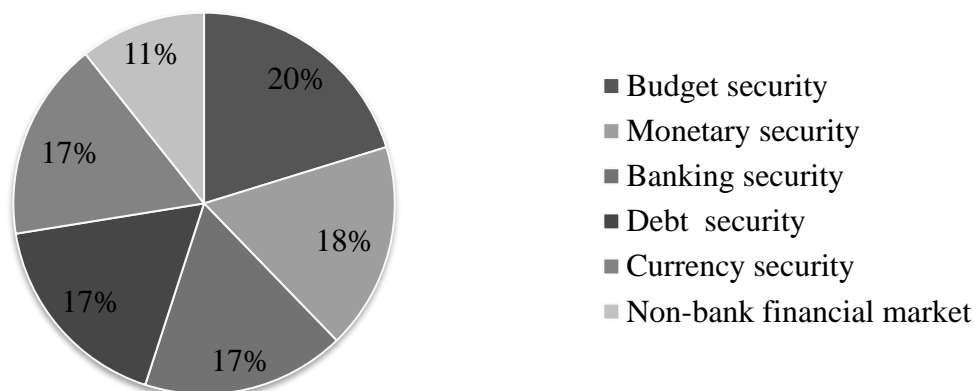

Figure 2 – Weighting structure of the country's financial security

Entire circle is 100% – its total value of financial security. The sections of a pie chart represent portions, that correspondent to individual financial areas of economy.

Firstly, the largest share is budget security with 20 %. It is one fifth of the country's overall security. Secondly, the next percentage belongs to monetary component, which accounts for 18%. The next three parts, which have the same proportion of about 17 %, are banking, debt and currency security. If taken together, they make up 51 % of the country's security. Finally, as you can see, the smallest share of 11 % is for non-banking security, which includes the insurance and stock markets.

This structures is taken into account when doing the calculation of integral assessment of the financial security in Ukraine.

The theoretical basis for assessing the level of financial security is the methodology of the Ministry of Economic Development and Trade approved in the "Methodological Recommendations for the Calculation of the Level of Economic Security in Ukraine". First of all, it calculates the security for each of area, taking into account the appropriate weighting factors and a specific set of indicators.

Based on the above calculations, the overall integral indicator of the country's financial security has been estimated. The result of dynamics are presented in figure 3 (built on the basis of [3, 4, 5]).

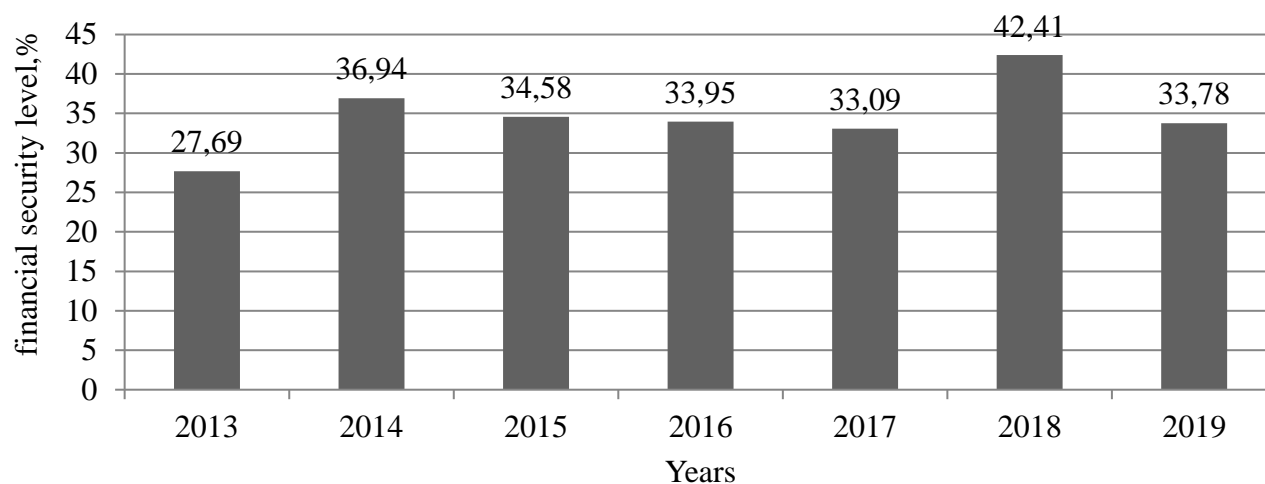

Figure 3 – Dynamics of change of the integral index of financial security of Ukraine within the period 2013-2019

The general financial security of Ukraine during the period under review was unstable. At first, during one year (from 2013 to 2014), the country's financial security increased by 9.25%, but later by 2018 there was a gradual decline in values. In 2018, the highest value was 42.41%. But in 2019, the value again decreased by 8.63%. Therefore, for the whole analyzed period the level of financial security in the country was less than 50%. And, on the average, only one third of it was protected from financial dangers.

The biggest problems in the financial sector of Ukraine are identified in the area of external debt, the use of budgetary funds, high cost of bank loans and significant level of dollarization of the economy.

Evidently, this is not a complete list or one of the other most important factors that affected the decline in financial security and this increase in public debt. When considering monetary security, the main negative factors is the money supply, namely, its constant growth, that is a large share of cash in circulation (cheaper hryvnia, inflation).

In summary, the results of the assess show that only a minimum level of security is provided for the country's financial sector. The economy of Ukraine is unstable to financial shocks and imbalances.

Conclusions. As the world experience shows, ensuring economic security is a guarantee of the country's independence, a condition for stability and effective life of society. This is because the economy is one of the vital aspects of society and the state as a whole. Therefore, providing economic and financial security is one of the most important national priorities.

References:

1. Frolov S.M., Kozmenko O.V., Boyko A.A. (2015). Managing financial security of economic entities – Sumy: UABS NBU, 2015. – 332 p.
 2. The official site of The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013). Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
 3. The official site of The National Bank of Ukraine (n.d.). National Bank Statistics. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/statistic>.
 4. The official site of The Ministry of Finance (n.d.). Debt statistics. Retrieved from: <https://mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st>.
 5. The official site of Cofase for Trade (n.d.). Ukraine – Economic studies. Retrieved from: <http://www.coface.com/Economic-Studies-andCountry-Risks/Ukraine>.
- I. I. Rekunenko*, supervisor, Doctor of Economics, Professor of the Department of finance ESI BT «Ukrainian Academy of Banking» of Sumy State University
A.M. Diadechko, English Language Advisor, PhD in Philology, Associate Professor, foreign languages department, Sumy State University

A. Khaba,

PhD student in Sumy State University

BUSINESS PROCESSES AS A SOCIAL COMMUNICATION SETTING TOOL

The topicality of the study. In the context of the rapid development of the information type society, communications are becoming a major social tool. They build interconnections, human relationships, influence every field of life. Even in the late 20th century, corporate communication was seen as one of the functions of marketing,

in particular, by specialists from Public Relations (PR). Traditionally, corporate communication is a management system of internal and external information flow, aimed at creating a positive and a favorable self-image for key partners, which play a major role in future development of the company, as well as for competitors, employees, etc. In their core business, companies use various types of communications with employees, media, partners and public in general. Therefore, the main purpose of corporate communications is to disseminate information from the company management and to ensure the confidence for the company among all stakeholders by sharing with them company' goals, objectives and values. It should be considered as a single, clear and consistent concept.

The business is built on two types of communication: internal (inside the company) and external (with customers, suppliers, contractors, media, etc.). Without diminishing the importance of external communication.

The purpose of the thesis is to study in detail internal interactions as the main element that holds the whole organization together, provides the job, without which the company would simply be a community of individuals who work separately doing their individual tasks.

Communication in the organization occurs in three directions: vertically - communication between the manager and his inferior employee; horizontally - between employees at one organizational level or between company divisions and diagonally - between a manager and a lower-level employee of another division. To achieve the successful functioning of the company, to solve business tasks and to fulfil the duties of employees, it is crucial to organize these communications properly.

Often employees complain that communication is poorly organized within the company. What does it mean? There are a lot of items: a phone, an email, after all, a workplace where you can find the right employee and solve the problem or discuss some issue. Of course, technology is rapidly changing the ways of communication in the company. Thanks to emails, messengers, social networks, we can quickly connect with the person we need at any time, and get the information we need, and, as a result, complete tasks and make decisions faster.

Geography and time no longer limit communication: thanks to technology, information is exchanged quickly, even between working groups located in different parts of the world. Such cooperation increases the efficiency of any company. Technologies are changing the process of organization of internal communications. It is essential to keep all employees motivated and informed. The world is flooded with social networks, and the corporate Internet is also becoming more social, with elements of gamification.

Particularly, popular corporate portals combine elements of the social network, project management tools and management systems of company' information recourses. Considering the internal communications of the enterprise, it is necessary to clearly understand what their purposes are. In our view, the purpose of communications can be defined as follows:

- providing the most complete information for management and owners to ensure making effective management decisions;
- providing information flow and knowledge transfer from "the top to the bottom", " from the bottom to the top" as well as "horizontally";
- providing rapid response to changes, which are the basis of organizational flexibility and adaptability.

Communications between the owners, management and staff of an enterprise are determined by its organizational structure and, as a consequence, by its management system. Nowadays, the theory of organization has accumulated considerable experience in designing optimal organizational structures, and the experience of functioning of world corporations has allowed to have a practically comprehensive understanding of the advantages and disadvantages of each of their types, as well as to state the fact that there is no ideal structure and that their evolution is ongoing.

Analysis of the well-known works of O. Vikhansky, G. Latfulin, P. Drucker, R. Akof, B. Milner, V. Yefremov, V. Burlakov [1], J. Post [5], etc., allows us to identify the main driving forces for the development of all new types of organizational structures. In particular, the desire for management flexibility through rapid response to change, operational decisions, decentralization of management and involvement in

strategic and operational management of all personnel, reducing costs, in particular, administrative is one of the principles of building business ecosystems, accelerating innovation, creation of space for finding and selecting ideas, i.e., increasing the role of creativity for creating competitive advantages [3; 4].

An important element of the communication space is the business processes of the enterprise. They determine the nature of communications and their directions for the implementation of enterprise functions. Globally, a company can be represented as a logical chain of relationships between its driving sections: ideas, information, knowledge, capital and physical products. These sections define the essence of the company and those networks that include everyone with whom the company interacts: suppliers, customers, partners, etc.

The ability of a company to form its relationship is the basis by which it can respond quickly to the change. From these perspectives, the task of business processes is, firstly, to minimize the costs of the enterprise through efficient allocation and coordination of resources, and secondly, to give maximum certainty to the relationships, so that managers can use them. K. Prahalad and M. Krishnan in their work [2] state that any firm with a certain scope of activity needs business processes to bring to the operational level their values, concepts, ideas and business models. They compare business processes in organization with the blood circulation in body. They identify business process as a source of innovation [2, p. 62]. Innovation can appear in many ways.

However, different external forms have the same underlying factors that help to create any innovative culture. These well-developed factors are flexible business processes. Thus, business processes should also be flexible. The concept of "N=1 and R=G" consider the business process as a link between business strategy, business models and current operations. This is a tangible embodiment of the essence of a business model. Business processes determine the essence of logical dependencies between the activities performed by the firm (and in its network, including other participants, R=G), as well as relationships with customers (N=1). Business processes affect technology (such as information and communication systems) and social

architectures (in particular, organizational structure, decision-making rights, performance management) and, in turn, depend on them [2, p. 66].

Business processes are an intermediary between social and technical architectures; and both architectures affect business processes. All aspects of social architecture are reflected in business processes, including activity management, compensation, career management, and seamless information sharing. Therefore, business processes affect managers' outlook and act as filters through which people view competing opportunities and threats. At the same time, business process capabilities are determined by the flexibility and elasticity, which are provided by the firm's technical architecture. Business processes affect the technical capabilities that a firm needs. Thus, on the one hand, business processes are a factors which conduce rapid transformation, and on the other hand, are an obstacle that impedes progress.

Business processes that used to be classically ancillary, now form a competitive advantage for the enterprise, as they are customer-oriented and comprehensive satisfaction of customer's needs. The starting point is that the customer does not just need bearings, he needs continuous running equipment with low maintenance costs. The advantages of this approach are that the client trusts the company as a reliable partner, price competition disappears; that the exchange of knowledge and experience between clients and the company take place; the use of customer experience enables the company to create and implement innovative solutions while the cost of such solutions is also reduced.

Conclusions. Therefore, the enterprise communication space is an integral part of the strategic enterprise development platform because it ensures its interaction with key internal and external stakeholders. Built for this purpose, the architecture, represented by business processes, management technologies, management structure, corporate culture and standards, allows to harmonize the interests of all stakeholders and allows the company to achieve its goals.

References:

1. Бурлаков В.А. Стратегическая коммуникация как метод современной геополитики / В. А. Бурлаков // Ойкумена. Регионоведческие исследования. – 2016. – № 2 (37). – С. 7–15
 2. Прахалад К. Пространство бизнес-инноваций: Создание ценности совместно с потребителем / К. Прахалад, М. Кришнан; Перс с англ. М.: Альпина Паблишерз: Издательство Юрайт, 2011. – 258 с.
 3. Тамбовцев В.Л. Стейкхолдерская теория фирмы в свете концепции режимов собственности / В. Л. Тамбовцев // «Российский журнал менеджмента». – 2008. Том 6. – № 3. – С. 3–26.
 4. Hallahan K. Defining Strategic Communication / K. Hallahan, D. Holtzhausen, B. Van Ruler and other // International Journal of Strategic Communication. – 2007. – № 1. P. 4–22.
 5. Post J.E. Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth / J.E. Post, L.E. Preston, S. Sachs 1 edition. Stanford Business Books, 2002. – 376 p.
- A.M. Diadechko*, English Language Advisor, PhD in Philology, Associate Professor, foreign languages department, Sumy State University

Інна Зайцева,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність теми. Модернізація сучасної освіти в Україні в контексті європейських вимог орієнтується на пошуки підходів до вирішення нових навчальних завдань. В інноваційних перетвореннях особливо високі вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки викладача. Впровадження цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності вимагає від фахівця інформаційної компетентності, прагнення до постійного професійного зростання, придбання нових знань відповідно до вимог сучасного ринку праці, поєднання професійної діяльності з безперервним навчанням. Розвиток інфраструктури навчальних закладів вимагає включення нових підходів, методів і технологій в освітній процес. Одним з найважливіших принципів впровадження цифрових технологій в освітній процес вузу є професійна готовність викладачів

до організації навчального процесу. Сучасні онлайн ресурси дозволяють вирішувати різноманітні завдання щодо підвищення професійного рівня викладачів. Готовність педагога до розробки, апробації та впровадження в навчальний процес педагогічних інновацій вважається необхідним компонентом його професійної готовності. Цифрова компетентність педагога складається з наступних складових: медіаграмотності, вміння ефективно використовувати онлайн ресурси, готовність до співпраці в мережі Інтернет. Таким чином, формування готовності викладачів іноземних мов до застосування сучасних освітніх технологій на сьогоднішній день є актуальним.

Джерела дослідження з вищеназваної проблеми свідчать, що питанням формування професійної готовності присвячені роботи багатьох дослідників. У ряді досліджень готовність викладача розглядається поряд з поняттями «компетентність» і «професіоналізм» (Н. Нікандров, І. Резанович, Н. Сахарова та ін.). Готовність педагога до інноваційної діяльності в останні роки досліджують І. Дичківська, О. Бартків, К. Макагон, В. Сластьонін, О. Огієнко та ін. Проблеми діяльності викладачів з застосування сучасних інноваційних технологій та онлайн ресурсів висвітлювали в своїх роботах Н. Муліна, В. Уруський, О. В'юшкіна та ін. Зазначеній проблемі приділяють увагу і зарубіжні дослідники Е. Філдз, К. Голдін, Л. Катз та ін.

Незважаючи на істотні результати досліджень в цих напрямках, поза полем зору вчених залишаються важливі аспекти проблеми формування професійної готовності викладачів вищої школи до впровадження цифрових освітніх технологій.

Мета – визначити сутність і структуру готовності викладача до реалізації цифрових технологій; проаналізувати педагогічні умови формування готовності педагога до впровадження інноваційних форм навчання у вищій школі.

Результати дослідження. Реформування системи освіти України в умовах інформаційного суспільства характеризується зростанням вимог до формування і розвитку нової інформаційної культури. Важливими чинниками підвищення ефективності та успішності педагогічної діяльності стають комп'ютерна

грамотність та інформаційна компетентність педагога. Отже, зазначені цілі і завдання актуалізували необхідність теоретичного обґрунтування деяких аспектів проблеми формування професійної готовності педагога до впровадження сучасних освітніх технологій навчання у вищій школі.

У своїх наукових роботах І. Дичківська зазначає, що структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядають як сукупність мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені і пов'язані між собою [2, с. 248].

О. Бартків вважає, що «готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий стан особистості, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії» [1, с. 53].

Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти і самоосвіти, виховання і самовиховання. Це психічний, активно-дієвий стан особистості. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність. Одним з важливих якостей педагога, умовою його успішності як професіонала є готовність до інноваційної діяльності, зокрема, в сфері навчання іноземних мов із застосуванням цифрових технологій.

Вивчення наукових робіт, присвячених аналізу готовності викладачів, дозволяє виділити наступні структурні компоненти даного поняття:

1. Мотиваційний компонент визначає мотив, мету, бажання педагога застосовувати у своїй професійній практиці інноваційні освітні технології.
2. Когнітивний компонент готовності викладача до застосування цифрових технологій в освітньому процесі включає знання і вміння, що дозволяють використовувати дані технології у своїй професійній діяльності.
3. Технологічний компонент готовності педагога до успішного використання інформаційно-комунікаційних технологій – це сукупність практичних умінь, необхідних для реалізації вищезазначених технологій навчання в професійній діяльності.

Модель К. Макагон щодо структури готовності педагога до інноваційної діяльності містить мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний і діагностично-рефлексивний компоненти [4]. Мотиваційно-орієнтаційний компонент є основою для структурування основних властивостей і якостей особистості педагога як професіонала. Змістовно-операційний компонент включає в себе вміння творчо переосмислювати нововведення згідно з умовами конкретного навчального закладу; прагнення до оволодіння новими інформаційними і професійними методами і засобами. Діагностично-рефлексивний компонент готовності до інноваційної діяльності відображає навички і вміння аналізу інноваційного процесу, його коригування, прогнозування; вміння передбачати можливі потреби і проблеми інноваційної діяльності.

О. Бартків підкреслює, що «готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність». При підготовці педагогів до інноваційної діяльності, на її думку, взаємодія викладача зі студентами має відповідати таким принципам: безперервність і цілісність розвитку особистості, гармонізація педагогічної діяльності, інтеграція всіх її аспектів; особистісна орієнтація; професійно-практична спрямованість; альтернативність, свобода вибору; усвідомленість професійно-особистісного розвитку при педагогічній взаємодії; творче самовираження, співпраця та співтворчість [1, с. 54].

Успішне формування готовності викладачів вищої школи до застосування інноваційних технологій та ефективного здійснення педагогічної діяльності як керованого процесу безпосередньо залежить від ступеня реалізації наступних організаційно-педагогічних умов: сприяння подоланню педагогами психологічних бар'єрів застосування онлайн навчання; використання матеріально-технічної бази, яка складається як з технічних засобів, так і з програмних; організаційно-методичного забезпечення, що включає сучасні освітні технології, методи роботи в мережі, способи і критерії оцінки знань.

Необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності дослідниця О. Огієнко вважає високий рівень готовності до інноваційної діяльності самого викладача; створення в навчальному закладі інноваційного освітнього середовища; використання в процесі навчання форм, методів і прийомів, які спрямовані на формування індивідуального стилю діяльності як результату готовності до інноваційної діяльності викладача; прояв пізнавальної та професійної спрямованості студентів (заняття-конференція, дискусія, ділова гра, тощо) [5].

Висновки. Розглянувши сутність, структуру, компоненти професійної готовності викладачів до застосування цифрових технологій навчання, фактори і умови її формування, можна зробити наступні висновки. 1. Формування готовності педагогів до впровадження цифрових технологій навчання є актуальною проблемою сучасної науки. Готовність викладача вузу до застосування онлайн навчання являє собою сукупність професійно значущих знань, умінь і навичок, а також цілеспрямованого вираження особистості, що включає внутрішні передумови до діяльності викладача з використанням інноваційних технологій в навчальному процесі. 2. Мотиваційний, когнітивний і технологічний компоненти в сукупності представляють структуру готовності педагога до застосування інноваційних освітніх технологій. Зазначена готовність є особистісним утворенням, опосередковує залежність між ефективністю діяльності педагога і його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня. Застосування сучасних онлайн інструментів надає можливість захопити студентів, підвищити їх мотивацію до самостійного вивчення мови, подолати мовний бар'єр, розвинути позитивне ставлення студентів до вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності / О. Бартків // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 52–58.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник / Ілона Дичківська. – 3-тє вид., випр. – К.: Академвидав, 2015р. – С. 253–270.
3. Зайцева І. Профессиональная готовность педагога к использованию дистанционных технологий / И. А. Зайцева // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology : междунар. науч. журнал. – III (25), Issue : 49. – Будапешт, 2015. – С. 25–28.

4. Макагон К. Діагностика готовності педагогів до пошукової діяльності (пед.інновації) / К. Макагон // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 27–29.

5. Огієнко О. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя / О. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 7 (33). – С. 154–162.

6. Digital skills and competence, and digital and online learning // European Training Foundation. Turin, 2018. – 72 p.

Mykola Nikonov,

student in Sumy State University

Iryna Bashlak,

E L Adviser in Sumy State University

MEASUREMENTS OF BASIC QUALITY PARAMETERS OF ELECTRICITY

Today, while operating electrical networks, high and low voltage engines and devices cause incidents that are characterized by the deviation of parameters from the nominal values. One of these important parameters is the deviation of the amplitude and frequency of the voltage. These parameters are normally acceptable and limit values that are standardized according to the State standard of Ukraine DSTU EN 50160: 2014.

The actuality of the paper is determined by the importance of developing automated measuring systems to determine the quality of the amplitude and frequency voltage using digital devices for collecting and processing data in real-time. Why are these parameters so important?

All-electric installations, engines, and devices are rated for the set values according to [3, p. 21] and deviation of these parameters beyond the normalized limits lead to economic losses.

For instance, when the frequency is one percent higher, the loss will be approximately two percent higher in electrical lines. Besides, when the frequency is higher, the current in the engine's windings increases. As a result, the temperature

increases too. It can lead to the rapid break and economic losses for repairing and downtime of the production.

At the same time, overvoltage is not safe for the industry. Firstly, the amplitude of the voltage affects lighting installations and devices. But, when the voltage drops by 10%, the luminous flux decreases by 30%, and it is dangerous for our health, especially for our eyes.

The purpose of this paper is to develop a measuring system for determining the main quality metrics of electricity using data collection device National Instrument USB-6009 and software package MatLab.

To determine parameters, firstly, we measure the operating value of the phase voltage using our data collection board. This board does not have a microprocessor and a lot of memory, and it is configured to work with a computer, so we take measurements every second. Then, we analyze data using a program that we developed in the MatLab software package. We perform these operations within twenty-four hours according to the State Standard of Ukraine [4, p. 15]. So, after one measurement, the board converts the input analog signal to digital. The digital signal forms the array of data needed for further processing with the software algorithm that is implemented in MatLab.

After that, the resulting array is resolved with the method invented by Jean Baptiste Joseph Fourier in 1807, a discrete Fourier transform (DFT).

All mathematical content is covered in the following two formulas:

$$X_k = \sum_{n=0}^{N-1} x_n \cdot e^{-i2\pi kn/N}$$

$$x_n = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} X_k \cdot e^{i2\pi kn/N}$$

Their main idea is to decompose one periodic output signal into the sum of several sine functions. The result of this decomposition is the amplitude-frequency spectrum where each spectral component is represented as a row, the horizontal position of which corresponds to its frequency and the height to its amplitude. It is like a filter through which it is possible to pass a mixture of a liquid and receive separate

components from which it would consist [1, p. 2]. Moreover, the number and proportions remain the same.

But this method has a big error. This is due to the multiplicity of time between the measurements of the signal to its period [2, p. 815]. In other words, the DFT cannot accurately determine the frequency when its maximum does not match with the maximum of the voltage spectrum. To increase the accuracy in determining the frequency, it is necessary to use the additional methods described in [2, p. 15], such as Jacobsen's Modified, Quadratic Estimator, Quinn's Estimator, Quinn's Second Estimator, Macleod's Estimator, Grandke's method, Parabolic Interpolation, Gaussian Interpolation. The essence of these methods is to find the intermediate values of the series that we have. In other words, to finish building sine intermediate values, and this correction doesn't change the structure of the signal. In our work, we use Quinn's Second Estimator. This method finishes only three points near the maximum of the signal and finds the frequency with less error.

After determining the frequency, we find the amplitude $U_{1(1)}$ of the given frequency by the expressions described in [2, p. 92]. According to [4, p. 15], this average value of the one-second interval is the i -th observation.

After that, determine the average value of the voltage U_y in percent during a short time of interval which equals 1 minute. The number of observations during this period should be at least 18. Thereafter, this value concludes the quality of electrical energy. Thereafter, we conclude the quality of electricity based on the found value. According to [4, p.15], electricity is considered high quality if its value does not exceed 5%, and the maximum allowable if it does not exceed 10%. By the way, in the end, we conclude for the entire observation period and the evaluation points are the same.

After that, we analyze the frequency of the main signal Δf_y . The determination algorithm is like the determination of voltage deviation, the difference is only in the observation period which equals twenty seconds and the number of observations should be not less than 15. Besides, Δf_y is measured in Hertz and the limit within which the frequency is permissible 0.2 Hz and 0.4 Hz reference value.

In conclusion, I would like to say that while operating engines and devices there might be incidents that are characterized by the deviation of parameters and the question of compensation energy directly depends on how accurately we measure the amplitude and frequency of the fundamental harmonic, as well as the amplitude and frequency of all other harmonics.

As a result, we developed an automated measuring system using data collection device National Instrument USB-6009 and software package MatLab. Besides, we developed an algorithm to determine the main quality parameters using a well-known method of discrete Fourier transform and a method that adds to its accuracy to determine the frequency of the main signal.

References:

1. An Interactive Guide to The Fourier Transform [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Режим доступу <https://betterexplained.com/articles/an-interactive-guide-to-the-fourier-transform/>
2. Quinn, B.G. Estimation of frequency, amplitude and phase from the DFT of a time series / B. G. Quinn // IEEE Trans. Signal Processing, vol. 45, no. 3, 1997. – С. 814-817.
3. ГОСТ 13109-97. Нормы качества электрической энергии в системах электроснабжения общего назначения. М.: Изд-во стандартов, 1997 г.
4. DSTU EN 50160: 2014. Характеристики напруги електропостачання в електричних мережах загальної призначеності (EN 50160:2010, IDT). К., Мінекономрозвитку України, 2014 р.

Наталія Муліна,

канд. пед. наук

доцент кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СИНХРОННОГО ТА АСИНХРОННОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сучасний світ попри надшвидкий розвиток технологій, які дозволяють людству створити хибне уявлення про власну велич, реально стикається з викликами частіше природного, а іноді штучного характеру, які потребують від

людства в цілому і кожного окремо неабияких зусиль для їх вирішення і подолання. Гарною новиною є те, що відповідь на виклики може також бути високотехнологічною.

Кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя ознаменувався стрімким розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних технологій (ІКТ). Вони увійшли в усі сфери життя, не оминули і галузь освіти. В цей період науковці стояли часто на протилежних позиціях, точитися жорсткі дискусії між прихильниками впровадження ІКТ для навчання та категоричними прибічниками «живого», безмашинного спілкування між студентами та викладачем. Паралельно з дискусіями накопичувався досвід використання ІКТ у світовому та українському освітньому просторі [1; 2; 3].

Здається, нарешті, всередині спільноти теоретиків від навчання та практиків-викладачів припинилися дискусії щодо доцільності використання ІКТ у навчальному процесі. Тепер обговорення точиться щодо програмних засобів, їх дидактичних можливостей, методики їх використання, співвідношення часу роботи на платформах, в аудиторії тощо. Викладач, що приймає рішення про використання ІКТ у роботі зі студентами, має чітко усвідомлювати, що на нього чекають складні часи переосмислення багатьох складових навчального процесу, планування роботи, організації навчального матеріалу, контролю, зворотного зв'язку, спілкування зі студентами тощо.

На початку використання ІКТ для навчання студенти можуть стикнутися з двома проблемами. Перша проблема полягає в тому, що студенту необхідно власне навчатися, тобто вивчати дисципліну, опановувати матеріал, формувати навички і вміння. Друга проблема виникає через необхідність навчатися цій новій технології, а саме: шукати відповіді на технічні та технологічні запитання в процесі роботи над курсом. Вирішення як першої, так і другої проблеми потребуватиме від студентів саморозвитку і підтримки з боку викладача.

Навчання засобами ІКТ може відбуватися в двох режимах: синхронному, тобто одночасному живому відео та/або аудіо спілкуванні з різних локацій, та асинхронному – з різних місць, у різний час. Розподіл навчальних завдань між

режимами визначає викладач, виходячи з цілей заняття та дидактичних можливостей режиму. Для синхронного та асинхронного режимів використовуються різні платформи (комп'ютерні програми або мобільні додатки, що уможливають відповідну активність) і використовується додаткове обладнання.

Організація навчання в обох режимах має схожі складові і може стосуватися декількох аспектів. По-перше, як і за традиційної аудиторної роботи слід звернути увагу на установчі інструкції, їх чіткість, ясність і однозначність. По-друге, необхідно продумати види роботи студентів (індивідуальна, в парах, малими групами, цілим класом) раціонально розподіливши між синхронним і асинхронним режимами. По-третє, важливо визначитися щодо ступеня відкритості матеріалів для студентів, періодичності викладення/оновлення навчальних матеріалів і завдань до них у відкритий доступ. Наприклад, завжди доступними можуть бути інформація про курс, структура курсу, його загальний зміст, довідник тощо. Навчальні матеріали, за вибором викладача, можуть активуватися помодульно або щотижня. Щоб уникнути несистемної роботи студентів, необхідно призначати кінцевий терміни виконання завдань на максимальну кількість балів. І не останню роль відіграє організація зворотного зв'язку в широкому сенсі, і система оцінювання роботи студентів зокрема.

Викладач може індивідуально обрати платформу для асинхронного навчання іноземних мов серед загальнодоступних і безкоштовних у базових версіях GoogleClass (<https://classroom.google.com/>), Blackboard (blackboard.com), Moodle (<https://moodle.org/>), Seesaw (web.seesaw.me), Canvas (instructure.com), Edmodo (edmodo.com), або сервіси Facebook, Blog. У СумДУ створена власна система розробки і використання електронних засобів навчання (<https://elearning.sumdu.edu.ua/>), яка інтегрує конструктор LecturED, систему дистанційного навчання, платформу для змішаного навчання MIX тощо.

Асинхронне викладання визначає особливості роботи викладача. Викладач має постійно відслідковувати активність студентів у курсі. Завдяки цьому, він перетворюється на інструктора, консультанта, наставника. Так, ще D. Coleman

характеризував викладача як «особу, що спонукає до дій» допомагає, заохочує учня, іншими словами, навчає вчитися [4: 91]. Такі зміни у сприйнятті ролі викладача характерні і для дистанційної форми навчання, адже фактично асинхронний режим є формою дистанційної роботи [5].

Асинхронне навчання з боку студента має певні переваги, серед яких слід звернути увагу на такі.

1. Робота в індивідуальному темпі дозволяє студенту уникнути, зокрема, надмірного зовнішнього тиску, який він часто може відчувати при роботі з обмеженням часу в аудиторії або в синхронному режимі на електронній платформі. Це також дає більше часу на осмислення матеріалу.

2. Студент перетворюється з особи, що пасивно сприймає інформацію, на активного учасника навчального процесу, якій свідомо рухається по своїй навчальній траєкторії.

3. Студент навчається більш індивідуалізовано. Його персоналізований навчальний курс сприймається ним як більш релевантний, а завдання, відповідно, доречнішими.

Організація синхронного навчання онлайн відбувається з використанням програмних засобів для відеозв'язку та відеоконференцій, серед яких Skype (www.skype.com), Zoom (zoom.us), WizIQ (wiziq.com), ezTalks (eztalks.com), AdobeConnect (www.adobe.com/products/adobeconnect.html), Webroom (webroom.net), GoogleMeet+Hangouts (<https://meet.google.com/>), Whereby (whereby.com) тощо. Для викладання іноземної мови викладач обирає програму залежно від вартості її версій з необхідними технічними характеристиками, зокрема, кількості учасників, що можуть доєднатися одночасно, та тривалості відео сеансу. Крім того, необхідно зважати на дидактичні можливості програми, серед яких: можливість демонстрації екрана; відтворення відео/аудіо; наявність чату, засобів анотацій, редагування; функція запису всього, що відбувається протягом заняття. При певному досвіді й майстерності викладачу знадобляться віртуальна класна дошка, засоби опитування, можливість організації учасників у пари або малі групи.

Спілкування викладача зі студентами є наріжним елементом навчального процесу за будь-якої організаційної форми. Від його якості значною мірою залежать результати навчання. ІКТ сьогодні надають значно більше можливостей спілкування між викладачем і студентами і, що важливо, уможливають його упорядкування через різноманітність форм (листування, соцмережі, месенджери, відео конференції тощо) і встановлення чітких графіків присутності викладача у визначеному віртуальному просторі.

Мультимедійність ІКТ забезпечує природність навчання різних видів мовленнєвої діяльності іноземною мовою. Саме опосередковане засобами телекомунікації навчальне середовище стає тією справжньою ситуацією, коли викладач спрямовує зусилля студентів на використання мови для вирішення комунікативних завдань.

Сучасні високі технології, ІКТ зокрема, прийшли в освіту назавжди. Вони повністю змінюють зміст навчання, алгоритми дій студентів, викладачів, адміністрацій навчальних закладів. Завдання викладача – не зупинятися, а рухатися вперед, засвоюючи новітні освітні технології, подаючи приклад студентам необхідності навчання протягом усього життя.

Список використаних джерел:

1. The New Learning and Telecommunications Technologies. Their Potential Applications in Education // Ed. by I. M. Hefzallah. – Springfield, Illinois: Charles C. Thomas Publisher, 1990. – 190 p.
2. Warschauer, M. E-mail for English Teaching. Bringing the Internet and Computer Learning Networks into the Language Classroom. – Alexandria, Virginia: TESOL, Inc., 1995. – 119 p.
3. Муліна Н. І. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти) [Текст] : автореферат... канд. пед. наук, спец.: 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови) / Муліна Н. І. – К. : Київський держ. лінгвістичний ун-т, 2000. – 16 с.
4. Coleman J. Interactive Multimedia // Computers as a Tool in Language Teaching / Eds. V. Brierley, I. Kemble. – N. Y.: Ellis Horwood, 1991. – P. 87–111.
5. Song H., Kim J., & Luo W. Teacher–student relationship in online classes: A role of teacher self-disclosure. // Computers in Human Behavior, 2016, Vol.54, P. 436–443. – Режим доступу : doi:10.1016/j.chb.2015.07.037

СЕКЦІЯ 5. РЕЛІГІЯ ТА КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Лянхун Чжан,

аспірант Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка

ДМИТРО ХВОРОСТОВСЬКИЙ У ВІДГУКАХ ЙОГО ГЛЯДАЧІВ ТА СЛУХАЧІВ

Всесвітньо відомий оперний співак, баритон Дмитро Хворостовський народився 26 жовтня 1962 року в м. Красноярську в сім'ї інженера та лікаря. Його батьки, Олександр Степанович та Людмила Петрівна, захоплювалися музикою та співом, і з дитинства Дмитро виростав у цій атмосфері. Вже чотирирічним зробив перші кроки у співі. Потім навчався в дитячій музичній школі по класу фортепіано. Закінчив Красноярське педагогічне училище ім. О. М. Горького та Красноярський державний інститут мистецтв (тепер – Сибірський державний інститут мистецтв ім. Д. Хворостовського). Ще студентом 3-го курсу починає співати в Красноярському державному театрі опери та балету, де згодом упродовж кількох років працює як артист. Виступає за кордоном у театрах Ніцци, Тулузи (Франція). Але справжня велика сценічна кар'єра, за його власним визнанням, почалася в 1989 році, після того як він став переможцем конкурсу BBC Cardiff Singer of the World competition. Ще під час конкурсу, одразу ж з після першого туру, в Хворостовського вже був західний професійний агент-імпресарію. А наступного дня після фіналу він підписав контракт на запис з компанією Philips. Дебюти Хворостовського в оперних театрах Лондона та Нью-Йорку відбулися впродовж року. Хворостовський перебирається з СРСР на постійне мешкання на Захід. До кінця свого життя живе у Лондоні. Виступає на сценах Ла Скала, Берлінського, Мюнхенського, Баварського, Віденського та інших провідних оперних театрів світу, де

виконував провідні ролі в операх П. Чайковського, Дж. Верді, інших композиторів і здобув визнання та світову славу [4]. Його рід по батьківській лінії походить з Волині (Україна). В одному зі своїх інтерв'ю Д. Хворостовський наголосив: «Я вважаю, що саме завдяки українському корінню я і заспівав» [3]. Помер митець 22 листопада 2017 року в Лондоні.

Актуальність дослідження. Оперні вистави з участю Д. Хворостовського та його сольні концерти завжди не просто захоплено, а піднесено сприймалися глядачами та слухачами і мали велике значення у формуванні їх естетичних смаків, духовного світу загалом. З'ясування джерел та особливостей цього формування становить **мету розвідки**. Аби переконатися в цьому наведемо і проаналізуємо їх оцінки та відгуки. Її ж **завдання** полягає в тому, щоб на основі відгуків глядачів та слухачів розкрити грані духовного світу Д. Хворостовського, визначити основні складові його виконавської майстерності та взаємозв'язку з аудиторією глядача та слухача. Щоб розв'язати ці проблеми, систематизуємо і виконаємо аналіз їх вражень від концертів митця та відгуків на них.

Найперше звернемо увагу на те, як вони сприймали першу зустріч з ним, які враження, почуття і переживання Д. Хворостовський викликав у них уже першою появою на сцені, своєю зовнішністю, манерою триматися, своїм артистизмом.

Мама майбутнього артиста розповідає, що ще з дитинства він володів якоюсь особливою енергетикою, завдяки якій брав, так сказати, у полон своїх друзів, знайомих. Вона наводить свідчення його першої вчительки, яка говорила їй, що завжди відчувала на собі, у своїй душі його погляд, його посмішку, вираз його обличчя, які тривалий час буквально переслідували її на уроках та в позаурочний час. Таку особливість Д. Хворостовського зазначають і його слухачі та глядачі. Вони *наголошують на його елегантності, простоті і безпосередності*, які захоплюють зал з першої появи артиста на сцені. «Не дивлячись на те, що репертуар Хворостовського складався переважно з драматичних арій і композицій, в житті він був веселою людиною. І дозволяв жартувати на сцені, як, скажімо, під час виконання арії Фігаро з опери Россіні,

«Севільський цилюрник». В роль він входить ще за кулісами, а потім з посмішкою, не кваплячись, іде до мікрофону, одночасно демонструючи незвичайну силу голосу. Голосу, якого так не вистачатиме на оперній сцені», – ділиться своїми враженнями одна з шанувальниць його таланту [2]. І все те у нього виходило цілком природньо, тому й захоплювало глядача й слухача. «Це ж потрібно так уміти посміхатися, щоб заражати цією посмішкою увесь зал. До того ж, це діялось легко і невловимо. Він посміхався душею. Красивий як БОГ!», – вторить за нею Л. Гаврилова [5]. А характер митця В. Ботєв характеризує як «загадково проникливий, гіркий, ніжний, пристрасний, мужній» [5]. Усе сказане вище в сукупності своїй творить своєрідний комплекс естетико-психологічних підстав *встановлення контакту* митця з глядачем та слухачем, налаштування останнього на сприйняття того, що буде діятись на сцені, співпереживання його разом з артистом.

Одним з найважливіших джерел виконавської майстерності шанувальники таланту митця вважають його *голос*, майстерне ним володіння. Вони характеризують його як такий, якому підвладні «будь-які відтінки істинного почуття» [5], як вияв його душі і сили його духу, як голос божественний, як голос високої естетичної культури. Для В. Петряєва голос Д. Хворостовського є чимось неповторним, щемким, здатним неймовірно «проникати в суть слів і мелодії, які передаються» виконавцем [5]. А І. Іващенко з цього приводу зазначає, що в кожному звукові, в кожному слові виконуваних митцем творів – смуток, що його голосові «підвладний будь-який репертуар від арій до романсів та пісень, але з глибоким змістом» [5]. Особливістю Д. Хворостовського як естетично розвинутої особистості С. Горшков вважає синкретизм його співу, в якому природним чином поєдналися і творять єдине психологічне та філософсько-естетичне ціле різні складові. «Все зійшлося в цій пісні («Как молоды мы были» - Л.Ч.) – поезія, музика, голос, доля» [1], – зазначає він.

Як оперний співак Д. Хворостовський досконало володів *мистецтвом перевтілення* в образ свого героя, який творив на сцені. Таким він був і тоді, коли виконував пісні, романси. Він їх не просто виконував. Він їх, так сказати, грав,

глибоко входячи у зміст виконуваного твору, у світ емоцій, почуттів та переживань його ліричного героя, і тим самим викликав такі ж само емоції, почуття і переживання у своїх глядачів та слухачів. Сам Д. Хворостовський в одній з передач з його участю зауважив: «Опера – це лабораторія, де я працюю, експериментую і расту» [6].

Однією з визначальних ознак перевтілення Д. Хворостовського у створюваний ним образ глядачі та слухачі називають багатство його внутрішнього світу, емоційність, якусь незвичайну, вселенську енергетику, які дозволяли йому у найтонших відтінках передати суть образу і тим самим захопити свого глядача і слухача, знайти в його душі те співзвучне цьому образу, яке, як зазначає Т. Патака, заворює і не відпускає. «Колись у якомусь інтерв'ю, – говорить вона, – Дмитро Олександрович говорив, що був період у його житті, коли він сам собі здавався месією йому здавалось, що він здатний лікувати людей. Нині можна сказати: «Вам не здається. Це так і є» [6]. Справді, Д. Хворостовський і сам не раз заявляв, що своє призначення як митець він вбачає у тому, щоб творити для людей добро, нести їм радість, що він повинен тримати руку на пульсі і бути разом зі всіма. Тому на сцені він не відокремлює себе від слухачів та глядачів, а розмовляє з ними засобами вокального співу, своєю артистичною майстерністю наближає їх до себе, а себе до них, творить таким чином одне-єдине психологічне, духовне, ідейне, художньо-естетичне ціле. «Таке відчуття, що він – син Бога! ... його душа проникає у всі клітинки... огортає і несе кудись у незнані високості», – ділиться своїми враженнями О. Чахивич [7]. Згадуючи свої студентські роки, проведені в Росії, і концерти Д. Хворостовського, на яких він бував, Мінх Хонг (Minh Hoang) з В'єтнаму зауважує таку особливість митця, як здатність викликати в уяві своїм співом картини тієї дійсності, про які йдеться у тому чи іншому творі, співпереживати їх. «Коли його слухаєш, – згадує Мінх Хонг (Minh Hoang), – все, про що він співає, постає перед очима» [5].

Даниною пам'яті Д.Хворостовського є заходи, план проведення яких було обговорено на зустрічі вдови митця Флоранс Іллі з тимчасово виконуючим

обов'язки голови уряду Красноярського краю Олександром Уссом, яка відбулася в лютому 2018 року, присвоєння його імені Сибірському державному інституті мистецтв та відкриття пам'ятника Д. Хворостовському на території цього інституту.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Аналіз відгуків глядачів та слухачів Д. Хворостовського відкриває нові можливості дослідження життя і творчості митця як естетично розвинутої особистості, його місця і значення у розвитку світового вокального мистецтва та формування естетичної культури широких верств його шанувальників в різних країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Dmitri Hvorostovsky: Как molody my byli (Как Молоды мы были) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=GU1jUiXOJpo>
2. Лучшие арии и главные песни Дмитрия Хворостовского [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://112.ua/mnenie/luchshie-arii-i-glavnye-pesni-dmitriya-hvorostovskogo-421701.html>
3. Оперний спів з українським корінням [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukurier.gov.ua/uk/news/opernij-spiv-z-ukrayinskim-korinnyam/>
4. Хворостовський Дмитро Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%>
5. Хворостовский. Дмитрий. Песни и романсы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=DT9LHPahM9A>
6. Хворостовский Дмитрий. Опера – это лаборатория, где я работаю, экспериментирую и расту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=T1qO4NjkBU4>
7. Хворостовский. Я должен держать руку на пульсе и быть со всеми вместе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=T1qO4NjkBU4>.

Науковий керівник: С. П. Зуєв, кандидат мистецтвознавства, доцент Сумського державного університету ім. А. С. Макаренка

Боюань Ван,

аспірантка Сумського державного педагогічного

університету ім. А. С. Макаренка

КИТАЙСЬКА ФОРТЕПІАННА МУЗИКА В ДОСЛІДЖЕННЯХ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ

Тісне співробітництво між КНР та Україною набрало особливо стрімкого розвитку наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. І це цілком зрозуміло, адже Україна стала незалежною державою і вийшла на нові обшири міжнародного суспільного, політичного, культурного, наукового і т.д. співробітництва. Нині між Китаєм та Україною активізувався взаємообмін духовними цінностями, науковими ідеями і т.д. Вивчення їх динаміки та основних спрямувань визначає **актуальність нашого дослідження**. Важливою складовою такого взаємообміну стали праці китайських та українських мистецтвознавців у галузі музичного мистецтва. **Метою даної розвідки** є огляд і узагальнення пов'язаних з цим взаємообміном проблем, а **завданням** – виокремлення і аналіз найголовніших з них.

Значну увагу вчені обох країн приділяють історії та теорії музичного мистецтва (Чень Бяньї. Вступ до загальної історії китайської музики / Бяньї Чень. – Ухань: Вид-во Сінаньського університету, 2007. – 241 с. / 陈秉义. 陈秉义 . 中国音乐通史概述, 武汉: 西南师范大学出版社, 2007. – 241 с.; Шан Тон. Збірка статей / Тон Шан. – Шанхай: Вид-во «Шанхайська музика», 2002. – 402 с. / 桑桐. 桑桐. 桑桐音乐文集, 上海: 上海音乐学院出版社, 2002. – 402 с.; Ля Сябінь. Духові інструменти в китайській музичній творчості та виконавстві // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. – К., 2011. – Число 3 (35). – С. 110–116), народній музичній культурі (Дерев'янченко О. Неофольклоризм у музичному мистецтві: динаміка розвитку в першій половині ХХ ст.: автореф. дис... кандидата мистецтвознавства. – К., 2005. – 30 с.; Вей Дзюнь. Жанрова система народно-пісенної культури Китаю: автореф. дис. канд. мистецтвознавства. – Київ, 2006. – 17 с.), питанням виконавської майстерності

(Рябуха Наталія. Трансформація звукового образу світу в фортепіанній культурі: онто-сонологічний підхід. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. – Харків, 2017. – 456 с.), музичній педагогіці (Ляо Бінь. Фортепіанна музика для дітей як засіб формування музичноестетичної компетентності підлітків // Молодь і ринок. – 2019, № 8. – С.154–159), китайсько-українським та українсько-китайським взаємозв'язкам у галузі музичного мистецтва та музикознавства (Лі Дінь. Китайські культурні традиції у європейській музичній культурі ХХ століття // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. – К., 2011. – Число 3 (35). – С. 67–73); Ден Цзякунь. Сучасна українсько-китайська музикознавча думка у сфері міжкультурного діалогу // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка – Львів, 2018. – Вип. 42-43. – С. 67–79), тощо.

Як бачимо, коло проблем, які ставлять і розв'язують автори цих праць, досить широке – від історії китайської та української музики до історії українсько-китайського та китайсько-українського музичного та музикознавчого діалогу, їх місця у формуванні музичної компетентності підростаючих поколінь та історії європейської культури. Досліджуються вони на основі аналізу праць таких китайських та українських учених, як Ву Гуолінг, Лі Сябінь, Ло Кунь, Сун Жуйлун, Хоу Цзянь, Чжан Сяохао, Чжу Чанлей, М.Лисенко, Ф.Колесса, О. Шреєр-Ткаченко, Т. Рябуха, М.Ярко, Г.Ніколаї, О. Дерев'янченко у найтісніших взаємозв'язках європейської та китайської культур і, як зазначає Ден Цзякунь, «у соціокультурній, естетикостильовій площинах, у сферах музично-театрального, вокального, інструментального мистецтва» [4, с. 67]. Це ж, у свою чергу, виносить на перший план потребу поглиблювати вивчення цих аспектів культурного співробітництва між нашими народами на основі дослідження окремих галузей музичного мистецтва як складових духовного світу нашого сучасника в їх єдності та взаємозумовленості.

Прикладом такої єдності та взаємозумовленості в китайському та українському музикознавстві є і праці, присвячені фортепіанній музиці (Янь Чжихао. Проблеми фортепіанного мистецтва Китаю у працях китайських

дослідників // Українська музика. – 2017. – № 26. – С. 94–101; Чень Жуаньсюань. Імпресіонізм в фортепіанній музиці китайських композиторів: Автореф. канд. дис. / Жуаньсюань Чень. – Харків: Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. – 2014. – 20 с.; Галина Ніколаї. Українська фортепіанна музика як феномен культури ХХ століття // *Ars inter Culturas*. – 2010. – № 1. – С.121–132; Бай Є. Китайська фортепіанна музика в контексті інтеграційних процесів світового музичного мистецтва: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтвознавства. – Харків, 2014. – 19 с.; Цао Шию. Фортепіанній цикл «Картина Башу» забутого китайського композитора // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. – 2019. – № 1. – Вип. 40. – С. 157–163; Ван Ченьдо. Фортепіанна музика для дітей і про дітей у творчості композиторів Європи та Китаю: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. Мистецтвознавства. – Одеса, 2017. – 16 с.; Вей Дзюнь. Жанрова система народно-пісенної культури Китаю: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. Мистецтвознавства. – Київ, 2006. – 17 с.; Лу Цзе. Концептосфери китайської програмної фортепіанної музики ХХ – початку ХХІ століть: дис. на здоб. наук. ступ. канд. Мистецтвознавства. – Львів, 2017. – 171 с.).

Скажімо, Янь Чжихао, Ден Цзякунь та Цао Шию зосереджують свою увагу на установках провідних ідеологів Китаю Тань Ситуна і Сунь Ясена, на інтегративних процесах китайської, української і західної музичної творчості загалом і фортепіанної музики та музикознавства зокрема. Наголошують вони і на значенні наукових розробок китайських дослідників, здійснених у провідних музичних інституціях України – національних музичних академіях Києва, Одеси, Львова та Харківського національного університету мистецтв ім. І.Котляревського, які значно розширили рамки наукового співробітництва українських та китайських музикознавців в галузі дослідження фортепіанної музики. «Фортепіанна творчість українських композиторів є органічною ланкою культурної спадщини ХХ століття» [10, с. 121], – зазначає у своїй розвідці Г. Ніколаї. Цим вона й привертає увагу не лише українських, а й китайських дослідників. Так само своїми теоретичними положеннями та науковими ідеями

зацікавлюють китайських музикознавців праці українських композиторів та вчених минулого і сучасних М.Лисенка, Ф.Колесси, Л.Ревуцького, Т.Рябухи, О.Дерев'янченко та інших.

В контексті нашої проблеми важливо зіставити й фортепіанні твори українського та китайського композиторів Мирослава Скорика «Мелодія ля мінор» та Ван Цзяньчжуна «Данданда цвіте червоно-чудово», що є складовою предмету нашої дисертаційної роботи. Обидва вони цілком сучасні і зберігають звичаї народної музичної культури своїх народів, творчо розвивають їх, що й надає мелодіям чітко вираженого національного колориту. Автори вдалися до дуже різних творчих прийомів, що зумовлено національною специфікою музичного мистецтва китайського та українського народів. У М. Скорика мелодія плавна, ритм – вільний і повільний, а вираз – задушевний, вишуканий. «Мелодія ля мінор» цілком природньо поєднує в собі ніжні, лагідні та сумні, драматичні інтонації, що зумовлено відгомонам у ній подій Другої світової війни. Ван Цзяньчжун розгортає мелодію свого твору широко, нестримно, об'ємно, що, як і в М. Скорика, надає їй сильно вираженого національного, але вже китайського, колориту.

Тепер зіставимо поезику природи в китайській («Барвисті хмари, що переслідують Місяць») та українській («Ніч яка місячна, зоряна, ясная») народних піснях у фортепіанному їх виконанні. Барвиста хмара, що переслідує Місяць, у китайській пісні, створює передчуття нічного неба з місячним променем. Місячне світло, як вода, ясне і прозоре. Слово «ганятись» надає картині відчуття руху, огорнутого якимось ледь уловимим серпанком. На тлі слабкої ночі хмари та місяць йдуть поруч, і кожне з них по-своєму цікаві. Мелодія пісні проста, сільська, плавна, її ритм заспокійливий, розвиток думок вільний. Вони виявляють трохи енергійності та життєздатності у неквапливих та спокійних емоціях та інтонаціях. Її композиція становить собою трисегментну структуру.

Виражаючи особливості національного світосприйняття, світорозуміння та світовираження «Барвисті хмари, що переслідують Місяць» та «Ніч яка

місячна, зоряна, ясная» напрочуд близькі своєю мелодикою. Як китайській, так українській пісні характерні простота, задушевність, що також досягається заспокійливим ритмом, вільним розвитком думки, багатою емоційною палітрою, ніжними взаємопереходами та переливами у фортепіанному варіанті. «Ніч яка місячна, зоряна, ясная» виконується в мінорному ключі. Основу її мелодії становить односегментна структура із загальною кількістю 4 фраз, кожна з яких складається з 4 барів. Існують зміни у подібності між фразами, є розвиток у зміні, і є єдність у розвитку. Мелодія проста і красива. Вона вирізняється якоюсь особливою елегантністю, вишуканим естетичним смаком. Логіка її розвитку в обох піснях неначе з'єднує в одне ціле земне і небесне, людське і божественне, серце і розум, що також досягається і висхідними та низхідними інтонаціями у виконанні.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Сказане вище дає усі підстави стверджувати, що китайсько-українське та українсько-китайське співробітництво у галузі музикознавства на сьогоднішньому етапі його становлення розвивається багатогранно, динамічно та успішно. Тому вивчення особливостей процесів цього взаємозбагачення відкриває широкі можливості пізнання, а відтак і дослідження «свого» через «чуже» і «чужого» через «своє».

Список використаних джерел:

1. Бай Є. Китайська фортепіанна музика в контексті інтеграційних процесів світового музичного мистецтва: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. Мистецтвознавства. – Харків, 2014. – 19 с.
2. Ван Ченьдо. Фортепіанна музика для дітей і про дітей у творчості композиторів Європи та Китаю: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтвознавства – Одеса, 2017. – 16 с.
3. Вей Дзюнь. Жанрова система народно-пісенної культури Китаю: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. Мистецтвознавства. – Київ, 2006. – 17 с.
4. Ден Цзякунь. Сучасна українсько-китайська музикознавча думка у сфері міжкультурного діалогу // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М.В.Лисенка – Львів, 2018. – Вип. 42-43. – С. 67-79.
5. Дерев'янченко О. Неофольклоризм у музичному мистецтві: динаміка розвитку в першій половині ХХ ст.: автореф. Дис. кандидата мистецтвознавства. – К., 2005. – 30 с.
6. Лі Дінь. Китайські культурні традиції у європейській музичній культурі ХХ століття // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. – К., 2011. – Число 3 (35). – С. 67– 73.
7. Лу Цзе. Концептосфери китайської програмної фортепіанної музики ХХ – початку ХХІ століть: дис. на здоб. наук ступ. канд. мистецтвознавства. – Львів, 2017. – 171 с.

8. Ляо Бінь. Фортепіанна музика для дітей як засіб формування музичноестетичної компетентності підлітків // Молодь і ринок. – 2019, № 8. – С.154– 159.
9. Ля Сябінь. Духові інструменти в китайській музичній творчості та виконавстві // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. – К., 2011. – Число 3 (35). – С. 110-116.
10. Ніколаї Галина. Українська фортепіанна музика як феномен культури ХХ століття // *Ars inter Culturas*. – 2010. – № 1. – С. 121– 132.
11. Рябуха Наталія. Трансформація звукового образу світу в фортепіанній культурі: онто-сонологічний підхід. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. – Харків, 2017. – 456 с.
12. Цао Шию. Фортепіанний цикл «Картина Башу» забутого китайського композитора // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. – 2019. – № 1. – Вип. 40. – С. 157– 163.
13. Чень Бяньї. Вступ до загальної історії китайської музики / Бяньї Чень. – Ухань: Вид-во Синаньського університету, 2007. – 241 с. / 陈秉义. 陈秉义. 中国音乐通史概述, 武汉: 西南师范大学出版社, 2007. – 241 с.
14. Чень Жуаньсюань. Імпресіонізм в фортепіанній музиці китайських композиторів: Автореф. канд. дис. / Жуаньсюань Чень. – Харків: Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. – 2014. – 20 с.
15. Шан Тон. Збірка статей / Тон Сан. – Шанхай: Вид-во «Шанхайська музика». – 2002. – 402 с. / 桑桐. 桑桐. 桑桐音乐文集, 上海: 上海音乐学院出版社, 2002. – 402 с.
16. Янь Чжихао. Проблеми фортепіанного мистецтва Китаю у працях китайських дослідників // Українська музика. – 2017. – № 26. – С. 94–101.
- Науковий керівник:* Л. Г. Тарапата-Більченко, кандидат філософських наук, доцент Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

Ольга Шарагіна,

учитель української мови та літератури

ПЗНЗ «Ліцею Київського міжнародного університету»

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ МОЛИТВИ В РЕЛІГІЙНОМУ КОДІ «ТИХОЇ ЛІРИКИ» 60–80-Х РР. ХХ СТ.

Актуальність теми. Поезія 60–80-х рр. ХХ ст. в українському літературознавстві досліджувалася крізь призму стильових тенденцій з урахуванням досвіду найпомітніших літературних індивідуальностей. Вивченню ж суспільно-політичних, культурно-ідеологічних і художньо-естетичних аспектів поетичного феномену «тихої лірики» (І. Жиленко, С. Йовенко, А. Кичинський, Л. Талалай, П. Мовчан, В. Підпалій, Л. Скирда, Д. Чередниченко) приділялася незначна увага. «Негучна» поезія завдяки аполітичній позиції екстраполювалася радше в естетичну, аніж суспільно-

політичну площину літературного тексту, домінували християнські мотиви, лірична рецепція яких хоча й демонструвалася в релігійному коді ліричного струменю, однак є малодослідженою.

Мета: художній аналіз зображення молитви в релігійному коді «тихої лірики», адже серед літературознавчих праць її поетична репрезентація не була достеменно вивчена. **Завдання** полягає у виокремленні домінант поетичної інтерпретації релігійних мотивів, зокрема ліричної рецепції молитви як провідного образу сакраментального художньо-семантичного рівня „негучної” поезії.

Джерела дослідження. Серед наукових праць, у яких частково осмислювалася та аналізувався літпроцес др. пол. ХХ ст. з релігійного ракурсу, виокремлюємо колективні монографії «Діалектика художнього пошуку: літературний процес 60–80-х років» (1989) [1], «Людина в часі (філософські аспекти української літератури ХХ-ХХІ ст.)» (2001) [8], книги Л. Тарнашинської «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» (2010) [9], В. Моренця «Оксюморон» (2010) [6], Лісовий В. «Спогади. Поезії» (2014) [7] та А. Третяченко «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого (2016) [10].

Основні результати. У релігійному коді «тихої лірики» художня рецепція відображала духовне світовідчуття митця та характеризувалася трансцендентними вимірами бачення світу, сфокусованими на християнстві. Акцентувалася увага на категорії *sacrum*, яка, сягаючи поза межі традиційної біблійної інтерпретації, трансформувалась у результаті невербальної комунікації з Богом. А. Лісовий констатує, що «наприкінці 60-х – на початку 70-х років передусім освічені люди стали ініціаторами відродження елементів народного християнства» [7, с. 69], щоб максимально точно відобразити національний світогляд в культурному контексті. Адже ідейна спрямованість літератури др. пол. ХХ ст., яка виражала інтереси панівного політичного класу, відкидала релігійні мотиви. «Натхненність, високість у поезії найчастіше пов’язані в наш час з високою ідейністю, партійністю, з обстоюванням поетом комуністичного ідеалу – найвищого гуманістичного ідеалу людства» [4, с. 155–156], –

наголошував радянський критик А. Кацнельсон. Марксизм активно заперечував будь-яку релігію, вважаючи її опіумом. Нівелювання християнських світоглядних орієнтирів у повоєнному СРСР свідчило про викорінення віри в Бога. Це активізувало увагу християнської тематики як своєрідного завуальованого протесту політичній узурпації мистецького простору («творчий маргіналізм»), що підкреслює неприйняття соціально-ідеологічних догм культурно-історичної епохи.

На сакральному художньо-семантичному рівні рецепція релігійного коду фокусувалася на моделюванні *молитви (вербальної/невербальної)*, яка відображала духовний стан ліричного героя. Мовчання – імпліцитний образ бунту проти суспільних умовностей («ідеологічне мовчання»), маркуючи втечу та відстороненість («екзистенційне одинакування») від утопічного абсурду, слугувало мотивацією здобуття душевного спокою (художня «тихість»). Посилювалося філософське розуміння існування в суспільстві у контексті релігійного екзистенціалізму. Святість була своєрідним саркофагом, який захищав від жорстких технократичних реалій доби. «Бог-мовчання» наявний у «Вечірній елегії» (1981) І. Жиленко: *«Так тихо! Замок у людині Бог. / Ні слова далі. / Мовчання. / Божественну спрагу втолено, / і кубок налито щирть. / І все вже йому дозволено. / Усе. Навіть смерть»* [2, с. 119]. Спостерігаємо взаємопроникнення божественного та людського світів, унаслідок чого здобувається спокій та душевна рівновага, людина готова перейти в інший буттєвий вимір, що супроводжується навколишнім безголоссям.

Популяризувалося звернення до «*молитви-подяки*», яку читаємо в рядках однойменного вірша С. Йовенко: *«Дякую, Боже, за сонце. / За хліб і за день. / Дякую, Боже, / за снігу пречисте спадання. / Дякую, Боже, за людське / у душах людей. / За сподівання немарні / і за сповідання. / Дякую, Боже, за все милосердя Твоє, / за всевидюче / прощення Твоє / і терпіння. / Все, що було і що буде, / що, Господи, є, – / з волі Твоєї, / з Твогого благословіння»* [3, с. 624]. Зв'язок поганського та християнського світобачення формують релігійний простір української нації: жінка, звертаючись до Всевишнього, апелює до природи

(«*натурфілософізм*») та моральних якостей як естетичних категорій, що посилюється вживанням неоднократних повторів.

«Тихі лірики» вдавалися до *«молитви-прохання»*, апелюючи до морального самовдосконалення. Так, С. Йовенко, визнаючи безсилість, благає Всевишнього дати насагу вижити серед підлості та брехні: *«О Господи! Зніми з мене прокляття! / Недолюдей, що гноблять дух, зміни! / Вгамуй їхнє убивницьке завзяття, / Покровонькою душою заслони. / Я – порох вже. Я та твоя мачинка, / що випростатись прагла з-під чобіт, / Природи найдрібніша насінинка – / Та жінка, що життя їх б'є в живіт»* [3, с. 616] («Молитва»). Риторичні фігури свідчать про абсолютне визнання Господньої величі, що було недопустимим в соцреалістичному суспільстві. Авторка закликає до милосердя, чого, на її думку, не вистачає в класовій формації. Зменшено-пестлива лексика акцентує на мізерності людини, яка потребує Божої опіки.

Критика індустріального соціуму в формі молитви наявна у П. Мовчана: *«Боже! Звільни мою душу від муки, / гуми не треба на мене вдягать! / Вік опановую волю науку: / розум вже втратив... знайшов благодать...»* [5, с. 356] («Боже! Звільни мою душу від муки», 1988). Митець свідомо констатує згубний вплив прогресу на формування особистості, тому намагається досягнути душевний спокій поза ним. Вірш супроводжується риторичними окликами, у яких наявна художньо-естетична концепція «тихої лірики» кін. 1980-х р., коли безголосся втрачало свою комунікативність.

Висновки дослідження, їх цінність. Отож, на сакраментальному художньо-семантичному рівні релігійні мотиви апелюють до моральних орієнтирів в контексті безголосся, яке не лише латентно виступало опозицією політичній догматиці (*«ідеологічне мовчання»*), але й відображало прагнення самовдосконалюватися, що супроводжувалося тишею – *naturalis silentio* (*художня «тихість»*) для істинного невербального спілкування із Всевишнім у формі *молитви-подяки* та *молитви-прохання* (І. Жиленко, С. Йовенко, П. Мовчан). Зауважуємо, що релігійні мотиви та образи у «тихій» поезії в

сучасному літературознавстві малодослідженні, це підкреслює наукові перспективи в подальшому студіюванні їхньої творчості.

Список використаних джерел:

1. Діалектика художнього пошуку: літературний процес 1960 –80-х років / За ред. В.Г. Дончика. – К. : Наукова думка, 1989. – 318 с.
2. Жиленко І. Євангеліє від ластівки : Поезії / І. Жиленко. – К. : Аба-ба-га-ла-ма-га, 2017. – 384 с.
3. Йовенко С. Любов і смерть: Вибрана лірика 1963–2010 рр. / С. Йовенко. – К. : Ярославів вал, 2010. – 720 с.
4. Кацнельсон А. Земля і небо поезії / А. Кацнельсон // Література і сучасність : Літературно-критичні статті. – К. : Радянський письменник, 1974. – Випуск 7. – С. 148–157.
5. Мовчан П. Твори в 3 томах. Т. 2. Межовий камінь : Поезії / П. Мовчан. – К. : Просвіта, 1999. – 535 с.
6. Моренець В. Оксиморон / В. Моренець. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 528 с.
7. Лісовий В. Спогади. Поезії / Упор. Н. Вельбовець, В. Лісова, Л. Туровець-Лісова. – К. : Смолоскип, 2014. – 664 с.
8. Людина в часі – 2: філософські аспекти української літератури ХХ–ХХІ ст. / За ред. В. Моренця; упоряд. Л. Пізнюк. – К. : Пульсари, 2011. – 248 с.
9. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління. (Історико-літературний та поетикальний аспекти) / Л. Тарнашинська. – К. : Смолоскип, 2010. – 627 с.
10. Третяченко А.В. «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого. Монографія / А. В. Третяченко. – Тирасполь : [Б.в.], 2016. –159 с.

Hanna Diadchenko,

senior teacher, candidate of Philological Sciences

Sumy State University

Tetiana Dehtiarova,

senior lecturer, candidate of Philological Sciences

Sumy State University

LINGUAL IMAGE OF A PERSON IN THE POETIC WORKS BY SERHIY ZHADAN

Among the numerous Ukrainian poets at the end of the XX – beginning of the XXI centuries Serhiy Zhadan as a «first real poet of the literary 90-th» (Y. Baran) can be named. The majority of the investigators mention the mature open poetic system as one of his basic achievements. As a rule, Zhadan's versification is constantly changing

and enriches with the new lingual resources all the time. But one thing stays unchangeable – imaginative, metaphoric intension demanding certain attempt from the reader as well as stringent rhythm of the texts and frankness of the special intellectual model [5]. So, the **topicality of the research question** is in better understanding of the inner world of the contemporary presented by the poet's creative works. Such scientific approach also helps to reveal the processes of modern Ukrainian vocabulary forming.

Zhadan's poetry is «merciless, scalping to the apish society» (A. Bila), and such pitilessness in his seeing touches everything becomes an object of his poetic depiction, – a world, history, a human being, etc. The **aim of the present paper** is to define lingual and imaginative means creating the image of a modern person in the poet's works.

Realization of the aim outlined emanates from such **tasks of the investigation** solving as: the author's self-analyses observation; linguistic means of «look at oneself» creation (the so-called lyrical «I») as well as turning to the companion (intimate «you») research; the poet's individual depicting of a mankind and a person in the whole exploration.

The author's «I» been outlined by the poet is most often actualised at the intersection of the high and low, mundane styles of a language. Poet is eager to comprehend his place in the society, in literature, history, and such intention generates pass the sad artistic reflections with dominating self-parody in them.

Anti-poetry of Zhadan's verses finds expression in the traditional poetic canons denegation. Avoiding the traditional poetic words he instead uses lowered stylistic elements, colloquial lexemes, slang words [3, p. 96]. Stylistic contrast is often been reached owing to the high (publicistic, pathetic) lexemes contacting with the obscene words. In such a case lowered (often vulgar, for letter) words mostly take on a role of the sense bearing and logical finalizing of the context: *Така вже була умова, що їх вела уперед,/ така пролетарська сансара, такий православний чин,/ щоб кожен в своїй ойкумені, сягнувши зірок і планет,/ знайшовши предмет любови, любив собі цей предмет,/ окрім, звичайно, дебілів і одиноких мужчин* (General Judah).

The most frequency lexeme realizing the poet's dialogue with the contemporary

is «you» pronoun. It's a lingual sign of the opening of the individual poetic world, of the author's «I». Its presence in the text foresees the realization of the «I» – «you» dialogue which is sometimes culminating into the author's transformation into his own listener. Hence such a special picking over the rosaries of strange memories, pictures of the other lives, imaginary situations, fragments of «not mine» impressions among which seems to be very difficult to disarticulate the author's «I»: *коли тобі минає 64/ і коли кров пригальмовує щоби подумати/ куди їй далі бігти* (History of Culture).

On the other side, S. Zhadan uses the preposition «I» only when he calls on to speak his own deeply individualized thoughts and feelings: *В свої двадцять вісім/ я пам'ятаю стільки імен,/ про які вже ніхто не говорить/в теперішньому часі, /стільки імен, від вимовляння яких/піднебіння забивається кров'ю і снігом,/ що навряд чи наважусь говорити про тебе/ в умовний спосіб* (History of Culture). Such contexts don't give grounds for observing the pronoun «I» in the lingual creativity of the author as the traditional artistic device of the intimacy of the artistic discourse.

Zhadan's lyric is mostly urbanistic. Conceiving the existential problems of a person uprooted from the natural environment and thrown into the technology-related maelstrom the poet often realizes the motifs of despair, fond hopes, ineffectual efforts, etc. As their semantic specifiers in the poetic language the lowered verbs and epithets forming the poetic context with the negative expression are used: *Це просто день, що розчинився в зливі,/ Був просто день за смугами дощів./ І голуби – **сполохані й лякливі** – Блакитні душі **вмерлих** тут бомжів* (Quotation Book). On a formal level such mood is underlined by the active usage of the negative modifiers not, no: *вона подовжила термін перебування/ вона і далі чекала на кореспонденцію/ лиши адресу маєш де записати?/ готель Харків до запитання/але **ніхто-ніхто/ ніколи і ні про що/ так і не запитав*** (Capital).

Zhadan's verses may be observed as an artificial witness of the author's belonging to his generation which is expressed on the subjective level by the 'pain' and 'anguish' semes. Tellingly in such a case S. Zhadan as a postmodern poetry follower is strenuously turning to the sacral sources of the creativity searching the answers to the painful questions in the Holy Scripture. For example, during the people's

interrelation insight poet applies the Bible motifs «Peter – Jesus Christ», «Judah – Jesus» (collection «Quotation Book»), proposing vivid outline of the dominant mood of unbelief and suffering.

In his poetry lingual and aesthetical signs of the contemporaneity are coded in the lyric heroes' thoughts and feelings. Tellingly the building of the individual poetic vocabulary being renewed by the occasional epithet structures as well as unusual individual metaphoric comparisons is observed: *серця наче грифель/ та разом з тим наче грифель крихкі; Тільки я знаю – між: гострого віття,/ в перенасиченій біосфері/ так лише варто вживати повітря,/ так лише слід прочиняти двері* (History of Culture). In such a context teenagers are depicted as people with bitter experience of their own frustrated prematurity. Their walk of life can be described as a condition of *«вічної/застуди і закоханості,/ котрі намагаються звести до купи/ розлоге плетиво подорожніх вражень»* (History of Culture). Intense poet's attention to the teen age may be explained not only by the «sickly puerilism» but also by the strong sense of belonging to this young generation spiritual essence of which may be expressed by the metaphor *тридцять років без війни/ тридцять років без майбутнього/тридцять років старої музики* (History of Culture).

In S. Zhadan's poetry the mostly wide-spread stylistic device of the contemporary's characterization is sarcasm: *...знаєш, док,/ мене не кличе твоя труба/ якщо я весь час боровся з собою/хто сказав що це боротьба?* (Quotation book).

The main character of the majority of the author's verses is a woman («Theresa», «She-member of Plast N», «Elegy for Ursula»). Actualizing the image of «modern Madonna» the author proposes the essentially different interpretation of the emblematic to the Ukrainian national poetry stereotype of a woman as a mistress, mother, dear girl, lady, etc. In the poet's individual linguistic world view the image of a contemporary woman is depicted in the lowered, even vulgar, rude style. Indicinal lexical device of its realization is derogative, colloquial word *broad*: *Хоробрий Будда зупиняв ординців,/ Лякаючи пеклом, обіцяючи карму/ І з бабами знов сидів наодинці* (Quotation book).

Stylistic system of a person's image creating in S. Zhadan's poetry is represented by such tropes as epithet, comparison, metaphor. As the components of the corresponding metaphoric constructions the nominations of the parts of the body are often used [6, p. 20]. Mostly poet avoids the stereotypic imaginative details like *eyes*, *heart*, etc. Contrary to the poetic canons he pays special attention to the «secondary» metonymic imaginative specifiers like this: *повертайся туди, де на повіках тверднуть/ тьмяні перлини чекання* (Quotation book). Meanwhile a number of poetic words been traditionally ranked inside the lexical and semantic field 'person' (in Zhadan's poetry this one seems to be completely real person or a contaminated image of certain people) appear to be functioning as the components of the metaphors having ironic, vulgar or invective stylistic colour. For example, indicial for the national poetry and traditionally having positive connotation poetic image *soul* in the author's individual poetic system gets through the cardinal transformation.

There is no doubt Serhiy Zhadan is an extraordinary poet. By dint of contamination of stylistically high and lowered vocabulary as well as reaccentuation of the traditional connotations he creates the image of a contemporary living «without any aim».

References:

1. Baran, Y. (1997). To the talk about the «early» ninetieth / Imennyk. Anthology of the ninetieth, 210–223. Kyiv : Smoloskyp (in Ukrainian).
2. Bila, A. (2002). Ukrainian lyre of 1990–2000 (popular review of the poetry fin du siecle) [Electronic source]. Dyke pole, 2, 209–215. (in Ukr.). – Available at : http://www.dikoepole.org/numbers_journal.php?id_txt=91
3. Dolzhykova, T. (2013). Slang words in the modern Ukrainian artistic discourse [Electronic source]. Volyn philological: text and context. Vol. 15. Lutsk. P. 92-100. – Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_15_13
4. Glaser A. (2019) Poems for an Uncertain World: On Serhiy Zhadan's «What We Live For, What We Die For» [Electronic source] / Amelia Glaser // Los Angeles Review of Books. – 2019. – May 11. – Available at : <https://lareviewofbooks.org/article/poems-for-an-uncertain-world-on-serhiy-zhadans-what-we-live-for-what-we-die-for/>
5. Lakoff G. (1980) Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
6. Malenko, O. O. (2018). Artistic word in the coordinates of the Kharkiv philological tradition: context, image, interpretation of the sense (in honor of Professor Lidiia Andriivna Lysychenko) [Electronic source]. Linguistic Investigations: Collection of research papers of the KNPU N.A. H.S. Skovoroda. Vol. 47. Kharkiv. P. 13–22. – Available at : <http://oaji.net/articles/2017/918-1524051382.pdf>

7. Shore M. (2016) The Bard of Eastern Ukraine, Where Things Are Falling Apart [Electronic source] / Marci Shore // The New Yorker. – 2016. – November 28. – Available at : <https://www.newyorker.com/books/page-turner/the-bard-of-eastern-ukraine-where-things-are-falling-apart>

Legend:

1. Zhadan, S. (1995). General Judah: verses. Kyiv: Ukrainian Writer (in Ukrainian).
Zhadan, S. (2003). History of Culture of the beginning of the century: verses. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian).
2. Zhadan, S.V. (2006). Capital. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).
3. Zhadan, S.V. (1995). Quotation book: (verses for the mistresses and lovers). Kyiv: Smoloskyp (in Ukrainian).

Катерина Бердичевська,

студентка Інституту людини

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС» У РЕЛІГІЇ

Поняття «дискурс» постало **актуальним**, науково затребуваним терміном філософії та гуманітарних досліджень, за допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми. **Предметом** дискурсивного процесу стають і самі способи аргументації, будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця. **Метою** нашого дослідження є визначення характерних дискурсивних рис у релігійному просторі.

Характеризуючи значення поняття «дискурс», скористаємось науковим дослідженням Ніни Гудзь, в якій вона детально висвітлила ідеї П. Серіо – швейцарського лінгвіста, фахівця в області слов'янського мовознавства, аналізу дискурсу, історії лінгвістичних навчань, який виділив вісім значень терміну «дискурс»: «еквівалент поняття «мовлення»; одиниця, що за розмірами перевищує фразу; вплив висловлювання на його одержувача з врахуванням ситуації висловлювання; бесіда, як основний тип висловлювання; мовлення з позиції мовця на протипагу оповіданню, яке таку позицію не враховує; вживання мовних одиниць, їх мовленнєву актуалізацію; соціально чи ідеологічно

обмежений тип висловлювань; теоретичний конструкт, призначений для вивчення умов продукування тексту» [3].

Первинним (традиційним) є використання терміна у першому значенні; у другому значенні поняття *дискурс* вживають у філософії і гуманістиці передусім під впливом постмодерністського повороту у філософії. Існує декілька напрямів сучасної гуманітаристики, пов'язаних з використанням цього терміну. Найбільш репрезентованими в науковій літературі постають лінгвістичні та загальнофілософські розробки дискурсивного аналізу, де відповідно до предметного поля своїх дисциплін випрацьовується визначення і окреслюється дефінітивний простір поняття *дискурс*, формулюються принципи дослідження дискурсивних стратегій та практик. Досягнення сучасної соціальної лінгвістики показують, що кожному соціальному інституту у суспільстві властивий свій інституціональний тип дискурсу. Наприклад, В. Карасик у класифікації дискурсу виділяє науковий, релігійний, діловий, політичний, масово-інформаційний, юридичний, дипломатичний, педагогічний, медичний, військовий, рекламний, спортивний та інші типи інституціонального дискурсу [4, с. 25–33].

Наше наукове дослідження зосереджено на темі дискурсу у контексті релігії. Концепт дискурсу може плідно застосовуватися при аналізі релігієзнавчої проблематики. «Релігійний дискурс – це органічна єдність усіх мовленнєвих актів, зміст яких відносять до сфери релігії, ситуативного та культурного контекстів, у яких здійснюються ці мовленнєві акти, а також єдність усіх зафіксованих текстів релігійного змісту» [6, с. 45]. Метою релігійної комунікації є об'єднання у вірі. До найважливіших цілей релігійного спілкування, що уточнюють його головну мету – «прилучити людину до Бога, – належать такі: одержати Божу підтримку; очистити душу; призвати ближніх до віри й покаяння; затвердити віруючих у вірі й чесноті; – роз'яснити віровчення; усвідомити через ритуал свою належність до тієї чи іншої конфесії» [6, с. 45].

Спробуємо охарактеризувати різні класифікації жанрів релігійного дискурсу. Так, лінгвістка М. Смірнова пропонує диференціювати жанри релігійного дискурсу за ступенем інституційності: «релігійні жарти; розмови про релігію; міфи, казки та

історії на релігійну тематику; проповіді; молитви, сповіді; публічні виступи Отців церкви; Вселенські Собори; фрагменти Святого Письма), за суб'єктно-адресатними відносинами (відносини «інститут – громадянин» і «громадянин – інститут»), за соціокультурною варіативністю (ступінь наявності лексичних одиниць, що відображають ціннісні домінанти цієї групи, мовних стереотипів, емотивномаркованої лексики, цитат, алюзій та інших відсилань до прецедентних текстів; за подієвою локалізацією (спонтанні, регламентовані тощо), за функціональною структурою жанрового простору (ритуальні жанри (літургія, проповідь, сповідь), орієнтаційні жанри (телевізійні проповіді, пасторські бесіди, телепрограми з відповідями на питання людей тощо), агональні жанри (дискусії та суперечки представників різних релігійних конфесій). Крім того, розрізняють первинні та вторинні жанри релігійного дискурсу, до перших належать – псалом, притча, молитва, до інших – проповідь та сповідь» [7, с. 18].

Пропонуємо докладніше дослідити релігійний православний дискурс. Ми розуміємо його як «комунікативно-когнітивну діяльність, що проводить моніторинг реальності і спрямована на формування, трансляцію і модифікацію православного догматичного мислення, сакрального світовідчуття і містичного досвіду та таку, що реалізується у вигляді низки жанрів і виражається за допомогою певних мовних і мовленнєвих засобів» [7, с. 19].

Візьмемо до прикладу Нагірну проповідь Ісуса Христа, яка заклала основи християнського вчення з його двома найважливішими заповідями: любові Бога і любові ближнього як самого себе: «Ви чули, що сказано: Люби свого ближнього, і ненавидь свого ворога. А Я вам кажу: Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує» [1]. Так, основна тематика православного дискурсу задається «символом віри» та розвивається «навколо питань віри людини в надприродні сили, любові до ворога та ближніх, спасіння, каяття, молитви, страху покарання за гріховні вчинки і надії на порятунок від тягот нинішнього життя, благання до вищого початку про спасіння душі, прощення і дарування щастя стратегія свідомо обмежує можливий і благоденства в майбутньому житті» [7, с. 19].

Біблійні тексти допомагають зрозуміти те, що Бог оповів людям про Себе. Процес Богопізнання, пошуку Божественної істини, духовної мудрості передбачає дискурсивну діяльність. Тож, Біблія – це не лише текст, це і мовлення, спілкування з комунікантами у релігійній спільноті з метою набуття знань про Бога, пізнання Божественних істин і настанов. Біблія – це метатекст, який детермінує світоглядні позиції християнського соціуму, основні аспекти релігійної культури християнської цивілізації і може вивчатися в різних функціональних площинах. Святе Письмо може мати індивідуальне прочитання і інтерпретацію, а також може бути об'єктом обговорення, диспутів. Ставлення до Біблії з боку віруючих і невіруючих також може бути різним.

У типологізації видів релігійного дискурсу ми спираємось на дослідження І. Богачевської, В. Карасика, Н. Гудзь, які виокремлюють особистісно-орієнтований та статусно-орієнтований дискурс. У першому випадку учасники спілкування прагнуть розкрити свій внутрішній світ адресату і зрозуміти адресата як «релігійну особистість в усьому різноманітті особистісних характеристик її віри, в другому – вони виступають як представники тієї чи іншої релігійної групи, виконують роль, що задається комунікативною ситуацією» [2].

Дискурсивні структури не тільки поєднують висловлювання, але і надають їм оцінку: «Влада дискурсу базується на утворенні та розповсюдженні певних оцінних структур, у контексті яких слова і, відповідно, явища, дії тощо, розглядаються як негативні або позитивні» [5, с. 70]. Ціннісна складова релігійного дискурсу має першорядне значення у освоєнні релігійної культури. У цілому, релігійна лінгвістика переживає наразі період інституалізації. Суспільству надається свобода вибору та варіативність релігійних текстів. Кожна особистість має можливість їх суб'єктивного осмислення.

Висновок: Отже, слід відзначити, що дискурсивність дозволяє не тільки сприймати канони та жорсткі релігійні форми, а й спілкуватися, дискутувати, випрацювати способи розуміння релігійних текстів. Використання широкого комплексу дискурсивних підходів, які забезпечують різноманіття прийомів і методів впливу, веде до створення умов духовної свободи та незалежності.

Список використаних джерел:

1. Біблія: книги Священного Письма Старого та Нового Заповіту / пер. проф. І. Огієнка. К. : Укр. Бібл. т-во, 2002. 1170 с.
2. Богачевська І. В. Релігійний дискурс і релігійний ритуал / І. В. Богачевська // Мультиверсум. Філософський альманах. К.: Центр духовної культури. – 2006. – № 5. – Режим доступу: https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_54/Bohachevska.htm.
3. Гудзь Н. Генезис поняття «дискурс» у сучасній лінгвістиці / Н. Гудзь // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. (105). – 2012. – С. 442–445. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/7168/1/12gnogpd.pdf>.
4. Карасик В. И. Структура інституціонального дискурса / В. И. Карасик // Проблемы речевой коммуникации: сб. науч. трудов. Саратов, 2000. – С. 25–32.
5. Колінько М. В. Дискурс-аналіз у дослідженні міжкультурної комунікації / М. В. Колінько // Гілея : науковий вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. 2019. Вип. 141 (№ 2), ч. 2. Філософські науки. С. 69–72.
6. Одарчук Н. А., Приварська Н. П. Структурно-функціональні особливості релігійного дискурсу / Н. А. Одарчук, Н. П. Приварська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – С. 44–48.
7. Смирнова М. С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: Лінгвопрагматичний аспект: автореф. дис... к. філолог. наук : КУБГ / Київ. – 2016. 22 с.
Науковий керівник: М. В. Колінько, канд. філос. наук, доцент кафедри філософії Київського університету ім. Бориса Грінченка

Вікторія Гавриленко,

аспірантка Сумського державного університету

ОСМИСЛЕННЯ СМЕРТІ У ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ

XVII–XVIII СТОЛІТЬ: СВИТОГЛЯДНІ РЕФЛЕКСІЇ УКРАЇНЦІВ

Незважаючи на зацікавленість питаннями світогляду ще з ХІХ століття, появу численних міркувань філософів та вчених у діаспорі (Д. Чижевського, І. Мірчука, О. Кульчицького, Ю. Вассіяна) і в Україні (М. Костомаров, Т. Рильський, В. Горський, С. Кримський), окремі світоглядні уявлення доби Бароко досі не вповні розглянуті. Це стосується й питання смерті. Уявлення про смерть у світогляді українців розглядала С. Зварич (взявши за джерело звичаї та традиції), а на самому концепті смерті в українському бароко зосереджувала увагу В. Козачинська. Однак світоглядні відповіді українців XVII–XVIII століть на метафізичне питання: що є смерть і яка її сутність?, – досі не висвітлені.

Загалом у світогляді українського народу уявлення про смерть є досить ординарними для християн (але й дохристиянський компонент збережений). Так, смерть постає як розлучення душі і тіла, перехід із царства живих у царство мертвих [1, с. 42]. Народний світогляд увібрав розуміння закономірності та раптовості смерті (що видно, наприклад, із прислів'я «Думки за горами, а смерть за плечами») [1, с. 44]. Загалом же християнські та народні вірування, пов'язані зі смертю, є тотожними: це розуміння смерті, як розділення тіла, душі і духу [1, с. 45]. У бароковому світогляді подекуди душа і дух ототожнені (як відзначав Г. Кониський, «Людська душа є духом, а дух незнищений і тому безсмертний»), хоча сутності смерті, як роз'єднання складників, це не змінює [3, с. 500]. Водночас, за В. Козачинською, «Гнучка «палімсестна» свідомість бароко так само вбачає у нерозривній єдності життя і смерті більше, ніж просто однозначний сенс їх обопільної залежності [2, с. 16].

Ідея смерті як розділення субстанцій транслюється у різних контекстах барокової духовної культури. Ф. Прокопович розглядає смерть, як відокремлення матерії від форми. Формою є розумна душа, а матерією, відповідно, тіло. Г. Кониський вказує на душу, як на рушія дій, які «Від смертних не можуть виходити» [3, с. 424]. Душа – це причина, що зумовлює життя і дію, а її відхід, відповідно, знаменує втрату життя. Обов'язковим супутником смерті є тління тіла-матерії. Проте, Ф. Прокопович пропагує й думку щодо нетлінності тіла певних людей (святих). Більше того, за Прокоповичем, справжнє безсмертя можливе, адже «Ніщо не суперечить тому, щоб хтось був звільнений від смерті взагалі» [4, с. 216].

Обов'язковість смерті не суперечить закону взаємозбереження речей: «Усім створеним істотам їх творець вклав і надав певне прагнення і жадобу до власного збереження і безсмертя» [4, с. 267]. Річ існує постійно так, що коли одна гине, то на її місці з'являється інша, що має таку ж саму природу. І через таку замінність світ уникає порожнечі. Прикладом цього є продовження людського роду, у якому реалізується згадана жадоба до безсмертя. Висловлені Прокоповичем, Кониським та іншими релігійно-освітніми діячами

представляють теологічну точку зору щодо смерті. Але й у світських зразках духовної культури одним із ключових світоглядних питань є смерть і смертність.

Прагнення зазирнути потойбіч та виразити мудрість того, хто вже знаходиться за межами земного існування, виражено у типових для жалобних творів зверненнях від імені небіжчика. У «Ляменті дому княжат Острозьких» Д. Наливайка небіжчик нібито говорить до дружини: «Тим тішся, що по смерті в особі синів моїх зостав» [6, с. 527]. Так, нащадки є ніби «живими зерцалами» людини, що полишила земне існування. Це та ж сама ідея збереження, яку виразив і Ф. Прокопович у філософському лекційному курсі. Вагома та поширена думка, що супроводжує розмірковування про смерть – швидкоплинність життя, миттєвість перебування людини у світі («Світ той чудний у змиг ока минув») [6, с. 528].

Що ж є смерть з точки зору творця жалобного вірша XVII століття? Смерть – це обов'язок кожної людини, що народилася і мусить зникнути. Для людської природи є характерним цей «природний біг» від народження до смерті: «Смерть – кожному обов'язок є, а не неволя». Обов'язок цей настановлений Божою волею. Хоча, вираження небажання вмирати, що зустрічається в інших зразках ранньомодерної духовної культури, свідчить і про протилежне сприйняття смерті (як обов'язку і як неволі).

У вірші «Плач або лямент на зшестя з цього світу вічної пам'яті гідного Григорія Желіборського, 1615 р.», авторства Петра Презвітера та інших, смерть розуміється як розділення тлінного і вічного – тіла й душі. Йдеться про те, що небіжчик віддав «Земне – землі, а душу у вічність подав» [6, с. 622]. Як це часто зустрічається у ранньомодерній літературі, осмислення смерті йде пліч-о-пліч із усвідомленням світової марноти. Адже розкіш та улюблені людиною речі, її маєтності перетворюються з часом на ніщо. Людина усвідомлюється мізерною, коли думка обертається навколо смерті, адже її тіло, що є деякий час молодим і вродливим, після смерті перетворюється на порошок. Смерть – всесильна, її неможливо здолати ані мужністю, ані знатністю роду. Смерть – «трунок прикрий», що дається супротив волі та призначений для всіх без винятку людей.

Життя ж вважається тінню смерті. Долати розпач від згадки про смерть дозволяє віра.

Розглядаючи приклади ляментів, спостерігаємо, що ключовими її характеристиками є раптовість і неминучість. До смерті звертаються: «Всім [грішним і праведним – В. Г.] однако життя ти ниті знагла псуєш» [6, с. 661]. Проте різниться подальша участь: праведник, покинувши марний та нікчемний земний світ, потрапляє у «вітчизну горню» [6, с. 661]. Смерть сприймається, як борг, котрим обтяжена людина від народження. Водночас, її власне «я» ототожнюється з душею, а не з тілом, тому й ідея смерті як звільнення теж наявна: «З тіла – з тюрми – пішов» [6, с. 662].

Градації барокового розуміння смерті коливаються від жалю, розпачу й нарікань на її несправедливість і передчасність до умиротвореного поміркованого прийняття, як блага. Так, смерть веде до вічного життя, позбавляючи від марноти цього мізерного світу («Смерть тая пожрала/ Живот марний, мні вічний путь уторувала») [7, с. 304]. А у житті головною постає не його тривалість, а повнота (жити, а не просто бути). За умови богоугодного життя смерть постає як помірний сон, або ж смерть гідної людини уявляється як відхід з мізерного мешкання у розкішні небесні палаци.

Смерть миттєво руйнує земний образ людини (точніше її роль чи статус) – тіло короля, пана, коваля, шевця чи раба однаково тліє. Невідомим є час її приходу, а тому й лунає заклик жити так, як наче смерть може прийти сьогодні (звісно, мається на увазі готовність релігійна, набожна, тобто скромність у їжі та питті, богобоязненність, благочестивість). Хоча у пісенних зразках низового бароко зустрічаємося із протилежною думкою, що стверджує про необхідність встигнути насолодитися земним життям. І така думка теж породжена усвідомленням раптовості смерті. У цьому й полягає барокова динаміка і драматизм світоглядних оцінок: готуватися до смерті, обмежуючи себе, чи насолоджуватися життям?

Однією з ключових тенденцій в осмисленні смерті українцями ранньомодерної доби є сприйняття її, як урівнюючого чинника. Так, у «Віршах

на жалостний погреб гетьмана Сагайдачного» наводиться приклад Філіпа Македонського, кістки якого після смерті й тління годі було відрізнити від кісток убогого. Тому обов'язково звучить нагадування про смерть тим, хто ще провадить своє земне існування («Же тиж мусиш вмерти, пильне то уважай») [5, с. 233]. У розумінні українців XVII-XVIII століть смерть – це чинник, що прирівнює старих і молодих, сила, перед якою безпорадні посади, багатства, статуси чи впливовість. Смерть наділена Богом правом володарювати над кожною людиною.

Явище смерті є чітким розділенням матеріального й духовного: тілу – тліти в землі, а душі – вирушати у вічну неволю (пекло) чи на свободу (рай). Тобто смерть – це перехід від тлінного до вічного. Але чи буде вічним блаженство, чи страждання, залежить від способу існування людини на землі. Саме тому головна настанова: «Умирати в кожний час будьте готові» [5, с. 238]. Смерть – це борг, від якого жоден не може звільнитися. Вона раптова й неочікувана, однак саме смерть здатна звільнити людину з темниці мерзенного тіла. Розглянуті уявлення стосуються християнських візій у світогляді українців. Поза увагою ми лишили народні уявлення про смерть, наділені багатою образністю, коли смерть персоніфікована, майже видима і у межових умовах цілком осяжна. Ця сторона світоглядних уявлень потребує подальшого висвітлення.

Список використаних джерел:

1. Зварич С. Смерть у народному світогляді / С. Зварич // Родовід: Наукові записки до історії культури України. – 1993. – № 5. – С. 42–45.
2. Козачинська В. Концепт смерті в українському бароко / В. Козачинська // Магістеріум. Історико-філософські студії. – 2002. – Вип 9. – С. 16–21.
3. Кониський Г. Філософські твори : у 2-х томах. Том 2 / Редкол. І.С. Захара та ін. – Київ : Наукова думка, 1990. – 576 с.
4. Прокопович Феофан. Філософські твори в трьох томах. Том 2. – Київ : Наукова думка, 1980. – 552 с.
5. Сакович К. Вірші на жалостний погреб зацного рицера Петра Конашевича-Сагайдачного // Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Ред. тому О. В. Мишанич. – Київ : Наукова думка, 1987. – С. 220–238.
6. Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV-XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI-XVIII століття). Книга 1 / упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ : «Аконіт», 2006. – 800 с.

7. Смотрицький М. Лямент у світа убогих на жалосное преставленіє святобливого а в обої добродітелі багатого мужа в бозі велебного господина отця Леонтія Карповича. // Пам'ятки братських шкіл на Україні. Кінець XVI-початок XVII ст. / Редкол. В. Шинкарук, В. Нічик та ін. Київ : Наукова думка, 1988. – С.295–312.

Науковий керівник: І. П. Мозговий, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Сумського державного університету

Наталія Тубол,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Махмудов Мухаммадсобір Бобуджон,

студент Сумського державного університету

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ОРНАМЕНТУ В КУЛЬТУРІ УЗБЕЦЬКОГО НАРОДУ

Актуальність теми. Національний костюм – це частина матеріальної та духовної культури народу, яка відображає його філософію, менталітет, світосприйняття, а також природно-кліматичну своєрідність регіону, художнє бачення світу. Традиційний народний костюм займає особливе місце в культурній спадщині будь-якого народу, будучи також яскравим інформаційним джерелом, він містить у своєму складі та декорі історію, сімейний і соціальний статус, господарську діяльність.

Національний орнамент, його символіка цікавлять культурологів і етнографів як елемент традиційного костюма тим, що в них найбільш чітко відображені світоглядні та естетичні погляди народу.

Узбецький національний орнамент привертав увагу багатьох дослідників своєї яскраво вираженої магією, глибиною семантики, багатством мотивів і розмаїттям барв. Особливості символіки національного орнаменту зазначали у своїх роботах Ш. Абдуллаєва, С. Алібеков, І. Богословська, А. Демалем, П. Кравець, М. Сулаймонбек, А. Хакімов та ін.

Мета даного дослідження полягає в розгляді особливостей символіки орнаменту тюбетейки як елемента національного узбецького костюма, у якому яскраво втілилися етнічна своєрідність, звичаї, світогляд, магичні і релігійні уявлення цього народу.

Завдання дослідження: визначити смислове навантаження деяких знаків-символів на вишитих орнаментах узбецького народного костюма, розкрити їх зв'язок із традиціями та обрядами, магичними, релігійними, естетичними уявленнями, світоглядом узбецького народу, показати роль прикраси вишивкою народного костюма в передачі та збереженні цінностей етнічних і культурних традицій в Узбекистані.

Існує велика кількість тюбетейок, вони розрізняються за кольором, призначенням і місцем виготовлення, бувають круглі або чотиригранні, із рослинним або геометричним орнаментом. Різноманітність форм і візерунків тюбетейок пов'язана з особливостями життєвого укладу й побуту в тому чи іншому регіоні країни.

Орнамент тюбетейок складався поступово – від ритуальних магичних візерунків до художніх образів; він відрізняється різноманітністю форм і високим рівнем стилізації. Вишивка тюбетейок наповнена народної символікою, яка міститься як у зображеннях, так і в кольоровій гамі, яка використовується при виготовленні виробів (наприклад, зелений колір означав безсмертя, червоний – мужність, синій – успіх, жовтий вважався застиглим сонячним світлом, що приносить власнику удачу).

Узбецький народ частіше за все використовує у своїх вишивках квітково-рослинну тематику. Рослинний орнамент – символ земного життя, вдячність Творцеві за красу і щедрість природи. Композиції, створені з рослинних мотивів різноманітні й неповторні. Серед квіткових мотивів є соняшник (кунгабокар) – стародавній символ родючості, квітка якого повертається слідом за сонцем (сонце – божественне начало); хвилясте стебло березки, яке уособлює багатство і життєздатність; ірис (гульсафсар), пелюстки якого одночасно спрямовані вгору і вниз, символізуючи об'єднання протилежностей в єдиному – базовий принцип

ісламу – Єдність (тоухід); гілка троянди – суфійської символ миру і його краси як частини божественної величі, що позначав здатність побачити світ в усьому його діалектичному різноманітті (тобто у співіснуванні разом із красивою квіткою її колючок) [2], а також квітка бавовни, гвоздика, тюльпан, півнячий гребінець, квітка яблуні, а серед плодів – зображення граната, вишні та черешні, мигдалю, перцю та ін. Іноді в орнаменті вишивки використовувалися рослини, яким приписувалися цілющі сили.

Рослинний орнамент може супроводжуватися фоновим зображенням птахів, а також стилізованими зображеннями тварин і людей.

Серед зооморфних мотивів досить часто використовується мотив баранячих рогів, які символізують силу, мужність, захист від злих сил. Цей мотив зустрічається у вигляді ряду з подвійної спіралі або у формі листя рядами. Під візерунком з баранячими рогами (його спіральним варіантом) деякі дослідники бачать зв'язок з древнім космологічним мотивом спіралі, що символізує Всесвіт, вічний рух.

Поширеним в орнаменті тибетейок є зображення змії, яка зивається. У далекому минулому існував культ змії, заснований на вірі в її магічну силу. Її вважали берегинею всього: будинку, багатства, худоби, зерна, води і т.д. Вона була захисницею жінок і дітей (особливо новонароджених). Візерунок «Ілон ізі» (слід змії) на узбецькій вишивці виконує функцію оберега.

Із зображенням птахів пов'язуються уявлення про вищу мудрість і про щастя. Згідно з древнетюркським віруваннями, птиця втілює людську душу. Як символу душі їй надають значення істоти – посередника між реальним і потойбічним світами. На тибетейці нерідко можна побачити зображення гірського козла, скорпіона, леопарда, а також зображення пташиних слідів, звіриних лап або слід верблюда (Тюя-табан). Сліди тварин зазвичай вказують шлях до води, а отже, до життя.

Орнамент тибетейок наповнений символами, які служать джерелом для різних тлумачень. За словами ташкентського художника і філософа Мухаммада Фозілі, «жодна деталь, жодна точка на тибетейці не випадкова» [3].

Більшості тибетейок притаманний стандартний узор із перців, який має глибоку семантику. Сувора чорно-біла кольорова гамма вважається в Середній Азії, на Середньому та Близькому Сході найсильнішим засобом від пристрїту. У суфійській естетиці чорний колір – колір незбагненої для людини таємниці буття, колір кінця, завершення, передумови до оновлення та ін. Білий колір – символ чистоти й відчуженості від усього земного, він також вважався символом синтезу всіх кольорів, символом Єдності [2].

Візерунок вишивки «Чуст» у Середній Азії є традиційним: у верхній частині зображені чотири стрічкові перці (калампір), які вважаються символом життя й оберегом від пристрїту, вони захищають голову чоловіка з чотирьох сторін світу. Чотири частини тибетейки символізують чотири періоди в житті людини: дитинство, юність, молодість і старість. Низ тибетейки прикрашений вишитими арочками – по чотири з кожного боку. Усі деталі орнаменту мають глибокий сенс: маленька арка – бешик (колиска дитини), а точки над ним – займається світло нового життя, велика арка, яка замикає малюнок, – товут (споруда, в якій відправляють в останню путь), осяяний останніми променями сонця, що заходить, а елементи між ними – непростий життєвий шлях. Арки по краю розуміються як символ нескінченних народжень і смерті. Отже, в орнаменті тибетейки відображена ідея повторення всього у світі. Відомий письменник Шавкат Ніязі писав: «Перець (калампір) на тибетейці ... є символом життя. А він, як відомо, буває і гірким, і солодким, як і саме життя. Чотири частини тибетейки представляють чотири періоди життя: дитинство, юнацтво, молодість і старість. Одягаючи тибетейку новонародженому, мулла тим самим благословляє його, щоб він завжди був здоровий. При обрізанні дитині теж надягають на голову тибетейку. І на весіллі жених – в тибетейці, що означає перехід до більш зрілого періоду життя. Словом, кожен раз мулли-аксакали, надягаючи тибетейку, благословляють тих, хто стає гідним носити її» [4].

Для маргіланських тибетейок характерна більш подовжена й тонка форма «стручків». Прийнято вважати, що це зображення квітки солодкого мигдалю – «бодом». Чотири квітки у верхній частині чоловічої тибетейки традиційно

вважаються символами охорони здоров'я її власника. А шістнадцять квіток на кромці головного убору – побажанням мати велику сім'ю, що дорівнює кількості квіток. Оскільки саме така сім'я вважалася повноцінною [1].

Отже, усі елементи оформлення узбецької тюбетейки: малюнок, орнамент, лінії – несуть глибокий сенс, нерідко пов'язаний з поняттями добра і зла, життя і смерті, світла і темряви. «Біле та чорне. Два полюси – два начала. Поле чорного квадрата – космос, п'ятьма. Чотири білі елементи – круговорот, знак Сонця» [1].

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Незважаючи на те, що у формах народного мистецтва, які передавалися з покоління в покоління, первісний зміст поступово губився, але в них збереглася краса орнаменту, яка до цього часу прикрашає життя і побут. Візерунки народної вишивки на тюбетейках, розглянуті нами, є свідками минулого, які при їх розшифровці можна порівняти з древніми письмовими джерелами.

Дослідження символіки орнаменту узбецького народного костюма, що відображає традиції, менталітет, естетичні погляди народу, націлене на збереження народних культурних традицій Узбекистану в художній вишивці, популяризацію народної творчості та передачу майбутнім поколінням знань про культуру рідного народу.

Список використаних джерел:

1. Демалем А. Узбекская тюбетейка – всем шапкам голова [Электронный ресурс] / А. Демалем. – Режим доступа : <http://costumer.narod.ru/text/uzbek-tubetey.htm>.
2. Исмаилова Эльмира. К семантике тюбетейки-дуппи [Электронный ресурс] / Эльмира Исмаилова. – Режим доступа : http://sanat.orexca.com/2000-rus/2000-1-2/elmira_ismailova-2/.
3. Кравец Павел. Тюбетейка как символ рождения Света [Электронный ресурс] / Павел Кравец. – Режим доступа: <http://www.fergananews.com/article.php?id=6819>.
4. Сулаймонбек М. Плов размером с тюбетейку [Электронный ресурс] / М. Сулаймонбек. – Режим доступа : <http://luiza-m.narod.ru/smi/ethnic/uzbek-tyb.htm>.

Луїза Морус,

студентка Київського університету ім. Бориса Грінченка

РЕЛІГІЯ ЯК СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ. ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ПАУЛЯ ТІЛЛІХА

Природа людської душі складна та різноманітна. Вона здатна до змін під впливом зовнішніх факторів, а також внутрішнього розвитку людини на різних етапах життя. Природа складається з індивідуального - що сформоване шляхом власного сприйняття, а також загального – що притаманне абсолютно кожному з нас. Для ширшого аналізу варто розглядати ці складові під психологічним, історичним та філософським кутом. Фактором, що об'єднує елементи в ціле виступає віра – як стан граничної зацікавленості людини.

Актуальність теми полягає в екзистенціальній потребі людини знайти сенс свого існування. Серед загальних особливостей людської природи я закцентую на психологічних питаннях страху, тривоги та відчаю; на історичній залежності між релігією та політичними явищами; на екзистенціальній філософії як відображенні внутрішньої реальності ХХ сторіччя.

Метою розвідки виступає аналіз релігії у сучасному світі через призму філософської думки. Завдання полягає у дослідженні наукових праць християнського філософа і теолога Пауля Йоханнеса Тілліха. Науковець є одним з найбільш впливових теологів ХХ століття, його думка перетинає кордони філософії, теології і психології водночас. Він прагнув співвіднести християнську віру і світську культуру, переосмислити основоположну християнську традицію.

Творчість Пауля Тілліха є синтезом європейської класичної школи, а саме німецького ідеалізму та прагматичного духу Америки, куди він емігрував у буремні часи нацизму. Філософська система Тілліха розглядає культуру як предмет християнської теології, прослідковує взаємозалежність між ними. Теолог зазначав, що складність філософського дослідження у тому, що будь – яке визначення відображає точку зору конкретного автора. Навіть у науковій

праці людина залишається собою, вона захоплена граничним інтересом – вірою, тож ставить перед Всесвітом власні питання. Однак, існують універсальні фактори людської природи – це страх, тривога та любов.

Тривога і страх мають спільну основу, але різне значення. «Страх націлений на конкретний об'єкт, цей об'єкт можна зустріти, проаналізувати, побороти, перетерпіти. Людина здатна впливати на нього, а значить може приймати цей об'єкт всередину свого самоствердження, перемагати його власною співучастю. Тривога не має конкретного об'єкта, отже неможливо впливати на неї ззовні. Людина, яка охоплена тривогою, позбавлена всякої опори, вона дезорієнтована і загублена в собі. Страх і тривога неподільні: жало страху – це тривога» [3, с. 57] Страх боїться конкретного болю, страждання, втрати. Але перед загрозою яку несуть ці явища, людина боїться того, що криється за ними – абсолютної невідомості – це і є тривога, позбутися якої неможливо, адже вона частина людського духу.

Любов – це сила, яка належить основі всього суцього; вона веде суще за межі самого себе, направляє до возз'єднання з ближнім. Автор стверджує, що любов поєднує в собі два елементи: грецький «ерос» та християнський «агапе» . Ерос – це жага самоствердитись в іншій особистості. Агапе – це воля до самопожертви заради іншого. Ерос, позбавлений агапе, стає хаотичним бажанням. В той же час агапе, позбавлена еросу – стає покорою моральному закону, вона позбавлена теплоти і гармонії. «Любов як єдність еросу і агапе – присутня у вірі. Виникає запитання: чи можлива любов без віри? Ні, адже не існує людини, яка позбавлена граничного інтересу, і в цьому сенсі – віри. Віра присутня в кожній людині, бо всі прагнуть возз'єднатися з власним граничним інтересом. Любов є елементом віри, якщо розглядати віру як граничний інтерес. Віра як стан граничного інтересу передбачає любов і визначає дію.»[1, с. 150] Любов є найбільшою силою, що криється всередині суцього, саме вона зустрічає страх у темних закутках людської душі.

«Віра направляє усвідомлене життя людини, задає центральний об'єкт його концентрації. Людська свідомість наділена руйнуючими тенденціями, що

породжують величезні проблеми в житті будь-якої особистості. Якщо центр відсутній, то різноманіття навколишнього світу викликає розпад особистості. Граничний інтерес душі – віра – об'єднує розумову діяльність людини: через дисципліну яка регулює життєві ритми, через медитацію та споглядання, через зосередження на меті. Всі ці способи передбачають віру. Духовна діяльність особистості: художня творчість, наукове пізнання, етичне виховання – виражають граничний інтерес, який надає їм творчого еросу, створює глибину». [1, с. 148]. Віра є ключовим елементом релігії. Таким чином, визначається зв'язок релігії і психології у житті особистості та суспільства в цілому.

Для подальшого розгляду історичного аспекту взаємодії між релігією та політикою необхідно ввести поняття «кайрос». Пауль Тілліх визначає «кайрос» як момент повноти часу, коли Вічне вривається у тимчасове. «Критичний момент, який змінює хід історії, коли значення та цінності життя зазнають перетворень. Кайросом є час, коли вершиться божественна воля, єднається божественний порядок і людська історія» [2, с. 218]. У християнстві таким моментом вважається пришествя Ісуса Христа, для молодого Тілліха «особистим кайросом» стала Перша світова війна. Коли лютеранський капелан потрапив на фронт – настав кінець світового порядку: німецька культура, яка сформувала його і дала сенс життя, руйнувалася на очах.

Криза західноєвропейської культури та християнства відбулася одночасно із технічним переворотом. Індустріальний дух суспільства прагнув відкинути авторитет релігії, звільнитися від традиційного культу церкви. «Бог був усунений і не міг втручатися у життя суспільства, адже усіяке втручання є загрозою технічним і діловим розрахункам людини. Наукове і технічне підкорення простору і часу розглядалося як шлях до об'єднання людства. Тепер освіта пристосовувала особистість до вимог споживання та виробництва, тож вона стала байдужою до церкви» [5, с. 350] Технічна цивілізація окреслила шлях до виникнення квазірелігій, які з'явилися у якості альтернативи старим традиціям. Актуальним прикладом цього явища є фашизм та комунізм, адже саме вони сформували сучасний стан нашого світу.

Суть обох полягає у радикальній трансформації націоналізму до фашизму і соціалізму до комунізму, обидві системи підіймають національні інтереси до максимального рівня. Історія спостерігає підміну цінностей, де національна мета стає граничним інтересом. З людської точки зору – це велика та достойна місія, заради якої можна іти на смерть. Таким чином, було запущено механізми масових убивств, абсолютного тоталітаризму та фанатичного культу особистостей. «Квазірелігійний характер фашизму полягає у заміщенні древнього церковного символу «тисячолітнього царства». У початковому істинному трактуванні він означає кінцеву мету історії усього людства. Фашизм застосував символ для позначення гітлерівського рейха, прославляючи його як месію нового часу» [5, с. 352]. Паралельного до цього комунізм використовує термін марксистської есхатології – безкласового суспільства. «Русійним релігійним елементом, який християнство трактує як кінець світу, виступає утопічна ідея «нового порядку». Обидва процеси заперечують критику всередині системи, змушують беззаперечно прийняти все їх зло, виправдовуючи брехню та масові вбивства. У таких екстремальних умовах прослідковується освячення суспільного самоствердження, для якого використовуються релігійні символи» [5, с. 352].

Релігія – це аспект людського духу, не особлива функція духовного життя особистості, а складова глибини усіх її функцій. Для реалізації свого призначення людина має володіти творчими силами, аналогічними до тих, що раніше були у Господа. Індустріальне суспільство розглядає особистість як елемент великої системи, як метод для досягнення утопічного блага. Не дивно, що індустріалізація стимулювала відродження екзистенціального руху особливо потужно. Культурне явище, започатковане у XIX столітті, набуло нової сили.

«Екзистенціалізм виразив протест проти духу індустріального суспільства: він направлений проти становища людини у системі, де особистість стала частиною створеної реальності, об'єктом серед інших об'єктів, гвинтом всесвітньої машини, яка врешті знищує і її також» [4, с. 258]. Перша половина XX століття сформувала «втрачене покоління», яке разом із Паулем Тілліхом пройшло війну і революцію. Творчість Еріх Марії Ремарка, Ернеста Хемінгуея,

Жан Поль Сартра і Карла Ясперса наділена єдиним екзистенціальним ядром. «Екзистенціалізм – це не класична філософія, а скоріше дзеркало західного світу першої половини ХХ століття, де «криза» стала способом життя. Він описує і аналізує тривоги того періоду, стає духовним маяком суспільства» [4, с. 259].

У процесі дослідження чітко визначається вплив релігії на психологічний, історичний та культурний розвиток людства. Цінність роботи насамперед у тому, щоб шляхом аналізу розробити особисте критичне мислення до існуючого стану речей. Мислити, а значить існувати – це не лише аксіома філософії, а також настанова для кожного з нас. Віросповідання або його відсутність – власний вибір, але основоположні принципи любові, терпимості та поваги мають стосуватися як особистого життя, так і суспільної діяльності кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Тіллів П. Й. Динаміка віри - 1957 р. / П. Й. Тіллів // Збірка «Вибране: Теологія культури»// Видавництво «Юрист», Москва – 1995. – С 145-157.
 2. Тіллів П. Й. Кайрос – 1948 р. / П. Й. Тіллів // Збірка «Вибране: Теологія культури»// Видавництво «Юрист», Москва – 1995. – С. 217- 220.
 3. Тіллів П. Й. Мужність бути – 1952 р. / П. Й. Тіллів // Збірка «Вибране: Теологія культури»// Видавництво «Юрист», Москва – 1995. – С. 56-65.
 4. Тіллів П. Й. Теологія культури – 1959 р. / П. Й. Тіллів // Збірка «Вибране: Теологія культури». – Москва: Видавництво «Юрист», 1995. – С. 257– 260.
 5. Тіллів П. Й. Християнство і зустріч світових релігій – 1963 р. / П.Й. Тіллів // Збірка «Вибране: Теологія культури». – Москва: Видавництво «Юрист», 1995. – С 350–357.
- Науковий керівник:* В. І. Додонова, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка

Тетяна Повалій,

канд. пед. наук

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У силу того, що сьогодні відбуваються глибокі соціально-економічні трансформації і перетворення, в системі ринкових відносин сутність професії

менеджера соціокультурної діяльності повинна проявлятися дедалі більшим набором умінь, функцій та компетенцій. Сьогоднішні реалії вимагають новий тип фахівця, який буде володіти не тільки традиційними знаннями та вміннями, а й розбиратися в інноваційній, а також підприємницькій діяльності. Саме тому, особливої важливості набуває висвітлення змісту та структури компетентності майбутніх фахівців, яке передбачає аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі менеджменту та соціокультурної діяльності.

Метою публікації є теоретичний аналіз, систематизація й узагальнення наукових досліджень щодо обґрунтування змісту та структури компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності, що конкретизовано у таких завданнях: конкретизувати поняття «менеджер соціокультурної діяльності»; розглянути основні складники професійної компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності.

Проблема підготовки менеджерів, збільшення конкурентоспроможних фахівців у галузі менеджменту на ринку праці набуває надзвичайно важливого значення. Не оминають ці процеси і сферу соціокультурної діяльності. Таким чином, систематизація поняттєво-термінологічного апарату нашого дослідження потребує конкретизації його ключових понять.

Ключовим поняттям нашого дослідження є поняття «менеджер соціокультурної діяльності», складові якого потрібно розглянути детальніше. Не дивлячись на широке використання в науковій та популярній літературі поняття «менеджер», воно потребує визначення й уточнення. Так, за визначенням вченої Ю. Бовтрук, менеджером є людина, яка пройшла фахову підготовку й отримала професію управляючого, керує роботою інших учасників організації, координує діяльність вже існуючої організації та працює з колективом [1, с. 86].

Загальний сенс категорії «менеджер» має своє специфічне наповнення у сполученні з терміном «соціокультурна діяльність». Так, близько п'ятдесяти років тому французькі соціологи Ж. Дюмазедьє та М. Імберт інтерпретували поняття як свідоме, умисне, організоване, навіть плановане аккультурація, оптимальна адаптація до культури всіх верств населення культури [8, с. 377-378].

Н. Кочубей вважає, що поняття «соціокультурна діяльність» є «процесом залучення людини до культури й активного її включення в цей процес, який здійснюється суспільством та його соціальними інститутами» [3, с. 17].

Узагальнення означеного дозволяє надати сутнісні характеристики одному з ключових термінів нашого дослідження. Таким чином, характеризуємо менеджера соціокультурної діяльності як фахівця, який професійно займається управлінською діяльністю в галузі культури, метою роботи якого є залучення людини до культурних цінностей та активний її розвиток.

Аналіз досліджень теоретиків і практиків, державного стандарту, а також посадових інструкцій менеджерів соціокультурної діяльності дає змогу виділити основні складники їх професійної компетентності. Деталізуємо далі зміст та структуру визначеної вище компетентності.

Першим складником є соціокультурні, технологічні, організаційні, маркетингові, культурологічні, гуманітарні, психологічні та політичні знання [2; 5; 4], а саме: законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, що стосуються соціокультурної діяльності; форм і методів організації масового дозвілля населення; наукових та технічних досягнень у сфері культури і мистецтва; основ менеджменту; психології управління; основ економіки й управління в соціокультурній сфері; кон'юнктури ринку дозвіллевих послуг населенню; основ маркетингу; теорії та практики роботи з персоналом; основ педагогіки і психології; форм і методів ведення рекламних кампаній; основ трудового законодавства; правил внутрішнього трудового розпорядку; правил і норм охорони праці та техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежного захисту; інструкції з діловодства; правил ділового етикету; основних принципів роботи на комп'ютері; базових професійних понять; фундаментальної та спеціальної інформації в соціокультурній галузі; принципів роботи некомерційних організацій і ринку культурних послуг; основ у галузі іміджології, брендингу, фандрейзингу, спонсорингу, соціального маркетингу; з теорії й практики комунікацій тощо.

Наступним складником професійної компетентності сучасного менеджера соціокультурної діяльності є загальні та спеціальні вміння [7; 4], серед яких: залучення різних верств населення до процесу виготовлення, освоєння, збереження і поширення культурних цінностей; формування в населення економічної, політичної, правової, моральної, екологічної, естетичної та фізичної культури; забезпечення методичним інструментуванням різні форми соціокультурної діяльності; здійснювання ідейно-художньої оцінки явищ культури; конструювання соціально значущих контактів, формування культури спілкування; ефективне використання мистецтва живого слова, наочних, технічних та інших засобів ідейно-емоційного впливу; надання методичної та практичної допомоги громадським організаторам соціокультурної діяльності; прогнозування, планування та здійснювання освітньої, художньо-творчої, ігрової, методичної й адміністративно-господарської діяльності установ культури та дозвілля; розроблення та реалізація регіональних, муніципальних, відомчих та інших культурних програм; вивчення, узагальнювання, пропагування, поширювання та впровадження передового досвіду соціокультурної діяльності; планування та управління часом; спілкування як державною, так і іноземною мовами; генерування нових ідей (креативність); виявлення та вирішування проблем; працювання в команді; оцінювання та забезпечування якості виконуваних робіт; аналізування економічних, екологічних, правових, політичних, соціологічних, технологічних аспектів формування ринку культури; визначення стратегічних пріоритетів; використання адекватного професійного інструментарію для розробки та оперативного управління соціокультурними проектами; здійснювання розподілу повноважень і відповідальності на основі їх делегування; розроблення та впровадження сучасних форм забезпечення соціокультурного партнерства; організування роботи з різноманітними стейкхолдерами соціокультурної діяльності; використання сучасних методів обробки інформації для організації та управління соціокультурними процесами; дотримування професійно-етичних норм під час вирішення соціальних, культурних та економічних проблем тощо.

Ще одним складником професійної компетентності менеджера соціокультурної діяльності є загальнонаукові та фахові навички [4; 6, с. 116; 7], зокрема: пошуково-соціологічна майстерність – врахування потреб різних груп населення, отримання наукових знань в соціокультурних явищах; менеджерська майстерність – культурно-організаторська діяльність; економічне, правове, інформаційне, методичне та організаційне забезпечення функціонування установ, організацій та об'єднань соціокультурної сфери; прийняття рішень і здійснення всіх функцій менеджменту; використання інформаційних і комунікаційних технологій; управління діяльністю установ (палаці культури та мистецькі центри, профільні студії та гуртки, бібліотеки, музеї, книговидавництва, театри, науково-дослідні та ін.); підготовка та розробка управлінських рішень у діяльності установ культури; управління ресурсним забезпеченням соціально-культурної діяльності; комунікативно-ігрова майстерність – організація неформального спілкування та розважально-ігрового відпочинку різних груп населення; психолого-педагогічна майстерність – диференціація та індивідуалізація змісту та форм соціокультурної діяльності; створення умов для самореалізації творчих потенцій особистості.

Отже, майбутній менеджер повинен знати і організацію, і фінансовий контроль, і маркетинг, і роботу з персоналом. Саме тому, компетентного менеджера соціокультурної діяльності можна охарактеризувати як особистість, яка володіє нормами професії в мотиваційній і операційній сферах, результативно й успішно з високою продуктивністю здійснює свою трудову діяльність і прагне до розвитку своєї особистості.

Список використаних джерел:

1. Бовтрук Ю. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / Ю. А. Бовтрук Київ: МАУП, 2007. – 154 с.
2. Диба О. П. Комунікативна компетентність як складова професійності менеджера культури / О. П. Диба // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 3. – С. 103-111. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2018.150946>.
3. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність / Н. В. Кочубей. – Суми: Університетська книга, 2015. – 122 с.

4 . Міністерство освіти і науки України (2019, Червень 20). Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Режимдоступу:<http://ru.osvita.ua/doc/files/news/650/65040/5d19f8deaa769942997842.pdf>

5. Монокль. (2019). Должностная инструкция директора центра культуры и досуга, научно-методического центра, дома народного творчества. Режим доступа: https://www.borovik.com/index_instruction.php?Gins=lcli&lang_i=1

6. Северова Л. А. О компетентностном подходе в системе образования менеджеров социально-культурной деятельности в ВУЗах культуры и искусств. / Л. А. Северова // Культура и образование. – 2014. – 1(12). – С. 110–118.

7. Тимофеев Д. Культурология досуга. – Режим доступа: <https://sites.google.com/site/zadaniaskd/diplomnye/kulturologia-dosuga>.

8. Dumazedier, J., & Imbert, M. (1969). Espace et loisir dans la société française d’hier et de demain // Revue française de sociologie. – 1969. – № 10–3. – С. 377–378.

Поліна Масюкова,

студентка Сумського державного університету

Тетяна Повалій,

канд. пед. наук

ст. викл. кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ РОЗРОБЛЕННЯ СЦЕНАРІЮ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЗАХОДУ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сьогодні багато говорять про те, що сценарій є особливим жанром мистецької драматургії необхідним для організації культурно-дозвілдової діяльності, який протягом декількох десятиліть перетворився в самостійний художній твір, завдання якого полягає в тому, щоб не тільки розповісти якусь історію, але показати її, зробити зримою. Так, створення сценарію – область професійної діяльності, в якій сходяться всі специфічні знання та навички сценариста. Розуміння особливостей різних сценаріїв, володіння методами і прийомами його розроблення є необхідною умовою для роботи над сценарієм будь-якого жанру та форми. Саме тому, актуальність обраної теми на нинішній

день є очевидною оскільки вона спрямована на підвищення рівня роботи організаторів культурно-мистецьких заходів.

Метою публікації є аналіз змістових складових розроблення сценарію культурно-мистецького заходу для дітей молодшого шкільного віку, що конкретизовано у таких завданнях: конкретизувати поняття «сценарій» та «культурно-мистецький захід»; розглянути структуру та види сценаріїв.

Важливу роль в успішному проведенні будь-якого заходу, особливо для дітей молодшого шкільного віку, має сценарій. Від того, наскільки цікаво, яскраво і змістовно побудований сценарій культурно-мистецького заходу залежить успіх і оригінальність усього заходу. Особливо це важливо в освітніх установах – школах, центрах розвитку, закладах культури тощо.

Окреслюючи змістові складові розроблення сценарію культурно-мистецького заходу для дітей молодшого шкільного віку оперуємо поняттями «сценарій» та «культурно-мистецький захід». Проаналізуємо наукові дослідження щодо визначення цих понять.

Слово «сценарій» походить від латинського слова «scaena», що означає «сцена». Переважною більшістю дослідників поняття «сценарій» змальовується як якась статична картинка майбутнього, послідовність подій у часі; також виділяють безліч відмінностей і за іншими характеристиками сценарію. Дослідник Е. Переверза тлумачить сценарій як послідовний опис альтернативних гіпотетично можливих варіантів розвитку подій в майбутньому, яке відображає різні точки зору на минуле, сьогодення і майбутнє, а також яке може бути базисом для планування дій [3, с. 135]. У контексті дослідження поняття «сценарій» розглядається нами як драматургічна розробка змісту майбутнього заходу, побудованого, перш за все, на реальних подіях і фактах, а також на активній участі глядачів у дії майбутнього заходу, зафіксована в формі діалогів і монологів його героїв та різноманітних ремарок автора-сценариста.

Далі варто розглянути поняття «культурно-мистецький захід», оскільки він нерозривно пов'язаний з розробленням сценарію. Так, група науковців О. Чупріна та Е. Максимчик вважають, що поняття «культурно-мистецький захід»

слід розглядати як заздалегідь спланований захід, який проводиться відповідно до чинного законодавства та носить характер свята; у ньому визначено місце, час проведення та кількість учасників [7, с. 8]. Більшість науковців поняття «культурно-мистецький захід» визначають як багатожанрові видовища, в яких поєднуються майстерність величезного числа професійних і самодіяльних артистів і колективів: солістів-співаків і хорів, колективів балету та народного танцю, артистів цирку та музикантів тощо [6].

Зауважимо, що сценарій має свою структуру. Він складається з епізодів, блоків, частин. Розглянемо їх детальніше.

Головною структурною одиницею сценарію є «епізод». Епізод – драматургічна мікроструктура, що має зав'язку конфлікту, його розвиток і завершення. Кожен епізод у свою чергу має свою власну структуру: початок, середину, кінець. Причому, найбільшою за обсягом частиною епізоду є його середина, яка визначає його основний зміст. Крім цього, в практиці зустрічаються дрібніші структурні одиниці – епізод-місток, епізод-перехід, епізод-штрих, смислова одиниця епізоду [5, с. 78].

Епізоди можуть монтуватися в блоки – більші, також закінчені по композиції та змісту, структурні одиниці. Але найчастіше поняття «блок» використовується в програмах самих різних культурно-мистецьких заходах: тематичних, збірних, театралізованих (блок українських пісень, блок сучасних танців, блок рухливих ігор тощо). Кілька блоків, що містять епізоди, об'єднуються в частина – велику закінчену структурну одиницю сценарію, має свою завершену композицію [5, с. 79].

Кожен сценарій є специфічним за своїм змістом, формам його розкриття, по використанню в ньому різних виразних засобів, за складом майбутньої аудиторії тощо. Саме тому, науковці поділяють сценарії на такі види: за способом створення – оригінальний авторський, компіляційний, сценарій-імпровізація; за формою запису – сценарний план, лібретто, літературний сценарій, режисерський сценарій.

Оригінальний авторський сценарій містить принципово нові творчі рішення, не повторюється за формою та змістом, наповнений оригінальністю, фантазією, залишає в пам'яті глядачів глибокий емоційний слід. Він повинен відобразити авторське сприйняття, основний хід задуманого заходу, багато попередньо побачені автором подробиці [2, с. 35].

Компіляційний сценарій є так званим монтажним, складеним із епізодів, текстів; побудованим за допомогою використання відомих сюжетів. Подібний варіант найбільш поширений, користується попитом, але повинен мати певний ступінь авторської індивідуальності та оригінальності думок [4, с. 20].

Наступним видом сценаріїв є сценарії-імпровазації, основна сценарна робота яких полягає в підготовці текстів для ведучих культурно-мистецького заходу. Головне місце відводиться імпровазації, невимушеній розмові з глядачами. Даний варіант також повинен бути наповнений елементами творчості, бути оригінальним, містити несподівані сюрпризи. На ведучого імпроваційного сценарію лягає велика відповідальність за побудову вечора, стикування окремих епізодів, поєднання театралізованих елементів культурно-мистецького заходу [4, с. 20].

Ще одним видом сценаріїв культурно-мистецького заходу є сценарний план – начерк композиційної побудови сценарію з розробленою ідейно-тематичною основою, метою і характеристикою аудиторії. Перш ніж приступати до написання сценарного плану рекомендується спочатку підібрати конкурси та завдання. Хоч варто зазначити, що цей етап дуже індивідуальний [1, с. 6].

Розглянемо ще один вид сценарію культурно-мистецького заходу, а саме лібретто. У цілому лібретто є стислим конспектом розповіді, концентрує в собі основні повороти сюжетної лінії. У лібретному слові полягає сценарний задум у цілому [8, с. 145].

Більшість науковців у своїх дослідженнях орієнтуються саме на конкретизацію літературного та режисерського сценаріїв. Так, літературний сценарій – це літературний твір, призначене для втілення в дію за допомогою засобів кіномистецтва, телебачення, театру, естради, цирку тощо [4, с. 20]. Він

повинен містити повний, послідовний і конкретний опис сюжету, що складається з розроблених сцен і епізодів, діалогів і розкривати образи героїв [1, с. 6].

У свою чергу режисерський сценарій є авторським творчим задумом, індивідуальним тлумаченням твору, що об'єднує роботу над постановкою вистави з урахуванням всіх учасників: акторів, художників, композиторів, виконавців; безпосереднім результатом поглибленого вивчення режисером літературної основи майбутнього культурно-мистецького заходу [4, с. 20]. Вік аудиторії (у нашому випадку діти молодшого шкільного віку) буде диктувати режисерські ходи та прийоми подачі матеріалу, інтонацію та лексику.

Отже, створення сценарію – це складний, багатоступінчастий, творчий процес, що включає періоди накопичення інформаційно-змістовного матеріалу, формування задуму. Автору сценарію необхідно так з'єднати всі його компоненти, щоб в результаті вийшов цілісний драматургічний твір.

Список використаних джерел:

1. Анульева О. В. (2015). Мастерская сценарно-режиссерских технологий для работников библиотек. *Методика создания сценариев для массовых мероприятий в библиотеке*. Серов: МБУК «Центральная библиотечная система Серовского городского округа», 4-6.
2. Бирюкова, Т. П. (2008). Особенности сценария культурно-досуговых программ. *Социально-педагогическая работа*, 7 (89), 35–38.
3. Переверза, Е. В. (2011). Сценарный подход в задачах анализа сложных социальных систем. *Системні дослідження та інформаційні технології*, 1, 133–143.
4. Приезжева, Е. М. (2014). *Анимационный менеджмент в туризме*. Москва: Советский спорт.
5. Семёнов, А. М. (2014). *Основы драматургии досуга*. Владимир: Изд-во ВлГУ.
6. Студопедия. (2013). Организация и проведение культурно-массовых мероприятий. *Культурно-массовые мероприятия*. Retrieved from https://studopedia.su/16_81168_kulturno-massovie-meropriyatiya.html
7. Чуприна, О. П., & Максимчик, Е. В. (2013). *Организация и проведение культурно-массовых мероприятий*. Минск: Республиканский Дом учащихся и работников учреждений профессионального образования.
8. Шамхалова, П. (2018). Опера «кроткая» Дж. Тавенера: особенности музыкального воплощения одноименного рассказа Ф. М. Достоевского. *Музыкальный театр*, 144–151.

Олександра-Стефанія Титаренко,

студентка Сумського державного університету

Тетяна Повалій,

канд. пед. наук

ст.викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОГО МАРШРУТУ ЯК СУЧАСНОЇ ФОРМИ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ

У даний час туристично-екскурсійна діяльність стає активним явищем в житті суспільства, що змінює культурні форми його буття. Завдяки активізації цієї діяльності, посилюються комунікативні зв'язки, розширюється культурний простір, розвивається економіка, громадянська культура, збагачується духовний потенціал особистості та суспільства. У силу цього в науковому пізнанні помітна активізація досліджень феномена туристично-екскурсійної діяльності. Більш того, туристично-екскурсійна діяльність багатьма науковцями розглядається в нерозривному зв'язку з туристично-екскурсійним маршрутом, який будується в залежності від найбільш правильної для даної екскурсії послідовності огляду об'єктів, наявності майданчиків для розташування групи, необхідності забезпечення безпеки екскурсантів.

Метою публікації є аналіз змістових складових туристично-екскурсійного маршруту як сучасної форми соціокультурних послуг, що конкретизовано у таких завданнях: конкретизувати поняття «туристично-екскурсійний маршрут»; розглянути типи та види туристично-екскурсійних маршрутів.

Туристичний потенціал регіону визначається розробленістю туристично-екскурсійного маршруту, де провідним фактором виступає логічність його побудови. Даний фактор визначає популярність, користь, ефективність і безпеку туристичної подорожі. Практика туризму показує, що існують маршрути логічні і нелогічні, і друге зустрічається набагато більше. Саме тому, для складання

маршруту потрібно не тільки максимум регіональної інформації, а й досвід, талант і натхнення розробника.

Ключовим поняттям нашого дослідження є поняття «туристично-екскурсійний маршрут», складові якого потрібно розглянути детальніше. Не дивлячись на широке використання в науковій та популярній літературі поняття «туристичний маршрут», воно потребує визначення й уточнення. Згідно з формулюванням науковця М. Біржакова, туристичний маршрут є «географічно визначеною, прив'язаною до даної місцевості й особливим об'єктам, описаною з різним ступенем детальності траса походу» [2, с. 189]. У Великій Радянській Енциклопедії туристичний маршрут визначається як маршрут туристів, що включає відвідання різних історичних місць, культурних об'єктів, природних ландшафтів, тощо в культурно-пізнавальних, оздоровчих, спортивних та інших цілях [6, с. 116].

Загальний сенс категорії «туристичний маршрут» має своє специфічне наповнення у сполученні з терміном «екскурсійний маршрут». Так, вчена А. Скобельцина, тлумачить поняття екскурсійний маршрут як «шлях проходження екскурсійної групи, який повинен будуватися таким чином, щоб охопити всі найбільш істотні, важливі пам'ятки» [5, с. 17].

Отже, узагальнення означених міркувань дозволяє надати сутнісні характеристики одному з ключових термінів нашого дослідження. Таким чином, ми характеризуємо туристично-екскурсійний маршрут як географічно визначений та детально описаний шлях туристів, що включає відвідування важливих історичних, культурних, оздоровчих, спортивних та інших пам'яток даної місцевості.

Необхідно відзначити, що туристично-екскурсійний маршрут за своєю суттю є важливою складовою туристично-екскурсійної діяльності, яка володіє такими якісними характеристиками: здійснюється у вільний час, за власною ініціативою, має пізнавальний, розважальний характер, задовольняючи духовні потреби індивіда. Як туристично-екскурсійну діяльність так і туристично-екскурсійний маршрут розглядаються багатьма науковцями в нерозривному зв'язку один з одним як взаємодоповнюючі, невід'ємні компоненти [4, с. 16].

Специфіка туристично-екскурсійних маршрутів передбачає виділення критеріїв їх класифікації та типів. У напрямку руху, по конфігурації лінії шляху дослідники А. Зирянов та А. Корольов виділяють чотири типи маршрутів: лінійний, кільцевий, радіальний, комбінований [3, с. 88]. Розглянемо їх детальніше.

Так, лінійними прийнято називати маршрути, які з'єднують початковий і кінцевий пункти туристичної подорожі та передбачають зупинки для відпочинку різної тривалості й періодичності в проміжних пунктах маршруту. Замкнені лінійні маршрути, які починаються та закінчуються в одному і тому ж пункті, називають кільцевими. Якщо маршрут складається з лінійної й кільцевої ділянок, його прийнято називати лінійно-кільцевим.

Маршрути, на яких відбуваються човникові походи з початкового пункту туристичної подорожі з неодмінним поверненням туристів на головну базу після завершення кожного з них тим же шляхом, називають радіальними. При пересуванні туристів за лінійним маршрутом можуть утворюватися опорні пункти, з яких виробляються місцеві радіальні або кільцеві походи та екскурсії. Такі типи маршрутів називаються лінійно-радіальними.

Важливо відзначити, що дана класифікація має різне трактування, на думку авторів. Оскільки ті маршрути, які не потрапляють в лінійний, кільцевий або радіальний типи, дослідники відносять до комбінованих, перетворюючи цю категорію в збірник величезної кількості різних маршрутів [3, с. 88].

Також встановлено, що існує класифікація туристично-екскурсійних маршрутів по способу пересування, за часом дії, за формою організації, за складністю (в спортивному туризмі) тощо. Дана класифікація найбільш повно відображає ключові особливості туристично-екскурсійних маршрутів і не потребує доопрацювання [3, с. 90].

Перейдемо до визначення цілей та розгляду видів туристично-екскурсійних маршрутів. Так, туристично-екскурсійний маршрут може переслідувати різні цілі: розважальні (атракативні), рекреаційні та пізнавальні. Другими за значимістю є цілі оздоровчі та лікувальні, далі йдуть професійно-

ділові, гостьові». Залежно від цілей можна поділити туристично-екскурсійні маршрути на наступні види:

1. Організація відпочинку та рекреації є основою процесу туристичного міжнародного обміну, в даному контексті туристично-екскурсійні маршрути діляться на лікувально-оздоровчі, пізнавальні, спортивні, екстремальні та аматорські: лікувально-оздоровчий маршрут – передбачає організацію лікування і відпочинку з метою відновлення фізичних сил. У контексті даного виду туристично-екскурсійного маршруту найбільш поширеним є санаторно-курортне лікування та інвалідний туризм [1, с. 68]; пізнавальний маршрут – вибудовується навколо різних пам'яток, пам'ятників культури, архітектури. До цієї групи також можуть бути включені музейний і краєзнавчий види, де маршрути проходять по музеям, різним підприємствам [1, с. 32]; спортивний маршрут – характеризується включенням активних видів відпочинку в структуру маршруту, до яких відносяться спеціально організовані спортивні заходи і цілеспрямоване приєднання різних об'єктів; екстремальний маршрут – характеризується активними видами відпочинку та пересуваннями з метою отримання нових емоційних вражень, виходу з важкого емоційного стану, реалізації деструктивних намірів [3, с.87]; аматорський маршрут – його головною особливістю є самостійне складання туристично-екскурсійного маршруту та забезпечення туристичної групи необхідним спорядженням, харчуванням, фінансуванням.

2. Діловий туристично-екскурсійний маршрут – ця група включає всі поїздки, метою яких є діловий захід. Такий вид маршруту в свою чергу підрозділяється на: бізнес поїздки, наукові поїздки, мітинг-поїздки, інтенсив поїздки тощо.

3. Освітній туристично-екскурсійний маршрут передбачає подорож з навчальною метою – проходження наукових практик тощо.

4. Релігійний (паломницький) туристично-екскурсійний маршрут характеризується побудовою маршруту по різноманітним святим місцям.

5. Пригодницький туристично-екскурсійний маршрут характеризується складанням маршруту неординарного характеру, в незаселені ділянки регіонів, або з використанням нетрадиційних видів транспорту.

6. Екологічний туристично-екскурсійний маршрут (екотуризм) – відвідування місць з відносно незайманою природою і збереженою культурно-історичною спадщиною. До даного виду також може відноситися й сільський туризм, який отримав широкий розвиток за останні роки.

Отже, туристично-екскурсійний маршрут досить складне структурне явище, який включає обов'язковий комплекс сервісних послуг – трансфер, розміщення, харчування тощо. Сукупність цих компонентів, їх висока технологічна організація й узгодженість визначають рівень професійної культури туристично-екскурсійної діяльності в країні.

Список використаних джерел:

1. Акиншин, А. (2003). *Храмы Воронежа*. Воронеж: Кварта.
2. Биржаков, М. Б. (2000). *Введение в туризм*. Санкт-Петербург: издательский дом «Герда».
3. Зырянов, А. И. & Королев, А. Ю. (2009). *Логика туристического путешествия и разработка эталонных маршрутов*. Географический вестник, 2,86.
4. Матюхина, Ю. А., & Мигунова, Е. Ю. (2011). *Экскурсионная деятельность*. Москва: Альфа-М: Инфра-М.
5. Скобельцына, А. С. (2014). *Экскурсионное проектирование*. Санкт-Петербург: БАТиП.
6. Штюмер, Б. В. (1969-1978). *Большая советская энциклопедия*. Retrieved from <https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/141807/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9>

Олена Похілько,

кан. пед. наук

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Ірина Іванова,

кан. пед. наук, доцент

завідувач кафедри російської мови,

зарубіжної літератури та методики їх викладання

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ БЕЗДЕРЖАВНОСТІ

Актуальність теми. Збереження національної ідентичності є одним із головних завдань Української держави на сучасному етапі розвитку полікультурного суспільства. Адже в суспільно-політичному контексті сьогодення означена проблема може бути вагомим інструментом реалізації програми національної безпеки нашої країни. Тож цілком закономірно, що питання української національної, етнічної, культурної, регіональної ідентичності перебувають у центрі уваги вчених, які репрезентують різні галузі знань (І. Бех, М. Козловець, О. Кривицька, П. Мироненко, Л. Нагорна, Р. Поліщук, Т. Потапчук, М. Степико, Т. Татаренко, О. Титар та ін.).

Мета нашої роботи полягає у з'ясуванні чинників та особливостей формування національної ідентичності в умовах бездержавності.

Основні результати дослідження. За визначенням І. Беха, під поняттям «ідентичність» мається на увазі внутрішній, суб'єктивний стан особистості, у якому виражається її самоусвідомлення як своєрідна стійкість, самоототожнення, переживання постійного Я, його збереження [1, с. 45]. Більш широко означений термін трактує Л. Нагорна, яка зауважує, що під ідентичністю прийнято розуміти результат самовизначення людини чи групи у соціальному

сенсі, створення «образу–Я» та «образу–Ми», тобто віднесення себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками [6, с. 16]. Національна ж ідентичність є однією з форм колективної ідентичності, якій притаманне відчуття належності до конкретної спільноти та її культури [2, с. 57]. При цьому сучасні дослідники (Т. Потапчук [7], Т. Татаренко [11]) одностайні в тому, що розвиток національної ідентичності є важливою складовою концепції особистості, формування якої відбувається в дитинстві під впливом сімейного оточення, друзів та знайомих, пізніше – інших центрів соціалізації (закладів формальної та неформальної освіти тощо).

Водночас погодимося з думкою вітчизняних науковців [6, с. 15; 10, с. 172–173], що в Україні проблема формування національної ідентичності має свої особливості, які пов'язані перш за все з тривалим періодом бездержавності, коли сучасні українські території перебували у складі інших держав. Відтак переконані, що на становленні світоглядних засад вітчизняної інтелігенції позначилися всі суперечності тогочасного життя, а на формування її національної ідентичності впливали суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні та особистісні чинники.

У контексті означеної проблеми особливу увагу привертає історичний період існування радянського тоталітарного режиму, в умовах якого, попри складні соціально-політичні обставини, жили та працювали справжні провідники української національної ідеї, котрі плекали власну національну ідентичність та сприяли її формуванню в тогочасній молоді, долучаючи її до багатого духовного світу співвітчизників. Насамперед це стосується представників сфери культури, освіти, науки, тих професій, які надавали широкі можливості впливу на різні верстви населення. В означеному ракурсі увагу привертають постаті В. Сухомлинського, Ю. Ступака та їх сучасників-однодумців, сумлінна і продуктивна праця яких на освітянській ниві сприяла формуванню кількох національно свідомих поколінь українців.

Встановлення радянської влади на українських землях супроводжувалось утвердженням марксистсько-ленінської ідеології, що позначилося на утворенні нової генерації української радянської інтелігенції. Однак означений процес проходив нерівномірно. Так, 20-ті роки ХХ століття в літературі отримали назву «українського відродження», адже було проголошено курс на «коренізацію» (1923 р.), що передбачав розширення доступу громадян до навчальних і просвітницьких закладів, ліквідацію неграмотності населення, запровадження рідної мови в освіті, науці й культурі, в органах державної влади, підготовку національних педагогічних кадрів. Аналіз джерел засвідчує, що особливо ефективно проведення «українізації» позначилося на розвитку освіти: якщо до 1917 року в Україні не існувало національних шкіл, то в 1929 році 98% українських дітей і 69% студентів навчалися рідною мовою, 75% підручників були україномовними [3; 4].

Тобто це був період національного піднесення і відкриття нових можливостей для розвитку вітчизняної культури, що мало істотний вплив на становлення світосприйняття інтелігенції, сприяло формуванню чіткої громадянської позиції окремих її представників. Водночас, попри гучно задекларований українознавчий вектор в освіті й науці, уже з перших років існування радянська влада почала докорінну реструктуризацію системи освіти. Реформування галузі призвело насамперед до закриття класичних університетів. При цьому, скажімо, Харківський інститут народної освіти імені О. Потебні, створений на основі розформованого Харківського університету, був визначним осередком розвитку педагогічної теорії та практики в Україні, концентруючи значні наукові ресурси, зокрема у сфері українознавчих досліджень. Від початку свого заснування (1921 р.) заклад об'єднував цілу плеяду талановитих викладачів, представників кафедр мовознавства, історії української культури, літературознавства (Д. Багалій, О. Білецький, Л. Булаховський, М. Волобуєв, М. Йогансен, Н. Мірза-Авак'янц, М. Плевако, О. Синявський, М. Сулима, А. Шамрай, В. Щепотьєв та ін.), які, здійснивши вагомий внесок у розвиток різних напрямів українознавства, плекали у студентів високу мовленнєву

культуру, формували почуття обов'язку щодо розвитку рідної мови, виховували духовну шляхетність, посилювали мотивацію до збереження мистецьких цінностей та національної самобутності [8, с. 31–33].

Попри жорсткі суспільно-політичні та соціально-економічні реалії на всій території України продовжували діяти літературно-мистецькі осередки творчої національно свідомої молоді. Один з таких існував у нашому регіоні на базі Охтирського педагогічного училища, до складу якого входили Б. Антоненко-Давидович, І. Багрянний, І. Вирган, М. Довгополюк, Ю. Самборс та інші [9]. Більшість майстрів українського слова були репресовані після того, як політику «українізації», що сприяла національно-культурному відродженню українського народу, було згорнуто.

На формуванні світогляду багатьох представників української молоді позначилися й соціально-економічні процеси, що відбувалися в країні. Зокрема політика голодомору 1932–1933 років призвела до занепаду традиційного села – колиски української духовності зі своїми багатовіковими виховними звичаями і традиціями, народними ремеслами і педагогікою.

Часи «хрущовської відлиги» визначили дещо іншу суспільно-політичну ситуацію, вагомою частиною якої стала реабілітація репресованих представників інтелігенції. Зауважимо, що саме в цей час у доробку вітчизняних науковців з'явилися перші ґрунтовні розвідки, присвячені проблемам виховання підростаючого покоління на народно-педагогічних джерелах. Водночас у суспільстві поступово почав відроджуватись інтерес до рідної культури, з'явилася плеяда нових яскравих україномовних письменників (М. Вінграновський, О. Гончар, І. Дзюба, О. Довженко, І. Драч, Л. Костенко, Ю. Мушкетик, Д. Павличко, В. Симоненко, В. Стус, М. Стельмах, В. Шевчук та ін.). Варто зазначити, що така політика радянського керівництва отримала широку підтримку вітчизняної інтелігенції.

Саме в цей час почали зароджуватись новаторські концепції та ідеї, форми та методи, серед авторів яких вирізняється постать педагога-гуманіста В. Сухомлинського, котрий створив оригінальну педагогічну систему, базовану

на визнанні дитини найвищою цінністю педагогічного процесу і суспільства в цілому. На засадах гуманізму, національних виховних традицій, толерантності та милосердя ґрунтувалися концепції виховання й інших відомих педагогів другої половини ХХ століття (О. Захаренка, І. Ткаченка та ін.).

У цей же час дослідники, зокрема Ю. Ступак, наполегливо і послідовно з'ясовували національну природу та своєрідність того чи іншого явища, загострюючи увагу на українській проблематиці в літературі, мистецтві, педагогіці, що давало змогу впливати на розвиток духовного світу молодого покоління, формування його національної ідентичності [8, с. 50].

В умовах радянського режиму новий виток лібералізації суспільного життя, а відтак поглиблення так званих «національних» питань, припав на другу половину 80-х років ХХ століття. Дослідник П. Мироненко узагальнив причини зародження «національних рухів», які виникли в СРСР у цей час: економічні, історично-етичні, правові, національно-культурні, демографічні та екологічні [5, с. 92]. Прикметно, що в умовах сучасної України вони не втратили актуальності, незважаючи на утвердження власної державності.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що в умовах бездержавності вагомими чинниками формування національної ідентичності виступали суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні та особистісні. Представники вітчизняної інтелігенції, виховані на народних традиціях, студіюючись у кращих, свідомих свого коріння викладачів, прагнули до постійного особистісного і професійного самовдосконалення. Часто вони самі ставали провідниками та активними пропагандистами української національної ідеї, сприяючи розвитку своїх вихованців, долучаючи їх до мови та культури свого народу, що сприяло тяглоті процесу формування української національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.

2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
3. Куц О. Українізація як каталізатор духовного життя українського суспільства 20–30-х років / О. Куц // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. – 2006. – Вип. 32. – С. 224–232.
4. Мазуренок М. В. Впровадження «українізації» у систему вищої освіти УСРР в 1920-х рр. / М. В. Мазуренок // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 14. – С. 289–293.
5. Мироненко П. В. Конфліктологічний вимір становлення ідентичності української нації / П. В. Мироненко // Суспільно-політичні процеси. – 2016. – Вип. 4. – С. 80–95.
6. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – С. 14–30.
7. Потапчук Т. Становлення національної ідентичності / Т. Потапчук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2011. – Ч. 2. – С. 281–287.
8. Похілько О. В. Педагогічна діяльність та творча спадщина Юрія Петровича Ступака (1911–1979) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Похілько. – Суми, 2017. – 286 с.
9. Самброс Ю. Щаблі: мій шлях до комунізму / Ю. Самброс. – [б. м.]: Видавництво «Сучасність», 1988. – 417 с.
10. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.
11. Татаренко Т. М. Регіональна ідентичність у політичному просторі України / Т. М. Татаренко // Гілея: науковий вісник. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – 2010. – Вип. 30. – С. 448–456.

Наталя Ворона,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ПОЧУТТЯ ГУМОРУ ЯК МЕНТАЛЬНА РИСА І СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ

Питання про почуття гумору, тобто здатність бачити комічне у певних життєвих протиріччях і розбіжностях, вплив сміху на окрему людину і суспільство в цілому насправді дуже серйозне і багатогранне. **Метою** нашої роботи є – дослідити деякі важливі аспекти цієї теми, привернути до неї увагу колег і всіх, хто поділяє інтерес до зазначеної проблематики. Важливим **завданням** нашої розвідки вважаємо спробу довести, що розвинене почуття гумору як одна зі складових національного характеру українців завжди ставало у нагоді, допомагало вижити українській нації. Останнім часом Україна

переживає дуже складний період через цілу низку причин: війна на Сході, внутрішня економічна криза, що збігається в часі зі світовою кризою і пандемією. В умовах підвищеної тривожності людина втрачає здатність опиратися, легко впадає в паніку, не може адекватно оцінювати ризики і приймати зважені рішення, тому звернутися саме зараз до сміхової культури українців, на наше переконання, особливо актуально, а деякі аспекти цієї теми не втрачають своєї актуальності ніколи.

Людина перебуває у соціумі, постійно спілкується з іншими людьми і соціальними групами, і якщо вона не має почуття гумору, то зазвичай стає незручною у спілкуванні, викликає напруження і нерозуміння в колективі і страждає від цього сама. І навпаки – почуття гумору, вміння вдало жартувати, допомагає здобути прихильність інших людей, легше і без серйозних втрат вийти з конфліктної ситуації, тому закономірним є те, що до цієї теми найбільше звертаються психологи. Прикладом може слугувати цікаве дослідження О. Василевської й Л. Дворніченко «Особливості використання гумору у консультативній взаємодії» про гумор як значущий психологічний феномен. Про гумор як ефективний психолого-педагогічний засіб як в теоретичному, так і в практичному плані йдеться зокрема у розвідці Н. В. Дудник «Гумор як психолого-педагогічна проблема».

Є всі підстави розглядати гумор і сміх також в медичному аспекті: спеціальна медична наука «гелотологія» досліджує позитивний вплив сміху на фізіологічне і психічне здоров'я людини, зокрема на серцево-судинну, дихальну, нервову системи. Сміх прискорює і полегшує реабілітацію після тяжких захворювань, суттєво зміцнює імунітет, що має особливе значення під час епідемії [2]. Гумор – явище національне, тому українці не завжди сприймають «тонкий англійський» чи американський «гумор дії». Марта Кароль у своєму дослідженні «Особливості сміхової культури українського «низового» бароко...» наголошує, що «сміх в інтермедіях має ментальну природу». Погоджуючись із цим твердженням, можемо додати, що не лише в інтермедіях чи інших як авторських, так і народних творах, але й будь-який гумор є

відображенням національного характеру, тому без висвітлення природи українського гумору загальнонаціональній образ українця буде неповним. Марта Кароль небезпідставно вважає, що «характерний український сміховий світ є однією з найважливіших рис національного характеру. Невипадково для українців синонімом доброго настрою і взагалі нормального, адекватного стану є вираз «бути в гуморі» [1].

Особливості української сміхової культури формувалися під впливом складних і драматичних соціально-історичних умов, в яких зароджувалася і розвивалася українська нація. Ця культура увібрала в себе дух кожної епохи, зафіксувала український погляд на важливі історичні події, на роль у цих подіях відомих суспільно-політичних діячів тощо, але з цього погляду вона мало досліджена. Крім того, що український гумор є віддзеркаленням усіх проявів нашого життя, він ще й потужна зброя у суспільно-політичній боротьбі, і засіб виживання у складних умовах, але разом з тим може виступати засобом пропаганди і маніпуляції.

З небагатьох статей із цієї теми найбільш показовою нам видається робота Світлани Шевцової «Сміх крізь сльози, або Як гумор допомагав українцям жити», в ній авторка розглядає найбільш значущі для українського народу періоди історії крізь призму гумору. Важко не погодитись з С. Шевцовою, що гумор може мати різну якість, бути «геніальним і бездарним», може «вбивати і може рятувати», навіть тоді, коли начебто немає підстав сміятися, «сміх, гумор усіх спектрів – від брутального анекдоту до тонкої усмішки був і залишається одним із тих дієвих психологічних запобіжників, що дозволяє нам залишатися людьми». «Упродовж століть пісня і сміх були для українців тією силою і стихією, що наснажувала, підтримувала й об'єднувала» [3].

Коли говоримо про геніїв українського гумору, в пам'яті зринає багато достойників, насамперед письменників і поетів: І. Котляревський, І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, Остап Вишня, М. Хвильовий, П. Глазовий і багато інших. Гумористична класика невмируща, недарма ми безліч разів передивляємося фільм «За двома зайцями», знятий за п'єсою М. Старицького

1883 року, а новий український серіал «Спіймати Кайдаша», що являє собою осучаснений варіант «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуя-Левицького, б'є рекорди переглядів на телебаченні і в Інтернеті. Український гумор дуже демократичний, практично не існує заборонених для жартів тем: українці жартують і про війну, і про владу, і про служителів церкви, і про хвороби, навіть питання життя і смерті може бути предметом гумору. В суспільстві вважається аморальним глузувати з національності людини, її віри, фізичних вад тощо, але це не значить, що не існує українських жартів на ці теми. Сучасний комедійний фільм «Наші котики» В. Тихого, що вийшов у прокат у січні 2020 року, і заслужив прихильність великої кількості глядачів, дотепно і з гумором розповідає про пригоди українських бійців під час Російсько-української війни на Сході України. Українці жартують навіть на тему пандемії коронавірусу і запровадженого у зв'язку з цим карантину, про що свідчать гумористичні відео, жартівливі вірші, незліченні меми, анекдоти... Наприклад, ось такий короткий анекдот: друг із Китаю порадив, що краще не брати коронавірус Covid-19, оскільки у вересні має вийти нова версія – Covid-20. Або інший приклад: лікар запитує колегу, від чого помер хворий, той відповідає, що від грипу. Реакція першого лікаря: «А, ну грип – це не страшно». Позитивний настрій від цього гумору, безумовно, допомагає зберегти душевний спокій, покращити імунітет, фізичне здоров'я в цілому, хоча це не привід легковажити такою надсерйозною проблемою. Не меншою проблемою для України є стосунки з сусідньою РФ, зокрема з її політичним керівництвом, а разом з цим і невичерпною темою українських жартів: Путін звертається до ворожки із запитанням про дату своєї смерті, а ворожка відповідає, що він помре на дуже велике українське свято. «А коли саме в Україні таке свято?», – уточнює він. «В будь-який день, коли ти помреш, в Україні буде велике свято», – відповідає ворожка. Це означає, що не варто забувати про ще один аспект гумору: сміх як потужну зброю, зокрема і у гібридній війні з РФ, але українці мають і інший фронт боротьби з ворогами – внутрішній. І тут на допомогу знову приходять гумор. М. Гоголь говорив, що сміху боїться навіть той, хто вже нічого не боїться. В Україні від нищівного сміху не убезпечений

ніхто, включно з президентами та іншими високопосадовцями, особливо під час виборів чи інших знакових подій в державі, коли прийняті рішення і зроблені кроки не сприймаються багатьма виборцями. Серед президентів України «честі» стати героями народних жартів найбільше удостоїлися Л. Кучма і В. Янукович. Під час президентської кампанії 2004 р. відбувся справжній вибух українського сміху, поряд із народною творчістю поширилися і чудові авторські жарти, особливої уваги варті, на нашу думку, гумористичні проекти «Веселі яйця» і «Операція проФФесор» Дмитра Чекалкіна. Отже, гумор відіграє не останню роль у політичній боротьбі, вдалою сміховою атакою можна як підвищити популярність політика, так і знищити його рейтинги. Про українську політичну сатиру періоду президенства Л. Кучми, В. Ющенка і В. Януковича йдеться зокрема у статті «Гумор в українській культурі» на сайті «Культура» за 2010 р.

Усвідомивши силу гумору і його велике значення в культурі і національному характері українців, український олігархат теж почав активно застосовувати зброю сміху для дискредитації опонентів, для пропаганди вигідної йому ідеології, часто всупереч інтересам держави. Для прикладу можна згадати, що політична кар'єра В. Ющенка роками знищувалася в тому числі за допомогою гумору не найвищого штибу. Жоден політик не ідеальний, припускається помилок, але глузували з Ющенка передовсім не за політичні прорахунки, а за його любов до української старовини і захоплення бджолярством. Гумор допоміг стати до керма держави й теперішній владі, і хоча про смаки не сперечаються, і для кожного існує свій культурний рівень, неприйнятним, з нашої точки зору, є виставляти на глум святі для справжнього українця речі: віру, боротьбу за волю як на Майдані, так і під час війни, неприпустимим є сміятися з українських символів, з Голодомору і т. п.

Політична сатира має працювати на державу, сприяти викоріненню вад на шляху її розвитку, а не знищувати її зсередини. Таким чином, громадянам України варто чітко усвідомлювати, що сміх – це дуже потужна зброя, яка буде корисною лише у чистих і вправних руках, і як будь-яка зброя, гумор може і врятувати, а може і вбити. На всіх етапах історичного розвитку України влада,

що переважно була неукраїнською, відчувала цю небезпеку, тому були часи, коли за політичні жарти ув'язнювали, навіть розстрілювали, але змусити людей замовчати не вдавалося нікому. Світлана Шевцова наводить приклади політичного гумору тих страшних часів. «1937. Ніч. Дзвінок у двері. Чоловік іде відчиняти. Повертається і каже дружині: – Не бійся, люба, це лише бандити» [3].

Український гумор часів СРСР – це окрема дуже цікава тема, що має перспективу дослідження, подальшого вивчення потребують і інші аспекти зазначеної нами проблематики, зокрема і ментальні особливості невичерпно багатого українського гумору, і його визначальну роль в боротьбі нашого народу на всіх його численних фронтах.

Список використаних джерел:

1. Кароль М. Особливості сміхової культури українського «низового» бароко... [Електронний ресурс] / М. Кароль. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2016_6_12. www.glierinstitute.org › ukr
2. Про сміх – без жартів: особливості українського гумору. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radiosvoboda.org
3. Шевцова С. Смій кризь сльози, або Як гумор допомагав українцям жити [Електронний ресурс] / С. Шевцова – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2016_6_12. www.glierinstitute.org › ukr

Аріна Марченко,

студентка Сумського державного університету

Ольга Бойко,

доктор філос. наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ВЕСІЛЬНИЙ КЛАСТЕР ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Актуальність. Культурна спадщина Сумського регіону у вигляді етнічних традицій і обрядів свідчить про наявний потенціал для розвитку весільної індустрії. Весілля – дія сакральна, особиста, що оповита легендами та

загадками. Тому підприємці, розуміючи це, продають тисячами різноманітні обереги, сувеніри та іншу продукцію до свят.

Різноманіття існуючих видів свят взагалі, і зокрема весільних, відкриває безмежні можливості для проведення весільного торжества. Все більш стають затребуваними нестандартні, неповторні сценарії весільних свят. Перерахувати всі можливі сценарії практично неможливо, це визначає безмежна фантазія та бюджет молодят та їх родичів.

Та, нажаль, весільний бізнес Сумщини недостатньо представлений не лише в Україні, а й у самому регіоні. Тому існує потреба створення кластеру, що допоможе виробникам весільних товарів і послуг об'єднатися заради єдиної мети – забезпечення можливості зростання як особистого бізнесу, так і зростання економіки регіону. Цьому, як раз, і повинно сприяти створення весільного кластеру. Кластеризація дозволить подолати спільні для всіх суб'єктів галузі проблеми, не порушуючи можливості ведення бізнесу незалежно.

Дослідження проблем кластеризації було висвітлено у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Проблеми започаткування та існування кластерів розглядалися у працях Н. Алишевої, М. Войнаренка, Ю.Гайворонської, Ю. Ковальнової, С. Кропельницької, Н. Мікули, С. Ніколаєнко, А. Петруняк, М.Портера, С. Соколенка та ін. Проводились часткові дослідження щодо можливості реформування весільної індустрії у напрямку кластеризації соціологами. Однак, питанню створення весільного кластеру, тим паче у місті Суми, увага не приділялася.

Отже, метою розвідки є аналіз поняття «весільний кластер» та можливості його створення в м. Суми.

Основні результати дослідження. Весільний бізнес в цілому представлений не лише чисельними виробниками весільних суконь та костюмів, а й широким спектром весільних послуг: від ресторанів та ведучих до розважальних шоу та весільного транспорту. Розуміючи весільний бізнес як частину економіки, доцільно змінювати розуміння такого бізнесу та формувати нові підходи до його формування та реалізації. Отже, на сьогодні саме

кластеризація економіки стає ефективним механізмом підвищення конкурентоспроможності галузі.

Кластер – це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої області. До певного кластеру входять органи влади та інші установи такі, як університети, центри стандартизації та торговельні асоціації, що забезпечують утворення, спеціалізоване перенавчання, надання інформації, дослідження та технічну підтримку [Портер].

Передумовами до створення будь-якого кластеру є сукупність певних характеристик, які сприяють його організації на певній території. До них відносять: близькість до ринків; наявність спеціалізованої робочої сили; наявність постачальників капіталу й устаткування; наявність специфічних природних ресурсів; наявність підприємств, орієнтованих на підвищення ефективності за рахунок збільшення масштабів виробництва; наявність ефективної інфраструктури, існуюча підприємницька інфраструктура; спільна науково-дослідна, частково управлінська основа [7, с. 16].

Розуміючи кластер як «територіально-галузеве партнерство підприємств і організацій, засноване на інноваційній програмі впровадження передових виробничих, інжинірингових і управлінських технологій з метою підвищення конкурентоспроможності учасників кластерів» [4, с. 192], то створення весільного кластеру дасть можливість підвищити рівень регіонального розвитку, стимулювати інноваційну та інвестиційну діяльність.

Аналізуючи можливість створення весільного кластеру в м. Суми, можемо зазначити, що такі передумови існують, і саме завдяки створенню такого кластеру будуть певні зміни в економіці регіону. А саме, інфраструктура міста, яка на сьогодні є не показовою та, за період часу, який є необхідним для налагодження діяльності весільного кластеру, може змінитися.

У Сумах функціонують освітні та науково-дослідні заклади, наприклад Сумський державний університет, де здійснюють професійну підготовку менеджерів соціокультурної діяльності, потенціал яких є достатнім для заснування та успішної діяльності весільного кластеру.

Весільний бізнес Сум представлений великою кількістю професіоналів: від майстрів з пошиття одягу до високопрофесійних ведучих, фотографів, розпорядників, рестораторів, декораторів тощо. До того ж, в наявності достатня кількість різноманітних курсів, вищих професійних училищ, коледжів тощо, які готують фахівців цих напрямків.

До того ж, сама специфіка весільного кластеру не вимагає залучення особливих природних ресурсів до процесу виробництва весільних товарів та послуг. А географічне розташування Сум та регіону в цілому, природні та нематеріальні ресурси (чудові краєвиди, річки, історико-архітектурні пам'ятки, нематеріальна спадщина) сприяє розвитку весільного туризму. Як приклад, використання етно-, фольк- можливостей Горюньської культури в селі Нова Слобода Путивльського району Сумської області в організації весілля.

Отже, для утворення весільного кластеру в Сумах існують практично всі необхідні передумови. Це, по-перше, дасть можливість вийти на новий рівень розвитку економіки регіону. По-друге, місто Суми буде більш пізнаваним.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєнко С. М. Кластеризація економіки як ефективний механізм підвищення конкурентоспроможності галузі / С. М. Ніколаєнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 8. – С. 191–193.
2. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
3. Ткачук І., Кропельницька С., Петруняк А. Організація виробництва за кластерною моделлю: Навчальний посібник / І. Ткачук, С. Кропельницька, А. Петруняк. – Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 280 с.

Ольга Падалка,

студентка Сумського державного університету

ТРАНСКОРДОННІ КУЛЬТУРНІ ПРОЕКТИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ПРИВАБЛИВІСТЬ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Протягом усього періоду незалежності Україна бере активну участь у процесах європейської інтеграції, зокрема, через механізми транскордонного співробітництва. Із виникненням на теренах Європи нової геополітичної реальності, що зумовлена розширенням Європейського Союзу (далі – ЄС) роль транскордонного співробітництва неухильно зростає. Таке співробітництво охоплює культурну, економічну, соціальну складові [4, с. 6].

Після так званого «великого розширення» Європейського Союзу 2004-2007 рр., Україна отримала кордони з державами-членами ЄС. Таким чином, для України з'явилися нові можливості для реалізації транскордонного співробітництва, зокрема, з Республікою Польща (далі – Польща). Польща не тільки має найдовшу протяжність кордону з Україною, але в сучасних умовах є її найважливішим стратегічним партнером у міжнародному культурному співробітництві. Ефективним шляхом розв'язання спільних українсько-польських міжкультурних проблем, а також подальшого розвитку в усіх сферах суспільного життя є розроблення та реалізація багатосторонніх транскордонних проектів. Завдяки таким проектам сусідні держави здатні вирішувати політичні, економічні та культурні завдання в умовах нових реалій [4, с. 7].

Водночас, при всій переконливій наочності транскордонна проектна діяльність у межах міжнародного співробітництва розвивається повільними темпами та стикається з низкою перешкод. Вважаємо, що державам необхідно розширювати перспективи культурної проектної діяльності, щорічно вдосконалювати таку діяльність, оскільки за нею перспектива формування

міжнародного іміджу держави, подолання упередженості та конфліктності між сусідніми народами.

Метою даної статті є виявлення значимих аспектів подальшого розвитку транскордонного культурного співробітництва між Україною та Республікою Польща засобами проектної діяльності.

Завдання дослідження логічно випливають із зазначеної мети та передбачають наступне:

- встановити значення культурних транскордонних проектів у міжнародному співробітництві України з Польщею;
- з'ясувати суть проблем, що стримують проектну діяльність у транскордонному співробітництві;
- виявити привабливість культурних проектів транскордонного співробітництва для молоді.

Одним із завдань реалізації державної регіональної політики є розвиток транскордонного співробітництва, про що зазначено в постанові Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки». Співробітництво здійснюється як на міждержавному рівні, так само й на рівні територіальних громад, їх представницьких органів, органів виконавчої влади на місцях. Спрямоване таке співробітництво на розвиток нових можливостей прикордонних територій [3].

Розвиток транскордонного культурного діалогу підтримують держави, що є членами Європейського Союзу. Одна з програм транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» діє в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства. Програма об'єднує спільні проекти українців і поляків, спрямовані на захист і збереження культурної спадщини, природних ресурсів прикордонних територій, зміцнення відносин добросусідства [2].

У міжнародному співробітництві прийнятними є культурні проекти, спрямовані на реалізацію соціокультурних цілей та вирішення спільних проблем.

Успішність проектів є показником зміни зовнішнього середовища, а сам проект – одним зі способів вплинути на середовище шляхом формування спільних культурних цінностей.

Кожен реалізований проект програми «Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» спрямований на захист культурної та природної спадщини прикордонних територій, вдосконалення інфраструктури та функціонування пунктів перетину кордону, а також розвиток служб охорони здоров'я та громадської безпеки.

Впровадження культури системних цінностей у транскордонному співробітництві залежить від результативності проектних робіт, що розкривають внутрішні особливості та потреби осіб, їх пріоритети [1, с. 323]. Культурна проектна діяльність в українсько-польському співробітництві охоплює налагодження партнерства у сфері культури та мистецтва задля збереження культурної спадщини, формування суспільних і культурних цінностей, збереження добросусідських відносин, розвиток країн в економічній та науковій сферах.

Проект є показником зміни зовнішнього середовища та одним із способів вплинути на це середовище за допомогою культурних цінностей.

Визначимо низку проблем, що здатні негативно вплинути на реалізацію культурних транскордонних проектів між Україною та Польщею: недостатнє залучення громадського сектора до участі в реалізації проектів, проблема прозорості, проблема низької підтримки та ініціювання дослідницьких програм у сфері культури на національному та регіональному рівнях, недостатнє фінансування проектів, проблема розширення відносин з іншими віддаленими регіонами, недостатність розроблення програм розвитку транскордонного співробітництва та ін.

Вирішення цих проблем сприятиме перспективності розвитку регіонів, поглибленню їх подальшої співпраці. Необхідно докладати спільні зусилля до розвитку транскордонного співробітництва як невід'ємного елементу стратегічного планування. Необхідним є залучення місцевих стейкхолдерів. Так, органи державної влади в процесі підготовки транскордонної програми мають

враховувати пропозиції від місцевого самоврядування. Інститути громадянського суспільства, бізнесові структури, засоби масової інформації так само мають бути залученими до такого планування.

Вбачаємо такі перспективи успішного забезпечення та розвитку культурних транскордонних проєктів:

- підвищення конкурентоспроможності проєктів та ефективності проєктної діяльності, що уможлиблюється шляхом універсальної та креативної пропозиції. Це посилить результат та забезпечить позитивний імідж міжнародних зв'язків;
- активізація та покращення потенціалу культурних об'єктів. Це стимулює економічний розвиток, формує необхідний соціальний капітал, сприяє покращенню державних територій;
- розвиток наукової та освітньої діяльності, проведення конференцій у рамках програми;
- створення нових робочих місць у віддалених районах, пов'язаних з постіндустріальними зонами;
- формування міжкультурного діалогу, довіри та системних зв'язків.

Перспективними для формування системних цінностей є культурні транскордонні проєкти, що реалізуються між Україною та Польщею шляхом молодіжних обмінів. Популярності за останні п'ять років набули проєкти, підтримані Польсько-українською радою молодіжного обміну, оскільки вони орієнтовані на взаємне культурне збагачення та навчання молоді.

Вдалим прикладом проєкту молодіжного обміну є реалізований у липні 2019 року за організаційної та фінансової підтримки WBM Polska проєкт «Звуки малих вітчизн». Головна мета проєкту – обмін традиціями, презентація культурної спадщини, спілкування з представниками іншої культури та участь в інтеграційному вечорі, що проходив на центральній сцені польського містечка Поронін за участю української та польської молоді.

Підводячи підсумок, зазначимо, що українсько-польське співробітництво в галузі культури є невід'ємною частиною міждержавних відносин. Культурні транскордонні проєкти між Україною та Республікою Польща – це один із

значимих факторів розвитку партнерства. Проектна діяльність у сфері культури сприяє вирішенню проблемних питань по обидва боки кордону, збереженню добросусідських відносин у прикордонних регіонах. Перспективи проектної діяльності вбачаємо в ширшому залученні молоді до таких проектів, оскільки це закладає міцний фундамент для формування системних цінностей, що руйнують стереотипи та упередженість.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо зі з'ясуванням факторів застосування весільної обрядовості в транскордонних проектах молодіжних обмінів.

Список використаних джерел:

1. Дацко О. І. Економічний потенціал транскордонного співробітництва у сфері культури західних євро регіонів України / О. І. Дацко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі. – 2013. Вип. 4 (102). – С. 323–338.

2. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014–2020. – Режим доступу: <https://www.pbu2020.eu/ua> (дата звернення: 29.03.2020).

3. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554 // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF> (дата звернення: 29.03.2020).

4. Стрільчук В. В. Україна – Польща: транскордонне співробітництво у культурній сфері (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. Луцьк, 2015. – 236 с.

Науковий керівник: В. В. Опанасюк, кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Тетяна Храбан,

канд. філол. наук

завідуюча кафедрою іноземних мов

Військового інституту телекомунікацій і інформатизації

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ ІНТЕРНАФТІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕКТОРУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Концентрованим виразом змісту філософсько-релігійних поглядів українців є віртуальний дискурс. Необхідність розуміння сутності особистості у контексті її філософсько-релігійної рефлексії у плануванні системних суспільних трансформацій та вирішенні нагальних проблем сучасності, зокрема, формування ідеології глобальних реформ українського суспільства, визначає **актуальність** даного дослідження. Необхідно підкреслити, що у науковій літературі з різних позицій – релігієзнавчої, філософської, історичної, педагогічної, богословської – активно досліджується природа філософсько-релігійних поглядів: Н. Савелюк [4] (розкрито загальну специфіку релігійного дискурсу як об'єкта психолінгвістичного дослідження); В. Стеценко [5] (розглянуто релігійно-філософський дискурс як самобутній національний прояв, зумовлений характерними рисами української світоглядно-філософської ментальності) тощо. **Метою** цього дослідження є дослідження психолінгвістичного аспекту філософсько-релігійного дискурсу українського сектору соціальних мереж. Оскільки, транспарадигмальність, що притаманна сучасній лінгвістиці, зумовила виникнення такої «постнекласичної» науки як психолінгвістика, для якої характерно діалектичне об'єднання концепцій, підходів і методів класичних монодисциплінарних наук, основним **методом** дослідження було обрано дискурс-аналіз.

Специфічною особливістю філософського дискурсу інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж є включення в нього релігійного досвіду як сукупності переживань, що оцінені й сприйняті суб'єктом з релігійної точки зору, що мають значення для формування, зміцнення, розвитку релігійного світогляду особистості. Релігійний досвід завжди пов'язаний зі світоглядом особистості і спрямований на те, що становить основу і мету людського існування. Варто додати, що в Україні на початку ХХ ст. під впливом європейського екзистенціалізму сформувався напрям – філософія так званої « нової релігійної свідомості », тому, незважаючи на те, що в науковій літературі часто виділяють філософський і релігійний дискурси в окремі типи, вважаємо виправданим для дослідження інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж використовувати поняття філософсько-релігійний дискурс, під яким ми розуміємо сукупність соціальних за формою й філософсько-релігійних за змістом мовленнєвих дій.

Специфіка філософсько-релігійного дискурсу інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж виявляється в акцентуванні екзистенціальних мотивів, що розкриваються в маніфестації таких екзистенційних ідей, « які імпліцитно закладені в її глибинні пласти завдяки притаманним національному характерові та ментальності українців інтровертивності, індивідуалізму та зумовленій ними настанові персоналізму » [5, с. 69]. В даний час, коли в інтернет-просторі активно розгортаються процеси культурної диференціації, пошуку і захисту власної ідентичності, екзистенціали виступають як « фундаментальні способи людського існування, ціннісні вузли, квінтесенції смислів, цілей, прагнень людей; світоглядні конструкції, які апіорно задають параметри людського існування в світі, а також категорії буття індивідів » [3, с. 29]. Велике значення набуває проблема сенсу життя, тобто те « морально-світоглядне уявлення людини, за яким вона зіставляє себе і свої вчинки з найвищими цінностями » [2, с. 80]. Уявлення про сенс життя в філософсько-релігійному дискурсі інтернет-комунікації представлено на двох рівнях: світоглядному і соціальному. На світоглядному рівні найбільш повно

знайшла своє відображення традиційна цінність українського суспільства, яка сформувалася історично під час боротьби за свою землю, за самостійність і незалежність – свобода. На соціальному рівні здійснюється конкретизація уявлень про сенс життя стосовно життєвих орієнтацій. Залежно від основних концепцій сенсу життя, репрезентативну вибірку можна поділити на кілька груп: соціально-демографічна концепція, яка відображає мету життя, пов'язану з народженням і вихованням дітей, онуків; концепція Хюгге (дат. *Hugge*); естетична концепція, яку можна порівняти з японським естетичним світоглядом вабі і сабі (яп. *侘寂*); концепції успіху; філософські ідеї християнського вчення, що орієнтовані на пошук самого себе шляхом випробувань; філософія прагматизму або ділової людини, що притаманна американській культурі; концепції, яка відображає релігійні погляди на сенс життя, що спрямоване на служінню Богу в тій або іншій формі.

Наступною за значенням для користувачів українського сектору соціальних мереж виступає екзистенціальна проблема любові. Для користувачів українського сектору соціальних мереж любов виступає в якості системоутворюючої властивості особистості, яка залучає всі аспекти його існування: активна позиція по відношенню до іншого, а саме – жертвність, турбота, повага, віра; ціннісний принцип, сенсоутворювальний базис процесу самореалізації людини в світі, установка на єднання і доброзичливість; прийняття іншої людини в його неповторності і унікальності, пізнання його глибинної сутності; спрямованість на життєствердження; спосіб самовизначення, самопізнання.

На останньому місці за значенням стоять екзистенціальні проблеми часу, даності життя і смерті. Специфікою маніфестації екзистенціальної проблеми часу в українському секторі соціальних мереж є його розуміння лише у форматі «зараз», минуле існує тільки у формі «я є», тобто в сучасності. Уявлення про час, як культурне уявлення, найтіснішим чином пов'язане із психологічними переживаннями людини і, зокрема, тривогою, спричиненою розумінням смертності людини [1, с. 94]. Усвідомлення людиною власної смертності

породжує форми психологічного захисту, за посередництва яких долається тривога смерті. Так, інтернафти створюють наративи «персональної винятковості», яка є невразливою для смерті, а також перебування під захистом «персонального спасителя». Тривога неминучої скінченності життя може бути потужним чинником самоактуалізації.

Таким чином, в українському секторі соціальних мереж сформувався напрям філософствування, який можна визначити як філософія життя. Її сутність характеризується відсутністю абстрактних, відірваних від життя міркувань і ґрунтується на життєвому досвіді інтернафтів, що зумовлює сильніший зв'язок із національними моментами. В інтернет-комунікації філософсько-релігійного дискурсу охоплює різноманітність стилів філософського мислення, парадигмальних та концептуальних підходів, але здебільшого спрямований на вирішення проблем, які пов'язані з антропологічними вимірами філософування: людина як унікальна істота, місце людини у світі та її роль в процесах буття, свобода та відповідальність, час як характеристика людського буття. Специфіка філософсько-релігійного дискурсу інтернет-комунікації українського сектору соціальних мереж виявляється в пріоритеті акцентування екзистенціальних мотивів, що розкривається в маніфестації екзистенціальних проблем сенсу життя; любові; часу, даності життя і смерті.

Список використаних джерел:

1. Бушанський В. В. Екзистенціальний підхід до концептуалізації часу / В. В. Бушанський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2017. – Вип. 5-6. – С. 93–124.
2. Кучера Т. Сенс життя як етична проблема / Т. Кучера // Університетська кафедра. – 2012. – № 1. – С. 79–91.
3. Омарбекова С. В. Любовь как экзистенциал человеческого бытия. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2012. – 130 с.
4. Савелюк Н. Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект) / Н. Савелюк // Східноєвропейський журнал психолінгвістики. – 2015. – Том 2. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua>.
5. Стеценко В. І., Галуйко Р. М. «Людиномірність» української традиції філософії релігії / В. І. Стеценко, Р. М. Галуйко // Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія. – 2013. – № 2. – С. 67–72.

Валерія Кострюкова,

студентка Сумського державного університету

Світлана Баранова,

канд. філол. наук

доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЗАСОБИ АРГУМЕНТАЦІЇ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ДИСКУРСІ

Найважливіший аспект у законодавчому дискурсі – процес аргументації, якої досягають тактикою переконання: адресант використовує такі засоби її реалізації, як вербальні, невербальні, графічні, мовленнєві конструкції. Такі засоби використовуються для максимально переконливого ефекту на адресата.

Актуальність теми зумовлена тим, що дослідження даного матеріалу важливе для вдалого мовного забезпечення судових процесів, а також для правильного тлумачення норм юридичного права та удосконалення юридичної термінології. До того ж, воно виконане в рамках антропоцентричної парадигми, що дає можливість поглибити знання про юридичні тексти різних типів та змісту, про їхні комунікативно-прагматичні та лінгвокогнітивні характеристики.

Мета розвідки – аналіз мовних засобів, що функціонують у законодавчому дискурсі, її **завдання** полягають у розкритті поняття законодавчого дискурсу та дослідженні мовних одиниць і структурно-композиційних засобів, що вживаються в законодавчому дискурсі, забезпечуючи аргументацію.

Розгляд законодавчого дискурсу з точки зору антропоцентризму свідчить про те, що він зумовлений комунікативними факторами, які надають йому певної тональності, точності, стислості, логічної послідовності та узагальненості викладу. Законодавчий дискурс є підтипом юридичного дискурсу.

Аргументація в законодавчому дискурсі базується на так званих кліше, які створюють концептуальну картину всієї промови. Підбір мовних засобів, їх

розташування згідно зі структурою промови, застосування при цьому відповідної кореляції шрифтів та розмірів – все це впливає на досягнення ефективної аргументації.

Законодавчі положення мають певну структуру побудови речень – *головне речення + кваліфікатори*. Кваліфікаторами називають підрядні речення всіх типів, дієприслівникові та дієприкметникові звороти, вставні конструкції, прикладки, структури обставинного та означального характеру [2, с. 11–13], використання даних сполучень надає тексту документа певної тональності та офіційного характеру. Також важливим фактом є розташування даних кваліфікаторів. Логічно, що законодавча документація містить у собі кваліфікатори біля тих слів чи словосполучень, пояснення яких потребує адресат. Звісно, це ускладнює сприйняття загального сенсу речення, але допомагає уникнути двозначності.

Двокомпонентні конструкції виступають найефективнішим кваліфікатором, слугують елементом смислової когезії, допомагають реалізувати дискурсивні тактики та певним чином конкретизують зміст тексту документа, наприклад: *Government is not keen **in the case or hearing***. Наявність складноприйменникових сполучень (*Preposition + Noun + Preposition*) забезпечує більшу офіційність та конкретність, мова закону отримує констатацію та аргументацію, уникає двозначності [3, с. 107], наприклад: ***In addition to the above-mentioned factors, there are two major developments driving developing country TNCs abroad.***

Характерним засобом аргументації в законодавчому дискурсі є використання пасивного стану (наприклад: ***It was asked to take up the case immediately without awaiting Second Circuit review***); конструкцій з неособовими формами дієслова-присудка, наприклад, з герундієм: ***He had a difficult time doing research before the DOJ request***); інфінітивних зворотів і комплексів (наприклад: ***The sellers offered the buyers 5,000 tons of oil, delivery to be made in October***). Усі перелічені вище кваліфікатори детермінують комунікативну структуру законодавчого дискурсу та сприяють досягненню його цілей аргументації.

Юридична термінологія [5], специфіка викладу, спеціалізована документація – все це ускладнює сприйняття інформації, як і використання різноманітного вокабуляру, що впливає на відокремлення законодавчого дискурсу від судового, адже в обох задіяна фонові лексика, термінологія. За допомогою структурної організації тексту рівень складності сприйняття такої інформації знижується [1], більш того, зосереджується увага на найважливіших елементах.

Аргументація, що представлена у хронологічній послідовності в законодавчому дискурсі, поділена на абзаци з виділенням та підкресленням значущих частин тексту документа. Сегментація тексту документа впливає на загальне сприйняття інформації, поділ тексту на абзаци полегшує сприйняття тексту, застосування курсиву наголошує на основних моментах. Задля досягнення вдалої аргументації у законодавчому дискурсі застосовують не лише стратегії та тактики, а й сегментацію тексту, шрифтову кореляцію, знаки пунктуації та розміри шрифтового набору. Пор.:

1) Taking due account of the importance of the traditions and cultural values of each people for the protection and harmonious development of the child, Recognizing the importance of international co-operation for improving the living conditions of children in every country, in particular in the developing countries,

Have agreed as follows:

PART I

Article 1

For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.

Article 2

1. States Parties shall respect and ensure the rights set forth in the present Convention to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race, colour, sex,

language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is protected against all forms of discrimination or punishment on the basis of the status, activities, expressed opinions, or beliefs of the child's parents, legal guardians, or family members [6].

2) CHAPTER 2

Human Relations (n)

Article 19. Every person must, in the exercise of his rights and in the performance of his duties, act with justice, give everyone his due, and observe honesty and good faith [4].

Таким чином, для законодавчого дискурсу як різновиду дискурсу юридичної мови властиві певні специфічні ознаки, норми використання мовних та мовленнєвих одиниць, згідно з лінгвістичним та екстралінгвістичним контекстом. Його особливостями є структурно-композиційні та лексико-семантичні засоби реалізації аргументації, зокрема, так звані кваліфікатори: двокомпонентні конструкції, герундіальні та інфінітивні звороти, пасивний стан дієслова-присудка тощо. Важливим елементом законодавчих положень виступає організація тексту, пов'язана з використанням відступів, абзаців, кореляції шрифтів, що полегшує сприйняття повідомлення та наголошує на значущих елементах тексту документа.

Список використаних джерел:

1. Бехта І.А. Текст в парадигматичній системі наукових лінгвістичних концепцій: актуальні та віртуальні стратегії розвитку / І.А. Бехта // Дискурс іноземно-мовної комунікації. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка – 2002. – С. 164–192.
2. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія у судовому дискурсі / І.М. Гумовська // Матеріали міжнародної наукової конференції «Прикладна лінгвістика у ХХІ ст. лінгводидактичні та культурологічні стратегії». – Львів, 2003. – С. 10–17.
3. Приходько Г.І. Контекстуальна зумовленість аргументативних оцінних висловлювань в діалогічному дискурсі / Г.І. Приходько // Вісник КДЛУ: Серія «Філологія». – 2000. – 304 с.
4. Civil Code of the Philippines [Electronic resource] // Access mode: <https://www.chanrobles.com/civilcodeofthephilippines1.htm>. (14.03.2020)

5. Hniedkova O.H. Features of English legal terms translation / O.H. Hniedkova, L.V. Bachurina // South Archive (Philological sciences). – 2019. – № 80. – Issue LXXX. – P. 24-27. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2019-80-5>

6. The United Nations Convention on the Rights of the Child [Electronic resource] // Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id.> (14.03.2020)

Юлія Коломієць,

студентка Сумського державного університету

Ірина Серебрянська,

доктор філол. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

РОЛЬ МІЖСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СФЕРІ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Проблема фахової комунікації майбутніх медичних працівників не є новою, проте нині, в умовах реформ у сферах охорони здоров'я й освіти вона набуває все більшого значення, оскільки для закладів вищої освіти надзвичайно важливо підготувати фахівців, здатних відповідати якісно новим вимогам.

У медичній професії досить поширена думка про те, що одна схема лікування не може повною мірою враховувати результати лікування пацієнта. Дійсно, ідея про те, що міжособистісне спілкування між пацієнтом і лікарем грає важливу роль для результату лікування пацієнта, останнім часом привернула значну увагу, зокрема з'явилася велика кількість досліджень, присвячених важливості комунікативних навичок та способам поліпшення навичок міжособистісного спілкування лікарів.

Мета дослідження – на основі аналізу закордонних видань визначити роль міжособистісного спілкування в процесі реабілітації. **Завдання** – показати важливість міжособистісного спілкування між пацієнтом і лікарем.

У сучасній науковій літературі існують емпіричні дослідження, які окреслюють зв'язок між комунікацією з пацієнтами та результатами лікування не

тільки для окремих секторів охорони здоров'я, а й також для сектору медичної реабілітації. Фактори, пов'язані з комунікативною взаємодією між пацієнтом і реабілітологом, включають:

- активне слухання;
- співчуття;
- доброзичливість;
- упевненість і підтримку.

Пацієнти прагнуть розповісти свою історію, не перериваючись і не поспішаючи. Коли реабілітологи слухають своїх пацієнтів, вони відчують, що їх розуміють і цінують, а це у свою чергу зміцнює відносини між пацієнтом та лікарем [8].

Реабілітологи, які взаємодіють в розслабленій манері і використовують гумор, розвивають більш тісний зв'язок зі своїми пацієнтами. Реабілітологи, які пропонують емоційну підтримку, з більшою ймовірністю мотивують своїх пацієнтів дотримуватися рекомендацій щодо лікування, що призводить до кращих результатів реабілітації для здоров'я людини [7].

Згідно з аналізом наукових праць, присвячених ролі міжособистісної комунікації в сфері медичної реабілітації, можна виділити чотири ключові елементи/функції, що характеризують комунікацію в реабілітації (таблиця 1) та здійснюють безпосередній позитивний вплив на результат лікування [4].

Таблиця 1 – Основні комунікативні елементи в сфері медичної реабілітації (сформовано автором на основі джерела: 4)

№	Комунікативний елемент	Сутність
1	Пізнання людини та побудова довірливих відносин	Стосується взаєморозуміння й довірливого альянсу, постійно вибудовуваного у взаємодії з пацієнтами. Такі відносини стають основою подальшого обміну інформацією, спільного прийняття рішень і створюють оптимальну атмосферу для емоційної взаємодії, що

загалом впливає на прихильність пацієнта до лікаря та його дій, а також на його результати.

- 2 **Ефективний обмін інформацією та освіта** Стосується того, наскільки добре фахівці-практики збирають інформацію від своїх пацієнтів, й інформацією та інтерактивно доповнюється тим, наскільки добре їм викладають інформацію, або наявністю відповідних навичок.
- 3 **Спільне визначення мети і планування дій** Стосується процесу, за якого лікарі та пацієнти збираються, щоб відкрито обговорити й домовитися про визначення значущих та практично доцільних завдань реабілітації.
- 4 **Виховання позитивного мислення** Стосується процесу психосоціальної адаптації пацієнтів до інвалідності.

Деякі дослідження вказують на те, що ефективна комунікація між реабілітологом і пацієнтом є особливо важливою та дієвою, коли останній є людиною похилого віку, через фізичні, когнітивні та психологічні фактори, унікальні для пацієнта похилого віку [1, 3]. Загалом ці дослідження показують, що невербальна комунікація лікарів-реабілітологів, зокрема лицьові сигнали й жести, пов'язані з поліпшенням стану літніх пацієнтів, а також їхнє сприйняття особами, які здійснюють догляд. Таким чином, дослідження доводять зворотну залежність між комунікацією лікаря і пацієнтом та незадоволеністю пацієнта й поганими результатами реабілітації для здоров'я.

Комунікативна узгодженість між лікарем і пацієнтами здійснює позитивний вплив на сприйняття процедури реабілітації і як наслідок підвищує її ефективність, завдяки поліпшенню вербального і взаємного культурного розуміння. Це доводить низка досліджень, в яких здійснюється аналіз варіативності досвіду пацієнтів у сфері реабілітації залежно від належності до певної соціально-демографічної групи населення [2, 5–6]. Такі дослідження

наголошують, що стиль спілкування лікарів повинен різнитися, залежно від рівня освіти пацієнта. Пацієнти з низьким рівнем освіти повинні бути менш інформовані і менш залучені до ухвалення рішень щодо реабілітації. До них повинен застосовуватися директивний і домінуючий підхід для сприяння кращого ефекту від реабілітації для здоров'я.

Загалом можна стверджувати, що комунікація між реабілітологом та пацієнтом є важливим фактором, який впливає на їхні робочі відносини. Аналіз наявних досліджень засвідчив, що сила цих відносин здійснює позитивний вплив на задоволеність від процедури реабілітації та її результат. А отже, майбутнім реабілітологам, крім професійних навичок, також конче необхідно якнайкраще оволодівати й навичками комунікації. Перспективою дослідження є визначення лінгвістичних засобів удосконалення фахової комунікації фізичних реабілітологів.

Список використаних джерел:

1. Ambady N. Physical therapists' nonverbal communication predicts geriatric patients' health outcomes [Electronic resource] / N. Ambady, J. Koo, R. Rosenthal // *Psychology and Aging*, 17(3). – 2002. – Resource access mode : doi: 10.1037/0882-7974.17.3.443.
2. Brodie K. Language spoken at home and the association between ethnicity and doctor – patient communication in primary care: analysis of survey data for South Asian and White British patients [Electronic resource] / K. Brodie, G. Abel // National Center for Biotechnology Information, U.S. National Library of Medicine. – 2016. – Resource access mode : doi: 10.1136/bmjopen-2015-010042.
3. Finkelstein A. Physicians' communication styles as correlates of elderly cancer patients' satisfaction with their doctors [Electronic resource] / A. Finkelstein, S. Carmel // *European Journal of Cancer Care* 26. – 2017. – Resource access mode : doi: 10.1111/ecc.12399.
4. Jesus T. Toward an evidence-based patient-provider communication in rehabilitation: linking communication elements to better rehabilitation outcomes [Electronic resource] / T. Jesus, I. Lopes Silva // *SAGE journals*. – 2015. – Resource access mode : doi: 10.1177/0269215515585133.
5. Lamarche P. The experience of primary health care users: a rural- urban paradox [Electronic resource] / P. Lamarche, R. Pineault, J. Haggerty // *Can J Rural Med*. – 2010. – Resource access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20350447>.
6. Mead N. Understanding why some ethnic minority patients evaluate medical care more negatively than White patients: a cross sectional analysis of a routine patient survey in English general practices [Electronic resource] / N. Mead, M. Roland. – 2009. – Resource access mode : doi: 10.1136/bmj.b3450.
7. Moffett J. The influence of the physiotherapist-patient relationship on pain and disability [Electronic resource] / J. Moffett, P. Richardson // *Physiother Theory Pract*. 13. – 2009. – Resource access mode : doi:10.3109/09593989709036451.
8. What Influences Patient-Therapist Interactions in Musculoskeletal Physical Therapy? [Electronic resource] / [M. O'Keeffe, P. Cullinane, H. John та ін.] // *Qualitative Systematic Review and Meta-Synthesis, Physical Therapy*, Volume 96, Issue 5. – 2016. – Resource access mode : doi: 10.2522/ptj.20150240.

Надія Подоляка,

канд. наук із соціальних комунікацій

доцент кафедри видавничої справи Інституту журналістики

Київського університету імені Бориса Грінченка

**ПРОБЛЕМА АВТОРСЬКОГО ПРАВА У 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТ.
(З ЛИСТУВАННЯ ХАРКІВСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО
ВИДАВНИЦТВА «РУХ» ІЗ ПИСЬМЕННИКАМИ)**

Встановлене законодавством авторське право виникає внаслідок факту створення твору літератури, науки, мистецтва. Майнові права передусім належать авторові. Але у тому випадку, коли твори створені у зв'язку з виконанням трудового договору – вони також належать спільно автору (працівнику) та юридичній особі, де він працює, якщо інше не встановлено договором. Використання твору без дозволу автора або особи, що має на те авторське право вважається порушенням закону.

«Основи авторського права» введено в дію Постановою ЦКВ і РНК СРСР від 30 січня 1925 р. Авторське право того часу передбачало за деякими винятками повну належність авторові твору протягом 25 років від часу появи його у світ. Одержували майнові права на інтелектуальну власність строком на 10 років видавці газет, журналів та інших періодичних видань, а також енциклопедичних словників.

Законодавство передбачало також, що авторське право на твори, не випущені у світ до дня смерті автора, переходило до його спадкоємців на 15-річний або коротший строк. Після смерті спадкоємця чи кожного зі спадкоємців автора, якщо їх було кілька, авторське право подальшому переходу у спадщину не підлягало.

З 1928 р. автор або перекладач мав довічне виключне право користуватися власним виданням і продавати його [1]. Видавець не мав права на свій розсуд, без згоди автора або його спадкоємців, вносити будь-які доповнення, скорочення

та взагалі зміни ні до твору, ні до його заголовка, ні до позначення на ньому імені автора. Така ж сама вимога висувалась до ілюстрацій до твору, які теж не мали права змінювати без відповідної згоди. У 20-ті рр. ХХ ст. видавництва не завжди слідували законодавству щодо збереження авторських прав на твір.

Мета статті – дослідити проблему дотримання авторських прав на початку становлення України в складі радянської соціалістичної республіки.

Джерельною базою слугують архівні документи, зокрема матеріали Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України (далі ЦДАМЛМ України, Ф.577), а також наукові публікації дослідників К. Афанасьєвої [2], Т. Вахонєєвої [3], В. Іващенко [4], інших. Основні факти щодо роботи Харківського кооперативного видавництва «Рух», та ділового спілкування з авторами зокрема, подано в монографії Н. Подоляки [5].

Виклад основного матеріалу. Архівні документи свідчать про певною мірою недбале ставлення видавництв щодо укладення договорів на авторські права. Одним із прикладів є лист Ірини Іванівни Стешенко до правління Харківського кооперативного видавництва «Рух», яка обурена тим, що без відповідної угоди до друку готується п'єса «Ряса» Потапенка, переклад якої був здійснений особисто нею. «Ця звістка мене дуже здивувала», – повідомляє авторка листа. – П'єсу цю виставляли у Києві, Харкові й Полтаві та на провінції і афіші заховані у мене. Принципово я не маю нічого проти видання цієї п'єси, але я бажаю, щоб Ви склали зі мною певні умови щодо видання її; друге – щоб Ви переслали мені екземпляр п'єси для остаточного редагування» [6].

Члени правління намагалися урегулювати конфлікт. Утім, вдавалося це не одразу.

Певні умови були прописані в законодавстві й щодо спадкоємців деяких діячів української культури, які не скористалися цим правом у дореволюційні часи, зокрема М. Коцюбинського, М. Кропивницького, М. Лисенка, М. Старицького, І. Тобілевича тощо. Для них строки авторського права були продовжені. «П'єси почали ми видавати без відома спадкоємців Карпенка-Карого, бо не знали, де вони живуть, а вважали, що п'єси треба друкувати, а коли

спадкоємці зголосяться, то ми з ними договоримся», – читаємо в листі до Н. Тобілевича [7]. Договір між нащадками письменника й видавництвом після з'ясування питання було укладено.

Спірні питання виникали при сплаті гонорарів за письменницькі твори, автори яких емігрували за кордон. Відповідно до існуючого на той час законодавства, якщо ж твір вийшов у світ за кордоном, або перебував там у будь-якій об'єктивній формі, авторське право визнавалося за автором тільки за наявності спеціальних угод з відповідними державами. Усі розрахункові операції мали проходити через дозвіл валютного управління Народного комісаріату фінансів Наркомторгу України.

З листа Володимира Винниченка, який у 1925 р. потрапив до Франції, дізнаємося: «Вельмишановне Товариство, з оповісток у харківських «Вістях» я довідався, що Вами досі видано дев'ять томів моїх праць, що Ваше видавництво збирається й далі видавати їх. Одначе, ще й досі між мною та видавництвом не вияснені умови, що на підставі їх видавництво видає мої книги. Я вважаю за дуже потрібне вияснити й оформити ці умови» [8].

24 лютого 1926 р. авторський договір між видавництвом «Рух» і Володимиром Винниченком було підписано. Про виплати гонорару зазначено в документі: «Досі ми вислали авторові коло 500 карб. Просимо дозволити нам вислати щомісяця по 1.000 (одну тисячу) карбованців в покриття належного В. Винниченкові гонорару» [9].

На жаль затримки з виплатою гонорару на той час стають очевидними. Про це свідчить іще один лист. «В-шановне Товариство, я пристаю на спосіб виплати мені гонорару, що Ви пропонуєте. Але дуже прохаю додержуватися точно Вашого обіцяння» [10]. Борги авторові щороку збільшувалися. Наприкінці 1928 р. сума боргу В. Винниченку склала 12.285 крб. [11]. На покриття боргів видавництво намагалось влаштувати попередню підписку на зібрання творів, а також робити знижки. Однак, і цей механізм спрацював в'яло. Спільні угоди на видання творів, укладені із «Книгоспілкою» теж не вирішували проблему.

Загалом у 20-ті роки ХХ ст. вийшло зібрання творів В. Винниченка у двадцяти трьох томах. Кілька видань було його тритомного роману «Сонячна машина». Радянська влада вбачала загрозовим налагоджений видавничий процес та проукраїнський склад редакційної колегії. Тому спочатку посилила контроль за діяльністю видавництва, а згодом у 1933 р. видавництво припинило роботу, так і не довершивши справу повноцінного видання творів письменника і громадського діяча, відповідно й проблема виплати гонимців цілком перейшла до рук державних адміністративних органів.

Висновки. Таким чином, окреслимо основні спірні питання, які спостерігаються у роботі видавництв 20-х рр. ХХ ст. щодо дотримання авторських прав на інтелектуальну власність: ігнорування умов авторських договорів, проблема невиплат гонорарів, неукладання угод із нащадками померлих вже письменників, тривале листування й розборки в кабінетах радянських фінустанов, замовчування факту друкування авторського твору без згоди автора. Керівництво видавництва «Рух» намагалося вирішити проблеми, але за несприятливих політичних умов багато питань так і залишалися на папері.

Історичний зріз розгляду фактів порушення використання творів без згоди автора показує не відповідність фактичного стану тогочасної економіки та права задекларованому в законах.

Список використаних джерел:

1. Дроб'язко В. Законодавчі акти СРСР про авторське право 20-х рр. ХХ ст. / В. Дроб'язко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2018. – № 2. – С. 5– 11.
2. Афанасьєва К. Авторське право на похідні твори у видавничій діяльності / К. Афанасьєва // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – № 4. – С. 21– 28.
3. Вахонєєва Т. Поняття й юридична природа авторських прав в Україні / Т. Вахонєєва // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 10. – С. 3– 6.
4. Іващенко В. Законодавче забезпечення охорони авторських прав на українських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть / В. Іващенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 6. – С. 83– 87.
5. Подоляка Н. С. Харківське кооперативне видавництво «Рух» (1921–1933): монографія / Н. С. Подоляка. – Суми: СВС Панасенко І. М., 2019. – 108 с.
6. Центральний державний архів-музей літератури й мистецтва України (ЦДАМЛМ України), Ф.577, оп.1, спр.2, арк.222.
7. ЦДАМЛМ України, Ф. 577, оп.1, спр.2, арк.226.
8. Там само, Ф. 577, оп.1, спр. 20, арк. 122.

9. Там само, Ф. 577, оп.1, спр.31, арк.28.
10. Там само, Ф. 577, оп.1, спр. 30, арк. 90.
11. Там само, Ф. 577, оп.1, спр. 43, арк. 14.

Людмила Яременко,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕДІАКОНТЕНТ: ВДЯЧНІСТЬ ЯК ДІЯ

Сучасний медіа-контент, особливо регіональний, позначений впливом антропоцентризму (людина як найвища цінність), і характеризується підкреслено *культурологічним* підходом до представлених матеріалів (за Л. Мацько, 2007). Традиційні газетні матеріали, що присвячені підсумкам року, представляють досягнення найкращих людей України у новому форматі. Так, щоденна Всеукраїнська газета «День» представила чергову галерею Люди року-2019 й нагородила їх почесними символічними Коронами «Дня»[1] – антропоцентризм у дії. Серед лауреатів як окремі особистості, так і колективи: адмірал І. Кабаненко, публіцист і письменник В. Панченко, В. Гандзюк, професор Б. Соколов, журналіст А. Мочурад, диригентка О. Линів, Г. Гопко, кінорежисер В. Васянович, лікар-стоматолог М. Угрин, оперна співачка О. Пасічник, загальнонаціональний фестиваль-премія «ГРА – GRA(Great Real ART)», симфонічний оркестр «INSO-Львів», музейник О. Ройтбурд, ректор НУ «Острозька академія» І. Пасічник та ін.. Показово, що відзначаються професіоналізм і активна громадянська позиція, незламність і неймовірна сила духу громадян, зокрема за системне волонтерство в зоні АТО, просування українських брендів, потужну культурну дипломатію, освітні проекти на рівні Книги рекордів Гіннеса [3, с. 8, 10, 11, 14, 21].

Регіональний тижневик «Панорама» у традиційній рубриці «Арт-итоги» також презентував набутки митців: *«Мир искусства – это своеобразная большая*

экосистема, где музеи, галереи, театры и киноплощадки, художники и поэты находятся в тесной взаимосвязи... что дает сумчанам возможность... менять свои взгляды на творчество, ... приобщаться к нему и ... в качестве соавтора...» [1, с. А10–11]. Крос-культурні мистецькі обшири Сумщини 2019 р. були різножанровими: вистава «Відключені» (лауреат фестивалю «Схід-Захід» м. Краків), концерти джазової музики Jazz-fusion band ARAMIS (худ. кер. В. Прихожай), виставки живопису І. Проценко та І. Гаршиної; 30-метрова витинанка сумських мисткинь Л. Ярцової, Я. Мудрової та А. Свирид (новий національний рекорд); проект до 80-річчя Сумської області – «Сумщина. Велика спадщина», – три частини «Образотворче мистецтво», «Поезія», «Краєзнавство». У цих медіаматеріалах особистості краян є пізнаваними, культивують почуття гордості за створюваний ними європейський імідж Сумщини й України в цілому 20-их рр. ХХІ ст., позитивне тло для місцевого патріотизму – діяльна любов до Слобожанщини.

Актуальності обраній нами темі додають видання останніх 5-ти років, що акцентують увагу читачів на такій цінності, *дорогоцінному дарі* (за Л. Івшиною, 2019), як вдячність. Цитуємо: *«Вчений і письменник Агатангел Кримський, письменниці Марко Вовчок і Наталена Королева, поет Ю. Клен (Освальд Бурггардт), військовий діяч і поет В. Вишиваний (австрійський архикнязь Вільгельм фон Габсбург) та багато інших – не мали в собі ні краплини української крові, але українська мова кровно поєднала їх з нашим народом і його духовністю»*[5, с. 7]. До усвідомлення вдячності-дії, принаймні вдячності-цінності, навіртає книга «Неукраїнці, яким вдячна Україна», що містить 78 міні-нарисів про неукраїнців, які прислужилися українському народові на шляху до визнання його ідентичності, серед яких М. Йогансен, А. Кримський, Ю. Шевельов, Дж. Мейс, О. Єфименко та ін.

Окреме місце у цій царині займає кількарічний інтелектуальний медіа-проект газети «День», що втілюється у книзі «День вдячності» (2019 р.). Головна редактор Л. Івшина у «Слові до читачів» зазначила: *«А пам'ять і вдячність дуже тісно пов'язані, вони одна без одної не існують. Без пам'яті немає вдячності, а*

без вдячності немає історичної пам'яті. Для нас у «Дні» це дуже важливо». І далі: «Ще варто взяти новонабуту рису – вдячність, а не прокльони попередникам. У нашому минулому є ті, кому потрібно дякувати. І особливо тим, хто в тяжкі часи простягнув нам руку». І як резюме – «... що твориш радість і можеш бути щасливим»... [2, с. 5, 12, 19]. Отже, у цій площині метою нашої розвідки є здійснити спробу аналізу окремого сегменту медіа-контенту м. Суми кінця ХХ ст. Предметом дослідження – ідейно-тематичне спрямування матеріалів тижневика «Панорама Сумщини». Матеріалом дослідження стали публікації Геннадія Петрова (02.06.1936 – 12.10.1996) - авторитетного журналіста-краєзнавця, дослідника, що присвячені сумському підприємцю й благодійнику І. Г. Харитоненку, засновнику «Торгового дома Харитоненко та сын» на межі ХІХ-ХХ ст. [5].

Нарис «Краєзнавець ... у рясі» (ПС («Панорама Сумщини»), 26.09.1991) Г. Петров-краєзнавець закінчив рядками з молитви отця Василя, протоієрея Різдво-Богородицької церкви в с. Юнаківка (в миру Василь Іванович Петровський), який вів сільський літопис з 1874 до 1909рр., – «Обновляйся, обновляйся, християнине! Внутрішньо обновляйся, робися кращим. Що є в тобі поганого, викорінюй, а натомість узвичаюйся в доброму, набувай чистоти серця» [4, с. 781], – а у межах обраної теми: усвідомлена вдячність у дії; як епіграф до аналізованих публікацій.

Принагідно підкреслюємо особливу відповідальність журналіста, скрупульозну роботу Г. Петрова з фактом (документи архіву, свідчення сучасників). Так, в оцінці ролі І. Г. Харитоненка він звертається до листа А. П. Чехова редактору журналу «Осколки» М. О. Лейкіна: «Помер, між іншим, цукрозаводчик Харитоненко, з яким я був знайомий. Дуже цікава людина». Письменник відзначав талант діловитості, непересічний організаторський хист, настійливість у здійсненні намірів вихідця з народних низів у розбудові цукрового виробництва на тогочасному світовому рівні. І найвища оцінка на 5 слів – «Харитоненко одержав зірку. Поздоровляю Суми» (о. Сахалін, 1890 р.) [4, с.721–722]. У листах А. П. Чехова вибудовується новий асоціативний ряд імен

передових людей того часу з оточення І. Харитоненка, зокрема – провідний майстер російського модерну, архітектор Франц Шехтель, – автор будинку сім'ї цукрозаводчика в Москві (1893р.), у наші дні – це посольство Великобританії (вул. Моріса Тореза, м. Москва).

Європейський рівень підприємця з народу, його постать, доля нащадків зацікавила й англійську письменницю й журналістку Кетлін Маррел, яка почала наполегливий пошук матеріалів про цю родину на початку 90-их рр. ХХ ст. і видала книгу «Британське посольство у Москві. Будинок Харитоненків»; здійснила поїздку до м. Суми, оглянула будинки, до зведення яких причетні меценати; передала й свою частку коштів (у 200 крб.) на відновлення в обласному центрі монумента Івану Герасимовичу (ПС, 04.07.1991р.) [там само, с.768–769].

Отже, *пам'ять і вдячність*. За Л. Івшиною – «*Але ще більш цінною є вдячність як дія*» [1, с.20]. І прецедент *вдячності* у ЗМІ 29-річної давнини, початку незалежності (ПС 28.11.1991): оприлюднення на шпальтах газети довго розшукуваних документів про боротьбу сумчан (100 років поспіль – 08.12.1891) за створення пам'ятника благодійнику. У ґрунтовному нарисі Г. Петрова «Не все було так просто: майже 8 років тривала боротьба за гідне увічнення пам'яті І. Г. Харитоненка» читаємо: «*Перше засідання, присвячене цьому питанню, Сумська міська дума провела 8 рудня 1891 року, а останнє – 24 вересня 1899 року. Клопотів, хвилювань, тривог випало чимало і гласним думи, і скульптору академіку Олександрі Опекушину, запрошеному до роботи над пам'ятником*». І монумент постав у центрі міста, став його окрасою. А через 100 років ситуація знову повторилася. Але тепер скульптор Анатолій Івченко мав *безвратно* відтворити знищений витвір свого визначного попередника, – бракувало фотоматеріалів, портретів самого Івана Герасимовича [4, с. 786– 788]. І згодом фігура Івана Харитоненка (висотою у 285 см) і декоративний ланцюг на чавунних стовпцях навколо постаменту повернулись на старе місце.

Показово, що *вдячність у дії* завжди на часі, і це відбиває тематична палітра регіонального контенту. В його межах документальний фільм сумської

аматорської кіностудії «Панорама» про династію підприємців і благодійників Харитоненко з'явився у часи переходу до ринкової економіки, – *«Він підказує, як входити в ринок, як орієнтуватись у нім, як використовувати його переваги. Є тут пожива для роздумів і підприємцям, і нашій законодавчій владі»* (ПС. 23.01.1992). Творці фільму – сценаристи М. Вороненко й В. Ревенко, оператори Г. Хурсенко, С. Метенко та В. Профатилів, – акцентували увагу земляків на *європейськості* (у сучасній трактовці) підприємництва: *«Зачаровуєшся парками, що існували поряд із цукроварнями: це Наталівський на Харківщині, Качанівський на Чернігівщині, То вже ставало традицією»*. І ще одному визначальному – *Харитоненки сприймали нажите багатство як знак милості Божої і не стати благодійниками не могли»* [4, с. 794–795]. Фільм став хорошим початком для подальшої розповіді про людину із народу, гаслом життя якої були слова *«Трудом возвышаюсь!»*

Треба відзначити, що регіональні журналісти, зокрема аналізованого тижневика «Панорама Сумщини», ініціювали 1995 р. починання *вдячність у дії* – створення музею І. Г. та П. І. Харитоненків та відродження міжнародної слави «Торгового дому Харитоненко та син», – звернулися до сумського земляцтва в Києві з проханням про дійову підтримку: *«..., щоб від початку свого існування сумське земляцтво у властивих йому формах максимально сприяло відродженню України і Сумщини в Україні, щоб ніколи власна вигода і власний інтерес не керували вашими діями, а завжди тільки інтерес цілої України, інтерес її невід'ємної частки – Сумщини... Дійте, як патріоти... Вас просить про це Сумщина»* [4, с. 893].

Як підсумок: регіональний медіаконтент, публікації журналіста-краєзнавця Г. Петрова зробили сприятливе тло для вияву *вдячності у дії*. Тільки вдячна людина по-справжньому щаслива (А. Баумейстер).

Список використаних джерел:

1. Арт, да и только! // Панорама. – 2020. – № 01 (1099), 1-8 января.
2. День вдячності / За ред. Л. Івшиної. – К.: ТОВ «Українська прес-група», 2019. – 568 с.
3. Корона «Дня» Людям року 2019 // День. – 2019. – № 238-239, п'ятниця-субота 27-28 грудня. – С. 8–31.

4. Петров Геннадій. Щоденники. Нариси. Статті: Матеріали 2-ої наук.-практ. конф. дослідників «Петровські читання» / Держархів Сумської обл. [під ред. Л. А. Покидченко]. – К.: «Фенікс», 2016. – 997 с.

5. Радевич-Винницький Я. Неукраїнці, яким вдячна Україна / Я. Радевич-Винницький. – Львів: Априорі, 2015. – 536 с.

Марина Колінько,

канд. філос. наук

доцент кафедри філософії

Київського університету імені Бориса Грінченка

Уляна Гоменюк,

студентка Інституту людини

Київського університету імені Бориса Грінченка

МОНАДНИЙ СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Інформаційний простір, який формується завдяки техногенним змінам та інтенсивній глобалізації суспільства, актуалізує проблему комунікативної взаємодії у віртуальній дійсності. В сучасних контекстах соціальної та комунікативної різноманітності ми починаємо по-новому розуміти ідеї Г. Лейбніца, які він розвиває у роботі «Монадологія» [2].

Метою статті є визначення особливостей способу комунікації соціальних монад як автономних і різноманітних у віртуальному просторі. До завдань даного дослідження належить розгляд своєрідності монадного спілкування у віртуальному просторі; звернення до провідних ідей Г. Лейбніца у розумінні феномену соціальної монади. Важливість нашої роботи полягає в філософському осмисленні монадного способу буття в сучасних умовах поширення віртуального простору і мережевих форм спілкування.

Під віртуальним простором прийнято розглядати той, який хоча і переплітається з матеріальним світом, у якому ми існуємо, є нематеріальною реальністю. Д. Репкін з цього приводу зазначає: «Слово “віртуальний”, що стало

зараз доволі модним, має подвійний сенс – воно перекладається як “фактичний, що відображає дійсний стан” і “можливий, який може або повинен виявитися за певних умов». Таке ж подвійне розуміння має словосполучення “віртуальна реальність”» [3]. Головними компонентами тут виступають поняття інформаційного простору, віртуальної реальності, образу, симулякру.

Говорячи про віртуальне середовище та його структуру, ми звернемося до філософської концепції Готфріда Вільгельма Лейбніца. Г.-В. Лейбніц виводив загальний принцип порядку з «понять нескінченності і бесперервності» [2, с. 264], а також спирався на принцип «всезагальних відмінностей». Монади як атомістичні істоти мають певні властивості, що вирізняються між собою, не можуть бути абсолютно однаковими. Така різноманітність забезпечує нескінченну неповторність світу явищ. Характеристика руху монад як незалежних одиниць зі своїми життєвими завданнями та автономним буттям знайшла відображення у сучасних формах соціальної взаємодії, зокрема у мережевих структурах віртуального світу.

Якщо традиційний соціальний простір є чітко структурованим, ієрархічним, таким, що зберігає логіку усталеного порядку, то соціокультурний «простір, що створюється постмодерним мисленням, структурований принципово інакше. Модель цього мислення і культури, що його представляє, символізує мережа, лабіринт, різомат» [5, р. 57]. Відособленість, роз'єднаність, розпорошеність стають характерними рисами динаміки соціальних стосунків у віртуальному режимі.

У системі монад Г. Лейбніца висвітлюється структура «глобальної комп'ютерної мережі, яка змогла з'явитися тільки через пару сотень років», зазначає А. Трошичев і додає: «Під впливом мережі актор-монада зазнає значних і очевидних змін, і не менший вплив сам надає на глобальну павутину. Саме відкритістю системи пояснюється висока ступінь процесів самоорганізації всередині мережі. Мережа гармонізує взаємини між акторами-монадами» [4, с. 52]. Віртуальний простір комунікації не тільки трансформується сам, але і змінює «свідомість особистості, формується новий мережевий образ мислення й

існування» [1, с. 21], як підкреслюють українські філософи О. Дзьобань і Є. Мануйлов. Віртуальна реальність дарує нове сприйняття світу і нову презентацію себе. Людина конструює свій образ, робить його у мережевому світі таким, як їй би хотілося, яким вона бачить його у своїй уяві. Не завжди цей образ відповідає фізичній реальності, він симулякризується і ідеалізується. З одного боку, таке творче ставлення до свого образу і простору спілкування надає людині можливість реалізуватися, відчувати себе самостійною, такою, що активно вдосконалює свій образ. З іншого боку, симулякри не спираються на реальні фізичні явища, виникає спокуса маніпулювання співрозмовником, фантазії на тему своєї особистості, омани. О. Дзьобань і Є. Мануйлов на прикладі праць С. Жижека визначають специфіку статусу віртуальної реальності «за допомогою розрізнення понять «імітація» й «симуляція»: віртуальність не імітує реальність дійсну, а за допомогою подібності симулює її» [1, с. 25]. Можна стверджувати, що сучасний соціальний світ і його сфера комунікації заглиблюються у віртуальні шари буття.

Висновок. Отже, сучасна віртуальна комунікація формується атомістичними, незалежними суб'єктами, що, як монади Лейбніца, створюють віртуальні мережі та потокові форми спілкування. Такий комунікативний простір надає можливість свободи створення себе та спілкування з іншими. Інший аспект проблеми пов'язаний із ілюзорністю і нестійкістю особистісних якостей соціальних монад.

Список використаних джерел:

1. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Віртуальна реальність: до проблем концептуалізації поняття / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Соціологія. – 2017. – № 4 (35). С. 21–31.
2. Лейбниц Г.-В. Опыт рассмотрения динамики. Сочинения : в 4 т. М. : Мысль, 1982. Т. 1. – С. 247–270.
3. Репкин Д. Виртуальная реальность / Д. Репкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.virtual.ru/virtual_reality.html.
4. Трошичев А.Н. Монадология или детерминация в сетевом мире / А.Н. Трошичев // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – 2012. – № 2. – С. 51–54.
5. Kolinko M. Nomadism as a way of being of the immigrants and internally displaced persons. EUREKA: Social and Humanities. – 2019. N. 2. P. 56–62.

Valentyna Nemesh,

student in Sumy State University

Tetyana Pochatko,

senior lecturer foreign languages department

Sumy State University

INTERNET ADVERTISING

The relevance of the topic. Nowadays, the Internet is developing very fast in all spheres. It is difficult to imagine a modern world without the Internet: it is getting more and more comprehensively integrated into our life, including work, study, interpersonal communication. The increasing number of users of global computer networks today makes Internet advertising very necessary in shaping public opinion and influencing people's minds.

The intensive development of advertising communication is a powerful tool for the sale of goods and services, as well as a means of active economic and technological improvement, the development of Internet sites, it even determines the face of the modern Internet [2, c. 116].

The exploration goal of the study: to compare traditional and Internet advertising.

Unlike traditional, which has been formed for decades, online advertising is still developing but has several advantages:

- It responds quickly to consumer needs. Information on the site or any other online resource can be changed several times a day, while ads in traditional media must be prepared at least in a week;
- It covers a large audience;
- We see it involuntarily, like a TV commercial;
- It is less expensive in comparison to TV advertising;
- The simplicity in evaluating its effect with the help of special services.

The objectives of the research: to find out the most effective advertising forms.

It is the opportunity to be in constant contact with consumer and track statistics that makes online advertising the most effective tool. As the Internet user sees and hears around a variety of offers, and more often searches and forms specific queries, so *search engine optimization* becomes the most important.

According to statistics, search engine optimization has the highest percentage of reach and conversion rate. A simple scheme looks like this: a consumer search query is the content of the site corresponding to that query, and the presence of a top issue - a vi

Contextual advertising also appears in response to a search engine a top query above the top Google issue list. It is Google partner sites with a graphic image, without any search engine optimization, but with some additional settings, and its task is to "entice" the client. This type of advertising is quite effective and allows you to quickly appear in the top issue. At the same time, search engine optimization needs more elaboration. Such campaign profitability is easily measured by cost per click.

Display advertising is not as informative as those mentioned above, but also effective enough. They are mostly graphic images, banners with a minimum of text, but more emotional. They work on the image and brand recognition, contain information about the company name; site links make people buy, read, participate, take advantage of the promotion and so on. The effect of such advert depends on the number of its demonstrations. But even with low conversions, it reminds itself of the brand. And an interesting image campaign will eventually lead to a buyer.

Viral marketing is the most creative type of advertising that encourages the transmission of viral video, picture, text from user to user of the Internet. One of the advantage of this type of advertising is the low cost: you pay only for the production of advertising. It is a unique exciting idea or benefit that would motivate consumers to share what they find. It is often applied to a new, unknown product service [3, c.145].

Social marketing is the search for potential customers on the social networks, forums and blogs. It usually delivers high conversions by reaching a very broad and targeted audience, forming thematic groups. It is effective enough in attracting new

people and maintaining positive attitude to the company and the product by regular members of the group, forum, blog [4, c. 115].

Tuck Alma says in «Methods for interactive internet advertising, apparatuses and systems including same» that the rich-media advertising of the invention includes full stereo, audio, video and animation capabilities. The viewer tracking of the invention includes demographics of the viewer, geographic location, timing and viewer habits. The online sales interface of the invention includes options to buy online, options to leave the host website, options to print promotional offers, mapping tools and options to view other advertiser's promotional offers with search capability [1].

An advertising company on the Internet is an easily controlled process, since adjustments to the intensity of impressions, the direction of advertising and even the ad units themselves can be made directly in the advertising process. A feature of online advertising may be the ability to analyze the effect of advertising communication in real time.

Nowadays, modern types of online advertising are being studied and their specifics of work are concentrated on Instagram and Facebook. An advertising campaign may be targeted at consumers or businesses. Online advertising can reach almost any global market and affect offline sales.

Almost all advertising agencies already offer online advertising to their clients. But until recently, many people have treated this area with great distrust. Some companies have begun redistributing their budget to the benefit of online advertising, gradually reducing the volume of traditional promotions as they no longer perform their functions effectively.

Today, online advertising is growing rapidly. The amount of money invested in online advertising is increasing every year. The share of the Internet in the world advertising market is already about 21%.

The main results of the study: Therefore, online advertising is a process of communication in an interactive environment that affects the mass or individual consciousness of consumers, causes changes in purchasing behavior and leads to the acquisition of products, services or ideas by potential and existing customers.

References:

1. Tuck A. «Methods for interactive internet advertising, apparatuses and systems including same» / Tuck Alma. — U.S. Patent Application No. 09/761,481. 2020. — Режим доступу: <https://patents.google.com/patent/US20020094868A1/en>
2. Чорна М. В., Смольнякова Н. Н., Шинкар С. М., Петленко К. Ю.. Сучасні особливості розвитку інтернет-реклами / М. В. Чорна, Н. Н. Смольнякова, С. М. Шинкар, К. Ю. Петленко. — 2018. — С. 116. — Режим доступу: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/3665/1/10.pdf>
3. Богатов В. Вірусне відео. Секрети і технології; Пітер / Богатов В. — М., 2016. — 160 с.
4. Гуров Ф. Н. Просування бізнесу в Інтернет: все про PR і реклами в мережі / Ф. Н. Гуров. — М., 2008. — 136 с.

Liliya Khomenko,

PhD student in Sumy State University

SOCIAL MARKETING COMMUNICATIONS FOR BLOOD DONORS RETENTION

Blood service is one of the strategically important healthcare sectors that saves hundreds of thousands of lives annually in the world. Creating a solid foundation for safe blood donation requires a long-term approach, using an effective marketing program to recruit and retain existing volunteer donors [1, с. 82].

As a result of the analysis of the marketing activity of blood services in countries with high HDI, it is revealed that the majority of marketing efforts in the activities of blood service establishments are aimed at retention existing donors [2].

Considering this, it is especially relevant to study the positive foreign experience in the development of free voluntary regular blood donation.

Purpose. The purpose of the paper is to analyze the marketing tools application in the blood services of countries with high HDI to develop an effective donor retention strategy for small and medium-sized enterprises in the blood service of Ukraine.

Objectives of the study:

1. To analyze marketing activity of blood service in 9 countries with high HDI.
2. Identify marketing communications tools which the world's blood services use to retain donors.

3. Identify communication tools for developing a loyalty program for small and medium-sized enterprises in the blood service of Ukraine.

The main results of the study. It was analyzed the marketing activities of blood services in 9 countries with a high HDI and was identified the marketing communication tools which they use to achieve their goals (table 1) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Table 1 - Marketing tools for donor retention in some countries with high HDI

Marketing tools	UK	Germany	USA	Japan	Italy	Spain	Sweden	Australia
Communication through the site	+	+	+	+	+	+	+	+
Direct marketing (phone / sms /e-mail / mail)		+	+	+	+		+	+
Social networks	+	+	+	+	+		+	
Printed products (leaflets, brochures, booklets)	+	+	+	+	+	+		
Questionnaire, donor feedback	+	+	+				+	+
Annual / monthly events	+	+		+	+		+	
Personal donor card	+	+	+	+				+
Small gifts	+	+	+				+	+
Certificates / badges /	+	+	+	+				
Discounts on goods and services		+	+		+	+		
Gratitude	+						+	+
Souvenir products		+	+		+			
Mobile app		+						
Hotline		+						
the Donor Magazine	+							

Direct marketing is the most used marketing tools by the developed countries' blood services: communication through the site and / or mobile applications, social networks, communication due telephone, SMS, mail and email. Blood centers use it in order to invite donors to donate blood, recall donations, work with objections, send thank-you notes, and report on the using of their blood.

For example, a Blutspende-App smartphone app was released in Germany a few years ago. It contains all the information for donors and tells them when they need to donate again. With it they can enroll in a blood donation center, talk in a forum with like-minded people and ask a doctor a question. In addition, blood services remind by mail of the donating blood possibility again [2, c. 29].

Also it is used printed products: leaflets, brochures, booklets. They mainly contain additional information for the donor: how to prepare to donation, donor nutrition rules, etc. In Japan, for example, it is distributing brochures to persons, who cannot be a donor. They contain tips on nutrition for people with reduced hemoglobin levels. In the UK, it is issued a signature leaflets after 10, 25, 50, 75, 100, 150, 250, 500, 750 and 1000 donations. The UK's National Blood Service publishes the Donor Magazine twice a year and is distributed free in shopping malls, offices and other places of mass gathering [2; 5].

After each donation, most blood centers give donors small gifts (stickers and key chains with a blood group, badges, beer opener, coins for a vending machine with lemonade), certificates or tickets (10 euro certificate to a large store, movie or pool ticket, voucher for free car parking, alternative drawings for TVs and expensive cars) or discounts on goods and services (benefits from insurance companies for treatment related to the use of blood or medicines for which the donor does not have to pay, free hand massage or a haircut for your pets etc.).

Some blood services give to donor some souvenirs, such as a t-shirt, a backpack or a watch, etc.

Most blood centers issue a donor card, conduct questionnaires and receive feedback. Working with donors in the UK necessarily involves feedback: paper questionnaires, questionnaires on the Blood Portal online portal. Donors' feedback on the work of the blood service is also posted on stands in the donor room [2; 5].

Also, there are annual or monthly regular donor events such as Donor Day, Best Month Donor, Best Month Volunteer...Some services organize joint visits to theaters, concerts, hiking trips, grilling parties, and more. In Japan, a donation ceremony is held each year for the donation with the Prince and Princess [6; 7].

Thus, the blood service needs to use a combination of various marketing tools to retain exist blood donors. For primary donors, in order to encourage re-donation, it is advisable to issue a donor ID, a donor phone sticker «I am a donor» and a leaflet with information about donation benefits and basic guidelines for donor behavior. After the second blood donation, it is advisable to give a keychain with a blood group and a ticket to the cinema or theater. For 5, 10, 25 and 50 donations, the in-box thank-you notes and sponsor certificates. It is advisable to use the site, social networks, and the mobile app for a reminder. Feedback we can receive through calls and questionnaires via email. The fact of the blood using should be reported via SMS or message on Viber / Telegram / WhatsApp. It is advisable to perform donor activity once a month: drawing contests, poems contests or songs contests about donating. Also we can choose the best donor and volunteer. For donors who donated blood more than 25 times we can organize picnics, hiking trips and more.

Conclusion. Donor retention is a complex and long-term process that requires the involvement of a range of marketing tools. But it can provides a significant social impact, which is much higher than marketing expenses.

References:

1. Історія служби крові : монографія / В. В. Любчак, В. П. Любчак, А. С. Тимченко, Л. М. Хоменко. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 312 с.
2. Опыт зарубежных стран в вопросах донорства крови: Информационно-методическое пособие. – М., 2016. – 212 с.
3. Як заохочують донорів здавати кров у різних країнах. – Access mode: <https://www.radiosvoboda.org/a/29289513.html>
4. The official website of Australian Red Cross Lifeblood. – Access mode: <https://mytransfusion.com.au/about-us>, <https://www.donateblood.com.au>, <https://transfusion.com.au/>
5. The official website of Organisation of the UK Blood Services. – Access mode: <https://www.transfusionguidelines.org/red-book/chapter-1-introduction/1-2-organisation-of-the-uk-blood-services>
6. The official website of European blood alliance. – Access mode: <https://europeanbloodalliance.eu/membership/>
7. The official website of the American Red Cross. – Access mode: <https://www.redcrossblood.org/donate-blood/how-to-donate/how-blood-donations-help/blood-needs-blood-supply.html>

Tetiana Plokhuta, PhD in Pedagogical Science, Foreign Languages Department, Sumy State University

Володимир Семенов

канд. держ. управління

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Для суспільної ситуації в сучасній Україні характерними явищами є зменшення кількості населення, його старіння та низький рівень доходів, значна кількість громадян, які потребують соціального захисту. У цій ситуації особливого значення набувають питання впровадження виваженої та ефективної соціальної політики в державі. З огляду на це, розвідки стосовно ефективних моделей соціальної політики набувають актуальності.

Метою цієї розвідки є визначення можливості імплементації основних світових моделей соціальної політики, що існують в сучасному світі в сучасній Україні.

Завданнями дослідження, відповідно до мети, визначено характеристика моделей соціальної політики в розвинутих країнах та визначення можливостей використання міжнародного позитивного досвіду в українській державі.

Моделям соціальної політики приділяється доволі значна увага у наукових колах. Але якщо враховувати, що соціально-економічна ситуація залишається складною то продовження студій щодо аналізу світового досвіду реалізації соціальної політики є актуальним. Основні моделі соціальної політики, які поширені в світі, розглянуті в роботах О. Бутника, М. Головатого, А. Михненка, В. Намчука, О. Новікової, Н. Хоми, А. Шечука, П. Шевчука, Н. Щур та ін.

Як зазначають А.Михненко та Н. Щур: «Найбільшою популярністю серед учених користується наступна класифікація моделей соціальної політики: соціал-демократична, консервативна, ліберальна, корпоративістська, католицька і рудиментарна» [2, с. 221]. Поруч з цим автори зазначають, що в документах ЄС

виділяють дві моделі соціальної політики: беверіджську та бісмарківську [2, с. 221].

Схожу думку висловлює і П. Шевчук, який зазначає, що чітко розмежувати існуючі моделі соціальної політики вельми складно, оскільки при цьому слід враховувати як певні спільні ознаки, так і специфіку різних країн. Комісія Європейського співтовариства визначає дві основні моделі соціальної політики, а саме моделі Бісмарка та Беверіджа [4, с. 279].

Таку точку зору, щодо класифікації моделей соціальної політики поділяє О. Бутник. Він зазначає, що в ряді досліджень виділяють дві основні моделі: перша модель, яку часто називають «бісмарковскою» (по імені її родоначальника, канцлера Бісмарка), встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і успішністю (тривалістю) професійної діяльності. Друга модель носить назву «беверіджської» (Beveridge) і виходить з того, що будь-яка людина незалежно від її приналежності до економічно активного населення, має право на мінімальну захищеність по відношенню до захворювань, старості чи іншої причини скорочення своїх матеріальних ресурсів [1, с. 2].

З огляду на те, що одним з напрямів сучасної державної політики України обрана інтеграція до Європейського Союзу, розглянемо вище зазначені моделі соціальної політики – Бісмарка та Беверіджа.

Як зазначає П. Шевчук, модель Бісмарка встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та успішністю (тривалістю) професійної діяльності працівника. Соціальні права зумовлюються тими відрахуваннями, які виплачувалися протягом усього активного життя, тобто соціальні виплати набувають форми відкладених платежів (страхових внесків). Страхові каси, якими керують на паритетних засадах (працедавці і наймані працівники), отримують обумовлені колективними договорами відрахування із заробітної плати, з яких формуються різні професійні страхові фонди та здійснюються соціальні виплати. Такий соціальний захист принципово не залежний від державного бюджету. Для родин з обмеженими можливостями існує національна

солідарність, яка реалізується через муніципальні служби для малозабезпеченого населення чи благодійницьку діяльність [4, с. 279–280].

Щодо моделі Беверіджа П.Шевчук відзначає, що вона ґрунтується на тому, що будь-яка людина, незалежно від її приналежності до активного населення, має право на мінімальну захищеність в разі хвороби, старості, зменшення своїх матеріальних ресурсів чи з іншої причини. Пенсійні системи забезпечують мінімальні прибутки усім людям похилого віку незалежно від їхніх минулих відрахувань від заробітної плати («соціальні» пенсії, на відміну від «професійних»). Такі системи соціального захисту фінансуються через податки з державного бюджету. В цьому випадку превалює принцип національної солідарності, який базується на концепції розподільчої справедливості [4, с. 280]

У залежності від географічного розташування європейських країн модель Бісмарка часто має назву європейської (або «континентальної»), а модель Беверіджа – північна (або «нордична»).

Україна зараз знаходиться в стадії реформування системи соціальної політики, яка дісталася у спадщину від СРСР. І тому виважене обрання напрямку подальшого руху, моделі соціальної політики, яка б найкраще відповідала сучасним українським реаліям є важливим викликом. Тому розглянемо основні переваги та недоліки моделей Бісмарка та Беверіджа.

Модель Бісмарка з нашої точки зору є більш привабливішою для сучасної України з огляду на те, що спонукає працездатне населення до більш активної економічної діяльності, бо в ній закладено принцип: «працюєш – отримуєш, більше працюєш – більше отримуєш». Ще однією перевагою на користь «бісмарківської» моделі є те, що вона не залежить від державного бюджету, а його наповнення в останні роки в нашій державі, як відомо, є доволі проблематичним.

У той же час, на сучасному етапі суспільного розвитку, реалізація цієї моделі ускладнюється тим, що населення має низький рівень довіри до банків та страхових компаній. Тобто, ключовий принцип цієї моделі – відкладання коштів

на майбутнє за рахунок власної праці поки що доволі складно реалізувати на практиці, без тривалої попередньої підготовки.

Модель Беверіджа навпаки гарантує хай мінімальний, але гарантований рівень соціального захисту. Тому, безперечно, перевагою цієї моделі є захист усіх без виключення категорій населення, які цього потребують. Але низький рівень розвитку економіки, прогресивне старіння жителів країни, неофіційне працевлаштування значної кількості населення не може забезпечити належний рівень надходжень до державного бюджету для фінансування соціальних програм. Також, на нашу думку, суттєвим недоліком цієї моделі соціальної політики є те, що вона не сприяє економічній активності громадян. Навіщо наполегливо працювати, робити страхові внески та інші відрахування, якщо не залежно від цього пенсію я й так отримаю.

На нашу думку, на початковому етапі реформування соціальної системи, найбільш оптимальним буде поєднання елементів обох моделей з поступовим переходом до бісмарківської системи.

Таким чином, базовою моделлю соціальної політики для України на шляху до європейської спільноти не обов'язково повинна стати якась усталена, вже успішно реалізована в інших країнах модель. Моделі соціальної політики перехідного періоду та реформування системи соціального захисту різноманітні. Вони можуть бути схожими або протилежними, але водночас повинні відповідати національним та регіональним особливостям, потребам економічного розвитку країни, її традиціям, соціально-політичній ситуації. Механічне переміщення ефективної моделі соціальної політики з однієї країни в іншу без врахування зазначених вище факторів не буде ефективним. Необхідно застосовувати лише технологію, загальний напрям руху, які будуть сприяти вирішенню конкретної соціальної ситуації, а не саму модель.

Список використаних джерел:

1. Бутник О. О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України / О.О. Бутник // Державне управління:

удосконалення та розвиток. – 2018. – № 5. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1236> (останній перегляд: 19.03.2020).

2. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України / А. Михненко, Н. Щур // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 219–227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_31

3. Управління соціальним та гуманітарним розвитком : навч. посіб. / авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін. ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2009. – Ч. 1. 456 с.

4. Шевчук П. І. Соціальна політика : навч. посіб 2-е вид. / П. І. Шевчук. – Львів : Світ, 2005. – 400 с.

Вікторія Шелест,

студентка Київського університету імені Бориса Грінченка

АНТИНАТАЛІЗМ: ПРОБЛЕМА ВІДМОВИ ВІД ІСНУВАННЯ

Антинатуралізм – це філософське переконання у тому, що люди не повинні виробляти потомство, тобто народжувати дітей. Антинатуралізм не є нігілістичним за своєю суттю. Він не ставить на меті переривати всі існуючі життя людей, лише стверджує про утримання надалі від надлишкової прокреації з ряду філософських, соціальних та інших причин [1]. Антинатуралізм можна розглядати як частину ідейно більш об'ємної філософії, що вважає існування – прямо чи опосередковано, тобто як продовження роду – вельми проблематичним і недопустимим.

Потреба осягнення антинатуралізму як прогресивного явища сучасності, зумовлена інтересом та досить широким поширенням його ідей на заході та в інших прогресивних країнах. Однак на сьогодні антинатуралізм є все ще не дослідженим українською філософською думкою предметом. Нагальність детального вивчення антинатуралізму та недостатня його розробленість на сьогоднішній день і зумовлюють актуальність дослідження.

Виокремлюють дві загальні категорії антинатуралізму: мізантропічну та філантропічну [2]. Мізантропічний антинатуралізм ґрунтується на положенні про

те, що люди мають гіпотетичний обов'язок відмовитися від народження нових членів нашого виду, тобто людей, оскільки народжена людина спричиняє багато шкоди іншим істотам, у тому числі тваринам та людям. Екологічний антинаталізм (іноді його називають «екзогенний антинаталізм») – це підмножина мізантропічного антинаталізму, який вважає, що продовження роду є неправильним через невід'ємні екологічні збитки, спричинені людьми, і страждання, які ми завдаємо іншим живим істотам. Філантропічний ж антинаталізм ідейно ґрунтований на положенні, за яким люди не повинні мати дітей, аби не нашкодити ненародженим, оскільки, приносячи нових осіб у світ, батьки піддають їх болю, стражданням, хворобам і, зрештою, смерті.

Елементи антинаталістичних поглядів можна знайти у таких філософів як: А. Шопенгауер, Е. Гартман, П. Цапффе та Е. Чоран. Подальша розробка ідей антинаталізму відбувається у працях західних філософів, серед яких: Д. Бенатар, К. Котс, Т. Ліготті, П. Шривастава, С. Перрі, Д. Кроуфорд, А. Сінгх, С. Сміланський та інші.

Філософія антинаталізму дуже тісно пов'язана з абсолютно новим, однак таким, що її доповнює, баченням – філософією реїксивізму (або філософією відкидання). Автором даного терміну, який ще не ввели в ужиток у вітчизняній філософії є Кен Котс. У своїй книжці «Антинаталізм: Філософія відкидання від буддизму до Бенатара», він пропонує вбачати реїксивізм як «філософську точку зору, що протиставляють існуванню» [3, с. 80]. Реїксивізм є теоретично вужчим і конкретнішим, порівняно з антинаталізмом. Ідея останнього – зупинити продовження роду, у той час, як реїксивізм бере до уваги глибинні причини, які назване зумовлюють.

Реїксивізм ґрунтований на трьох аспектах, зосібна на глибокому співчутті до страждань усіх живих істот, зокрема людей, і на прагненні запобігти цим стражданням. Другий аспект стосується значущості, яка могла би виправдати існування. Третій аспект – свобода вибору. Дітонародження накладає обов'язок існування на істот, які не мали вибору чи бути народженими. Це дорівнює формі закріпачення або призову, які є аморальним актом з двох причин:

порушенням автономії потенційного буття і викриттям болю і страждань. Це – моральні та метафізичні цінності, на яких ідейно ґрунтується філософія відкидання.

Відомий сучасний антинаталіст Д. Бенатар стверджує, що народження людини, яку про це не питали, є нав'язуванням їй життя і втягуванням у його болісні події, а тому являє собою аморальний акт. Ненароджені істоти приходять у світ буквально як чужинці, і ми можемо казати, що їхнє життя базується на несвободі, адже їх просто «змушують» народитися. Ба більше, їх часто розглядають як засіб для досягнення мети, задоволення чужих потреб та інтересів, передавання генів, як забезпечення біологічної безперервності тощо. Окрім цієї сумнівної моральності, продовження роду також ставить метафізичні питання. Це означає, що схвалення існування і робить людей опосередкованим співучасником усіх бід, які спричиняє собою існування. Таким чином, варто повністю усвідомлювати метафізичний вибір і відповідальність, що стосуються акту продовження роду.

Важливо також окреслити погляди антинаталістів на вирішення проблеми існування шляхом добровільної відмови від нього – самогубства. До прикладу, Артур Шопенгауер виступав проти самогубства як вирішення проблеми існування. Шопенгауер детально розглядає самогубство і відкидає його у якості ескапістського акту. Як зазначає мислитель, самогубство – це форма егоїзму та себелюбства, а передовсім – остаточний і відчайдушний акт готовності уникнути страждання життя. Проти самогубства, як способу вирішення проблеми існування також виступали Едуард фон Гартман та Пітер Вессель Цапффе.

На відміну від філософських позицій, зазначених вище, підхід Девіда Бенатара зосереджений на можливості позбавити майбутні життя болю і страждання існування. І його рішенням є ненародження нащадків. Самогубство не вирішує цього завдання, адже воно не займається звільненням людей, котрі вже існують. На питання, поставлене читачами стосовно того, що якщо він так негативно ставиться до життя, то чому не чинить самогубства, Бенатар надає детальну і переконливу відповідь на цей виклик, підкреслюючи велику різницю

між: а) не починанням нових життів та б) припиненням життів, які існують, шляхом самогубства. У першому випадку – це превентивний і мирний акт, у другому – акт насильства й агресії проти особи, форма вбивства, навіть якщо йдеться про самого себе. Окрім цього, існує також питання про інстинкт самозбереження, зацікавленість, що розвивається відносно свого існування, і біль та шкода, які самовбивці завдають своїм друзям і родичам. До основного аргументу Бенатара можна додати й те, що реїксивіст має додатковий стимул продовжувати жити задля того, щоб поширювати далі ідеї реїксивізму [4].

Ідеї антинаталізму набувають широкого поширення у світі завдяки сучасним технологіям, економічному розвитку, свободі вибору та зняттю табу із добровільної бездітності. Зокрема, слід згадати секуляризацію, занепад релігійного контролю репродуктивної свободи, досягнення контрацепції та, нарешті, економічний та освітній розвиток у підвищенні можливостей жінок для працевлаштування та будування кар'єри.

Тож, антинаталізм має великі шанси, щоб стати однією з провідних філософій сучасності, адже він ставить перед собою доволі гуманну мету – позбавити ще ненароджених людей усіх бід і страждань, що несе існування шляхом відмови від прокреації.

Список використаних джерел:

1. The Layman Librarian / WHAT IS: ANTINATALISM: A beginner's primer from someone expert enough in Antinatalism to give a damn 2012. – 4 p.
 2. David Benatar, David Wasserman. Debating Procreation. – Oxford University Press, 2015. – 278 p.
 3. Ken Coates. Anti-Natalism: Rejectionist Philosophy from Buddhism to Benatar, First Edition Design Publishing, 2014. – 90 p.
 4. David Benatar. Better Never to Have Been: The Harm of Coming into Existence. Clarendon Press, 2006. – 237 p.
- Науковий керівник:* В. І. Додонова, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка

Зореслава Шеденко,
студентка групи ЖТ-81
кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету

СТОРІНКАМИ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРЕСИ: ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ ЖИТТЯ УКРАЇНИ У ТВОРАХ МАЛОЇ ПРОЗИ

Великою катастрофою для мільйонів українців стала літературна еміграція, що розпочалася після Жовтневих змагань і встановлення влади більшовиків. Українська еліта, невтомно й самовіддано працюючи поза межами рідного краю, залишила справжні літературні шедеври про історичні події того часу, які ще й досі залишаються малодослідженими. Незважаючи на те, що літературу української еміграції активно вивчають вітчизняні літературознавці (І. Воронюк, І. Жиленко, Ю. Ковалів, С. Ленська, Н. Мафтин, В. Мацько, Ф. Погребенник та інші), все ще залишаються питання, варті уваги дослідників, у чому й полягає **актуальність** нашої розвідки.

Мета роботи – з'ясувати тематичну палітру творів малої прози, присвячених історичним подіям на території України, надрукованих на сторінках еміграційних видань 1919–1939 рр.

Об'єкт дослідження – тексти малої прози, вміщені на сторінках еміграційних видань «Воля», «Нова Україна», «Студентський вісник».

Початок ХХ століття – складні роки для нашого народу. Майже щороку змінювалася влада в країні, люди мусили боронитися від іноземних загарбників та контролювати міжусобиці всередині суспільства. Період міжвоєнного двадцятиріччя характеризується особливою атмосферою жорстокості. У ті часи постійні збройні конфлікти виснажували людей, які вже не могли жити мирно й постійно воювали між собою. Політичні інтриги, скандали, революційні заклики та підступні напади на відомих громадських діячів стали чи не нормою у 1920–1940-і роки. Література не могла лишатися осторонь цих подій, тому

письменники намагалися відкрити світові реальну ситуацію в країні. Часто вони ризикували своїм життям, публікуючи таку жорстоку з психологічного боку правду. На Заході умови для друку правдивих фактів про українські реалії були більш сприятливі, тому недаремно саме письменники-емігранти намагалися розповісти світові істину.

Серед них – Авенір Коломиєць (1905–1946), журналіст, редактор, поет, режисер, який отримав початкову духовну освіту на українській території, а пізніше навчався в європейських університетах. Він був одним із засновників літературної громади «Танк» (Варшава), створив українське видавництво «Лад». У роки Другої світової війни вчителював і працював журналістом на Волині. Арештований фашистами як заручник, загинув у німецькому таборі.

Його експресіоністичне оповідання «Яр» показує, як люди намагалися приховати власну жорстокість, про яку не мовчала природа. «А місяць щось згадав і глянув на березу. Чорніла смерть на білій шкірі. Чорніли А і Т... Чорніли, як колишня ніч бентежна, сніговійна. Чорніла, мов ті хами, що стукали у вікно» [4, с. 7]. Сюжет побудований на тому, що в яру, де кілька років тому відбувалися численні вбивства, тепер граються діти й прогулюються люди. Це твір про намагання забути страшну правду і про її незламність. Основа для написання – реальні злочини місцевої влади проти народу.

Тема війни й революції займає чільне місце і в малій прозі Василя Королева-Старого (псевдонім Диканський, 1879–1941) – громадського діяча, перекладача, одного із засновників Української Центральної Ради. Отримав освіту в духовній семінарії та в Харківському ветеринарному університеті. Жив у Петербурзі, згодом повернувся до Києва та працював у кількох видавництвах. Разом із дипломатичною місією 1919 року виїхав у Прагу, де й залишився. Робив переклади з різних мов, захопився малярством. У творчому доробку – казки, романи, оповідання, новели, п'єси, причому велика частина цих творів – для дітей.

В оповіданні «Дідова революція» Королів-Старий показує, як революція стала приводом для грабунку селян. Головний герой твору – дід-господар, який

під час буремних подій спокусився грішми та невеликою місцевою владою. За це й постраждав від усіх ворогуючих сторін відразу. Кінцеві речення твору показують, що люди тоді вірили в ідеали держави, однак не мали можливості чи й не хотіли втілити ці ідеали: «І лежить дід на печі, на голій черені (жита вже немає), крижі парить (боків не треба, оникинці, спасибі їм, попарили), люльку смокче, думу думає, України дожидається» [3, с. 48–49].

Ще одне оповідання Василя Королева-Старого – «Гадючий виродок» – теж пов'язане із революційними подіями. У центрі сюжету – революція крізь призму дитячого світосприйняття. Малий Грицько уявляє ворогів-більшовиків як звірів із людською поведінкою. Він гордий з того, що належить до українського козацького роду й не боїться про це заявити: «Українець і майбутній козак!» [2, с. 255]. У фіналі показано, наскільки жорстоко ворожі солдати розправляються з нашим народом, прагнучи «вигнати» все національне з характеру українських людей. Смерть Грицька – символ вимирання нації під впливом більшовизму. Це підтверджує реалії революційних часів.

Іншій тематиці присвячені легенди уродженця Сумщини Івана Мірного «Голий на шляху» і «Дев'ять півнів», які він надрукував у «Новій Україні» в 1923 році. Їх можна вважати пророчими, бо йшлося про долю майбутнього України. Легенди містять передрікання нещастя, об'єднаних символікою числа «три». У першій герой дає настанову чоловікові, який йому допоміг: «Настануть три роки війн великих, битимуться люде, потече кров річками, всю землю напоїть. А за ними прийдуть три роки – свої своїх жертимуть, повстане брат на брата й син на батька <...> Аж надійдуть ще три роки – нищитимуть людей голод, і мор, і пошести всякі, і злоба людська. І кістками вкриється земля божа...» [5, с. 29]. В іншій легенді попові приснився Миколай Угодник, який сказав: «Тії три трійці – то три недолі судилися – на дев'ять літ <...> Що три чорні півні – то три чорні роки: повстане зненависть і злоба людська, і стануть люде поміж собою як вороги, гірш за лютих звірів одне одного душитиме...» [5, с. 30]. Справді, кожен три роки позначені подіями світового масштабу. З 1914 року по 1917 рік – початок Першої світової війни й Жовтневий переворот, а далі – громадянська

війна, «голод і мор», коли «замовкли святі дзвони божі». В. Губарев писав: «Катастрофічна посуха і неврожай 1921 ще більш загострили хлібну проблему. У 1922 році голод охопив у всіх українських губерніях до 5,6 млн. осіб, або 25 % населення. Голодомор став не тільки наслідком несприятливих природних факторів, а й політики більшовиків. За неповними даними, в 1922–1923 рр. з України було вивезено майже 18 млн. пудів зерна: 2,5 млн. пудів – у Росію і більше 15 млн. пудів – на експорт» [1].

Таким чином, на прикладі творів малої прози, надрукованих на сторінках еміграційних видань, ми прослідкували тематичну палітру оповідань і легенд, які розкривають історичні реалії, у яких жила Україна у міжвоєнне двадцятиріччя.

Список використаних джерел:

1. Губарев В. Исторический очерк о нэпе на Украине и причинах его свертывания в конце 20-х годов. / В. Губарев. – Режим доступу: http://history.ukraine-in.ua/unr_ussr/istoricheskiy-ocherk-nepa
 2. Диканько М. Гадючий виродок / М. Диканько // Воля. – Відень. – 1921. – 14 травня. – С. 254–255.
 3. Диканько М. Дідова революція / М. Диканько // Нова Україна. – Прага. – 1927. – № 1–2. – С. 46–49.
 4. Коломиєць А. Яр / А. Коломиєць // Студенський вісник. – Прага. – 1928. – Ч. 11–12. – С. 6–7.
 5. Мірний І. Дві «пророчі» українські легенди / І. Мірний // Нова Україна. – 1923. – Ч. 6. – С. 28–30.
- Науковий керівник:* І. Р. Жиленко, доктор філологічних наук, доцент кафедри журналістики та філології Сумського державного університету

Алла Ярова,

канд. філол. наук

доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Акмал Таїров,

студент Сумського державного університету

НЕВЕРБАЛЬНИЙ ПРОСТІР ТУРКМЕНСЬКОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ

Актуальність теми. Аналіз наукової літератури, виданої протягом останнього часу, засвідчує, що дедалі частіше дослідники схильні розглядати обряд як явище соціальної комунікації. Навіть сам термін «комунікація» містить певною мірою вказівку на обряд. На думку американського вченого Джона Дарема Пітерса, один зі змістових складників цього поняття може означати «участь», як у слові «communicant» («той, хто причастився», «запричащений»), – яке означає людину, котра стала частиною священної спільноти. Отож «комунікація» предбачає належність до соціального організму через певну виразну дію [5, с. 16].

Традиційні народні обряди становлять собою цінність і потребують збереження як національне духовне надбання. Обряди, на відміну від масової культури, служать своєрідним цементом для соціальних груп. Вивчення традиційних обрядів як способів соціально-культурної комунікації є актуальним для сучасних наукових досліджень. Цим пояснюється і наш інтерес до порівняно нової і не досить вивченої теми. **Об’єкт** цієї праці – один із найважливіших обрядів у житті туркменів – весільний. **Предмет** – невербальні засоби, представлені у весільному обряді. Актуальність теми, об’єкт і предмет дослідження формують наші **завдання**, а саме: 1) вивчити туркменський весільний обряд із комунікативного погляду; 2) описати невербальний код цього обряду.

Основні результати дослідження. Тут розглядаємо комунікацію як особливий вид людської діяльності, унаслідок якої відбувається обмін інформацією, збагачення певним досвідом, примноження знань, навчання і виховання людини, засвоєння різних форм соціального досвіду, норм і правил поведінки, традицій і обрядів, перетворення надбання кожного учасника взаємодії на їхнє спільне надбання.

Поняття «обряд» уживаємо в нашій розвідці у традиційному розумінні, як сукупність усталених звичаєм дій, пов'язаних із побутовими традиціями або виконанням релігійних установок.

Комунікація між людьми не обмежується вербальними засобами, до їхніх послуг також невербальні інструменти взаємодії. Результати досліджень демонструють, що 60% – 80% інформації передається невербальними засобами, які сприймаються різними сенсорними системами: зором, слухом, тактильними відчуттями та ін.

Невербальна комунікація являє собою позамовне спілкування, в основі якого лежить використання різних знакових систем. Зазвичай розрізняють паралінгвістичну, оптико-кінетичну, екстралінгвістичну, візуальну та проксемічну системи. Невербальна комунікація – історично перша форма спілкування, де передача повідомлення здійснюється без слів. Обряд, як одна з найбільш ранніх форм взаємодії людей, базується на значній кількості невербальних знаків. Так, весільна обрядова інформація, закодована у знаках та символах, перетворюється на певний тип соціальної інформації, яка не зникає з часом, а, навпаки, передається від покоління до покоління. Саме тому в сучасних обрядах ми бачимо відголоски найдавніших весільних звичаїв, наприклад, купівля чи крадіжка нареченої.

Український мовознавець Флорій Бацевич запропонував систематизовану класифікацію невербальних засобів. Дослідник виділяє: 1) акустичні, пов'язані з мовленням (темپ мовлення, тон, тембр, гучність, манера мовлення, спосіб артикуляції та ін.), та ті, що не пов'язані з мовленням (паузи, кашель, зітхання, сміх, плач та ін.); 2) оптичні, до яких належить кінесика (міміка, жести, постава,

хода, контакт очима), проксемика (відстань між мовцями, дистанція, вплив території, вплив орієнтацій, просторове розташування співрозмовників), графеміка (почерк, специфіка підрядкових і нарядкових знаків, специфіка уживання розділових знаків, символіка скорочень), зовнішній вигляд (фізіономіка, тип і параметри тіла, одяг, його стиль, прикраси, зачіска, косметика, засоби особистого користування); 3) тактильно-кінестезичні (рукостискання, поцілунки, доторки, погладжування, плескання); ольфакторні (запахи), темпоральні (час очікування початку спілкування; час, проведений разом у спілкуванні; час, протягом якого триває повідомлення мовця).

Великого комунікативного значення в туркменському весільному обряді набувають оптичні невербальні засоби передачі інформації. Наприклад, зовнішній вигляд нареченої, її одяг та прикраси. Для кроєння та пошиття плаття запрошували шановану в аулі жінку, вибирали «щасливі» дні. Плаття мало бути тільки червоного кольору, з багатою вишивкою, яка виконувала функцію оберега. Крім того, плаття обов'язково прикрашають великою кількістю срібних і позолочених прикрас. Ці прикраси мають подвійну невербальну природу. З одного боку, це оптичний невербальний символ, який асоціюється зі світлом, сонцем, служить божественним символом, а з іншого – акустичний (звуковий), бо пришивали ці елементи для того, щоб під час руху вони дзвеніли, відганяючи злі сили.

Тіло нареченої, яке є ще одною складовою оптичної невербальної системи весільного обряду, покривали з ніг до голови накидками, прикрашали безліччю оберегів і талісманів.

Обличчя дівчини набуває особливого комунікативного значення в обряді бетачар – відкриття та показування обличчя нареченої родичам нареченого й гостям, а також протягом перших років життя в будинку чоловіка, коли молодій дружині належало прикривати своє лице яшмаком. Вона не знімала накидки для голови і не показувала свого обличчя до спеціального на те дозволу свекра та свекрухи.

Крім червоного кольору, у весільному обряді центральне місце посідає білий колір. Обряд сватання розпочинається з того, що мати майбутнього

нареченого обдаровує родичів майбутньої нареченої солодощами й цукром із білосніжного вузлика. Придане молодій складало у білосніжні мішки. Білою хусткою пов'язували голову засватаної дівчини. Приїзд молодій у дім молодого вітали, розсипаючи довкола біле пшеничне борошно, потім руки дівчини занурювали в топлоне масло й муку, щоб багатим і щасливим був сімейний союз.

Носієм інформації у весільному обряді також є скриня з приданим, яку після переїзду в будинок чоловіка молода дружина виставляла на загальний огляд, щоб гості оцінили майстерність, працьовитість і смак дівчини.

У туркменському весільному культурі представлено багато семіотично значущих рухів, поз, жестів, контактів очима, які представляють оптичну та тактильно-кінестезичну групи невербальних інструментів. Наприклад, поклони, поцілунки, тримання попід руки, опущені очі чи відсутність зорового контакту взагалі. Під час обряду бетачар наречену приводять у дім батька нареченого, саджають її за завісу (чемилдрик) на овчину. По обидва боки нареченої, тримаючи її під руки, стоять невістки. Наречена вклоняється родичам чоловіка, а свекруха цілує свою невістку. Свати заходили в дім батьків нареченої тільки з правої ноги.

Проксеміка представлена просторовою організацією весільного обряду. Наприклад, сватання, обряд ніках відбувалися в будинку нареченої, а обряд бетачар у будинку нареченого.

До темпоральних невербальних засобів можна віднести тимчасове повернення молодій дружини в дім до батьків, де вона залишалася ждати, доки чоловік виплатить увесь калім. Крім того, комунікативного значення набувають «сприятливі» (понеділок – для весілля, середа – для крадіжки нареченої, особливі дні для кроєння та шиття плаття нареченої) і «несприятливі» (вівторок і п'ятниця – для крадіжки нареченої) дні. Сватать можна було в день, коли зорі цьому сприяли (це міг визначити мулла, до якого свати заходили, щоб дістати згоду).

Висновок. Отже, можна стверджувати, що туркменська весільна невербальна комунікація доволі різнопланова і має складну структуру.

Взаємодіючи з вербальними засобами, посилює їх. Часто служить способом повідомлення тієї інформації, яку важко передати словами.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: Вид. центр «Академія», 2009. – 376 с.
2. Еверетт Деніел. Походження мови. Як ми навчилися говорити / Деніел Еверетт. – К.: Наш формат, 2019. – 344 с.
3. Електронний ресур. – Режим доступу: kvent.kz/eventopedia/svadby/turkmen-svadba.html
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації. – Чернівці: Книги – ХХІ. – 2010. – 528 с.
5. Пітерс, Джон Дарем. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 302 с.

Наталія Загорулько,

студентка Сумського державного університету

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ПРО ПРОФЕСІЮ, ЗА ЯКОЮ ВОНИ НАВЧАЮТЬСЯ

Останнім часом працевлаштування випускників закладів вищої освіти (ЗВО) не за отриманою спеціальністю є досить актуальною проблемою. За статистикою після випуску з університетів 44% випускників ЗВО працюють не за фахом, 29% працюють за фахом, лише частково пов'язаним з отриманою спеціальністю, і лише 36% працюють за спеціальністю. Одна з причин – необізнаність про професію українських абітурієнтів при вступі у ЗВО. За кілька років навчання вони із здивуванням виявляють, що обрана професія – нецікава, не відповідає сподіванням чи просто не принесе очікуваного доходу (21% опитаних не працюють за спеціальністю, бо вона їм не подобається, 43% – через низьку заробітну плату) [1].

Метою роботи було дослідити з використанням методу анкетування рівень знань студентів спеціальностей «Соціальна робота» та «Прикладна механіка» про професію, за якою вони навчаються.

Основними завданнями дослідження було:

- 1) інтерпретувати основні поняття;
- 2) визначити цільову аудиторію, що досліджується;
- 3) охарактеризувати метод анкетування (переваги, недоліки);
- 4) провести дослідження;
- 5) описати етапи польового дослідження;
- 6) проаналізувати результати дослідження та сформулювати рекомендації.

У результаті опитано 58 студентів (спеціальності «Соціальна робота»: I курс – 15 осіб, III курс – 12 осіб; «Прикладна механіка»: I курс – 16 осіб, III курс – 15 осіб). Залучено 2 експерта – успішно працевлаштовані випускники спеціальностей.

На підставі аналізу результатів анкетування можемо констатувати:

1) для спеціальності «Соціальна робота»:

- студенти I та III курсів не мають достатньо чіткого уявлення про ринок праці саме для своєї спеціальності;
- студенти I та III курсу мають низький рівень знань щодо установ та Інтернет-джерел, де можна отримувати достовірну інформацію стосовно кількості вакантних місць, заробітної плати, попиту на ринку праці;
- студенти III курсу мають ширші уявлення щодо можливостей працевлаштування за спеціальністю, аніж студенти I курсу;
- студенти III курсу мають більш адекватні уявлення щодо заробітної плати у майбутньому та можливостей кращого працевлаштування, аніж студенти I курсу;

2) результати для спеціальності «Прикладна механіка»:

- більшість студентів спеціальності прикладна механіка I та III курсів мають загальне уявлення щодо секторів праці;
- студенти I та III курсу мають низький рівень знань щодо установ та Інтернет-джерел, де можна отримувати достовірну інформацію стосовно кількості вакантних місць, заробітної плати, попиту на ринку праці;

- студенти I та III курсів не бачать можливостей працевлаштування в м. Суми, хоча за відповіддю експерта такі можливості є;
- III курс має більш адекватні знання стосовно заробітної плати, аніж студенти I курсу.

Порівнюючи обидві спеціальності, можна зробити висновок, що інженерна спеціальність є більш зрозумілою для сприйняття студентів. Студенти спеціальності «Прикладна механіка» мають більш чіткі уявлення, де та як можна реалізуватись в професії, в якому з секторів. Що не скажеш про студентів спеціальності «Соціальна робота», в яких більш розмите бачення себе у професії. Ситуація може бути пояснена низьким престижем професії, а також її складністю. З одного боку, студенти висловлюють зацікавленість, але з іншого – розгубленість у зв'язку із несприятливою ситуацією на ринку праці.

Аналіз отриманих даних анкетування був здійснений і в гендерному аспекті на предмет наявності впливів стереотипів на вибір майбутньої спеціальності. Узагальнивши відповіді студентів I та III курсів спеціальності «Соціальна робота» та «Прикладна механіка» маємо що:

- більше дівчат навчається на гуманітарній спеціальності «Соціальна робота» та меншість на технічній спеціальності «Прикладна механіка». Це може бути зумовлено наявним гендерним підходом в освіті починаючи зі школи;
- виявлена професійна сегрегація – розподіл професій на суто «жіночі» та «чоловічі»;
- незалежно від курсу та спеціальності жінки мають занижені уявлення про власні перспективи (саме спеціальність, за якою навчаються, вони сприймають як найменш оплачувану);
- чоловіки відчують себе більш впевненими в обраній сфері;
- виявлені занижені амбіції жінок спеціальності «Соціальна робота» стосовно заробітної плати;
- у жінок спеціальності «Прикладна механіка» виявлені гендерні стереотипи стосовно заробітної плати між жінками та чоловіками.

У ході виконання дослідження були сформульовані такі рекомендації випусковим кафедрам для профорієнтаційної діяльності:

- запрошувати потенційних роботодавців із різних секторів на неформальні зустрічі зі студентами для формування розуміння реалізації себе у спеціальності;
- ініціативним студентам спеціальностей запропонувати створити відеоролик про алгоритми пошуку роботи за спеціальністю;
- запровадити «День з фахівцем» для студентів першого курсу (організувати для студентів можливість провести один робочий день поряд з успішним представником професії; завдання на цей день для студента – дізнатись якомога більше інформації про професійну діяльність, можливість реалізації себе по спеціальності; наступне завдання – оформити здобуту інформацію у вигляді відгуку та розмістити її у фейсбуці для поширення знань про професію серед інших студентів);
- влаштовувати екскурсії в місця потенційного працевлаштування.

У ході виконання дослідження також були сформульовані такі рекомендації навчальному відділу практики:

- влаштовувати міні-нетворкінги з потенційними роботодавцями та студентами;
- організувати екскурсії до Центру зайнятості за для формування в студентів розуміння достовірних джерел інформації, отримання ними кар'єрного консультування;
- розробити додаток, який би дозволяв отримувати всю інформацію стосовно вакансій за спеціальністю.

Список використаних джерел:

1. Працевлаштування випускників не за отриманим дипломом [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2737000-ekspert-44-vipusknikiv-visiv-pracuut-ne-za-fahom.html>

Науковий керівник: О. В. Купенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Сергій Король,

канд. політ. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Тетяна Нежевело,

студентка Сумського державного університету

СУТНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ФАСИЛІТАЦІЇ В ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ОТГ

Актуальність теми. Сучасний світ постійно змінюється, й сфера державотворення чи не перша зазнає рушійних трансформацій. Технологія фасилітації є актуальною формою прийняття управлінських рішень, взаємодії влади і суспільства, організації роботи колективу.

Населення окремої об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) можна вважати прикладом великої соціальної групи, успіх економічного, соціального, матеріального, культурного, психологічно стабільного зростання якої залежить від горизонтальних та вертикальних взаємодій кожного суб'єкта. Методи фасилітації повинні застосовуватися в публічному управлінні ОТГ з метою вирішення певних конфліктів між членами громади фасилітатором (нейтральною стороною), без упередженості по відношенню до сторін конфлікту. Тому, фасилітація, як успішний процес групової роботи, націленої на кінцевий результат, стає передовим методом роботи з усіма верствами суспільства.

Мета розвідки. Дослідити теоретичні основи застосування методів фасилітації в практиці публічного управління в ОТГ.

Завдання дослідження. 1. Проаналізувати поняття «фасилітація» у зарубіжній та вітчизняній літературі. 2. Визначити зміст методів фасилітації, класифікацію та сфери їх застосування.

Основні результати. У основі розробки технології фасилітації, як

особливого процесу, що підвищує ефективність роботи великих груп, можна назвати Марвіна Вайсборда, Рона Ліппі і Єви Шіндлер-Рейнман, Еріка Триста і Фреда Емері. Фасилітацію у більшості випадків визначають, як «технологію організаційного розвитку» [13, с. 74]. Сьогодні фасилітацію прийнято характеризувати, як вживання у колективах ОТГ, а також галузі психологічних технологій. Більше того сучасна практика фасилітації у перерахованих межах діяльності, напряду відноситься до психології, за своєю суттю також є чисто психологічними технологіями, спрямованим на гармонізацію колективів і генерування силами їх членів креативних рішень.

Розрізняють базову фасилітації, коли процесом керує фасилітатор, пропонуючи групі найбільш ефективні, з його точки зору, прийоми роботи, і розвиваючу фасилітацію, коли члени групи самі ведуть процес обговорення і прийняття рішень, а фасилітатор лише коригує його [9].

Дослідники Б. Бункер, Б. Албан, Г. Бушер розглядають фасилітацію великих груп, як технологію організаційного розвитку та змін. Організаційний розвиток по відношенню до ОТГ – це сукупність певних теоретичних концепцій і практичних прийомів, що дозволяють планувати розвиток і зміни в організаціях та інших соціальних системах, яка є міждисциплінарною галуззю і ґрунтується на знання таких наук, як психологія, соціальна психологія, соціологія, антропологія, політологія [14].

На думку Річарда Бекхарда організаційний розвиток – це плановані, засновані на знаннях наук про поведінку людини інтервенції та організаційні процеси, які охоплюють всю організацію, управляються зверху, підвищують організаційну ефективність.

Автор М. Бір розглядає фасилітацію, як систему процесу збору даних, діагностування, планування дій, інтервенції та оцінки, направлену на обговорення соціально-психологічних механізмів функціонування великої групи, без розуміння яких неможливо здійснювати процес фасилітації.

Дослідники У. Бурк і Д. Бредфорд розглядають фасилітаційні чинники, як процес планування змін, спрямований на вдосконалення організаційної

ефективності через досягнення конгруентності таких ключових вимірів організації й зовнішнє середовище, місія, стратегія, лідерство, культура, структура, системи винагороди, робочі політики і процедури [1, с. 97].

Дослідник А.В. Петровський розглядає процес фасилітації у соціальному плані та пов'язує його з підвищенням продуктивності діяльності індивіда за рахунок актуалізації у його свідомості образу іншої людини, що виступає в якості суперника або зацікавленого спостерігача. Цей процес вчений називає «відображенням суб'єктності», визначаючи його, як формування ідеального відображення однієї людини в іншій [3, с. 258].

Спостерігаючи з боку за процесом взаємодії всередині групи, фасилітатор підвищує групову ефективність за рахунок узгодження правил групового спілкування, дії і навчання членів групи способами ефективного поведінки [7; 10].

Для того, щоб бути ефективним, фасилітатор потрібно приділяти багато уваги як вивченню, так і використанню нових знань, навичок та здібностей, а саме: уважно слухати те, про що говорять люди; задавати відкриті питання; використовувати ряд методів, які можуть допомогти членам групи продуктивно працювати разом; володіти хорошими навичками управління часом [8; 10].

Методи фасилітації, які стимулюють хорошу роботу групи: рольові ігри та симуляції; практика презентацій; використання фотографій і картинок; використання аудіо- та відеозаписів; структурування та відбір ідей; мозковий штурм; тренінгові заняття, бесіди, лекції.

Існує кілька причин, з яких має сенс використовувати методи фасилітації у роботі по узгодженню інтересів суб'єктів соціально-трудова відносин, зокрема, у межах ОТГ, а саме:

– значним моментом є те, що методи фасилітації у групі припускають практику прояву поваги до партнера по команді та його інтересам. Це, у свою чергу, сприяє виробленню звички працювати у сучасній діловій культурі, яка передбачає повагу до особистості, соціальну відповідальність [6; 13];

– методи фасилітації довели свою ефективність у вирішенні питань сумісності інтересів. Це практичні інструменти, які роблять можливим

досягнення продуктивного консенсусу та допомагають працівникам та керівникам разом виявити проблеми на шляху узгодження своїх інтересів та знайти відповідне рішення;

– у працівників підвищується самооцінка, мотивація, оскільки вони залучені в процес прийняття рішень, підвищується лояльність до організації, тому що технологія така, що враховується думка кожного, відповідно, відбувається визнання значущості досвіду кожного [5, с. 4].

– керівники навчаються новому для них методом лідерства – лідерства-фасилітаторству, командному лідерству, відмінному від ієрархічного;

– методи фасилітації припускають, що ідеї кожного учасника приймаються. Кожній ідеї приділяється увага, немає кращих ідей (ідеї можуть уточнюватися, але не відхилятися), це просто частина методу;

– ідеї, які відчуються учасниками стратегічного планування діяльності як більш важливі, згадуються частіше. Відповідно, найбільш важливі ідеї стають видимими;

– намагаючись реалізувати план дій, отриманий у результаті стратегічного планування діяльності, та потім, повторюючи таку зустріч знову й знову, працівники усвідомлюють які зміни проходять легше, які важче, де необхідно докласти більше зусиль, щоб поліпшити ситуацію з реалізацією своїх інтересів;

– для розуміння та використання методів фасилітації не потрібно витратити кошти. Досить мати папір, фломастери та дошку, на яку кріпляться аркуші паперу. Працівники пізнають метод, беручи участь у стратегічному плануванні діяльності;

– методи ефективно працюють в бізнесі, державних організаціях, різних спільнотах, закладах освіти, лікарнях;

– менеджмент добре сприймає ці методи, тому що вони ефективні та не затратні, задають тимчасові рамки для вирішення завдання, а також координують дії. Керівники ОТГ можуть фокусувати свою увагу на стратегічних питаннях та в меншій мірі приділяти час поточних проблем за рахунок використання технології участі [6; 12].

Методи фасилітації можуть бути використані будь-якою групою людей, які мають спільні інтереси. Стратегічне планування діяльності залучає людей в ідентифікацію проблем так, як вони їх бачать, та знаходять рішення, які, на їхню думку повинні спрацювати [2; 4].

Висновки дослідження, їх цінність. Термін «фасилітація» не дивлячись на різноманітність підходів для його трактування характеризує активність ведучого у напрямку активізації, стимуляції та іншої підтримуючої діяльності.

Визначивши зміст методів фасилітації, класифікацію та сфери їх застосування було встановлено, що основними з них є: рольові ігри, бесіди, лекції, тренінги, які орієнтуються на роботу у межах відкритості, інноваційності, рефлексивності та самопрограмування. Показниками стратегії розвитку методу фасилітації є: чіткість поставлених цілей; прийняття рішень; формування системи винагород; ефективні комунікації.

Список використаних джерел:

1. Александрова А. А., Провоторов М. В. Фасилитация в системе государственного управления научнотехническими проектами / А. А. Александрова, М. В. Провоторов // *Успехи в химии и химической технологии. ТОМ XXX.* – 2016 – № 8. – С. 95–98.
2. Борніков В. І. Особливості участі громадян в концептуальних моделях демократії / В. І. Борніков // *Політичний менеджмент.* – 2007. – С. 38–50.
3. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія: Антологія / Б. Барбер. – Київ : Смолоскип, 2005. – С. 254–262.
4. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 228 с.
5. Знаткова О. М. Фасилітація, як партисипативна технологія в системі публічного управління в Україні / О. М. Знаткова // *Актуальні проблеми державного управління.* – 2018. – № 2 (54). – С. 1–8.
6. Мартынова А. В. Фасилитация как технология организационного развития и изменений // *Организационная психология Т. 1.* – 2011. – № 2. – С. 53–91.
7. Медведева Т. А. Социально-трудовые отношения: теоретические основы современной практики регулирования / Т. А. Медведева. – М. : ТЕИС, 2012.
8. Рябков А. М. Фасилитация в профессиональном образовании // *Педагогика.* – 2008. – № 1. Рябков А. М. Фасилитация в профессиональном образовании // *Педагогика.* – 2008. – № 1. – С. 78–82.
9. Янчуркина Н. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка на педагогической практике по модели «Менторство» / Н. А. Янчуркина, Т. С. Фролова // *Приложение к журн. «Среднее профессиональное образование».* – 2008. – № 12.
10. Argyris Ch. *Overcoming organizational defenses: facilitating organizational learning* / Ch. Argyris. – Prentice Hall, 1990.

11. Carlson P. Basic facilitation. What Can Be Accomplished? What Cannot? The Skilled Facilitator Fieldbook. Ed. By R. Schwarz, A. Davidson, P. Carlson, S. Mckinney. San Francisco : JosseyBass, 2005b. P. 115-118.

12. Umpleby S. Global Strategy for Human Development: The Work of the Institute of Cultural Affairs, Proceedings of the annual conference of the International Society for the Systems Sciences / S. Umpleby, A. Oyler. – Crete, Greece. – 2003. – July.

13. Weisbord M. R, Janoff S. Faster, Shorter, Cheaper May Be Simple; It's Never Easy. Journal of Applied Behavioral Science. 2005. Vol. 41. Is. 1. P. 70-82.

14. Cooperrider D. L. Positive Organization Development: Innovation-inspired Change in an Economy and Ecology of Strengths / D. L. Cooperrider, L. N. Godwin. – URL: <http://appreciativeinquiry.case.edu/intro/comment.cfm>.

Альона Берлет,

магістр, фахівець кафедри психології, політології та

соціокультурних ехнологій Сумського державного університету

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ПСИХОФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Актуальність теми. Незважаючи на значні науково-теоретичні та науково-методичні напрацювання у сфері дослідження питань інтегрованого навчання, проблема інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостям у освітній простір залишається недостатньо вивченою, що зумовлює необхідність аналізу різних підходів до визначення термінів «інтеграція» та «інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями».

Проблема інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями, знаходячись на перехресті соціології, дефектології, медицини, загальної та соціальної психології, соціальної антропології, соціології освіти, соціальної роботи та соціальної педагогіки, є спільним предметним полем різних наук.

Мета розвідки: провести теоретичний аналіз проблеми соціальної інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями у сучасній науці.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

- розкрити сутнісні характеристики соціальної інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями у сучасному науковому доробку;
- визначити поняття «інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями»;
- визначити типологію інтеграцій відповідно провідної діяльності дітей з обмеженими психофізичними можливостями.

Основні результати дослідження. За визначенням психолога та ерготерапевта Дж. Айрес (Jean Ayres), інтеграція – це вид організації будь-чого, інтегрувати – зібрати або організувати різні частини в єдине ціле [1].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі [4, с. 500].

Уточнення поняття «діти з обмеженими психофізичними можливостями» має відбуватися у контексті сучасного розуміння проблеми інвалідності. Зазначимо, що на сьогодні у нашій країні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. В основних законах про освіту зустрічаються такі терміни, як «діти, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку та особи, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатись у масових навчальних закладах» [9].

Один із нормативних документів (наказ «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю») використовує ряд термінів, таких як «діти з особливими освітніми потребами», «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я». Сьогодні ж, на думку К. Баб'як, більш прийнятними до вживання є термін «діти з особливими потребами» та «діти з обмеженими психофізичними можливостями» та ін. [2].

Спираючись на вищерозглянуті трактування понять «інтеграція» та «діти з обмеженими психофізичними можливостями», можемо зазначити, що інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями може бути як процес, так і

результат надання цій категорії громадян прав і реальних можливостей участі у всіх видах і формах соціокультурного життя, включаючи освіту, нарівні й разом з рештою членів суспільства.

Очевидно, що провідною діяльністю в молодому віці є навчання, то логічно, що найоптимальнішим механізмом здійснення загальної інтеграції є освітня інтеграція. Важливо додати, що освітня інтеграція виступає ключовою ланкою інтеграційних процесів, оскільки освітнє середовище школи, ВНЗ або будь-якої іншої навчальної установи є важливим соціалізуючим фактором.

Як зазначає у своїй науковій праці дослідниця В. Болдирєва, інтеграція в освіті – це одна з форм навчання, при якій учні з особливими освітніми потребами основний час проводять у звичайних класах разом з іншими дітьми і якийсь час – окремо, в умовах особливим чином організованого освітнього процесу, де їм надаються встановлені освітні послуги, медична, психолого-педагогічна та соціальна індивідуалізована допомога [3]. Мета інтеграції в освіті – залучити дітей з різними можливостями як у вже сформоване шкільне життя і шкільну структуру, так і допомогти вписатися у вже існуючу модель навчання.

Слід зазначити що, за Дж. Айрес, сенсорна інтеграція – це процес, що охоплює сприймання, розрізнення і оброблення відчуттів, що надходять з різномодальних сенсорних систем: вестибулярної, пропріоцептивної, тактильної, зорової, слухової, нюхової, смакової [1].

У роботі Т. Фаласеніді, М. Козак зазначено, що порушення сенсорної інтеграції лежать в основі багатьох проблем розвитку рухів, мови, поведінки, навчання. Поширеність таких порушень у дітей, за даними різних авторів, варіює від 5% до 30% [8, с. 102]. Так, за визначенням Дж. Айрес, сенсорна інтеграція – це неперервний процес, що складається з чотирьох стадій як послідовних етапів її, що відтворюють поступальний розвиток дитини в нормотиповому онтогенезі. Фундаментальні розробки М. Бернштейна також підтверджують цю теорію [7].

Як зауважує О. Олійник, при виникненні порушень обробки сенсорних сигналів з'являються дисфункції в моторному, пізнавальному розвитку, а також в поведінкових характеристиках дитини. Питання сенсорного розвитку є одним

із актуальніших у педагогіці раннього розвитку та у дошкільному вихованні. Це пов'язано з тим, що пізнання навколишньої дійсності базується перш за все на відчуттях та сприйманні. Сприйняття сигналів із зовнішнього світу й внутрішніх відчуттів формується на основі спільної діяльності ряду сенсорних систем: зорової, слухової, тактильної, пропріоцептивної, вестибулярної та системи запахів і смаку [6, с. 5].

В роботі І. Зверєвої зазначається, що соціальна інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостям є цілеспрямованим процесом передачі суспільством соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій цих дітей, за їх активної участі і забезпеченні адекватних для цього умов, в результаті чого відбувається включення дітей в усі соціальні системи, активне їх участь в основних напрямках життя і діяльності суспільства, підготовка до повноцінного дорослого життя, найбільш повної самореалізації і розкриття їх особистості. З позиції соціальної роботи, соціальна інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостям це включення таких дітей в оточуюче середовище, надання права та реальних можливостей брати участь в різних формах соціального життя [5].

Висновки. Отже, в межах нашої роботи з'ясовано, що інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями може бути як процес, так і результат надання цій категорії громадян прав і реальних можливостей участі у всіх видах і формах соціокультурного життя, включаючи освіту, нарівні й разом з рештою членів суспільства.

Вивчення зазначеної проблеми дозволило здійснити характеристику різних типів інтеграцій відповідно провідної діяльності дітей з обмеженими психофізичними можливостями: освітньої, сенсорної та соціальної. Виконана робота не претендує на остаточне розв'язання заявленої проблеми.

Список використаних джерел:

1. Айрес Э. Джин. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Джин Айрес Э. – М. : Теревинф, 2017. – 272 с

2. Баб'як К. Проблеми психоемоційної адаптації членів сім'ї до факту народження дитини з обмеженими психофізичними можливостями / К. Баб'як // Молодь і ринок. –2016. – №10 (141). – С. 160–163.
3. Болдирева В. Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами: Збірник наукових праць Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – №9. – С. 10–17.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. –К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
6. Олійник О. В. Сенсорна інтеграція дітей з розладами аутичного спектра: Науково-методичний збірник. – Кам'янець-Подільський, 2017. –91 с.
7. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом / Т. Скрипник // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2016. Вип. 4 (80). – С. 24– 31.
8. Фаласеніді Т. М., Козак М. Я. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами / Т. М. Фаласеніді, М. Я. Козак // Молодий вчений. – 2017. – №9 (49).
9. Про затвердження «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-93>.

Марина Садівнича,

аспірантка Сумського державного університету

ТЕМА ВІКОВИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ELLE UKRAINE»

Увага сучасного суспільства та мас-медій часто акцентується на соціальних стереотипах. Питання гендеру, расової та національної приналежності, релігії, вікових норм тощо є актуальними для обговорення. І хоча науковці та суспільні діячі говорять про необхідність руйнування соціальних стереотипів, вони залишаються невід'ємною складовою масової культури.

Уперше поняття «соціальний стереотип» зустрічається в праці В. Ліпмана «Громадська думка», у 1922 році. Визначався він як прийнятий в історичній спільності зразок сприйняття навколишнього світу, заснований на попередньому соціальному досвіді [6]. Загалом до цієї проблеми звертаються науковці, що працюють у галузі психології, соціології, мовознавства. Не залишаються осторонь медіа-дослідники. Вивчаючи ці явища в масовій комунікації,

М. Бутиріна зазначає: «Оперування стереотипами ... є невід'ємною складовою журналістської діяльності, що виявляється не тільки як творчий процес щодо створення інформаційного продукту, але й як конкретний специфічний спосіб осягнення дійсності» [2, с. 15].

Розглядаючи висвітлення соціальних стереотипів на сторінках ЗМІ, більшість учених звертають увагу на гендерні питання, у той час як тема вікових стереотипів, що є надзвичайно актуальною, оскільки мас-медіа приділяють цьому питанню велике значення, зазвичай залишаються поза увагою науковців.

У своєму дослідженні ми звернулися до висвітлення вікових норм та стереотипів у матеріалах інтернет-версії журналу «Elle Ukraine» – як прикладу сучасного видання, що поєднує в собі новітні світові тенденції та світогляд українських авторів, сформований на оцінці реалій українського суспільства.

Об'єкт дослідження – художньо-публіцистичні тексти журналу «Elle Ukraine». **Предмет** – тематичні та стилістичні особливості висвітлення вікових стереотипів, сформованих в українському суспільстві.

Мета розвідки полягає в з'ясуванні особливостей і тенденцій висвітлення вікових стереотипів у журналі «Elle Ukraine», що передбачає виконання таких **завдань**: проаналізувати тексти інтернет-версії журналу «Elle Ukraine» та визначити особливості розкриття теми вікових стереотипів.

Розглядаючи вікові стереотипи М. Дроздова вказує, що «аксіоматичною є теза» буцімто соціальні стереотипи «виступають невід'ємною частиною соціального сприймання, обумовлюючи його процес і результат» [3, с. 24]. До метричних особливостей вікових стереотипів науковиця відносить такі норми: звертання «дівчино», початок статевого життя, вікові рамки створення сім'ї, народження дітей, побудова кар'єри, час, коли немає сенсу щось кардинально змінювати в особистому чи професійному житті. Основним критерієм вікових стереотипів є оцінка особистості з позиції рано/пізно.

Саме стереотипи щодо вікових рамок створення сім'ї та народження дітей стали темою журнального матеріалу Анни Іванової «Даже если ты запускаешь ракеты в космос, все равно главный критерий для оценки успеха – замужем ты

или нет» (Elle Ukraine, 6.08.2019). Авторка зазначає: «Мені 27, і клянусь, не буває дня, щоб хтось близький, знайомий або дуже віддалено знайомий не спитав «ну, коли ж весілля?», не сказав би про годинник, що цокає, не порекомендував би оглядатись і встигнути заскочити в останній вагон, тому що дітей треба заводити до 30 ...». Власний досвід та роздуми авторки стосовно того, що заміжжя й діти в певному віці все ще залишається критерієм успішності, вона доповнює статистикою розлучень в Україні. Але найбільше авторку обурюють запитання, які вважає вкрай некоректними: «коли ви задаєте питання про заміжжя, дітей, пам'ятайте, що ніколи не знаєте, які особисті драми можуть переживати ці люди. Наприклад, діти не завжди створюються тоді, коли ти цього хочеш».

На соціальній критерій рано/пізно звертає увагу й Ольга Руднева в есеї «Когда в 36 лет у меня уже не было ни мужа, ни детей, мне пришлось все объяснить» (Elle Ukraine, 6.08.2019). На власній історії авторка змальовує прояви вікових стереотипів у сучасному українському суспільстві та пояснює, чому потрібно відмовитися від усталених суспільних уявлень у цьому контексті.

В основі обох матеріалів – стереотипне ставлення до вікових рамок створення сім'ї та народження дітей, яке, не дивлячись на розвиток суспільства, все ж залишається актуальним. Зазначені стереотипи зазвичай застосовуються до людей, які всупереч соціальним нормам живуть по-іншому, та більше пов'язані зі світоглядом і цінностями, ніж із віком тих, кому вони притаманні.

Окремий вид вікових стереотипних уявлень визначає ставлення до людей іншої вікової категорії – старших або молодших. Такі суспільні стереотипи мають назву «ейджизм». Це, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, «створення стереотипів і дискримінація окремих людей або груп людей за віковою ознакою», що «може проявлятися в різних формах, включаючи упереджене ставлення, дискримінаційну практику або інституціональні заходи політики і практики, які сприяють закріпленню стереотипних уявлень» [4].

Питання ейджизму в мові, зокрема формування дискримінаційних ціннісних концептів «неповага до старших» та «неповага до молодших», розглядає Г. Черненко. Говорячи про те, що для дискримінаційної цінності

«неповага до молодших» є розум, дослідниця вказує: «є всі підстави вважати, що розум молодших у порівнянні з розумом старших не гірший, а інший» [5, с. 120].

Стереотипні образи старості в сучасній масовій культурі розглядає А. Ангелова. Зокрема дослідниця звертає увагу на те, що «старість сприймається крізь призму ювенілізації образів маскультури, коли тілесна краса, здоров'я, енергійність, сексуальна привабливість, соціальна успішність висуваються як найбільші чесноти людини. Гранична естетизація молодості породжує цілу індустрію послуг, спрямованих на її нескінченне подовження. Замовчування чи маргіналізація теми старіння викликають відкриту геронтофобію, що призводить до поширення ейджизму в різних сферах буття й відповідних рольових очікувань щодо старих осіб, збільшують соціальну дистанцію між літніми людьми та представниками інших вікових груп» [1, с. 25].

Дійсно, сторінки глянцевого видання, зокрема «Elle Ukraine», рясніють матеріалами, героями яких є зірки світового шоу-бізнесу, які навіть у 50, 60, 70 виглядають молодо та привабливо. Але тема зовнішньої привабливості не є ключовою в більшості текстів, що змальовують життя після 50-ти. Наприклад, матеріал «Життєлюбни наступають: «Можна бути в 27 у занедбаному стані з целюлітом та зайвою вагою, у 59 я значна сильніша за більшість із них» (Elle Ukraine, 25.03.2020) розповідає про учасниць експерименту «Тиждень дорослого стажиста», який має на меті довести, що у 50 років можна освоювати нову професію та досягати успіхів у новій справі. Матеріал розкриває три історії жінок, які спробували себе в ролі декораторки, флористки та помічниці тренера й зрозуміли, що цілком здатні освоїти нову професію, незважаючи на свій вік.

Питання стереотипного ставлення до старшого покоління підіймає Анна Іванова в матеріалі «Мне 86, и я не считаю себя старым. На пенсии я написал шесть книг, начал кататься на роликах, играть в театре и фотографировать», — Альберт Есаков» (Elle Ukraine, 20.09.2019). Авторка наводить статистичні дані щодо соціальних норм, пов'язаних із віком, розмірковує над причинами та проявами соціальних стереотипів, аналізує звички, стиль життя людей, які не побоялися починати нову справу або вивчати щось нове у віці за 50: «Почему

одни в 50 лет уверены, что лучшие годы позади, а другие в 70 открывают бизнес, бегают марафоны, играют в театре, пишут книги и катаются на роликах?». Виявляє, що вікова дискримінація – не лише соціальна, але й психологічна проблема, пов'язана із внутрішнім самовідчуттям кожної людини.

Теза про страх старіння, що криється не в суспільних стереотипах, а світогляді людини, з'являється і в есеї Олени Скачкової «Как перестать бояться возраста: 4 лайфхака, которые стоит взять на заметку каждому» (Elle Україна, 24.05.2019). Наш час авторка називає «епохою антиейджизму» та показує, що й у досить зрілому віці можна робити те, що приносить задоволення, вчитися та досягати нових успіхів. При цьому розмірковуючи, що нас лякають «не зморшки, а перспектива не встигнути зробити щось важливе».

Таким чином матеріали журналу «Elle Ukraine» активно порушують проблему суспільних стереотипів, пов'язаних із віком. Автори матеріалів розмірковують над тим, яким має бути спосіб життя людей різного віку та чи варто орієнтуватися на усталені суспільні норми. Лейтмотивом майже всіх проаналізованих матеріалів є теза, що стереотипи часто пов'язані не лише зі ставленням суспільства, але й внутрішніми комплексами та страхами, тому не треба боятися дорослішати й будувати своє життя, керуючись лише власними потребами та самовідчуттям, не зважаючи на суспільну думку й стереотипи.

Список використаних джерел:

1. Ангелова А. О. Стереотипні образи старості в сучасній масовій культурі / А. О. Ангелова // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали восьмої міжнародної наук.-практ. конф. – Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2016. – С. 25–28. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13097> (дата звернення: 01.04.2020)
2. Бутиріна М. В. Явище стереотипізації у масовій комунікації / М. В. Бутиріна // Поліграфія і видавнича справа. – 2007. – №2 (46). – С. 13-20. – Режим доступу: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-46/4.pdf> (дата звернення: 01.04.2020)
3. Дроздова М. А. Метричні особливості вікових стереотипів у жінок різного віку / М. А. Дроздова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2016. Вип. 4. – С. 24–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_2016_4_6 (дата звернення: 01.04.2020)
4. Старение и жизненный цикл. Всемирная организация здравоохранения : веб-сайт. URL: <https://www.who.int/ageing/features/faq-ageism/ru/> (дата звернення: 01.04.2020)
5. Черненко Г. А. Ейджизм у мові. Формування дискримінаційного ціннісного концепту «неповага до старших» / Г. А. Черненко // Мова і Культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра

Бурого, 2009. Вип. 12. Т. IV (129). – С. 119–126. – Режим доступу: <http://www.burago.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/129.pdf#page=119> (дата звернення: 01.04.2020)

6. Lippman, W. Public Opinion. New Brunswick (U.S.A.), London (U.K.) Transaction Publishers, 1998, 427 p. – Режим доступу: https://monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf (дата звернення: 01.04.2020)

Науковий керівник: І. Л. Гаврилюк, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та філології СумДУ

Олена Щербина-Яковлева,

доктор філос. наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Валерія Ольшанська,

студентка Сумського державного університету

КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОСУВАННЯ ТОРГОВОГО БРЕНДУ МОДНОГО ОДЯГУ

Актуальність теми. Процеси управління PR та рекламою у сучасних виробничих та торгових галузях виробництва й на окремих підприємствах є актуальною сферою вивчення таких напрямів наукового знання, як мікро- й макроекономіка, теорія управління, менеджмент середнього та малого бізнесу, теорія маркетингу, теорія комунікації, теорія Public Relations, теорія реклами тощо. Основним завданням сучасних пошуків у вказаних напрямках досліджень є виявлення інноваційних та ефективних у комунікативному та економічному вимірах методів для покращення конкурентоспроможності кампанії серед сегменту надаваних послуг потенціальному покупцю. Поповнення знань із вказаної проблематики у процесі теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця із спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності» якісно доповнює його професійну освіту.

Об'єктом нашого наукового дослідження є така актуальна проблема, як технологія просування торгового бренду модного одягу. Дослідження вимагає розгляду різноманітних практичних питань, пов'язаних із проектною та управлінською організацією виробництва, організацією PR і реклами торгової марки тощо. Але є й актуальні теоретичні проблеми, що вимагають свого попереднього обговорення, тому що вони мають концептуальний вплив на форми організації деяких технологічних складових в організації та просуванні торгового бренду. Серед них чисельні теоретичні питання організації комунікаційних процесів в сфері маркетингу, вивчення особливостей оціночної та практично-поведінкової діяльності споживачів (покупців) одягу, питання пошуку соціокультурних методів формування раціонально-доцільного та емоційно-естетичного ставлення сучасної людини до сфери одягу та створення власного зовнішнього образу засобами підбору одягу тощо.

Із розмаїття аспектів сформульованої проблеми в якості **предмету розгляду** у даній науковій статті обрані естетичні категорії, що потенційно здатні бути використаними як рекламні теги у просуванні торгового бренду модного одягу. При цьому **метою нашого розгляду** в даній статті є виокремлення активних естетичних категорій, що впливають на маркетингові процеси, та доведення актуальності їх використання як практичних складових в управлінні PR і рекламою в просуванні торгового бренду модного одягу – рекламних тегів, у випадку використання технологій інтернет-реклами.

Виготовлення одягу в сучасному суспільстві відбувається переважно в умовах промислового виробництва. Отже, предмети одягу – це ні що інше, як продукти виробництва, матеріальні речі. Умови сучасного промислового виробництва пов'язані зі стандартизацією, використанням конвеєрних технологій, виготовленням масових серій продукції.

Розвиток індустріальних технологій виготовлення одягу у розвинутих країнах у ХХ-ХХІ ст. обумовили фактичне становище надлишкового виробництва одягу й накопичення його у споживачів. Водночас суттєво змінилася сама психологія ставлення до одягу. Якщо колись якісні предмети

одягу зберігалися десятиріччями, а інколи й були предметом речової спадщини, сьогодні таке ставлення можливо лише до музейних експонатів або до речових об'єктів фан-колекціонування.

Таким чином, подальше виробництво одягу стикається вже не з нагальною потребою в одязі його потенційних покупців (споживачів), а з зовсім іншими, надлишковими потребами. Сукупність потреб, що обумовлюють ставлення до одягу за межами його нагальної необхідності для забезпечення комфортного існування індивідуума, є достатньо складною. Тут і вимоги багатьох видів професійної та дозвіллевої діяльності, й потреби успішної соціальної адаптації та інкультурації. Для багатьох одяг є засобом індивідуалізації, самоусоблення, соціального самозатвердження тощо.

Для більшості сучасних споживачів (покупців) одягу їх ставлення до одягу так чи інакше пов'язане з уявленнями про моду, а також із прагненням до естетичного вигляду (“бути гарним”, “виглядати привабливо”, “носити красивий одяг”). Неправомірність ототожнення поняття “мода” з поняттями “краса”, “гарний одяг”, “привабливий вигляд” повинна розглядатися окремо. В даній статті ми звертаємо особливу увагу на те, що у сфері уявлень споживачів (покупців) одягу про моду функціонує декілька значущих естетичних категорій, які потенційно мають здатність бути регулятивами споживацької поведінки – формувати увагу, формувати шопінгові наміри, підштовхувати до купівлі окремих груп та видів товарів.

Серед змістових естетичних категорій, що мають відношення до питань оформлення зовнішнього вигляду людини та її одягу, такі, як “естетичний”, “прекрасний”, “краса”, “красивий”, “гарний”, “гармонійний”, “витончений”, “вишуканий”, “елегантний”, “пейзан”, “фолк”, “рококо”, “класичний”, “модерн” тощо. Сучасність додала до традиційних категорій й такі стилістично-оціночні інновації, як “кітчевий”, “хіповий”, “сексапільний”, “гламурний”, “вінтажний”, “бохо” тощо. Цей перелік є за своєю суттю тезаурусом – спеціалізованим словником, за допомогою якого відбувається комунікативно-поведінкова діяльність сучасної людини у сфері її взаємодії з одягом.

Нашим виокремленим завданням, вирішення якого повинно бути розпочатим в даній статті, є пошук у цьому переліку найбільш активних естетичних категорій, які впливають на судження покупців про якість та ознаки одягу, вибір одягу, наміри та готовність до його купівлі тощо. Такі категорії можуть бути використані в якості рекламних тегів – ключових слів, що звертають до себе увагу людину, яка цікавиться одягом. Такі категорії у деяких умовах завдяки своїй емоційній насиченості здатні бути рушіями шопінгової поведінки, тобто підштовхувати до планування та здійснення покупки деяких предметів одягу.

Це завдання вимагає осмислення деяких принципових особливостей функціонування визначених естетичних категорій. Перелік естетичних категорій (тезаурус) функціонує в мові. Мова, у свою чергу – зовнішня оболонка свідомості людини. Словник у своєму повному обсязі є набуттям соціокультурного розвитку усього людства. Тобто наявність конкретних категорій у тезаурусі “людина – одяг” або “людина – мода” не означає їх обов'язкову присутність у мисленні та шопінговій поведінці кожного окремого суб'єкта. Отже, постає питання вивчення індивідуальних словниково-мисленневих активних надбань кожного окремого індивіда, об'єктом цікавості якого є одяг.

Концепт тезаурусного підходу до завдань вивчення оціночної та поведінкової діяльності у сфері “людина – одяг” вимагає розділення сукупності потенційних клієнтів (споживачів – покупців одягу) за рівнями їх освітньої підготовленості, віку, статі, соціокультурної та професійної належності тощо.

Нашою **гіпотезою** є припущення, що у якості рекламних тегів (ключових слів – категорій, що є символами значущих соціокультурних потреб) здатні працювати тільки ті категорії, які є відомими, зрозумілими для кожної окремої вікової чи соціокультурної групи клієнтів. Рівень індивідуального знайомства з естетичними категоріями, що віддзеркалюють сферу діяльності “людина – одяг”, також планується вивчити у системі загальних завдань нашого дослідження.

Відтак ми отримаємо підстави для формулювання переліку найбільш активних естетичних категорій - ключових понять естетичної свідомості окремих груп клієнтів, що реально можна рекомендувати для використання в якості рекламних тегів у просуванні торгового бренду модного одягу.

Ми очікуємо на такі результати дослідження:

1. Теоретична розробка та обґрунтування (виробничої, комунікаційної, економічної) доцільності нової практичної складової, що доповнює технологію управління PR та рекламою торгового бренду модного одягу;

2. Опрацювання розробленої нової практичної складової, що доповнює технологію управління PR та рекламою торгового бренду модного одягу (або підготовка тексту рекомендацій щодо її майбутнього опрацювання у визначеній часовій перспективі);

3. Практична оптимізація сайту інтернет-магазину як практична складова управління PR і рекламою в просуванні торгового бренду модного одягу.

Список використаних джерел:

1. Щербина-Яковлева О. Ю. Менеджмент соціокультурної діяльності як напрям наукового та технологічного знання. Частина 1. Дидактика, логіка, методологія / О. Ю. Щербина-Яковлева, М. О. Клочко, А. М. Щербина; [За заг. ред. О. Ю. Щербини-Яковлевої]. – Суми, СумДУ, 2019. – 249 с.

2. Щербина-Яковлева О. Ю., Назаров М. С. Компетентність менеджера соціокультурної діяльності з вимірювання соціокультурних ефектів / О. Ю. Щербина-Яковлева, М. С. Назаров // Вестник Киевского национального университета культуры и искусств. Серія «Менеджмент соціокультурной деятельности». – 2019. Вип. 2. – № 2. – С. 115–175.

3. Щербина-Яковлева О. Ю. Професійна картина світу майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Приоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах» Львів 22–23 листопада 2019 р. – Львів: ГО Львівська фундація суспільних наук. – С. 47–51.

Єлизавета Стрельченко,

студентка Сумського державного університету

СТЕРЕОТИПНА ОЦІНКА ЛГБТ-ПРЕДСТАВНИКІВ ЗА ЗОВНІШНІМИ ОЗНАКАМИ

Актуальність. Дана проблема є актуальною, адже ЛГБТ-рух є відносно чисельною групою в українському суспільстві, що динамічно еволюціонує та вимагає забезпечення рівних прав із іншими суспільними групами для свого повноцінного функціонування. Натомість, представники ЛГБТ-спільноти піддаються дискримінації, особливо щодо зовнішніх ознак з боку суспільства. У психології є поняття «гейдар» – здатність людини визначати сексуальну орієнтацію інших на основі зовнішніх ознак. Найчастіше подібні судження ґрунтуються на першому враженні від співрозмовника, спираються на стереотипні ознаки. Американські вчені під керівництвом Вільяма Кокса з університету Вісконсіна в Медісоні провели дослідження феномену «Гейдара» і виявили, що насправді такого явища не існує, а всі «ознаки гея» - гендерна неконформність, зовнішність, манера мови – є не більше ніж стереотипами. Вчені довели: феномен «Гейдара» не має на увазі під собою володіння особливою інтуїцією і базується виключно на стереотипах [1].

Мета розвідки – дослідити стереотипне уявлення щодо ЛГБТ-представників у активного населення міста Суми, а саме у школярів і людей похилого віку.

Завдання дослідження: інтерпретувати поняття; проаналізувати дослідження з вивчення стереотипних уявлень за зовнішніми ознаками; провести експериментальне дослідження; обробити результати.

ЛГБТ – аббревіатура з перших літер назв груп осіб за ознакою їх сексуальної орієнтації (лесбійок, геїв, бісексуалів) та категорії, яка не належить до сексуальної орієнтації (трансгендер чи транссексуал). У певному контексті та політичних документах застосовується ширший за обсягом термін ЛГБТІК чи

ЛГБТІКН (лесбійки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси та квіри чи лесбійки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси, квіри та ті, що не визначились) [2, с.75]. Стереотип — спрощене, загальноприйняте уявлення, що не впливає з власного досвіду людини (В. Ліппманн); стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ; звичний, усталений спосіб духовної діяльності [3].

Активність особистості – активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства [4].

Дослідження проводилось серед активного населення міста Суми, а саме: підопічних Сумського міського територіального центру соціального обслуговування «Берегиня»; школярів Сумської обласної гімназії-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей.

Результатами дослідження стали стереотипи щодо ЛГБТ-спільноти, виявлені методом експерименту, який відбувався через споглядання картинок незнайомих людей.

В ході дослідження були виявлені такі стереотипи:

- за зовнішніми ознаками (геї – всі хлопці, які носять сережки та ланцюжки; геї – всі хлопці з довгим волоссям; лесбійки – всі дівчата з короткою зачіскою; всі гомосексуали використовують яскраву декоративну косметику; всі геї мають жіночі риси обличчя і тіло, а всі лес бійки мають чоловічі; всі геї використовують пластику обличчя; всі гомосексуали одягають яскравий одяг);
- За поведінкою (всі хлопці, які тримаються за руку і обіймаються – гомосексуали; всі жінки, які цілуються – гомосексуали);
- За здібностями (якщо хлопець працює стилістом, майстром манікюру, танцівником – він гей);
- Моральні (всі гомосексуали ВІЛ-інфіковані; всі гомосексуали є наркозалежними чи займаються педофілією; гомосексуалам не можна довіряти дітей; гомосексуальність – це інфекційна хвороба).

А також були виявлені нові для нас стереотипи:

- сексуальну орієнтацію можна визначити за поглядом;
- якщо людина за віком від 40 і більше років, то вона не може бути гомосексуальної орієнтації.

Основні результати та висновки дослідження. Провівши дослідження серед школярів Сумської обласної гімназії-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей та серед людей похилого віку Сумського міського територіального центру соціального обслуговування «Берегиня», ми виявили, що незважаючи на вік, обидві цільові аудиторії дають стереотипну оцінку ЛГБТ-представникам, базуючись лише на зовнішніх ознаках. Проведене дослідження підтвердило результати тих, що проводились до нас і показало критерії за якими найчастіше обирають ЛГБТ-представників.

Цінність полягає в тому, що спираючись на результати дослідження можна розробити рекомендації для закладів освіти або інших, які будуть направлені на подолання стереотипної оцінки ЛГБТ-представників, які базуються лише на зовнішніх ознаках, адже через них окремі особи зазнають можливу дискримінацію з боку суспільства і неприйняття. Також дослідження цінне тим, що включає цільову аудиторію – активне населення міста Суми. Це означає, що хоча люди розвинути всебічно і мають активну життєву позицію, вони все рівно спираються на певні стереотипи або свідомо, або несвідомо.

Список використаних джерел:

1. Геиразрушили стереотипы [Електронне джерело]. – Режим доступу: https://www.gazeta.ru/science/2015/09/13_a_7749959.shtml?fbclid=IwAR0Dwt7RyeC1FaZlveqRtQKFQCgq9ntyuj9U4x_Pgt42x3PvINGuTX9mKA&updated

2. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник. Розділ 8: ЛГБТ, здоров'я та права людини [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/PDF/ресорс/Ресорс_розділ_8.pdf

3. Велика українська енциклопедія [Електронне джерело]. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Стереотип>

4. Енциклопедія сучасної України [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43539

Науковий керівник: В. О. Дементов, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій СумДУ

Володимир Дементов,

канд. наук з державного управління

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Анна Недар,

студентка Сумського державного університету

МОЖЛИВОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ПРОФІЛАКТИЧНІЙ РОБОТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ПТНЗ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Актуальність теми. На сьогодні однією з головних проблем, що стоїть перед Україною, є торгівля людьми. Найбільш вразливою категорією населення є молоді люди, котрі мало обізнані з протиправною поведінкою, та не знають як вберегти себе від таких ситуацій. На формування уразливості учнівської молоді до потрапляння в торгівлю людьми впливає безліч різноманітних факторів. Одним з таких факторів є особливості соціалізації та специфіка контингенту учнів ПТНЗ. Адже більшість учнів ПТНЗ є жителями сіл, селищ та невеликих містечок, також більшість з них не мають можливості здобути вищу освіту через своє матеріальне становище. А отже вірогідність виїзду закордон дуже висока. За даними представництва Міжнародної організації з міграції в Україні найчастіше жертвами торгівлі людьми є учнівська молодь ПТНЗ. Ця проблема залишається актуальною і це негативне явище має стійкі тенденції до поширення.

Мета розвідки: дослідити можливості проектного менеджменту у профілактичній роботі з учнівською молоддю ПТНЗ у сфері протидії торгівлі людьми з використанням методики форум-театр.

Завдання дослідження: дослідити теоретичні аспекти соціальної профілактики щодо запобігання торгівлі людьми серед учнівської молоді; обґрунтувати ефективність застосування інструментів проектного менеджменту

в соціальній роботі у сфері протидії торгівлі людьми з використанням методики форум театру; розробити рекомендації щодо застосування інструментів проектного менеджменту в соціальній роботі у вирішенні проблеми торгівлі людьми.

Торгівля людьми – це фактично використання людини, її експлуатація з метою наживи та власного збагачення [1, 2]. Міжнародна торгівля людьми була та залишається гострою соціальною проблемою багатьох країн світу. Торгівля людьми є занадто прибутковим нелегальним бізнесом. Тому вербувальники вигадують усе нові та нові способи з метою експлуатації людини задля власного збагачення. У нашій країні останнім часом спостерігається тенденція втягнення українців у торгівлю людьми саме шляхом використання сучасних технологій. Якщо до 1991 року торгівля людьми вважалась, лише як торгівля з метою сексуальної експлуатації жінок, то наразі жертвою може стати кожен з нас. Постраждалими можуть бути як жінки так і чоловіки, діти. Також однією з найуразливіших груп населення є учнівська молодь ПТНЗ [6]. Така ситуація відбувається через складне економічне становище в Україні, все більше молоді їде закордон щоб отримати більш оплачувану роботу чим в нас. Також впливає і те, що останнім часом меншає робочих місць. Для більшості сезонні чи тимчасові поїздки закордон є основним засобом виживання. Ще одним досить важливим фактором, що сприяють потраплянню до торгівлі людьми є відсутність достовірної інформації про можливості працевлаштування, незнання своїх прав, поширення стереотипів тощо.

Один з інструментів профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді є провадження та реалізація системних специфічних соціальних проектів в напрямку підвищення ефективності профілактичної роботи з учнівською молоддю ПТНЗ [5] у сфері протидії торгівлі людьми з використанням інноваційних соціальних технологій, методів та методик, зокрема методики форум театру [3].

Треба зазначити, що профілактичні проекти з протидії торгівлі людьми вже не один рік реалізуються на Сумщині, зокрема Громадською організацією

«Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» при підтримці Міжнародної організації з міграції (МОМ), ОБСЄ, Фонду Ганса Зайделя (проект "Підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді Сумської області щодо безпечної міграції та працевлаштування" (2015-2018 рр.), основні завдання якого: навчання активної учнівської молоді ПТНЗ області у якості тренера з питань безпечної міграції та протидії торгівлі людьми; превентивна робота з протидії торгівлі людьми з активною молоддю, які пройшли підготовку у якості тренерів, серед учнів, які навчаються у ПТНЗ; навчання соціальних працівників ПТНЗ з питань безпечної міграції та протидії торгівлі людьми [4]).

Це лише декілька прикладів подібних проектів по вирішенню даної проблеми. Є ще і інші подібні проекти проте методика форум-театру поки не знайшла широкого та системного використання при профілактиці торгівлі людьми. Дослідженням даної соціальної проблеми займався, зокрема, О.В. Святун, який виділяв декілька основних причин торгівлі людьми, а саме: зовнішні причини торгівлі людьми: неіснуюча система протидії торгівлі людьми у світі; попит на торгівлю людьми; наявність можливостей для торговців людьми; наявність потенційних жертв; внутрішні причини торгівлі людьми: економічні передумови; соціальні передумови; психологічні передумови; інформаційні передумови; правові передумови [7]. Також дослідженням займалися Ю. Александрова, С.Алфьорова, П.Андрушка, О. Бандурка, Ю. Бауліна, В. Биковець, П. Власової, В. Голіни, Т.Денисової, Л. Єрохіної, А. Закалюка, Л. Ковальчука, В. Козака, О. Козаченка, О.Костенко, Р. Курінько, В. Куца, К. Левченко, Я. Лизогуба, Є. Луценко, М.Максюти, Д. Маршавіна, Л. Матіяшек, А. Миронової, М. Панова, О. Позняка, М.Романюка, Ш. Сканлан, Є. Стрельцова, Г. Тоерманна, А. Топчія, І. Трубавіної, О.Удалової, В. Шакуна, І. Шваб, С. Яценка. У світовій літературі проблему торгівлі людьми розкривали у своїх працях такі дослідники, як Крістіна Брюкерт (Christine Bruckert), Колет Парент (ColetteParent), Кімберлі Маккейб (Kimberly A.Mc.Cabe), Стефані Хелберн (StephanieHerburn), Ріта Сімон (Rita JSimon).

Отже, соціальна профілактика (превенція) як соціальна технологія – це діяльність, спрямована на попередження виникнення та розвитку негативних явищ, соціальних проблем і проблем окремої особистості. Вона становить комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на попередження соціальних проблем, соціальної дисгармонії, соціальних наслідків тиску на особистість складних умов життя, негативних умов соціалізації [8]. Соціальна профілактика може реалізовуватись в рамках відповідного соціального проекту (сукупності скоординованих дій із певними точками відліку та закінчення з метою досягнення певних цілей із встановленими строками, витратами та параметрами виконання), при підготовці та реалізації якого мають активно використовуватись інструменти проектного менеджменту (окремої самостійної сфери управління, яка є специфічною управлінською діяльністю, локалізований у часі, що має певний результат) та застосовуватись спеціальні ефективні методи, такі як тренінг (форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з тренером) та інноваційні профілактичні методики, зокрема форум-театр (методика інтерактивної роботи серед різних прошарків суспільства, спрямована на вирішення соціальних проблем). Сутність методики форум-театру – це пошук в рамках запропонованої вистави разом із учасниками й учасницями шляхів вирішення проблеми чи виходу зі складної життєвої ситуації [9, 11].

У профілактичній роботі з учнівською молоддю ПТНЗ у сфері протидії торгівлі людьми може бути дуже вдалим використання проектного менеджменту [10], адже застосування проектного підходу дозволяє краще зосередитись на конкретній проблемі та конкретній цільовій аудиторії. З формулювання проблеми й загальної стратегії проекту витікають його конкретні завдання, які слід розуміти як досягнення, результат, котрий одержується по завершенні проекту. Чітке формулювання ідеї та її інтерпретація допомагає осмислити основні напрямки діяльності. Таким чином це дає кращий результат при вирішенні даної проблеми. Також під час написання проекту ми ретельно продумуємо хід всіх подій для того, щоб результат був якомога кращим. Методи

проектного менеджменту дозволяють визначити необхідні обсяги й джерела фінансування, виявити структуру проекту та скласти графік його реалізації.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність.

Проаналізувавши ситуацію з торгівлею людьми в Україні та світі можна прийти до висновку, що проблема торгівлі людьми на сьогодні є досить гострою і з цим явищем необхідно боротись. Це явище може виявлятися в досить різноманітних формах і його подолання потребує консолідації зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також міжнародних і громадських організацій. Особливу увагу необхідно приділити учнівській молоді як однієї з основних груп ризику, яка не має достатнього досвіду і не обізнана з наслідками потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Тому треба говорити про важливість використання проектного підходу у вирішенні проблеми торгівлі людьми з системним впровадженням нових інноваційних соціальних технологій (соціальна профілактика, зокрема первинна профілактика потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, профілактика рецидиву тощо), методів (комплексні тренінги з протидії торгівлі людьми, зокрема ГОТ-семінари-тренінги по підготовці тренерів з протидії торгівлі людьми, в тому числі за методикою «рівний-рівному») та методик (методика форум-театру в рамках якої можна пропрацювати безліч ситуацій та ознайомити учнівську молодь з багатьма нюансами протидії потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, набуті навичок безпечної поведінки та чітких алгоритмів дій в стандартних та нестандартних ситуаціях).

Отже, рекомендації, які можна надати по застосуванню інструментів проектного менеджменту в соціальній роботі у вирішенні проблеми торгівлі людьми, наступні: чітке формулювання аспектів проблеми, на які буде направлений конкретний проект; попередній аналіз присутності проблеми в локальному середовищі; визначення варіантів альтернативних рішень з метою подальшого застосування найоптимальніших; розробка чіткого плану заходів; проведення системного моніторингу до, під час та після реалізації проекту.

Список використаних джерел:

1. Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D0%BF>
2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 09.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>
3. Жеребньова Л. В. Соціально-психологічний театр/ авт.-упоряд.: Любов Жеребньова, Тетяна Артеменко. – К.: Шк. світ, 2011. – 120 с.
4. Звіт про проведення превентивного навчання на тему безпечної міграції та протидії торгівлі людьми в рамках проекту «Підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді Сумської області щодо безпечної міграції та праце-влаштування»/якісний та кількісний аналіз результатів анкетування здійсненого Глоба Е.В., Дементов В.О. – Суми, 2018. – 44 с.
5. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти: навч.-метод. Посіб./І.Д.Зверєва, Р.М.Зеленський, Н.С.Калашник та ін.-К.,2008.-262 с.
6. Протидія торгівлі людьми в Україні. Статистика МОМ станом на 31 грудня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>
7. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми: авто-реферат дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 “Міжнародне право” / О. В. Святун. – К. : Б. в., 2005. – 18 с.
8. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. /Н. І. Головка. — К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. – 174 с.: іл. – Бібліогр. у кінці розд.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/prof_pravopor.pdf.
9. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посіб-ник / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної.-К.:ТОВ «Агенство «Украї-на»», 2007. – 352 с.
10. Управління проектами: Підручник / За заг. ред. Л. В. Ноздріної. [Електронний ресурс]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 432 с. – Режим доступу:http://www.immsp.kiev.ua/postgraduate/Biblioteka_trudy/UpravlinnyaProektamiNozdrina2010.pdf
11. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. / В. М.Федорчук. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 250 с.

Ксенія Кальянова,

студентка Сумського державного університету

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВОЇ ЗВИЧКИ ТЮТЮНОПАЛІННЯ У ДІТЕЙ СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Актуальність теми. Аналіз динаміки захворюваності і поширюваності хвороб органів дихання показав, що на ці процеси мають вплив не тільки фактори зовнішнього середовища, а й соціально-психологічні чинники такі як шкідливі

звички, зокрема тютюнопаління. За оцінкою експертів ВООЗ від хвороб, пов'язаних з палінням, щорічно вмирає 4 мільйона людей. Якщо ситуація не зміниться, в 2025 році щорічні втрати будуть складати вже 10 мільйонів чоловік. Проблема тютюнопаління вкрай актуальна для України. Україна посіла сьоме місце в Європі за кількістю курців. У нашій країні в 2017 році нараховувалося більше 15,5 млн курців і з кожним роком кількість викурених сигарет зростає [1].

Метою розвідки є обґрунтування соціальної реклами як елементу соціальної профілактики шкідливої звички тютюнопаління у дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Завдання дослідження: визначити основні використовувані поняття на підставі Державного стандарту соціальної послуги профілактики та ЗУ “Про соціальні послуги”; охарактеризувати цільову аудиторію: діти сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; описати соціальну послугу профілактики шкідливої звички тютюнопаління у дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; описати метод соціальної реклами; сформувані рекомендації для подальшої власної професійної діяльності.

Науковцями Н. С. Полькою, О. В. Бердник, О. В. Добрянською, Т. В. Станкевич, Л. В. Савон зазначено, що підлітковий вік є вирішальним з точки зору формування світогляду, життєвих цінностей, і ставлення до шкідливих звичок, зокрема до тютюнопаління. В результаті дослідження в рамках глобальної системи контролю над тютюнопалінням ними встановлено, що рівень поширеності тютюнопаління серед учнів 7-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів України становить 16,6%. Встановлено негативні тенденції у поширеності тютюнопаління серед підлітків, а саме: кожна третя дитина починає палити у віці до 10 років; 3,7% юних курців мають певні ознаки тютюнової залежності; окрім цигарок, поступово набувають популярності інші види тютюнової продукції (до 7,2%); половина підлітків-некурців готові почати палити вже наступного року (61,4%) [2, 3].

Актуальність дослідження поширеності шкідливих звичок серед дітей і підлітків підтверджується розробкою Державної служби молоді та спорту

України проекту Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми «Формування здорового способу життя молоді України» на 2013–2017 роки та Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір», які передбачають розробку та впровадження новітніх технологій мінімізації факторів ризику захворювань [4, 5, 7].

Явним доказом вищезгаданих статистичних даних є дослідження трьох загальноосвітніх навчальних закладів м. Суми. Дослідження проводилось методом анкетування (Анкета “ Мотивація до здорового способу життя”), де було опитано 375 учнів віком 11-16 років.

Результати дослідження показали, що на думку $94,9 \pm 1,1\%$ підлітків паління є шкідливим для організму. При цьому у $70,7 \pm 2,3\%$ підлітків встановлена спроба палити, хоча б одну-дві затяжки. $29,3 \pm 2,3\%$ підлітків не пробували палити. При цьому вік першої спроби палити припадає на $7,7 \pm 0,3$ років, що є несприятливою прогностичною ознакою, з одного боку, з точки зору формування здоров'я дітей, а з іншого – підвищення частоти паління осіб працездатного віку на майбутнє. Після першої спроби $73,3 \pm 2,3\%$ підлітків кинули палити. Однак, $26,7 \pm 2,3\%$ підлітків продовжили палити [1].

Також в дослідженні вказані різні фактори впливу на поведінку учнів:

- вплив друзів та однолітків ($20,9\%$ стверджують, що саме пропозиція друга є поштовхом до паління);
- вплив батьків та родичів (у $52,5\%$ учнів хтось (батько, мати, брат, сестра) у родині палить);
- вплив доступності дітей до тютюну ($57,5\%$ курців купляють цигарки у магазині і $10,3\%$ дають гроші на придбання цигарок іншим людям або позичають цигарки у однолітків).

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Звертаємо увагу на вплив реклами тютюнопаління. Високий відсоток учнів ($84,8\%$) стверджують, що реклама в громадських містах, в ЗМІ та в мережі Інтернет сприяє тютюнопалінню. Також $58,9\%$ підлітків вважають, що слід забороняти пропагування тютюнопаління через рекламу. Також результати демонструють,

що серед 89, 9 % підлітків, які хоч раз в житті бачили рекламу тютюнопаління, 20, 1 % спостерігали її у кіосках, 27, 1 % в супермаркетах (біля каси) і 52, 8 % в Інтернеті. Тобто реклама в Інтернеті є найпопулярнішою [1].

Отже, відомо, що реклама тютюнопаління заборонена в більшості країн світу, і Україна не виключення [6]. Але факт, що вона діє й досі, залишається фактом. Ми не зможемо впливати на розповсюдження реклами в громадських містах, в магазинах чи супермаркетах, це не в нашій компетенції, і до того ж це серйозна система бізнесу з якою дуже важко боротися (“ В середньому пів мільйона щороку заробляє рекламна агенція, яка пропагує купівлю цигарок” - такий висновок зробила ГО “Життя”). Але створити антирекламу нам під силу.

Викорінити на 100 % проблему тютюнопаління в світі чи навіть в Україні ми не зможемо. Але почати діяти в межах міста і в межах цільової аудиторії, яку обрали, ми готові.

Список використаних джерел:

1. Поширеність тютюнопаління в Україні (за результатами Глобального опитування 2017 р.) / Н. М. Полька, О. В. Бердник, О. В. Добрянська [та ін.] // Довкілля і здоров'я. – 2017. – № 3. – 57 С.
 2. Моніторинг вживання психоактивних речовин учнівською молоддю загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області : [Аналітичний звіт] / Я. В. Сухенко. – Полтава : ПОІППО, 2011. – 29 с.
 3. Проблема тютюнопаління серед сучасних підлітків (Вісник проблем біології і медицини Вип., 3 Том 1) / Латіна Г.О., Заїкіна Г.Л., Завадська М.М. - 2018. – 196 с.
 4. Закон України “ Про соціальні послуги ” (Ст.1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
 5. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (Ст.1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
 6. Закон Ураїни «Про рекламу» (Ст.1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>
 7. Концепцію Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012–2020 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.umj.com.ua/article/22376/zatverdzheno-koncepciyu-zagalnoderzhavnoi-programi-zdorov-ya-2020-ukrainskij-vimir-na-2012-2020-roki>
- Науковий керівник:* В. О. Дементов, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Ольга Волянюк,

канд. політ. наук

доцент кафедри політичних наук

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

FACEBOOK-ПОТЕНЦІАЛ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Актуальність теми. Сучасні соціальні мережі формують нашу політичну реальність, визначають поведінку політичних суб'єктів і об'єктів, політичні погляди, оцінки, інтерпретації подій. Це дуже динамічні та нестабільні середовища, які часто змінюють правила функціонування, алгоритми роботи, зміст і форму, що відтак по-різному позначається на якості політичного життя суспільства. Найбільшою такою платформою у світі досі залишається Facebook. За даними самої мережі, вона охоплює більше 2 млрд. користувачів з усього світу, які щоденно діляться 100 млрд. повідомлень та 1 млн. історій; це більше 15 років на ринку соціальних комунікацій; на кінець 2019 р. – офіси в 70 містах світу, 44942 штатних співробітників [2]. Загалом Facebook-позиціонування на ринку соціальних медіа досить успішне та відкриває велику кількість площин для дослідження політологам, соціологам, психологам та іншим.

Мета нашої розвідки – проаналізувати роль та потенціал соціальної мережі Facebook у формуванні сучасної політичної реальності. **Завдання дослідження:** з'ясувати особливості наукових досліджень політичного потенціалу Facebook; описати офіційні правила Facebook та встановлені факти про цю мережу, які впливають на політичну реальність; окреслити доступні мережі відомості про своїх користувачів як учасників політичного ринку.

Існує чимало джерел, з яких ми можемо дізнатися про особливості соціальних мереж. Тема викликає багато питань, тож своє розуміння соціальних медіа нині пропонують геймери й інтелектуали, маркетологи й освітяни, священнослужителі та блогери, політики й філантропи, поети й аналітики. Часто

ці інтерпретації виникають стихійно, з досвіду активного використання. Тобто дуже часто це вже вторинний аналіз роботи соцмереж, але все ще не офіційні правила чи встановлені факти про них. Про всебічний науковий пошук у цьому напрямку поки не йдеться, сучасні аналітики відкрито наголошують на недоступності мережі для вивчення. Умовно ж соціально-політичні дослідження Facebook можна розділити на ті, що розглядають його як нову *модель політичного ринку* [див. напр. 5], ті, які класифікують його як *простір громадсько-політичної комунікації* [див. напр. 8], а також розвідки, які вбачають у ньому *середовище ведення війни* [див. напр. 1].

В основі ж декларованої корпоративної культури Facebook – сприяння різноманіттю, максимальне залучення людей різного походження та позицій заради створення «кращих продуктів та кращих вражень для всіх». Виходячи з офіційних джерел, мережу складно звинуватити у політичній ангажованості, хоча загальний соціально-політичний контекст очевидний. «Наша місія – дати людям владу будувати громаду та зближувати світ», – проголошують лідери. Принципи достатньо демократичні та співзвучні сучасним трендам західного суспільно-політичного розвитку: надання людям голосу; розбудова спільноти; доступність; захист конфіденційності; сприяння економічним можливостям [2].

Дійсно, повертаючись до висновків науковців, зауважимо, що соціальні медіа все частіше визнаються як відкриті платформи для обміну інформацією про політичні інститути й процеси, для громадсько-політичного просвітництва, а також для координації політичних активностей. Дослідники, наприклад, доводять, що для максимальної реалізованості цієї функції у Facebook-групах, які використовують активісти, важливо зберігати поліцентричне управління, баланс цілей та конфіденційності громади [8]. З іншого боку, є й досить категоричні оцінки інших вчених, які переконують: соцмережі, зокрема й Facebook є новим різновидом зв'язку, що однак «перетворився на новий різновид війни» і за дуже короткий термін перемістився «до центру громадського життя й глобальної політики» [1, с. 7, 10]. Врешті й маркетинговий потенціал соцмереж є неоднозначним у світлі політичних викликів. Навіть ті, хто вбачає у Facebook

певний ринковий механізм регулювання політичних відносин і процесів, у наш час ставить питання про те, чи є подібні мережі захищеними від анонімних політичних кампаній. У контексті зарубіжного втручання у вибори США вчені застерігають від активізації іноземних організацій, неідентифікованих, «підозрілих» груп, які використовують Facebook для розповсюдження агресивного контенту, пропаганди ворожості, розколювання суспільства й демократичного устрою [5].

Відмітимо, що ця тема ще раніше набула широкого резонансу в експертному середовищі маркетологів. Фахівці з реклами одночасно захоплювалися та пригнічувалися від можливостей Facebook на політичному ринку. Активно поширювалася інформація про те, що під час виборчого сезону 2016 р. компанія пропонувала політичним рекламодавцям таргетовану карту США, що могла використовуватись політтехнологами як орієнтир для посилення невдоволень американського електорату. Facebook розділив американців на 14 сегментів: від лівих «юних урбаністів» до «любителів відпочинку на природі». Групам присвоєно специфічні назви за інтересами, детально вказувалася їх чисельність на ринку, середній вік, стать, належність до покоління, релігій, раси, їх поведінкові практики, політичні погляди, позиції, установки. Великі рекламодавці могли придбати більші сегменти – від «дуже ліберальних» до «дуже консервативних». При цьому йшлося про суттєве число виборців, до прикладу, «дуже консервативний» набір – це 22,8 млн. людей [7].

Facebook досить оперативно відреагував на звинувачення експертного середовища і вже сьогодні серед трьох визначальних напрямків діяльності компанії проголошується «запобігання виборчим втручанням». Нині це досить великий розділ офіційної веб-сторінки, де стверджується: прагнення забезпечити *прозорість під час виборів*; боротьба з політичними маніпуляціями і дезінформацією; *глобальне партнерство* з урядами, організаціями з прав людини, перевірка; *захист голосу*; підтримка офіційних даних про голосування; *прозорість політичної реклами*; захист облікових записів чиновників, кандидатів, політиків; *перевірка політичних рекламодавців* та ін. [3].

Ці правила поки більшою мірою стосуються США, багато з них часто змінюються, доступні лише американським громадянам і лише з 2020 р. Якщо проаналізувати розділ Facebook app (налаштування додатку мережі) [2], то лише у 2019 р., за нашими підрахунками, у ньому з'явилося 25 нових повідомлень, що сигналізували про зміни в мережі. Помітно, що в наш час кампанія акцентує увагу саме на комерційній складовій діяльності. Поряд з декларованими цінностями, увагу привертають і суперечливі тенденції. Зокрема кейс 2019 р., коли у травні заради «посилення заходів захисту ідентичності своїх користувачів» Facebook оголосив про доступ соціальним науковцям до своїх даних. Вони мали б дослідити, як соціальні медіа можуть впливати на вибори, змінювати демократії. Йшлося про понад 60 незалежних дослідників з різних країн [6]. Проте уже в березні 2020 р. очільник однієї з цих груп, політолог, професор Мюнхенського технічного університету С. Гегеліх повідомив, що дослідницька ініціатива на практиці зіткнулася з рядом труднощів, а приватні компанії досі отримують доступ до даних, які є інформативнішими, ніж ті, за які вимушено конкурують дослідники [4].

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. У ситуації масового поширення соціальних мереж практично кожен може ділитися своїми враженнями від них, часом видаючи таке враження за експертну думку. Інший бік проблеми в тому, що, перебуваючи щоденно у Facebook, ми все ще мало знайомі з особливостями його функціонування, правилами і закономірностями роботи, а отже, й не завжди орієнтуємося у його перевагах, можливостях, загрозах, наражаємо себе та/або інших на певні небезпеки, зокрема й політичні.

Facebook потребує серйозної, прозорої та незалежної аналітики професійних дослідників. Сегментування і таргетинг користувачів соціальних медіа є досить дієвим інструментом політичної боротьби, новим виміром політичного ринку, однак важливо відстежувати і регулювати можливості використання цього інструментарію, особливо зовнішніми акторами.

Електорат залишається гетерогенним за багатьма критеріями, серед яких вирізняється належність до світу соціальних медіа. Більшість ще пам'ятає

цілковито аналогову політичну реальність. Це люди, які опанували світ цифрових технологій у процесі їх появи та змін. Великою мірою вони все ще толерують подвійні стандарти поведінки у соціальних медіа та при живому спілкуванні. Поступово ж ряди учасників політичного життя поповнюватимуть люди, які народилися й виростили в цифрову епоху, вважають її природною та вже не протиставлять ці дві реальності. Їх політичну поведінку, переконання, цінності, звички важливо вже сьогодні аналізувати, адже саме вони складають не лише частину політичного ринку, але й найближчі його перспективи.

Список використаних джерел:

1. Сінгер П., Брукінг Е. Війна лайків. Зброя в руках соціальних мереж / П Сінгер, Е. Брукінг. – Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 319 с.
2. Facebook: Our Mission: official web portal. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://about.fb.com/company-info/>
3. Facebook: Preventing Election Interference: official web portal. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://about.fb.com/actions/preventing-election-interference/>
4. Hegelich S. Facebook needs to share more with researchers // Nature. 579, 473 (2020). – 2020.03.24. – DOI: 10.1038/d41586-020-00828-5
5. Kim Y.M., Hsu J., Neiman D., Kou C., Bankston L., Kim S. Y., Heinrich R., Baragwanath R., Raskutti G. The Stealth Media? Groups and Targets behind Divisive Issue Campaigns on Facebook // Political Communication, 35:4. 2018. – P. 515-541. – DOI: 10.1080/10584609.2018.1476425
6. Ledford H. Facebook gives social scientists unprecedented access to its user data // Nature. – 2019.05.03. – DOI:10.1038/d41586-019-01447-5
7. Ritson M. Facebook's segmentation abilities are depressingly impressive // Marketing Week (media brand). 9 Nov, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.marketingweek.com/mark-ritson-facebook-segmentation/#>
8. Sanfilippo M. R., Strandburg K. J. Privacy governing knowledge in public Facebook groups for political activism // Information, Communication & Society. – 2019. – DOI: 10.1080/1369118X.2019.1668458

Світлана Король,

канд. наук з фізичного виховання і спорту

ст. викладач кафедри фізичного виховання і спорту

Сумського державного університету

Наталія Загорулько,

студентка Сумського державного університету

ВПЛИВ НАСЛІДКІВ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ НА ПРОФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Актуальність теми. Синдром професійного вигорання є актуальною проблемою, яка присутня в усіх сферах праці, але більш схильними є співробітники, в яких індивідуально-психологічні особливості не узгоджуються з професійними вимогами. Вони не мають надлишку життєвої енергії, характеризуються скромністю та сором'язливістю, схильні до замкнутості і концентрації на предметі професійної діяльності. Саме вони здатні накопичувати емоційний дискомфорт. Особливо схильні жінки, що переживають внутрішню суперечність між роботою і сім'єю, а також тиск у зв'язку з необхідністю постійно доводити свої професійні можливості в умовах жорсткої конкуренції. Стосується також і працівників з нестабільною діяльністю, яка пов'язана з хронічним страхом втрати робочого місця та працівників, що працюють в екстремальних умовах і стикаються з постійним ризиком для життя та здоров'я [1, с. 4–5].

Мета розвідки. Теоретично обґрунтувати вплив наслідків синдрому професійного вигорання на працівників соціальної сфери.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати сутність поняття професійного вигорання.
2. Дослідити наслідки синдрому професійного вигорання на професійне життя працівників соціальної сфери.

Основні результати. Особливості синдрому професійного вигорання найбільш яскраво виявляються у так званій групі ризику – професії у системі

«людина – людина». Фахівці цієї системи повинні постійно виявляти комунікативну компетентність, інтенсивно спілкуватись з іншими, бути відповідальними. Щоденні емоційні навантаження потенційно несуть небезпеку тяжких переживань, пов'язаних із професійною діяльністю [2, с. 446].

Під професійним вигоранням розуміється стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що виявляється в професіях соціальної сфери. Вперше термін був введений американським психіатром Х. Фреденбергером в 1974 році для характеристики психологічного стану здорових людей, які перебувають в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами (пацієнтами) в емоційно складній атмосфері у процесі надання професійної допомоги [4, с. 49].

Професійне вигорання – це реакція організму та психологічної сфери людини, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що обумовлені її професійною діяльністю; результат некерованого довготривалого стресу; психічний стан, який характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних професійною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність, деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень; різновид та передумова професійної деформації особистості [3].

Погоджуючись із американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон, С. Мащак зазначає, що професійне вигорання – це синдром емоційного виснаження, деперсоналізації і редукції особистих досягнень. Емоційне виснаження виступає основною складовою професійного вигорання: почуття емоційного спустошення, втоми породжується власною роботою. Емоційне виснаження виявляється як емоційне тло, байдужість або емоційна перенасиченість [2, с. 447].

Як зазначає О. Главацька синдром професійного вигорання притаманний працівникам «комунікативних» професій, що пред'являють високі вимоги до психологічної стійкості в ситуаціях ділового спілкування. Саме професія соціального працівника найбільш схильна до вигорання внаслідок специфіки своєї діяльності. До основних груп факторів, що сприяють формуванню

синдрому професійного вигорання соціальних працівників відносяться: індивідуальні особливості особистості (характерологічні, самооцінка, освіта тощо); організаційні (зміст праці, робочі перевантаження, умови праці); особливості професійної діяльності. Варто зауважити, що професія соціального працівника не має високого соціального статусу в нашому суспільстві. Фактично низька оцінка його праці може бути джерелом виникнення професійного вигорання [4, с. 50–51].

Синдром професійного вигорання негативно впливає на професійне та особисте життя працівників соціальної сфери й призводить до наступних наслідків:

– соціальні: втрата задоволеності якістю відносин з клієнтами, колегами або керівництвом; втрата доброзичливості, дбайливості і привітності в ситуаціях ділового спілкування; втрата інтересу до клієнтів; незадоволеність соціальною та адміністративною підтримкою, переживання відчуженості;

– духовні: незадоволеність самореалізацією; безнадія в здійсненні життєвих планів; втрата віри у власні сили та потенційні можливості; зниження планки особистісного зростання; втрата себе;

– фізіологічні: втрата фізичних сил та виснаження; психосоматичне нездужання; безсоння, порушення апетиту тощо; – матеріальні: втрата ентузіазму та мотивації до матеріальних заробітків, втрата чи відмова від клієнтів;

– матеріальні: втрата ентузіазму та мотивації до матеріальних заробітків, втрата чи відмова від клієнтів;

– психологічні: втрата позитивного настрою та емоційної піднесеності; зниження самооцінки, пов'язаної з роботою; відчуття спустошеності; втрата позитивної енергії, незадоволеність своїм настроєм і відсутністю життєрадісності, втрата душевної рівноваги (дратівливість, нестриманість, знемога, переживання почуття провини, залежність тощо); порушення мотиваційно-настановної сфери у професійній поведінці [4, с. 56].

Висновки дослідження, їх цінність. Синдром професійного вигорання негативно впливає на всі сфери життєдіяльності людини. Необхідно враховувати групи ризиків працівників, які найбільш схильні до синдрому вигорання та проводити своєчасну діагностику, індивідуальну або групову. Важливим є попередження виникнення основних симптомів професійного вигорання, а також формування навичок ефективного подолання професійних стресів. Для попередження професійного вигорання доцільно організовувати тренінгові заняття з психологічного розвантаження та правильно організовувати робочий процес, а саме використовувати командний метод роботи, ефективно розподіляти робочий час і навантаження та пріоритети між задачами.

Список використаних джерел:

1. Балакірева К. О. Профілактика подолання професійного та емоційного вигорання / К. О. Балакірева К. – 2015. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-48391940>
2. Мащак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема / С. О. Мащак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – Львів. – 2012. – № 2 (1). – С. 444– 452.
3. «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення психопрофілактичної роботи з персоналом Державної прикордонної служби України» Наказ Адміністрація державної прикордонної служби України № 318 від 14.04.2008. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0657-08/ed20080727/find?text=%CF%F0%EE%F4%E5%F1%B3%E9%ED%E5+%E2%E8%E3%EE%F0%E0%ED%ED%FF>
4. Hlavatska Olga. Особливості професійного вигорання соціальних працівників / Olga Hlavatska // Social Work and Education. – 2017. – Vol. 4. – No. 2. – Pp. 46– 62.

Вадим Яременко,

аспірант Сумського державного університету

ВПЛИВ PR-КОМУНІКАЦІЙ ВІДОМИХ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ НА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Актуальність дослідження полягає в тому, що PR-комунікації сучасних спортсменів є важливою складовою у створенні інноваційних та потужних

іміджевих стратегій будь-якої з організацій, діяльність яких спрямована на побудову ефективних суспільних відносин. У науковому вимірі пріоритетною тематикою поки що залишається висвітлення персональних спортивних PR-комунікацій з позиції демонстрування позитивного іміджу спортивних організацій. Це питання концептуалізовано у працях К. Баттеріка, О. Гадючкіна, В. Галкіна, М. Лукашенко, Є. Макарової, К. Пшичкова. Позначаємо відсутність наукової розробленості у створенні іміджу організацій освітнього спрямування (сюди зараховуємо й університет) із впровадженням проблематики персонального спортивного PR. Тому вважаємо за необхідне з'ясувати в PR-комунікаціях успішних студентів-спортсменів специфіку діяльності, що буде направлена на вирішення даного питання.

Мета розвідки полягає у з'ясуванні ролі PR-комунікацій відомих студентів-спортсменів для формування іміджу сучасного університету.

Завдання – визначити специфіку представлення позитивного іміджу сучасного університету в PR-комунікаціях відомих студентів-спортсменів.

Основні результати. Варто зазначити, що деякі сучасні дослідники, а саме Гадючкін О. та Макарова Є. визнають, що спортсмен є важливим PR-об'єктом спортивної організації на сучасному етапі її функціонування. Висвітлення позитивних фрагментів його життєдіяльності стає контекстом у веденні її позитивної іміджевої політики у зв'язку з розширенням поля та варіативності комунікації з цільовою аудиторією [2]. Крім того, згадані автори наголошують на корисності спільно формувати спортсменом та спортивною організацією процес PR-комунікації, таким чином вони будуть активно впроваджувати різний ресурсний потенціал у досягненні подібних цілей. На нашу думку, дані наукові положення можна використовувати і в трактуванні спортивного іміджу сучасного університету.

Для вивчення проблематики ми обрали PR-комунікації успішних студентів-спортсменів Сумського державного університету (далі СумДУ): Юлії Джими, Євгенія Петракова, Тараса Шелестюка.

Демонстрацією позитивного іміджу СумДУ є PR-комунікації його відомих спортсменів, де актуалізується інформація про цей навчальний заклад як сприятливого осередку у різноманітному саморозвитку студентів. Виділяємо два аспекти поширення такої іміджевої інформації:

- Спортивний аспект – студент наголошує, що досягнути значних успіхів у спорті йому вдалося завдяки наданій можливості університетом: наявність секційних занять певним видом спорту, змога поєднувати спортивні заняття з навчальним процесом, розвинута спортивна інфраструктура тощо.

- Конвергентний аспект – висвітлюється різноманітна тематика у веденні успішної діяльності студента-спортсмена університету. Для прикладу, так презентують у ЗМІ письменницьку творчість боксера, випускника СумДУ Тараса Шелестюка: «Спортивні зірки СумДУ реалізують себе не лише у спорті, навчанні, а ще й у творчості. Прикладом такого симбіозу є магістрант спеціальності «Медіакомунікації», бронзовий призер XXX Олімпійських ігор у Лондоні, чемпіон світу з боксу Тарас Шелестюк» [1]. Наведена цитата формує думку громадськості про можливість ЗВО інтегрувати в свій освітній процес позанавчальну складову, пов'язану із демонстрацією здібностей студентів за різними їх уподобаннями.

Стратегічно важливим є усвідомлення університетом чітких принципів у здійсненні персональних спортивних PR-комунікацій та знаходження в даному ключі власних пріоритетів. В запропонованому контексті приділяється значна увага освітній специфіці PR-звернень спортсменів до аудиторії: ЗВО стимулює такі ініціативи наданням ресурсів для їх висвітлення (потужні засоби та канали комунікації, осередок спілкування). Для прикладу, СумДУ часто транслює у своєму комунікаційному просторі навчальні, життєві та спортивні настанови молодому поколінню, ефективність такої інформаційної подачі встановлюється завдяки їх персоніфікуванню: такий зміст створюється з життєвого досвіду його успішних студентів-спортсменів та поширюється за їх безпосередньої участі. В результаті чого така співпраця стає взаємокорисною: спортсмен капіталізує більшу популярність, а університет в свою чергу досягає певних привабливих

іміджевих показників: ЗВО ненав'язливо демонструє публіці свою причетність до поширення позитивних знань у зручній і цікавій формі та є інформаційною платформою для ефективного здійснення освітньо-виховного процесу.

Рішення у підготовці спільного інформаційного проекту зі спортсменами може відкривати і нові шляхи у веденні PR-комунікацій СумДУ. Студенти-спортсмени ділячись з аудиторією своїм життєвим досвідом, завжди згадують, що їх успішні кроки є освоєнням та застосуванням тих знань, які вони здобули в університеті. На підтвердження цих доводів є цитата уже згаданого нами боксера Тараса Шелестюка, яка оцінює вклад освітнього процесу ВНЗ у його становленні як успішної особистості: «Спорт – це не лише сила, а й уміння правильно висловити свою думку. Я часто застосовую ті знання, які отримав у Сумському державному університеті. Вони – цінні для мене» [1].

Позитивними комунікаціями університету слід позначати систематичне оприлюднення на каналах зв'язку інформації про високі спортивні результати студентів та випускників. Це дозволяє асоціювати вищий освітній заклад із осередком, де зростають спортивні таланти.

Ефективним ресурсом у реалізації іміджевої діяльності університету окреслюють PR-комунікації, де демонструють успішне професійне становлення його студентів-спортсменів поза основним видом їх діяльності – виступи на спортивних змаганнях. Пропонується два способи таких комунікативних практик:

- Констатація факту у ЗМІ про високу компетентність спортсменів за здобутим університетським фахом. Для прикладу, титулована біатлоністка, випускниця СумДУ за гуманітарною спеціальністю «Медіакомунікації» Юлія Джима резюмує публіці, що навички, які вона отримала в даному університеті, розкрили її здібності до коментування спортивних подій. Відповідно, у медіапросторі розпочинається жваве обговорення про майбутню її професійну сходинку, яка прогнозовано буде плідною [3].

- Спортсмен університету пропонує інноватику для її апробації у певній професійній площині. PR-комунікації відомого спортсмена СумДУ Євгенія

Петракова є наочним прикладом. Маючи успішний досвід футзальних виступів, він розпочинає роботу спортивного функціонера, і в одному з інтерв'ю ЗМІ ділиться стратегічними планами у поліпшенні розвитку футболу на Сумщині та в університеті [4].

Також PR-комунікації студентів-спортсменів є основою для формування позитивних значень у висвітленні студентства як важливого іміджевого поняття університету. Його характеризують у персональних спортивних PR-зверненнях як етап життя, в якому: «формується ціннісні орієнтації» [4], «зустрічають гарних друзів» [4], «отримують поштовх до становлення у спорті та в іншій професії» [3], «знаходять мудрих людей-порадиків та людей, які відкрили та виховали спортивний талант» [1] тощо. Зазначимо, що пошук таких значень в даному контексті визначатиме позиції такої іміджевої складової університету як постійно ефективною та самостійною.

Висновки. У результаті проведеного дослідження нами визначено наступну специфіку представлення позитивного іміджу сучасного університету в PR-комунікаціях відомих студентів-спортсменів:

- презентування університету як такого, що здатен надати не лише якісні освітні послуги, але й виховати всебічно розвинених особистостей;
- донесення молодій аудиторії в зручній та цікавій формі позитивних знань як демонстрація ефективною реалізації освітньо-виховного процесу університету.
- позиціонування університету як сприятливого осередку для масових занять спортом та виховання успішних спортсменів.
- висвітлення конкурентоспроможності студентів університету в різних галузях праці;
- формування позитивних значень у характеристиці студентства як нового позитивного образу для університету.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у подальшому виявленні та систематизації позитивних фрагментів, що висвітлюються у PR-комунікаціях відомих студентів-спортсменів та формують позитивний імідж університету.

Список використаних джерел:

1. Вечканова О. Боксер, медійник, письменник [Електронний ресурс] / О. Вечканова // Офіційний веб-сайт факультету ІФСК. – 2011. – Режим доступу: <http://humf.sumdu.edu.ua/uk/component/content/article/614-bokser%20medjnikpismennik.html>.

2. Гадючкин О. Имидж как неотъемлемая часть спортивного маркетинга [Електронний ресурс] / О. Гадючкин, Е. Макарова // Вестник спортивной науки. – 2011. – № 1. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/imidzh-kak-neotemlemaya-chast-sportivnogo-marketinga>.

3. Осолодкина М. Юлія Джима: «Сперва я плакала и говорила нет, только не спорт» [Електронний ресурс] / М. Осолодкина // Офіційний сайт федерації біатлону України. – 2012. – Режим доступу: <https://www.biathlon.com.ua/comments.php?id=4749>.

4. Лавский В. Евгений Петраков: «Проектов много. Главное - суметь их осуществить» [Електронний ресурс] / В. Лавский // Офіційний веб-сайт АФС. – 2016. – Режим доступу: <https://futsalua.org/blog/post/evgenii-petrakov-mne-segodnya-tridcat-letchast-1-sluga-caryu-otec-soldatam>.

Науковий керівник: Я. В. Яненко, кандидат соціальних наук, доцент кафедри журналістики та філології Сумського державного університету.

СЕКЦІЯ 7.

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ

Інна Кравченко,

студентка Сумського державного університету

ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Проблема насильства стає актуальною темою у сучасному суспільстві. Воно може відбуватися у різних формах (економічне, фізичне, психологічне, сексуальне). Іноді, людина просто не знає, що дії, вчинені в її сторону, можуть вже підлягати саме під визначення «насильства». На цю тему варто говорити, адже більшість жертв просто замовчує те, що з ними це траплялося. Доки ми не зрозуміємо всю важливість обговорення, ми не зможемо ефективно на це впливати.

Зокрема, насильство в сім'ї, шкільний булінг, сварки в громадських місцях – це приклади ситуацій, що найчастіше зустрічаються в реальному житті. Проте, не кожен замислюється над тим, що це є певною проблемою. Затребуваними є нові методики соціальної роботи, які допомагають ефективно долучати до обговорення аудиторію, налаштовують її на неформальне спілкування, можливість почути більшу кількість варіантів впливу на наявну проблему або просто думок людей. Так, однією з таких методик є форум-театр [2].

Мета – проаналізувати (із застосуванням методу дослідження в дії) результати практики використання форум-театру як форми профілактики шкільного булінгу.

Завдання даної роботи були наступні:

1) проаналізувати за науковими та методичними виданнями форум-театр як форму профілактики насильства та етапи її реалізації;

- 2) проаналізувати за науковими та методичними виданнями метод «дослідження в дії» як специфічний метод дослідження в соціальній роботі;
- 3) організувати творчу групу студентів та реалізувати низку заходів у формі форум-театру з метою профілактики насильства;
- 4) проаналізувати (із застосування методу дослідження в дії) результати практики форум-театру;
- 5) сформулювати висновки.

Форум-театр – це лише одна з форм театру пригноблених. Ця методика знайшла активне застосування в практиці соціальної роботи. Особливість форум-театру в тому, що всі актори є непрофесіоналами. Вони є звичайними людьми. До того ж, сценарій складається саме ними. У форум-театрі передбачена також роль ведучого – джокера. Він має вміти правильно організувати робочий процес за допомогою різних вправ та технік. Форум-театр має визначену структуру: в основній ролі виступає особа, яка зіткнулася з певними життєвими обставинами і вона не може їх самостійно подолати («пригнічена особа»). Обов'язковою є присутність «агресора», а також «спостерігачів». Дія починається словами ведучого («джокера») та завершується його словом: «СТОП!». Акторами висвітлюється певна соціальна проблема, але без варіантів її вирішення, сцена завершується за мить до того, як сталася певна криза. Після завершення джoker за допомогою навідних питань проводить обговорення всього дійства, яке відбувалося, з групою глядачів. Далі глядачам пропонується вийти на сцену для представлення власного варіанту впливу на ситуацію. Причому «агресора» та «пригнічену особу» не можна замінити в ході подальшого дійства. Форум-театр все ж має певні конкретні результати, які не можуть бути універсальними для різних проблем, він дозволяє людині певним чином програти сценку з реального життя, щоб побачити дії та їх наслідки. Кількість програвань ситуацій не є однаковою для кожного форум-театру, все залежить від активності його учасників. Далі ведучий проводить завершальні вправи, щоб учасники вийшли з тих ролей, які програвалися.

Так, нами було проведено декілька форум-театрів. Проте у даній роботі зосередимось на одному заході і розглянемо його детальніше, як один з етапів «дослідження в дії» [1].

Він був проведений для учнів однієї з шкіл (близько – 30 учасників). «Шкільний булінг» – це тема, яка є дійсно актуальною у такому середовищі. Переглянути новину про проведення даного заходу можна за посиланням [3].

Завдання були наступними:

- 1) зрозуміти чи усвідомлюють школярі, що цькування інших дітей це реально проблема, а не вигадка;
- 2) побачити, чи вміють діти впливати на ситуацію булінгу;
- 3) допомогти школярам здобути досвід обговорення гострої проблеми, пошуку варіантів її вирішення;
- 4) показати, що це за проблема і до чого вона може привести, якщо нічого не змінити.

Реалізація. Так, в ході цього заходу було виявлено, що школярі знають про дану тему. Проте, був певний відсоток тих, хто не вважає це проблемою і бачить винним у тому, що така ситуація цькування трапляється – через саму «жертву». Вони аргументують це тим, що пригноблена особа не хоче нічого робити і тому виступає в ролі жертви. Розглядаючи те, чи вміють вони впливати на ситуацію булінгу, було виявлено, що більше половини дітей висловлювали свої варіанти та виходили для того, щоб спробувати себе на місці актора в цій ситуації. Такий результат можливий через те, що це нова проблема, яку часто обговорюють і вона є реальною у шкільному середовищі. Серед викладачів все ж проходила постійна думка, що потрібно змінювати агресора, а все інше не допоможе. Було виявлено також те, що результативність може змінюватись залежно від того, хто з старших осіб є присутнім під час обговорення. Іноді, їх авторитет знижує бажання висловлювати свою думку або вийти та показати свій вплив на ситуацію. Тому, це також варто враховувати при проведенні наступних форум-театрів.

Рефлексія. Школярі знайомі з темою булінгу, готові впливати на подібні ситуації (які представили актори) для зменшення їх проявів у реальному житті.

Рекомендації для подальшого циклу. Враховувати потрібно те, що думка або активність учасників (більшим чином серед школярів) може залежати від авторитету викладача, який знаходиться разом з ними під час проведення форум-театру. Вони можуть соромитись висловити своє бачення, або навпаки виходить лише через те, що так скачав вчитель.

Отже, після проведення нами низки форум-театрів (в тому числі й того, який був розглянутий) активність та включеність в роботу глядачів дійсно залежить від правильної попередньої підготовки та роботи джокера, а також від того, на скільки та чи інша тема актуальна для аудиторії. Це гарно проявляється у тому, як себе показали школярі при обговоренні проблеми булінгу. Можливо, результат був би менш продуктивним, якщо ми показали їм сцену домашнього насильства або сутички в громадському середовищі. Кожен захід несе за собою зворотній зв'язок, при правильному аналізі якого, можна покращити власну роботу для більш результативного наступного етапу.

Цінність отриманих результатів полягає у тому, що дана методика дійсно допомагає обговорювати проблемні ситуації, які ми зустрічаємо у реальному житті. Так, вона може реалізовуватися з різними цільовими групами (не залежно від професії або віку).

Список використаних джерел:

1. Гусак Н. Є. Застосування «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі» в соціальній роботі з дітьми та молоддю / Н. Є. Гусак // Український соціум. – 2015. – № 4. – С. 23 – 36.

2. Захарченко І. Форум-театр – нове слово у соціальній роботі / І. Захарченко // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 26. – С. 14 – 20.

Новина про проведення форум-театру [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://ppst.sumdu.edu.ua/>

Науковий керівник: О. В. Купенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Олена Купенко,

канд. пед. наук,

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Богдана Ткаченко,

студентка Сумського державного університету

ПРАКТИКА ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО УЧАСТІ У ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОЕКТАХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Волонтерська діяльність є прикладом того, що у нашому житті є речі важливіші за гроші. Волонтерство – це неоплачувана, добровільна діяльність одних людей на благо інших, часто абсолютно сторонніх. Але питання полягають у тому, чому люди так діють і як збільшити кількість такої дії.

Волонтерська діяльність активно розвивається як у світі, так і в Україні. Початком українського волонтерства вважають 1992 рік, коли була створена служба «Телефон довіри», в якій працювали тільки волонтери. Поступово формувалися все нові та нові громадські організації, в яких люди об'єднувалися для допомоги багатодітним сім'ям, важкохворим, самотнім людям похилого віку. І всі ці напрями діяльності потребували участі волонтерів. Експерти зазначають, що майже 1/4 українців (23 %) мали досвід волонтерства, із них 9 % почали займатись волонтерством протягом останніх п'яти років. Основним напрямом діяльності у 2014-2019 роках стала допомога пораненим та українській армії, цим займалися близько 70 % волонтерів [1]. Однак, не зважаючи на наявну активність, нині громадські організації відчують потребу в залученні нових добровольців.

Метою цієї публікації є узагальнення наявної практики залучення студентів до участі у волонтерських проектах громадських організацій.

Оскільки волонтерська діяльність є неоплачуваною, то вона потребує особливої організації, а саме: особливої мотивації; сприятливих умов для

покращення навичок професійної діяльності волонтера; наявності особи або групи осіб, які будуть займатися залученням і навчанням волонтерів [2].

Щодо особливої мотивації, то тут привабливою для студентів може стати перспектива цікавого проведення дозвілля, або підвищення своїх шансів для подальшого працевлаштування. Прикладом першого можуть стати реалізовані громадською організацією «Центр громадських ініціатив “Інтелект Сумщини”» проекти «Дитячі свята у дворах сумських багатоповерхівок», «Сезон крутих пригод». Їх мета – дати дітям приклад цікавого дозвілля чи то у дворах «спальних мікрорайонів», чи під час походів по мальовничим куточках передмістя. Забезпечували змістовний бік цих заходів саме студенти-волонтери. Причому залучалися до волонтерства саме ті, кому це було по-справжньому цікаво.

Іноді проблемою є те, що волонтерська робота – це робота неофіційна і студентам потім важко підтвердити документально наявний у них досвід. Тож абсолютно не складним, але таким, що створює позитивну мотивацію є надання студентам-волонтерам рекомендаційних листів за результатами виконаної ними роботи та виявленими діловими якостями.

Щодо сприятливих умов для покращення навичок професійної діяльності волонтера, то тут варто відзначити доцільність освоєння і впровадження громадськими організаціями інноваційних технологій. Такі технології мають забезпечити й ефективність проектів, що реалізують самі організації. Разом із тим участь у таких проектах стає привабливою для студентів, адже вони отримують можливість освоєння нових професійних технологій. Наприклад, такою новою технологією, ефективною для реалізації цілей громадської організації та корисною для формування професійних компетентностей студентів спеціальностей «Соціальна робота» та «Менеджмент соціокультурної діяльності», є технологія форум-театру [3]. Відповідні практики напрацьовують у місті Суми громадські організації «Центр громадських ініціатив “Інтелект Сумщини”» та «Калинове гроно».

Тут виникає ще одна проблема: студент-волонтер, професійно зростаючи, прагне бачити для себе нові «перспективні лінії» й, не виключено, що за межами

певного волонтерського проекту громадської організації, де було набуто перший досвід. У тому числі відкриваються перед студентами і перспективи працевлаштування. Одні студенти йдуть, на їх місце приходять інші, але діяльність організації, яка приймає волонтерів, має продовжуватися і значить має бути в наявності особа або група осіб, які будуть займатися організацією волонтерів, у тому числі залученням та навчанням новачків. Яким чином забезпечити таку діяльність? В якості відповіді пропонуємо ідею самоорганізації студентів-волонтерів. Звернемося до досвіду А. С. Макаренка.

Видатний український педагог, зокрема, впровадив у педагогічну діяльність таку форму як різновікові загони підлітків, у яких менші набували досвіду від старших. Вищим органом у педагогічній системі А. С. Макаренка були загальні збори, рішення яких сприймалися в якості обов'язкових як вихованцями, так вихователями. Загальне керування було за радою командирів. При чому кожні півроку всі командири, а відповідно і рада, змінювалися, що давало можливість більшості вихованців відчувати себе і в ролі керівника, і в ролі виконавця. Тим самим між вихованцями створювалися зв'язки «відповідальної залежності». А. С. Макаренко зазначав: «Я намагався якомога більше переплести залежності окремих уповноважених колективу одного з одним» [4].

Наш досвід переконує – таким чином можна організувати й роботу студентів-волонтерів. Малі творчі групи студентів, які навчаються на різних курсах і програмах мають тенденцію до самоорганізації завдяки студентам-лідерам. За цього лідерство не розглядається як постійне: в одних проектах ініціативу беруть на себе одні студенти, в других – інші. Важливо зазначити, що на практиці виходить так, що студенти, які попрацювали в таких творчих групах, після завершення навчання не втрачають зв'язки, а звертаються один до одного із пропозиціями партнерства у тому числі і на волонтерських засадах. Процес залучення волонтерів у проекти громадських організацій суттєво спрощується при наявності тісних зв'язків із закладами вищої освіти.

Таким чином, ідею волонтерства ми пов'язуємо не лише із неоплачуваною, добровільною діяльністю одних людей на благо інших сторони для них. На

нашу думку, важливим у залученні людей до волонтерства є розвиток згуртованої спільноти, одним із мотивів діяльності якої є зацікавленість у спільній діяльності та взаємодії.

На початку цих тез зазначалося, що волонтерська діяльність є прикладом того, що у нашому житті є речі важливіші за гроші. Завершимо тим, що назвемо одну з таких важливіших речей – це людські стосунки. Особливо гостро ми відчули це в умовах самоізоляції через пандемію навесні 2020 року. Не дарма в спільноті представників соціального знання поширюється думка про необхідність відмовитися від терміну «соціальна дистанція», замінивши його терміном «фізична дистанція». Соціальна згуртованість залишається важливою у будь-яких обставинах і забезпечує взаємодопомогу між людьми.

Список використаних джерел:

1. Янц Н. Д. Основи діяльності волонтерів: курс лекцій / Н. Д. Янц. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 200 с.
2. Вивчення практик щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського Союзу з метою її запровадження в Україні: Звіт про науково-дослідну роботу. – К.: Центр перспективних соціальних досліджень, 2014. – 116 с.
3. Боаль А. Ігри для акторів та неакторів / А. Боаль А. – К.: ГО «Театр для діалогу», 2016. – 252 с.
4. Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О.А. Дубасенюк: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 304 с.

Юлія Гончар,

студентка Сумського державного університету

МЕТОДОЛОГІЯ SWOT- АНАЛІЗУ У ВИВЧЕННІ ПЕРСПЕКТИВ ПРОМОЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОДУКТУ В ОНЛАЙНОВИХ СЕРВІСАХ

Історія інтернету нараховує більше 30 років, коли з 1962 року керівник Агентства передових оборонних дослідницьких проєктів США, Дж. Ліклайдер, почав висловлювати думку щодо створення Всесвітньої комп'ютерної мережі,

яка б гарантувала створення надійних мереж, стійких до пошкоджень. Сьогодні ж інтернет є наймасштабнішим способом поширення інформації та комунікації і тому XXI століття не без причини вважають віком інформаційних технологій.

Сучасне суспільство перейшло на новий рівень інформації – інтернет, який повністю ввібрав в себе всі грані життя і тепер значна кількість не може уявити і дня без соціальних мереж та мінімального доступу до інтернету. Враховуючи це, можемо припустити, що перспективним варіантом просування соціокультурного продукту є такі професії як «блогер» та «стример», основною базою для роботи яких і є інтернет. За останні 5 років ці професії стали дуже популярними серед користувачів інтернету, потіснивши портали та збільшуючи кількість як читачів, так і самих блогерів та стримерів. Сьогодні інтернет є ефективним способом представлення продукту в засобах масової комунікації, тому удосконалення та розповсюдження в тому числі культурних матеріалів на цій платформі є досить перспективним.

Відтак, постає потреба проаналізувати перспективи інтернет-платформ в просування соціокультурного продукту. У своєму дослідженні ми спробували вивчає особливості та вплив YouTube, Telegram, Instagram на розвиток сучасності та їхню важливість у сфері соціокультурної діяльності, використовуючи методологію SWOT- аналізу. Результати нашого дослідження представлені у таблицях, наведених нижче.

Таблиця 1. SWOT- аналіз відеохостингу YouTube.

	Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
Внутрішнє середовище	1. Партнерська програма 2. Ведення трансляцій з розширеними можливостями 3. Репост відео до інших сайтів/соціальних мереж 4. Постійні рекомендації відео, виходячи з вподобань користувача 5. Створення опитувань блогером на каналі	1. Реклама під час роликів на каналі 2. Недоречні рекомендації відео, що не співпадають з вподобанням користувача 3. Не завжди контрольована програма контролю плагіату

	Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
Зовнішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Партнерська програма дозволить вивести роботу блогера на комерційний рівень, що дозволяє отримувати додатковий прибуток 2. Можливість проведення трансляцій фестивалів, концертів; зйомка заходів у форматі 360° 3. Репост надає можливість просування контенту на інших платформах 4. Можливість додаткового просування контенту за допомогою рекомендацій 5. За допомогою опитувань блогер/стрімер має можливість дізнатися думку щодо певного відео чи актуальних тем для глядачів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загроза негативного впливу реклами на враження глядача під час перегляду відео 2. Негативна реакція глядача, що може спричинити блокування багатьох рекомендованих відео, або відписування від каналу 3. Загроза використання оригінального контенту без дозволу автора; загроза плагіату

Таблиця 2. SWOT-аналіз соціальної мережі Instagram

	Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
Внутрішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зйомка партнерських трансляцій (2 людини) 2. Створення бізнес-акаунтів 3. Створення реклами 4. Зйомка Instagram-stories(історії) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Періодичне зниження якості відео, фото, Instagram-stories 2. Не завжди контрольована програма контролю плагіату
	Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
Зовнішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Трансляція у режимі партнерської зйомки надає можливість показу події з 2х ракурсів, зйомки інтерв'ю тощо 2. Бізнес-акаунти надають можливість аналізу статистики постів, історій 3. Реклама надає можливість додаткового просування 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не сприйняття глядачами виставленої інформації; зниження активності читачів 2. Загроза копіювання контенту з акаунту

	соціокультурного продукту та додаткового заробітку 4. Можливість постигну інформативних відео чи фото короткочасної важливості	
--	---	--

Таблиця 3. SWOT- аналіз месенджера Telegram

	Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
Внутрішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Канал у форматі чату 2. Наявність ботів 3. Створення стікерів 4. Наявність хештегів на каналі 5. Наявність дзвінків 6. Відправка геопозиції 7. Прикріплення повідомлень на каналі 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не пристосований до стримінгу 2. Відсутність стрічки новин; просування каналу тільки за допомогою піару в інших каналах 3. Відносно невелика кількість користувачів месенджеру
	Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
Зовнішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення відсотка перегляду інформації серед читачів 2. Надає можливість доведення до автоматизму деякої роботи блогера 3. Популяризація продукту шляхом використання стікерів в повідомленнях 4. Можливість структурувати інформацію блогера по хештегам 5. Можливість швидкого зв'язку з майбутніми партнерами, замовниками 6. Можливість відправки геопозиції спрощує пошук соціокультурного об'єкту чи місце проведення заходу 7. Дозволяє новому читачу канал ознайомитися з важливою інформацією від блогера 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняно мала кількість користувачів месенджеру через його непристосованість до деяких форматів контенту 2. Складнощі в популяризації каналу; загроза пропуску користувачем нової інформації від блогера 3. Є загрозою охоплення меншої кількості читачів, порівняно з Instagram чи YouTube

Отже, ми вважаємо, що при роботі в онлайн-сервісах та постійному оновленню контенту, актуальним є як дослідження особливостей промоції соціокультурного продукту за допомогою блогерства та стрімінгу, що сприяє популяризації активного дозвілля.

Список використаних джерел:

1. Бабаева Ю. Д. Одаренный ребенок за компьютером / Ю. Д. Бабаева. – М., 2003.
 2. Бахші Х. Вплив прямих трансляцій з театру на його відвідуваність [Електронний ресурс] / Х. Бахші, Е. Уїтбі. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nesta.org.uk/blog/what-impact-does-live-broadcasting-have-theatre-attendance>
 3. Белинская А. Е. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / А. Е. Белинская. – М., 2009.
 4. Білан Н. І. Особливості інтернет-комунікації / Н. І. Білан. – Київ, 2015.
 5. Брекенридж Д. PR 2.0. Новые медиа, Новые аудитории, Новые инструменты / Д. Брекенридж. – М., 2009
 6. Зимина Л. Блоги как составная часть медийного пространства: к вопросу о теории блогинга. Журналистика в 2008 году: общественная повестка дня и коммуникативные практики СМИ: сб. материалов науч.-практ. конф. М., 2009.
 7. Компанцева Л. Ф. Прикладні аспекти інтернет-лінгвістики в діяльності інститутів сектору безпеки [Електронний ресурс] / Л. Ф. Компанцева // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sitsbo_2013_1_22.
 8. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – К., 2002.
 9. Сидоров М. Интернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу / М. Сидоров // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4. – С. 119– 125.
 10. Скобл Р., Израел Й. Розмова дорожча за гроші. Як блогінг змінює спілкування бізнесу і споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу // <https://www.e-reading.club/book.php?book=68669>.
 11. Теорія мотивації Віктора Врома [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.leadership-central.com/expectancy-theory-of-motivation.html#axzz5FbG2PY6z>
- Науковий керівник:* А. Є. Лебідь, доктор філософських наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Альона Павленко,

студентка Сумського державного університету

«QARTA» – ПРОЄКТ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ МОНОТУРИСТИЧНОГО КЛАСТЕРУ М. СУМИ

Одним із завдань перспективного менеджменту муніципалітетів – це підвищення туристичної привабливості міста, шляхом залучення нових, сучасних технологій та спрощення орієнтування туристів на місцевості за допомогою розроблених карт типу «QaRta». У сучасному світі туризм – це багатогранне явище, тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, культурою, наукою. Однак жодна з них не може дати визначення туризму як об'єкту власних досліджень і жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не може самостійно розв'язати комплекс існуючих проблем. А тому, його можна розглядати по-різному і з різних точок зору.

На сьогодні туризм є одним з найбільш популярних видів дозвілля у світі, що дозволяє людям пізнавати нове та відкривати світ. Туризм являє собою окрему індустрію – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, підприємства харчування, пансіонати, туристичні комплекси, кемпінги, тощо), які забезпечують повний комплекс обслуговування туристів. Індустрія туризму посіла одну з найважливіших сфер економіки впродовж останніх десятиліть забезпечуючи десятку частину світового валового продукту.

За рейтингом Всесвітньої Організації Туризму, Україна входить до 30 найбільш відвідуваних країн у світі за кількістю туристичних візитів. Країну щороку відвідують більше 20 мільйонів туристів. Найбільше туристів приїздить із країн східної і західної Європи, СНД, США і Японії. Структура в'їзного потоку туристів за країною походження виглядає таким чином: країни СНД – 11,9 млн осіб (63 % загального в'їзного потоку), країни ЄС – 6,3 млн осіб (33 %), решта країн – 0,6 млн осіб (4 %).

Найбільш туристично-привабливими містами України є: Київ – столиця, де розташовані численні пам'ятки, які збереглися з різних епох; Львів – маленька Європа, включене до списків фонду світової спадщини ЮНЕСКО; Харків – колишня столиця, друге за величиною місто України; Чернівці – культурний центр Західної України. Сумщина, як і, власне, місто Суми, доволі рідко зустрічається у туристичних путівниках. Хоча саме місто, як історичний і культурний центр Слобожанщини є цікавим місцем для дослідження та туристичного відвідування. Тому, однією з першочергових цілей місцевої влади є внесення міста Суми до туристичних путівників України та світу.

В цьому контексті, як видається, саме диджиталізація туристичного кластеру міста та області має зіграти вирішальну роль, оскільки наразі, використання сучасних технологій є дуже актуальним. За даними, що надають статистичні портали, на кінець 2020 року 80% населення світу матиме смартфон та постійний доступ до інтернету. Тому, впровадження технології QR має підвищити популярність проєкту, як нового та нестандартного підходу до створення туристичного путівника. Це значно підвищить інтерес до проєкту, тому що він буде доступним широким масам.

На сьогоднішній день туризм посідає значне місце у житті сучасної людини. Це індустрія, що зростає з кожним роком, є джерелом невичерпного доходу для економіки та культурного збагачення суспільства. У класичному розумінні туризм – це подорож з метою відпочинку і знайомства з новими регіонами й об'єктами. Але в умовах сучасної глобалізації, явище туризму тісно переплітається з іншими індустріями, такими як медицина, спорт, наука, тощо. А тому з'являються нові види туризму, що більш конкретно направлені за інтересами, локацією, часом, тощо. Так, сьогодні розрізняють до 30 видів туризму. За географічним принципом він може бути внутрішнім або міжнародним; за напрямом в'їзним або виїзним; за тривалістю перебування короткотривалий або довготривалий; тощо. Також, розрізняють туризм за кількістю учасників, а саме корпоративний, груповий, сімейний, або індивідуальний.

На відміну від туристичної групи в індивідуальні тури можна вирушати без обмежень в часі у будь-яке місце, яке вибере сам турист. Основною ідеєю, яку переслідує індивідуальний туризм, є свобода вибору у будь-який момент подорожі. Безпосередньо у поїздки можна змінити маршрут за своїм бажанням і не залежати від групи, гідів і запланованої туристичної програми, що є стандартною та однаковою для десятків сотень і тисяч туристів. Можна залишитися в найбільш вподобаному місці довше або навпаки поїхати раніше терміну. Індивідуальна організація туристичної діяльності людини, що складається та реалізується власними силами та за власним планом, чи за допомогою туристичних фірм більш дороге задоволення, так як в цьому випадку турист повинен самостійно організувати свій маршрут, отримувати відповідні візові підтримки, або передоручити всі ці дії туристської фірмі. Індивідуальні поїздки надають туристу більше самостійності і незалежності, свободу вибору, але вони дорожчі і тому менш доступні масовому споживачу. Групові поїздки, в свою чергу, дешевші, доступні більшій кількості туристів, проте в таких поїздках кожен учасник має підкорятися встановленому для групи порядку та програмі туристичної подорожі.

Ситуація в Україні виглядає так. Частка індивідуальних поїздок іноземних туристів у нашу країну в складі організованого туризму становить близько 10 %. Інші 90 % припадають на групові поїздки. У порівнянні із країнами ЄС, частка індивідуального туризму в нашій країні незначна. Збільшитися вона може в разі поліпшення ряду послуг та інфраструктури туристичної індустрії в цілому. А саме, якості обслуговування, що може бути досягнуто за рахунок розвитку індивідуального обслуговування і відповідної готовності обслуговуючого персоналу. Доволі трудомістким процесом є організація індивідуальних поїздок, що потребує максимального використання знань та навичок персоналу туристичних фірм. З іншого боку, індивідуальний туризм дуже вигідний для туристичних фірм з економічної точки зору, тому що дає більші валютні надходження в розрахунку на одного туриста порівняно з доходами від групових турів. Тому, індивідуальний туризм має стати одним з провідних.

В іншому розрізі можна подивитися на індивідуальний туризм, якщо розглядати його у внутрішньому туризмі. Внутрішній туризм на відміну від міжнародного, не пов'язаний із перетином державного кордону, а отже, не вимагає дотримання туристичних формальностей і додаткових документів. Він є одним із міграційних потоків людей, що відбувається у межах однієї країни з туристичними цілями. Такі подорожі порівняно з міжнародними легко організувати, адже національна грошова одиниця, якою люди користуються щодня, залишається засобом обігу для таких туристів, а рідна мова – засобом спілкування.

За статистичними даними, частка внутрішнього туризму становить 80% усіх туристичних поїздок, а загальний обсяг витрат на внутрішній туризм у 5-10 разів перевищує витрати туристів на міжнародні подорожі. Незважаючи на суттєві відмінності, міжнародний і внутрішній туризм між собою тісно пов'язані. Внутрішній туризм грає роль каталізатора міжнародного туризму. Він сприяє освоєнню нових рекреаційних ресурсів і районів, поширенню і розвитку культурних здобутків, створенню базової туристичної інфраструктури, підготовці фахівців і тим самим – пошвавленню інтеграційних процесів і формуванню єдиного світового туристичного простору.

Місто Суми може стати популярним містом для індивідуального туризму. Позитивна сторона для міста Суми є те, що воно є новим для багатьох українців, є певним «андерграундом», що цікаво досліджувати і заглиблюватися в історію міста та його культуру. На це є декілька вагомих причин, які виокремлюють Суми серед інших міст. Серед таких особливостей міста, можна виділити компактний розмір, а саме зосередженість основних цікавих місць в невеличкому радіусі від центру міста. Також, важливою складовою є можливість за лічені години проїхати все місто, з крайніх його точок, чому сприяє добре налагоджений рух громадського транспорту. Все це також впливає на час ознайомлення з містом.

Як вже було зазначено, розробка та реалізація проекту «QaRта» є доцільною і актуальною в наш час. Зі сторони туриста все виглядає дуже

лаконічно та просто. По прибуттю до міста, у спеціально визначених місцях він отримує буклет в якому знаходиться брошура – карта з QR-кодами історичних, культурних та інших пам'яток, детальна інструкція як користуватися цим буклетом та посилання на завантаження додатку в AppStore або Play Market.

Маршрут на такій карті спирається на раціональне використання часу туриста, що вирішив скористатися допомогою «QaRта». Всі локації вибудовані в цільний ланцюг, аби не кружляти навколо всього центру міста й економно використати час туриста. Звісно, ідея проекту також розуміє під собою вільну екскурсію для користувача, яку він проводить сам для себе, та може керуватися своїм планом та пропускати локації, які не цікавлять його.

Отже, можна з всією впевненістю стверджувати, що створення моделі «QaRта» поліпшить розвиток туризму в місті, створить позитивний туристичний імідж міста Суми.

Список використаних джерел

1. Бардиш, Г. О. Проектне фінансування. – Київ : «Хай-Тек Прес», 2008. – 464 с.
 2. Бартошук О. В. Оцінка розвитку туризму в Україні / О. В. Бартошук // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 7. – 82–86 с.
 3. Довгань Л. Є. Мохонько Г. А. Малик І. П. Управління проектами / Л. Є. Довгань, Г. А. Мохонько, І. П. Малик. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 420 с.
 4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк–Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
 5. Ковшун, Н. Е. Аналіз та планування проектів / Н. Е. Ковшун. – Київ: ЦУЛ, 2008. – 314 с.
 6. Туристический бизнес в Украине: трудности и перспективы. Информационный портал о финансах и кредитовании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskiy-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivy.html>.
 7. Управління проектами / за ред. С. К. Чернова, В.В. Малого. – Миколаїв: НУК, 2010. – 354 с.
 8. Управління проектами / за ред. Ю. І. Буріменко. – Одеса: ОНАЗ імені О.С. Попова, 2017. – 208 с.
- Науковий керівник:* А. Є. Лебідь, доктор філософських наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Нікіта Луцик,

студент Сумського державного університету

OPEN-AIR ФЕСТИВАЛЬ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ

Open Air – музична подія, фестиваль, що проходять під відкритим небом. Масштаб виступів має можливість бути вкрай різними: від корпоративної вечірки аж до музичного шоу.

Фестивалі Open Air стають все більш відомою формою соціокультурної практики в нинішніх умовах. Проведення Open Air фестивалів сприяє не тільки креативному обміну серед фахівців, проте також дає можливість реалізовувати діалог та інтеграцію різних культур, зв'язок різних видів мистецтв в соціокультурному середовищі. Вплив таких проектів розширюється і на область туризму, їх здійснення дає можливість реалізовувати інформаційну, а також економічну допомогу природно-культурним комплексам, формування їхньої інфраструктури. Ці відмінності представлені ключовими факторами, що пояснюють завжди підвищену необхідність у виконанні ефектних міжнародних проектів.

Формати фестивалів мистецтв стали вдосконалюватися в Європі, а також США в 60-х роках, коли почали користуватися популярністю фестивалі естрадного мистецтва. Open Air фестивалі стали одним з динамічно розвиваючих течій фестивального руху. Так, ярмарок музики, а також мистецтв у Вудстоку (Woodstock Music & Art Fair) – один з найбільш відомих Open Air рок-фестивалів.

Ініціатори впродовж тривалого часу відчували труднощі зі складанням сценарію фестивалю, так як жоден з артистів не наважився заявити про свою участь, а також укласти договір для виступу. Зона проведення фестивалю нерідко змінювалася. У самому Вудстоку не знайшли відповідного майданчика. Уряд міста відмовили в здійсненні заходу. У підсумку фестиваль проходив на ферми.

На початку фестивалю ЗМІ концентрували зацікавленість на домашніх та координаційних завданнях. У оповіщеннях на радіостанціях, а також в телерепортажах людей переконували відвідувати фестиваль. До закінчення Вудстока огляди стали позитивними. Після завершення фестивалю в 1970 р. був випущений документальний фільм «Вудсток. Три дня миру та музики», який взяв у 1971 р. Премію «Оскар» від американської Академії кіномистецтв.

WOMAD (World of Music, Arts and Dance) - це фестиваль, який проходить з 1980 р. донині. Він поєднує в собі сучасну авангардну музику, мистецтва, а також танці, із застосуванням народних звичаїв різних країн. Виступ Томаса Брумана, Пітера Гебріела, а також Боба Хутона, що стався у Великобританії, став початком для фестивалю. На даному виступі музиканти продемонстрували власні композиції, що поєднують в собі музичні течії року і фольклору. За кілька років артисти помітили креативних однодумців, з якими у 1982 р. в Санбури (Англія) організували перший фестиваль.

Ініціаторам фестивалю спала на думку ідея щодо того, що музика доступна основній масі людей без перекладу, вона має змогу об'єднати населення різних країн, а також материків у загальному емоційному настрої. Основним завданням фестивалю було об'єднання людей через музику, формування у них відчуття спільної причетності до всесвітнього мистецтва, наближаючи формування дружнього до всіх цивілізацій світового суспільства.

Також в студіях разом із зірками світового масштабу створювалися для дітей арт-роботи, які представлялися на святковій процесії. Реалізовувалися майстер-класи для дорослих і дітей. Під керівництвом музикантів вчили пісні і танці різних народів. Неформальна взаємодія артистів, а також публіки під час виготовлення традиційних страв, в супроводі музики, являє кулінарний формат «Смаки світу». Під час всього фестивального дійства функціонували ярмарки, в яких було дозволено придбати їжу, а також подарунки народів планети. Були в історії WOMAD і абсолютно незвичайні формати, наприклад, «Велика музична подорож залізницею Австралії». Артисти їхали з Перта аж до Аделаїди, по дорозі виступаючи в далеких населених пунктах. За тридцять років WOMAD провів

більше 160 фестивалів понад ніж в 30 країнах. Через це в 2001 р. він був внесений до книги рекордів Гіннеса, як наймасштабніший міжнародний музичний фестиваль у світі.

Український фестиваль. Atlas Weekend – найбільший музичний фестиваль в Україні. Він проходить щороку в Києві в липні на ВДНГ. Створено в 2015 р. концертним агентством РМК Event Agency, що видається власником київського клубу Atlas, з якого фестиваль і набув найменування.

Atlas Weekend відбувся в липні 2015 р. на території Арт-заводу «Платформа». На двох сценах за два дні виступило 30 музикантів. Приблизна кількість людей становило 20 000 осіб. На Atlas Weekend виступали в основному українські музиканти.

У липні наступного 2016 року Atlas Weekend пройшов на території Національного експоцентру України. На шести сценах фестиваль згуртував 157 музикантів. У фестивалі взяло участь багато українських, а також зарубіжних груп. Вперше було облаштоване наметове містечко (місце кемпінгу). Крім того, була заведена концепція, згідно з якою квитки обмінювалися в особливі браслети, в які гості мали можливість поміщати готівку й розраховуватися ними за їжу і обслуговування на місцевості фестивалю. Atlas Weekend 2016 відвідало 142 000 людей. А вже у 2019 р. Atlas Weekend відвідали 536 378 людей.

Отже, фестивалі зараховуються до культурних ресурсів держави, поряд з музеями, виставками, а також індустрією відпочинку, здатним стимулювати і формувати міжнародний туризм та міжнародну допомогу, але крім того, спричинити пізнавальну зацікавленість. Open Air проводиться на відкритому повітрі. Будь-який конкретний фестиваль володіє особистою стратегією, організаційною структурою, формою фінансування, а також неповторною історією.

Протягом минулих десятиліть, безперечно, відбувалося значна кількість фестивалів Open Air. Далеко не завжди з них змогли ставати важливими або постійними заходами, вирости аж до масштабу популярних міжнародних форумів. Вони стали значними віхами в історії фестивальної течії завдяки

синтезу захоплюючої концепції, майстерності ініціаторів, найвищого рівня учасників, успішно підбраною територією, часу проведення, а також оперативної економічної допомоги.

Список використаних джерел;

1. Білоблочський Н. Маркетинг музичних фестивалів / Н. Білоблочський // Артменеджер. Журнал для професіоналів. – 2003. – №. 2.
 2. Боголюбова Н. М. Міжкультурна комунікація та міжнародний культурний обмін / Н. М. Боголюбова. – СПб .: Изд-во СпбКО, 2009. – 416 с.
 3. Корнілов, О. А. Контексти міжкультурної комунікації / О. А. Корнілов. – Москва: ВД «КДУ», 2015. – 184 с.
 4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – Москва: Рефл-бук, Киев: Ваклер, 2001. – 656 с.
 5. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И.Н. Жукова, М.Г. Лебедько, З.Г. Прошина, Н.Г. Юзефович; под ред. М.Г. Лебедько и З.Г. Прошиной. – М. : Флинта : Наука, 2013. – 632 с.
 6. Фандрайзинг. – Центральноукраїнський регіональний навчальний центр. Партнерство громад фундація «Україна-США» (USAID), 2003. – 95 с.
 7. Харри Р. Психология массовых коммуникаций / Харри Р. – СПб .: Прайм-Еврознак, 2002. – 448 с.
- Науковий керівник:* А. Є. Лебідь, доктор філософських наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

СЕКЦІЯ 8.

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Світлана Сушко,

аспірантка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність теми. Сучасний світ змінює пріоритети та акценти співробітництва, у якому східноєвропейський регіон переживає чергову хвилю небезпек та впроваджує черговий комплекс навздогінних і модернізаційних практик із пристосування до нових глобальних викликів. Екологічні виклики поступово займають свою нішу у відповідних переговорах, угодах, дискусіях та вимагають все більшої уваги експертного середовища. Екологічний менеджмент постає одночасно загрозою та перспективою суспільно-політичного розвитку. Це система погодження конкуруючих, а часто й протилежних суспільно-політичних інтересів, від ефективності й дієвості якої залежить безпека, продуктивність, взаєморозуміння. Цей виклик формує нові обрії дослідження в різних галузях, нові громадсько-політичні дискусії та вектори співпраці на міжнародних та локальних безпекових форумах.

Досить гостро ще наприкінці минулого століття поставлено питання: «Чи є навколишнє середовище проблемою національної безпеки?» – фахівцем з політики і міжнародних відносин Принстонського університету М. А. Леві. Автор розмірковує, про глобальну деградацію навколишнього середовища, яка є загрозою безпеці загалом та безпеці США зокрема. Головний акцент на трьох різних формах зв'язку між екологією та безпекою: екзистенційному, фізичному та, власне, політичному [4].

Згадана глобальна тема не пройшла і повз розуміння її регіональних вимірів. Наприклад, аналізуючи безпекові виклики у країнах колишнього

Радянського Союзу, М. Л. Шрад вже на початку 2000-х рр. використовує влучну метафору – «зелений рівень загрози». Екологічна ситуація у Східній Європі в цей період визначається систематичним наданням екологічно несприятливих поступок з метою зменшення короткотермінових ризиків для безпеки. Однак така стратегія міжнародної безпеки як «екологічне заспокоєння», на думку автора, є досить сумнівною, вона начебто дає вражаючі результати з позиції короткострокових ризиків для безпеки, але погіршує загалом екологічну ситуацію в регіоні та світі [5].

Серед останніх досліджень, які актуалізують проблему – збірник «Сталі зелені технології управління навколишнім середовищем», у якому автори звертають увагу на те, що саме екологічні проблеми все більше звужують загальний безпековий простір: сміливо переступають кордони, умовно порушують суверенітети, загрожують існуванню людських суспільств, держав, політичних систем, демократій. Це й обумовлює необхідність наукового підходу в екоменеджменті, а також мобілізує безпековий сектор управління [6].

У вітчизняних дослідженнях [див. напр. 2] екологічний менеджмент осмислюється як деякий різновид управління, сфера діяльності та наукового пошуку для проведення комплексних, дієвих, довгострокових і тактичних заходів з раціонального використання природних ресурсів, а також, що особливо важливо у нашому дослідженні, для дотримання високих вимог екологічної безпеки. Часто, описуючи екологічні проблеми, вчені наголошують на їх ціннісному аспекті, а також ролі інновацій. Водночас, висвітлюючи переваги і ризики системи екологічного менеджменту, наприклад, на окремих підприємствах країни, дослідники менше уваги приділяють загальнополітичним та безпековим умовам, необхідним для такої діяльності.

Мета розвідки – розвинути розуміння екологічного менеджменту з політологічної точки зору, з позицій актуальних викликів безпеки. **Завдання дослідження** конкретизують мету: 1) окреслити історичну зміну підходів до проблеми; 2) наблизити управлінські, міжнародно-правові та безпекові проблеми екології до політико-культурних, світоглядних, які часто визначають

можливості та межі впровадження певних практик; 3) увиразнити сучасні особливості національної безпеки України через призму системи управління екологічними викликами і загрозами.

У продовження згаданих вище підходів до розуміння поняття екологічного менеджменту потрібно також додати, що йдеться не лише про налагодження ефективної та безпечної взаємодії між людьми, організаціями, структурами, але й про організовану спробу допомогти навколишньому середовищу швидко справлятися з небезпеками, які постійно виникають внаслідок людської діяльності, вміння випереджати відповідні загрози і вчасно їх нейтралізувати. У системі державного управління, у динаміці глобального розвитку формується деякий тренд, суспільний запит на екологічний менеджмент, які обумовлені в тому числі й зростаючими страхами перед катастрофічними наслідками промислової діяльності.

Екологічний менеджмент є завжди частиною ширшої системи управління та публічної політики (екологічної зокрема). Це специфічне і цілеспрямоване планування, організаційна структура, розподіл прав, обов'язків, сфер відповідальності, ресурсів, можливостей, технологій, засобів, методів, яких потребує у сучасному суспільстві практично кожна організація – управління з позицій екологізму. Не є виключенням і політичні організації, державні структури, громадські осередки, тобто сьогодні йдеться про екоменеджмент не лише промислової діяльності. Це не тільки і не стільки певна обмежувальна політика, заборони й табу, покликані убезпечити суспільство. Екологічний менеджмент – це новий світогляд у сфері управління, політика гармонізації взаємовідносин людей з навколишнім середовищем, що відкриває також нові перспективи і можливості, конкурентні переваги позиціонування та розвитку.

Дискусія на найвищому безпековому та політико-дипломатичному рівні ведеться з 1990-х рр. – на міжнародних самітах та переговорах. Відтак вже сьогодні, обговорюючи поняття екологічного менеджменту, неможливо оминати, наприклад, прийнятих міжнародних стандартів. Це переважно стандарт ISO 14 000 (ISO, International Organization for Standardization –

Міжнародна організація зі стандартизації, Женева, Швейцарія). Це незалежна неурядова міжнародна організація, що охоплює 164 національних органів та об'єднує експертів для обміну знаннями та розробки добровільних, заснованих на консенсусі, міжнародних стандартів, що підтримують інновації та пропонують рішення глобальних викликів. Це важливі цінності для сучасної системи безпеки. Зауважимо, що організована діяльність у цьому напрямку розпочинається ще у 1920-х рр., а активніше відновлюється у післявоєнні роки. Сьогодні ISO 14 000 складає передусім структурні стандарти [3].

Політико-правовий вимір проблематики увиразнюють також галузеві доступні технології і методи управління, що є достатньо ефективними з позицій безпечного навколишнього середовища, пропонують розумний баланс між екологічною безпекою та економічною вигодою [див.1]. При цьому сучасна Україна, інтегруючись у європейський простір, поступово реалізує закладені у подібних документах принципи екологічного менеджменту. Актуалізація питання у світлі регіональних, загальноєвропейських та світових викликів безпеки наразі лише досить умовно прискорює цей процес. В Україні стандарти ISO 14 000 прийняті ще 1997 р. Однак численні екологічні ризики досі залишаються без розгляду, складають суттєві загрози безпеці та гостро потребують реалістичного світогляду.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Отже, екологічний менеджмент складається з низки важливих площин впровадження, реалізації, розвитку та усвідомлення. Це раціональний напрямок з планування, постановки цілей, окреслення завдань, балансування спірних інтересів та суспільного блага, прогнозування інноваційних можливостей, виявлення ризиків, формування перспектив. Сутність екологічного менеджменту можна сформулювати у таких ключових тезах: виходить з норм і принципів сталого розвитку; структурує основи екологічної політики; інтегрується в загальну систему управління держави та організацій; поступово покращує економіко-екологічну результативність; забезпечує реалізацію міжнародного та

національного природоохоронного законодавства; мобілізує кадри на захист довкілля та загалом актуалізує в суспільстві екоорієнтований світогляд.

У ціннісній та закріпленій нормативній базі України, екологічний менеджмент визначає найближчі прагнення відповідального управління, публічної політики, безпекового простору. У сфері захисту довкілля регіону такий стиль керівництва полягає насамперед у пошуку максимально можливих і прозорих механізмів взаємодії держав, бізнесу, громадських організацій та інших стейкхолдерів. Це складний, але реалістичний шлях утримання позицій держави на міжнародній арені, відстоювання регіональних інтересів, збереження безпечного простору життєдіяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 р. про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.kmu.gov.ua › storage › app › sites › 55-GOEEI › 2010_75_ЄС](http://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/55-GOEEI/2010_75_ЄС)
 2. Караїм, О., Лавринюк, З. Методологічні засади розвитку екологічного менеджменту в Україні / О. Караїм, З. Лавринюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Екологія». – 2016. – Випуск 13. – С. 49–53.
 3. ISO 14000 Family Environmental Management [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iso.org/standards.html>
 4. Levy Marc A. Is the Environment a National Security Issue? // International Security. The MIT Press. – Volume 20. – Number 2, Fall 1995. – Pp. 35–62.
 5. Schrad M. L. Threat level green: Conceding ecology for security in eastern Europe and the former Soviet Union // Global Environmental Change. – Volume 16, Issue 4, October 2006. – P. 400–422.
 6. Sustainable Green Technologies for Environmental Management / Editors: Shachi Shah, V. Venkatramanan, Ram Prasad. – Springer Nature Singapore Pte Ltd. 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-2772-8>
- Науковий керівник:* О. В. Бабкіна, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Валерія Волощук,

студентка Сумського державного університету

МІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ

В епоху глобалізації та Інтернету у людей з'явилася можливість швидко отримувати необхідну інформацію та майже безперешкодно подорожувати світом. Беручи до уваги економічні дисбаланси у світі, стає зрозумілим бажання в першу чергу молоді мігрувати до найбільш розвинених країн світу. **Метою** цієї роботи є дослідити міграційні настрої української молоді, що є важливим фактором національної безпеки.

Найбільші міграційні настрої з метою працевлаштування за кордоном спостерігаються серед української молоді віком від 20 до 29 років. Це відповідає основним потребам цієї вікової групи: пошук роботи та працевлаштування. Основними причинами міграції молоді за кордон при цьому виділяють економічні: заробити грошей заради матеріального добробуту (47,8% від тих, хто виявив бажання емігрувати) та існуючі кращі можливості для роботи за кордоном, ніж в Україні (39,3% від тих, хто виявив бажання емігрувати). Серед інших причин виділяють бажання отримати досвід життя в інших країнах, відсутність в Україні демократії та законності, відсутність таких можливостей для навчання в нашій країні, як в інших країнах, військові дії на Сході держави та інше [3].

Беручись за пошук роботи за кордоном у молодих українців постає питання обрання фірми-посередника – кадрового агентства, яких зараз з'явилося чимало. Також молоді не вистачає знань з правил безпечної поведінки, які допоможуть уберегти себе від небажаних наслідків. Справжніх професіоналів, на жаль, зараз знайти неабияк важко, бо разом із тенденцією виїзду за кордон активно процвітає шахрайство. Часто ми чуємо від людей, як їх надурили із

документами, роботою, грішми. Тож постає логічне питання: до кого звернутися за допомогою аби не бути обманутим та як себе потрібно поводити? [1].

Ключовою проблемою «нових мігрантів» за словами експерта із міграційних досліджень Мирослави Керик є незнання елементарних правил безпечної поведінки, а відповідно – вразливість для різного роду шахраїв. При цьому, за словами голови фундації «Наш вибір», яка займається передусім розвитком культурних, освітніх та економічних зв'язків, найбільше потерпають від шахраїв новоприбульці зі сходу країни: «Якщо люди із Західної України вже мають досвід, мають мережу, і знають, до кого не звертатися, бо тебе можуть обдурити, то люди зі Східної України, переважно шукають роботу через агентство, зокрема в перший раз. Вони можуть і не знати про те, що купують фальшиві дозволи на роботу і приїжджають до Польщі, а потім з'ясовують, що не мають роботи, не мають грошей і не мають куди звернутися» [2].

Динаміку міграційних настроїв українців взялися досліджувати соціологи. За результатами різних соціологічних досліджень та опитувань у групу найбільш активних мігрантів за кордон відносять групу молоді, яка шукає нові можливості та перспективи поза межами країни.

За результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2018» 56,5% української молоді хочуть жити в Україні. 21% опитаних виявили бажання попрацювати за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну, 11,7% молоді віком 14-34 роки шукають можливості для еміграції з України, 4,3% – планують це зробити найближчим часом. Упродовж останніх 12 місяців 5,2% опитаних виїздили за кордон з метою тимчасових заробітків, тоді як упродовж останніх п'яти років – 3,1%.

Зі збільшенням віку молоді зростає бажання молодих людей жити в Україні. Найбільші міграційні настрої з метою працевлаштування за кордоном спостерігаються серед молоді віком від 20 до 29 років. Це відповідає основним потребам цієї вікової групи – пошук роботи та працевлаштування. Причинами такої активної міграції молоді за кордон є переважно економічні чинники: заробити грошей заради матеріального добробуту (47,8% від тих, хто виявив

бажання емігрувати) та існуючі кращі можливості для роботи за кордоном, ніж в Україні (39,3% від тих, хто виявив бажання емігрувати) [3].

Також через проєктну діяльність намагаються вирішити проблему небезпечної поведінки молоді при працевлаштуванні за кордоном. Проєкт «Відповідальна мобільність: як мінімізувати ризики міграції» включає серію інноваційних та творчих освітніх заходів для української молоді, спрямованих на запобігання нелегальній міграції, використанню нелегальних посередницьких фірм та перевищенню терміну перебування в країнах Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина). У рамках проєкту «Європа без бар'єрів» спільно з партнерами з неурядових організацій V4 були проведені освітні ігри та тренінги для молоді, щоб навчити їх правилам законного пересування, проживання та роботи в країнах Вишеграду, а також правильного використання безвізового режиму.

На сьогоднішній момент проводиться безліч досліджень серед української молоді з питань їх міграційних настроїв. Емігрантські настрої серед молодих українців наразі дуже поширені, оскільки нестабільна економічна ситуація та багато інших, як зовнішніх так і внутрішніх факторів змушують їх емігрувати за межі нашої країни в пошуках кращого життя.

Спираючись на розгляд певних етапів розвитку наукових досліджень з питань міграційних настроїв української молоді за кордон можна зробити висновок, що з кожним роком вік українських мігрантів стає все нижче, а бажання назавжди покинути Україну в пошуках кращого життя все вище. Молодь за результатами вже описаних вище досліджень в основному прагне самореалізації та самодостатку, тобто економічної стабільності, що на даний момент, зважаючи на економічну ситуацію в Україні виявляється менш можливим, аніж за кордоном. Не лише складна економічна ситуація в нашій країні змушує молодь емігрувати за кордон, а й перелік інших чинників, таких як: збройний конфлікт на території України, бажання отримати досвід життя в інших країнах, відсутність в Україні демократії та законності, відсутність таких

можливостей для навчання в Україні, як в інших країнах, відсутність нормальних умов для самореалізації, тощо.

Список використаних джерел:

1. Довіряйте професіоналам: як влаштуватися на роботу за кордоном? [Електронний ресурс] // <https://www.0542.ua>. – 2019. – Режим доступу: <https://www.0542.ua/news/2516406/dovirajte-profesionalam-ak-vlastuvatisa-na-robotu-za-kordonom>

2. Заробітки за кордоном. Проблема, якій приділяють мало уваги [Електронний ресурс] // <https://www.radiosvoboda.org>. – 2017. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28927486.html>

3. Мобільність та міграційні настрої української молоді [Електронний ресурс] // <https://pon.org.ua>. – 2019. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/7240-moblntst-ta-mgrascyn-nastroyi-ukrayinskoyi-molod.html>

Науковий керівник: М. С. Назаров, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Валентина Опанасюк,

канд. політ. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

КРИТЕРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Стан розвитку сучасного суспільства та держави характеризується переходом до інформаційних і комунікаційних технологій, зростанням комунікативних впливів і посиленням загроз політичній стабільності. Вплив так званої «інформаційної революції», внаслідок якої формується інформаційне суспільство, трансформуються держава та її функції, виявляє проблему інформаційної безпеки цих трансформацій.

Метою даного дослідження є виявлення ролі інформаційної безпеки в процесі трансформації функцій держави в умовах інформаційного суспільства.

Досягнення поставленої мети здійснюється шляхом вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати сутність основних понять, що використані в дослідженні;
- встановити зв'язок між національною безпекою та політичною стабільністю через поняття інформаційної безпеки;
- виявити роль критерія інформаційної безпеки в трансформації функцій держави в умовах інформаційного суспільства.

Функції держави – це основні напрями діяльності держави як політико-правового інституту, що спрямовані на досягнення соціально-значимої мети. Такою метою вважаємо забезпечення політичної стабільності як функціонального стану середовище для розвитку суспільства та його інститутів.

Держава є головним політичним інститутом, що володіє монополією на застосування сили в сучасному суспільстві. Трансформація функцій держави – це процес зміни форми окремих функцій держави та системи цих функцій. Сучасні умови трансформації функцій держави безпосередньо є умовами розвитку глобального інформаційного суспільства. Таким чином, можемо стверджувати, що трансформація функцій держави поряд із формуванням і розвитком інформаційного суспільства є процесами взаємного впливу, взаємопроникнення, що змінюють механізми, процеси, форми, середовище.

У політичній науці та міжнародній політиці сучасну державу розглядають як державу національну, що з часом змінюється у формах і цілях [4, с. 67], а також у пріоритетних напрямках діяльності.

У сучасному суспільстві безпекові питання, як правило, розглядають як складову національної безпеки [1]. Національна безпека є одним із основних індикаторів політичної стабільності [3, с. 104–105]. Це означає, що в сучасних трансформаціях держави та її функцій критерій інформаційної безпеки опосередковано впливає на здатність всієї політичної системи зберігати свою цілісність і функціональність. У цьому зв'язку під критерієм розуміємо характерну ознаку, що враховується в процесі прийняття політичних рішень щодо раціональних трансформацій функцій держави. Стабільність є функцією

системи, що спрямована на її збереження, забезпечення функціонального балансу системи в умовах нестабільності.

Усе викладене вище додає аргументів на користь висновку правознавця О. О. Тихомирова про функції держави в сучасних умовах. Функції держави, підсумовує він, повинні відображати саме діяльнісну сторону держави, щоб характеризувати її сутність [2, с. 29]. Іншими словами, для того, щоб з'ясувати, наскільки держава відображає інтереси всього суспільства, необхідно розуміти як і в яких напрямках вона діє, які процеси відбуваються в системі її функцій. Трансформація функцій сучасної держави здатна порушити політичну стабільність, тому інформаційна безпека в діяльності держави є ознакою, яку необхідно контролювати та враховувати при прийнятті політико-управлінських рішень.

Роль інформаційної безпеки в трансформації функцій сучасної держави може бути закріплена в таких основних положеннях:

1. Функції сучасної держави трансформуються під впливом діджиталізації. Головною ціллю діджиталізації є зміна глобальної економічної інфраструктури для розвитку глобального ринку, формування глобального інформаційного суспільства. Усе це змушує державу імплементувати міжнародне законодавство у сфері інформації та технологій у внутрішню правову систему, підтримувати міжнародні та розробляти внутрішні стандарти в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, формувати галузь інформаційного права тощо.

2. У контексті глобалізації, основною функцією держави, що зазнає змін, є економічна функція. Проте, якщо до проблеми підходити з позицій системного та структурно-функціонального підходів, то необхідно зазначити, що одночасно змінюються інші функції держави – політична, соціальна, культурна. Трансформуються як зовнішні, так і внутрішні функції. Вся система функцій сучасної держави, що об'єднана каналами передачі інформації, при зміні характеристик цих каналів виявляє диспропорції у соціальних і, ширше, гуманітарних аспектах. Ці диспропорції прийнято називати інформаційним розривом. Диспропорції та пов'язані з ними дисбаланси здатні зруйнувати

політичну стабільність, тому роль критерія інформаційної безпеки в трансформаційному процесі стрімко зростає.

3. Сучасна внутрішня політика держав орієнтована на зняття інституційних перешкод у веденні бізнесу, зокрема, подолання або, принаймні, обмеження корупції, створення внутрішнього конкурентного середовища в економічній сфері. Такі політики потребують формування безпекового поля для впровадження електронних сервісів. Опираємося у своїх доведеннях на неоінституціоналізм та визнаємо державу діючим суб'єктом трансформацій. Тому вважаємо, що управлінська компетентність держави та її органів у сучасних умовах не обмежується тільки економічною сферою, а виявляється в освіті, охороні здоров'я, охороні навколишнього середовища тощо. Ці напрями потребують збереження конфіденційної інформації про користувачів послуг, що посилює роль інформаційної безпеки.

4. Трансформаційні процеси в системі функцій держави напряду пов'язані зі структурними змінами – ліквідацією, злиттям, створенням нових інститутів держави та інших державних структур. Усі ці зміни, а особливо, якщо вони стосуються новостворених інститутів, приводять до зростання ризиків інформаційних уражень. Таким чином, трансформації держави та всієї системи її функцій посилюють значення критерія інформаційної безпеки, а його роль виявляється в забезпеченні безперервного функціонування держави як політичного інституту.

Отже, держава та її функції перебувають під впливом глобальних трансформацій, що змушує державу, її органи та інститути адаптуватися до умов оточуючого середовища та інформаційних викликів. У цих умовах роль критерія інформаційної безпеки зростає, оскільки від безпеки вироблення, передачі та збереження інформації залежать політична стабільність і цілісність держави. Роль інформаційної безпеки підвищується у зв'язку з необхідністю розроблення правових засад забезпечення інформаційної та інституційної складових трансформації функцій держави. Захисту в умовах трансформацій потребують канали передачі інформації, функціонуючі інститути та органи держави, набори

відкритих даних, що містять конфіденційну інформацію. Усе це підвищує практичну значущість критерія інформаційної безпеки в процесах, пов'язаних із діяльністю держави та її взаємодією з суспільством.

Список використаних джерел:

1. Грабар Н. С. Інформаційна безпека в умовах становлення глобального інформаційного суспільства / Н. С. Грабар // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2019. – № 7. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1461> (дата звернення: 14.03.2020). DOI: [10.32702/2307-2156-2019.7.21](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.7.21).
2. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави [заг. ред. Р. А. Калюжний] / О. О. Тихомиров. – Київ: НА СБ України, 2014. – 196 с.
3. Ярославцева А. О. Сравнительные рейтинги и индексы как инструменты измерения политической стабильности / А. О. Ярославцева // Вестник РУНД. Серия «Политология». – 2012. – № 2. – С. 103–114.
3. Waltz K. N. Theory of International Politics. Reading, MA: Adison-Wesley, 1979. 251 p.

СЕКЦІЯ 9.
ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сергій Білодід,

студент Сумського державного університету

Парасковія Сахно,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Світлана Подолкова,

канд. філол. наук

доцент кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СІМ'Ї В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ

Сім'я, як певне соціальне утворення, зазнала досить глибоких змін за тривалий шлях свого розвитку – від полігамної первісного суспільства до моногамної сім'ї нового типу, яку маємо нині. Суспільство впливає на сім'ю, формуючи її певний тип, а сім'я, в свою чергу, справляє зворотній вплив на інші соціальні інститути, процеси та відносини [1]. В той же час, вона представляє собою відносно самостійне явище суспільного життя зі своїми специфічними закономірностями розвитку. Сім'я як соціальний феномен, що склався у суспільстві, має для кожної окремої людини дуже велике значення, і в самому суспільстві становить загальновизнану соціальну цінність. Відомо, що неналежне сімейне виховання, нехтування батьками своїми обов'язками значною мірою впливає на формування у дитини асоціальних поглядів, неприпустимої протиправної поведінки. Робота досліджує сім'ю як головний соціальний інститут виховання. **Метою** дослідження є розкриття значення сім'ї як головного соціального інституту виховання та навчання. *Сім'я (родина)* – це

мала соціальна група, що складається з поєднаних шлюбом чоловіка та жінки, їхніх дітей (власних або усиновлених), інших осіб, пов'язаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів [2, с. 55].

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, які істотно впливають на становлення особистості дитини. У дошкільному віці, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи, саме сім'я стає першою об'єднуючою ланкою між дитиною і суспільством, саме вона формує власний спосіб життя, мікро-культуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства. Негативні зміни в самій сім'ї: зниження її інтегративності, конфліктні стосунки, порушення емоційних зв'язків між батьками і дитиною заважає засвоєнню дитиною норм поведінки, моральних позицій, призводить до порушень в особистісному розвитку.

Емоційний потенціал сім'ї має великі можливості виховного впливу на дитину. На основі позитивного оцінного ставлення батьків формується емоційно-ціннісне ставлення дитини до себе, до свого «Я», потреба у повазі оточуючих. Розкриття того, як формуються духовні потреби дитини, є необхідним для оптимізації всього процесу сімейного виховання та навчання. Знання батьками вікових особливостей становлення такої потреби, основних чинників, які зумовлюють її оптимальний розвиток, – усе це забезпечує високу результативність виховних впливів, а саме: у дітей формується позитивне емоційне ставлення до дорослого, прагнення бути відповідним до його моральних вимог, тобто виникає те бажання бути хорошим, яке є ефективним управлінням поведінкою дітей.

Психологічний клімат сім'ї – один із могутніх факторів емоційного впливу на дитину. Від атмосфери в сім'ї, моральності батьків великою мірою залежать спрямованість активності дитини, її позитивне або негативне самопочуття, характер особистісних очікувань підростаючої особистості щодо оточуючих.

Під впливом «теплого» сімейного клімату діти добре контактують з однолітками, виявляють доброзичливе ставлення до них, правильно реагують на вимоги вчителів. А у поведінці дітей, які виховуються в «неблагополучних»

сім'ях, переважають негативні емоції, упереджене, недобррозичливе ставлення до оточуючих. Такі діти схильні до афектів, що призводить до конфліктів. Сила виховного впливу сім'ї також полягає в тому, що батьки можуть формувати духовні потреби дитини, починаючи з перших років її життя. Формування потреб здійснюється через вплив на емоційну сферу дитини. Так, позитивне емоційне ставлення батьків до дитини, схвалення та заохочення її власної активності, в процесі якої максимально виявляються певні нахили та здібності, веде до підвищення рівня емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе. На особистість дитини особливо впливає стиль стосунків з батьками. При «егоїстичній орієнтації» для батьків дитина виступає як об'єкт дії, на який вони проєктують свої бажання й потреби. «Умовна орієнтація» припускає сприйняття дитини через призму традицій і установок, прийнятих у даному суспільстві. Роль батька в цьому випадку зводиться до виконання соціально окреслених дій. «Суб'єктивно-індивідуалістична орієнтація» дозволяє розглядати дитину як щось унікальне. Дорослий солідаризується з потребами дитини. «Взаємодіюча орієнтація» виявляється в тому, що батько сприймає дитину як складну систему, що змінюється. Батько, як і дитина, росте в своїй ролі: він не просто йде назустріч потребам дитини, але й намагається знайти способи, щоб урівноважити її потреби зі своїми так, аби кожна з них зустрічалась із розумінням.

Слід наголосити, що «виховує» дітей батьківська любов. Форми прояву батьківської любові можуть бути різноманітними, але батьківська любов завжди прагне до сприйняття своєї дитини як особистості, що виявляється перш за все в перевазі особистісної форми спілкування батьків зі своєю дитиною, і навпаки, наслідком відсутності батьківської любові, без-особистісного ставлення до дитини є авторитарна форма спілкування з нею. Це призводить до зниження самоповаги та рівня позитивності образу-Я дитини, відчуження її від виховних впливів. Авторитет батьків залежить від частоти і якості контактів із дітьми, інформованості про справи дитини, ступеня розуміння й рівня вирішення питань, що турбують дитину. Справжній авторитет повинен ґрунтуватись на любові, повазі до особистості дитини в поєднанні з високою вимогливістю до неї.

Оптимальним для практики сімейного виховання вважається авторитетна форма з високим рівнем вербального спілкування, залученням дітей до обговорення сімейних проблем, урахуванням думки, готовністю батьків прийти на допомогу дітям з вірою в їх успішну самостійну діяльність, адекватним батьківським контролем.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності [3, с. 47].

Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться навчанням й позанавчальною діяльністю своїх дітей. Дієвим чинником сімейного виховання є також спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання.

На становлення особистості дитини істотно впливають такі особливості:

1. Наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції сім'ї. У результаті сім'я формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства.
2. Включеність дитини в сім'ю, формування саме в сім'ї перших уявлень про те, що добре і що погано, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи. Сім'я є першою сполучною ланкою між людиною і суспільством, яка передає від покоління до покоління генетичний код, певні соціальні цінності, що є ціннісними орієнтаціями членів сім'ї.
3. Безперервність і тривалість контакту людей різної статі, віку, з різним життєвим досвідом спричинюються до інтеріоризації дітьми зразків поведінки насамперед батьків і тільки потім — людей поза сім'єю.
4. Переважно емоційний характер зв'язків між членами сім'ї, що базуються на любові і симпатії, створює сприятливу основу для механізмів впливу, як наслідування, навіювання, психічне «зараження».

Сучасна українська сім'я часто не має змоги повною мірою реалізувати свій виховний потенціал. Негативний вплив мають об'єктивні (неповна сім'я, погані житлові умови, недостатнє матеріальне забезпечення) та суб'єктивні (слабкість педагогічної позиції батьків) чинники. Найвагомішою серед об'єктивних причин є неповна сім'я. Разом з великою кількістю розлучень це призводить до збільшення кількості сімей, у яких мати (рідко – батько) виховує дітей сама. У неповній сім'ї процес виховання ускладнюється, оскільки діти значну частину часу бездоглядні, неконтрольовані, перебувають на вулиці, нерідко контактують з аморальними людьми.

Значна частина сучасних сімей припускається помилок у вихованні дітей. Родини, які продукують так званих педагогічно занедбаних дітей, з погляду педагогіки можна поділити на такі три групи: педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні.

Перша група – батьки намагаються виявити певну активність у вихованні дітей, проте роблять це невміло, їх виховний вплив непослідовний, педагогічно необґрунтований. Вони керуються власним досвідом, якого набули, від батьків (авторитарний стиль, обмеження свободи, погрози і покарання або вседозволеність, потурання примхам).

Друга група – сім'ї, які не виявляють особливої активності у вихованні дітей. Вони з об'єктивних (хвороба, зайнятість, часта відсутність) або суб'єктивних (відсутність єдиної точки зору на виховання, розлад між батьками, конфлікти) причин не можуть належним чином виховувати дітей. У таких сім'ях стосунки напружені, конфліктні.

Третя група – сім'ї, з аморальними умовами виховання дітей, неповагою до правил моралі та вимог законів. Батьки своєю поведінкою (пияцтво, злочинство, розпуста) створюють у сім'ї антипедагогічну обстановку, протиставляють вимогам школи свої сімейні вимоги [4, с. 25].

Таким чином, сім'я є найважливішим соціальним інститутом суспільства, природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її

матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей та знань від покоління до покоління.

Список використаних джерел:

1. Проніков О.К. Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
2. Рацул А. Педагогічні умови родинно-сімейного виховання дітей // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 53–56.
3. Толстокорова А. Проблеми сімейного виховання: гендерний аспект // Психолог. – 2003. – № 10–11. – С. 45–48.
4. Сухар В. Л. Традиції у спілкуванні з батьками учнів / В. Л. Сухар. – Х.: Ранок-НТ, 2007. – 176 с.

Катерина Марченко,

студентка Сумського державного університету

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ДИТИНИ В УМОВАХ АДАПТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ В АНГЛОМОВНОМУ ТАБОРІ ENGLISH CAMP «UNIVER»

Актуальність теми полягає у недостатньому аналізі психологічного стану дитини у перші дні перебування в таборі, що зумовлює формування негативного враження про табір в цілому, а також у новітніх методиках вивчення англійської мови під час відпочинку.

Мета – дослідження причин, що впливають на психологічний стан дитини під час адаптації та дезадаптації в таборі. **Завданням** дослідження є визначення способів усунення стресового стану у вихованців табору.

Виклад основного матеріалу. Протягом усього життя людині доводиться боротись з психологічними бар'єрами для самореалізації та досягнення балансу в соціумі. Виникає питання, чому виникають такі перешкоди як психологічний тиск, дисбаланс індивіда у суспільстві. Безперечно, психологічні проблеми – це перманентні проблеми, адже кожна людина сприймає світ через власну призму, і дуже часто погляди на життя не збігаються, тому і виникає так звана

«дисгармонія». Сьогодні існує безліч обставин та умов, за яких це може трапитись. На думку психологів найуразливішими до цього є діти, особливо підліткового віку. Похід до дитячого садка, школи, різноманітних гуртків або спортивних секцій – це і є ті умови, коли психологічних змін в організмі дитини/підлітка не уникнути [2]. Не можна не зважати й на дозвілля дитини, оскільки у цей період також формується її психологічна стійкість. Більшість батьків, переймаючись своєю дитиною, вирішують відправити його на літні канікули до табору. Прийнято вважати, що табір виховує, дає життєво необхідні уроки, робить з дитини справжнього «солдата», здатного сміливо крокувати сходинками життя. Однак, далеко не всі замислюються над тим, якої шкоди може завдати 21-денне перебування у невідомому середовищі. Звісно, людський організм влаштований так, що до всього можна звикнути, але який відбиток це залишить на все подальше життя – невідомо. Звідси постає питання, як подолати бар'єр між дитиною та невідомим середовищем – табором? Першим з ким знайомиться дитина – це вожатий, від якого залежить на 60% як сприйматиме дитина своє нове коло спілкування. Інші 40% припадають на атмосферу в таборі, сусідів по кімнаті, харчування, розважальну програму та інших працівників у таборі. Після знайомства з вожатим, необхідно дати дитині деяких час на «освоєння» та знайомство з сусідами. Після повного заселення вожаті мають організувати першу зустріч-знайомство у себе в загоні. Необхідно враховувати той факт, що не всі діти із задоволенням приїхали до табору, деякі – «за наказом» батьків або для виконання угоди «їдеш у табір – купуємо планшет». Тобто, не всі діти зацікавлені у перебуванні у невідомому середовищі, особливо в перші дні. До того ж, коли мова йде про тематичні табори, як ось English Camp «Univer», про вивчення англійської у перші дні не може йти мова, адже основним завданням наразі є адаптувати дитину до табору. Так, використовуючи деякі ігри, які можна інтерпретувати англійською мовою, можна використовувати вже на другий день, але не протягом усього дня. Наприклад, у перервах між заходами діти полюбляють ігри з м'ячем, найпопулярніша – «Янгол». Правила гри прості: ведучий кидає м'яч учаснику, називаючи по черзі ім'я, прізвище, де живеш, ким

працюєш тощо, а завданням учасника є спіймати м'яч на правильному слові, яке відповідає дійсності. Перевагою такої гри є необмежена кількість учасників, де вожатий може бути як гравцем, так і ведучим. До того ж, ця гра легко інтерпретується в англійську версію, дітям навіть цікавіше, адже окрім запам'ятовування потрібної інформації, вони також знатимуть англійські відповідники: іменники, дієслова тощо. Якщо є потреба у тематичній лексиці, то ця гра також може слугувати ідеальною основою, яку можна змінювати для зручності. Наприклад, необхідно правильно перекласти слово або словосполучення: кидаючи м'яч, ведучий називає щоразу варіанти перекладу, один з яких є правильним. Так, у дітей з'являється стимул – дати якомога більше правильних відповідей, а не лише порозважатись.

Не слід забувати про налагодження відносин у колективі. Це стосується не лише роботи вожатого у своєму загоні, а й в цілому у всьому таборі. Для цього слід проводити такі заходи, які б не викликали у дітей дух суперництва, наприклад, дискотеки або перегляд фільмів, а від спартакіад або міжтабірних змагань варто відмовитись у перші дні адаптації. Такі заходи як «Вечірній вогник» навпаки впливають на дітей позитивно, тому що вожатий зі своїми вихованцями збираються на спеціальному місці загону (це має бути спеціально облаштоване місце для кожного загону на вулиці, до облаштування якого також залучаються усі вихованці). Важливо зазначити, ця ділянка має мати форму кола, тобто усі місця для сидіння розташовані по колу [3]. Як зазначають психологи, це позитивно впливає на підсвідомість дитини, адже, кожен з присутніх бачить один одного та має змогу висловитись і почути.

Існують випадки, коли дитина не може звикнути до нового тимчасового колективу, це називається дезадаптацією. У більшості випадків, вихованцям знадобиться більше часу, щоб потоваришувати з «колегами» та вожатими. Щоб діти швидше звикли до нових умов, не можна повністю позбавляти їх зв'язку із «зовнішнім світом», необхідно дозволяти батькам відвідувати їх щодня. Коли дитина може впоратись з відсутністю батьків та легко переключитись на інших вид діяльності, то навпаки зустрічі з батьками слід мінімізувати. Крім того

зв'язком зі звичним життям може слугувати його/її мобільний пристрій. Звісно, у таборах заборонено використання смартфонів увесь час, але якщо мова йде про перші дні адаптації, коли дитина перебуває у стресовому стані, то таку практику слід використовувати [1]. Гаджети можна використовувати й для навчання під час тематичних змін.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши фактори, що впливають на адаптацію та дезадаптацію дитини під час перебування в англomовному таборі «Univer», можна стверджувати, що немає чітких жорстких правил та інструкцій, яких потрібно дотримуватись для уникнення стресового стану дитини, усі вказівки є лише рекомендаціями, а як їх застосовувати – справа вожатого.

Список використаних джерел:

Докаленко А. Особливості організації оздоровлення та відпочинку дітей: закордонний досвід / А. Докаленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2019. –

Корольчук М. Готуємося до поїздки в табір: як допомогти адаптуватися та що брати з собою? [Електронний ресурс] / М. Корольчук // КідУнівер. – 2019. – Режим доступу : (останній перегляд: 24.03.2020).

Соля М., Костюк П. Сучасні погляди на роль літніх оздоровчих таборів у формуванні та підтриманні рівня здоров'я у дітей середнього шкільного віку / М. Соля, П. Костюк // Вісник «Молода Спортівна Наука України» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 2012. – Т.4. – С.149-155.

Науковий керівник: О. А. Кириченко, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету

Дар'я Данілова,

студентка Сумського державного університету

ПОНЯТТЯ «СЕНС ЖИТТЯ» В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Питання сенсу життя є актуальними завжди: не зважаючи на століття, країну, віру, соціальний статус – рано чи пізно кожна людина задумується над сенсом свого існування. Міркування над питанням «заради чого я живу?» може у людини виникати не обов'язково саме у такій формі. Це може бути навіть

мимовільний хід думок на різних етапах життя: починаючи від дитячого «а хто створив цей світ?» і закінчуючи дорослим «а що залишиться після мене?». Одночасно з тим, людина, яка усвідомлює сенс свого життя, ніби власноруч окреслює мету свого існування. Проте, постає питання «а чи є різниця між «*сенсом життя*» та «*ціллю життя*»?» та що саме прибічники екзистенціальної психології мають на увазі.

Мета – проаналізувати різні підходи до розуміння понять «сенс життя» та «ціль життя», а також їх сутність в рамках екзистенціального напрямку психології. Саме згідно екзистенціальної психології «головна боротьба людини – з данностями існування: смертю, самотністю, свободою та безсенсовністю» [7, с. 125], що доволі часто асоціюється із пошуком сенсу існування.

Про фундаментальність та необхідність вивчення сенсу життя розмірковував М. Хайдегер, говорячи, що будь-яка онтологія апіорі буде сліпою, якщо не сприйме вивчення буття, як своє фундаментальне завдання [1, с. 14]. Ф. Ніцше, як один із філософів, у творах якого вбачають екзистенціальні погляди, говорив: «Якщо маєш своє *чому?*, то витримаєш будь-яке *як?*» [2]. Під питанням «чому?» очевидно він і мав на увазі розуміння власного існування, а точніше його значення. Саме тоді життя людини стає простішим, і перешкоди більш легко долаються, оскільки людина розуміє навіщо це все. Крім того, очевидно Ф. Ніцше говорив про щось глобальне, оскільки писав про питання «чому?» саме до життя в цілому, а не до певного окремого його етапу. Одночасно з тим питання «як?» він відносить до «будь-чого». Посилаючись на Ф. Ніцше, можемо припустити, що усвідомивши кінцеву «ціль» або «сенс» життя, людині буде значно простіше протягом усього свого існування, за рахунок того, що вона знатиме «для чого це все?».

Ще одним прибічником екзистенціальної психології є Віктор Франкл, який заснував свою течію – логотерапію. Він говорив: «важливо не те, чого ми очікуємо від життя, а те, що життя очікує від нас. Ми musiли перестати розпитувати про сенс життя, а натомість думати про себе як про людей, яким життя ставить виклики – щоденно й щогодинно» [6, с. 91]. Маючи досвід

перебування у концентраційному таборі, він знав чим є такі виклики життя. В. Франкл у своїх спогадах часто робив акцент на тому, що саме розуміння «для чого йому варто пережити та перетерпіти усі страждання?» допомогли йому вижити у концентраційному таборі.

«Унікальність і єдність, що відрізняє кожную індивідуальність і робить змістовним її існування...» [6, с. 94], – говорив В. Франкл, зазначаючи, що сенс життя у кожної людини свій та унікальний, може змінюватись протягом життя й у різні години життя відповідати абсолютно різним обставинам. Проте, лише ми визначаємо їх значення й те, як до них ставитись. На нашу думку, саме це і є суттєвою відмінністю між думками Ф. Ніцше та В. Франкла. Перший говорив про сенс життя, як про певну фінальну точку, а другий ніби про певні життєві етапи.

Про відповідальність за своє життя говорив і Ж.-П. Сартр: «Бути відповідальним означає бути «беззаперечним автором» [3]. Одночасно з тим, стає не зрозуміло, чи дійсно говорячи про те, що сенс життя може змінюватись щогодинно, В. Франкл говорив саме про сенс життя, а не його мету чи ціль.

«Питання про смисл життя також може розумітися як суб'єктивна оцінка прожитого та відповідність досягнутих результатів початковим намірам, як розуміння людиною змісту та спрямованості свого життя» [6, с. 94]. На нашу думку, людина задумується про сенс життя саме у моменти внутрішніх змін, коли вона починає оцінювати своє нинішнє життя та порівнювати із тим, яким вона колись мріяла його бачити. Переосмисленням сенсу життя люди частіше займаються безпосередньо зустрівшись зі своїми страхами, перешкодами, смертю тощо. У Д. Рощина зустрічаємо: «Смисл життя – це знання як продукт саморефлексії, що в процесі життя набувається, доповнюється й змінюється» [2]. І. Ялом відзначає: «Сенс життя – це завжди похідний феномен, який матеріалізується, коли ми виходимо за рамки самих себе, коли ми забуваємо про себе й занурюємось в когось або щось за межами нас самих» [7, с. 43]. Автор розповідає про «хвилі», якими людина продовжує існувати навіть після фактичної смерті. Наприклад, досвід, який ваша перша вчителька передала вам може бути й досі вами використаний, ви можете користуватися винаходами,

думками й різними надбаннями людей, які фізично вже пішли з життя. Цим І. Ялом підкреслює, що сенс життя – це щось більш високе, і за здавалося б банальним «мій сенс життя – створити родину» може бути щось глибше, як «передати свій досвід, допомогти стати своїй дитині людиною тощо».

Тож, не дивлячись на наче б то очевидність змісту поняття «сенс життя», різні психологи, навіть прибічники одного напрямку психології, наповнюють це поняття своїм змістом. Підсумовуючи думки вище цитованих авторів, можна зробити висновок, що частіше за все словосполучення «сенс життя», «мета життя» та «ціль життя» використовуються як синонімічні. Проте, існують різні думки щодо наповненості цих понять: від того, що людина осмислює свій сенс життя протягом усього свого існування, до того, що сенс життя може змінюватись у відповідності до ситуації.

Спільним є те, що сенс життя у кожної людини є унікальним, і ми схилиємось до думки, що, це однозначно щось вище за матеріальні цінності; це ніби ідеальна суб'єктивна фінальна точка, яка розділена на багато складових, які наповнюють життя; і приймаючи ті чи інші рішення, людина постійно оглядається на цю ідеальну точку.

Список використаних джерел:

1. Бытие и время / М. Хайдеггер; Пер. с нем. В.В. Бибихина. — Харьков: «Фолио», 2003. — 503 с.
 2. Ніцше Ф. Антихрист. Ессе Homo. Сумерки идолов [Електронний ресурс] / Ф. Ніцше // Litres. — 2019. — Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=eDegDwAAQBAJ&pg=PT258&lpg=PT258&dq#v=onepage&q&f=false>.
 3. Рошин Д. Г. Категорія «смысл життя» особистості в системі суміжних понять гуманітарних наук [Електронний ресурс] / Д. Г. Рошин // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка.—Режим доступу: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/visn2010_1-2_94.pdf
 4. Sartre. Being and Nothingness [Електронний ресурс] / Sartre — Режим доступу:http://www.ahandfulofleaves.org/documents/BeingAndNothingness_Sartre.pdf.
 5. Соціокультурні чинники становлення сучасної парадигми психотерапевтичної допомоги особистості : монографія / [З.Г. Кісарчук, Л.О. Гребінь, Т.С. Гурлева та ін.] ; за ред. З.Г. Кісарчук. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. — 276 с.
 6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. — Харків: КСД, 2019. — 159 с.
 7. Ялом І., Лесц М. Групова психотерапія. Теорія і практика /Пітер 2009. — 688 с.
- Науковий керівник:* Л. О. Колісник, кандидат психологічних наук, практичний психолог

Наталія Теслик,

канд. психол. наук

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Ольга Гвоздь,

соціальний педагог Сумського закладу загальної середньої освіти
спеціальної школи СМР

СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ТА ВИРІШЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ НЕПОВНОЛІТНИХ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Конфлікт є типовою характеристикою соціальної взаємодії. Попри поширений стереотип, що він наділений винятково негативним забарвленням, пов'язаний з витратою особистісних і матеріальних ресурсів, гальмуванням процесу взаємодії, цей тип спілкування має позитивні функції. В результаті конфлікту люди можуть досягати нових форм співпраці, встановлювати нові правила, долати фактори, які заважали ефективному спілкуванню раніше, відмовлятися від токсичних чи маніпулятивних стосунків і так далі.

Але відсутність уміння попереджати та вирішувати конфлікти може детермінувати виключно негативний вплив конфліктної взаємодії, нівелювавши позитивні функції. Особливими ризиками можуть характеризуватися конфлікти у середовищі учнів спеціальних навчальних закладів. Формування відповідних компетентностей залежить від усіх чинників соціалізації дитини, але у першу чергу від сім'ї та педагогічного колективу закладу. Взаємодія учнів у межах освітнього простору визначає підвищену відповідальність саме представників навчального закладу, метою яких є не просто вирішення конкретного протистояння, але забезпечення відповідного особистісного розвитку учнів.

Соціально-психологічні дослідження останніх років доводять наростання актуальності проблеми конфліктної взаємодії учнів освітніх закладів різної спрямованості. В умовах спеціального навчального закладу формування

комунікативної компетентності учнів, їхньої здатності до превентивної поведінки та вирішення конфліктів набуває особливої значимості. **Метою** даного дослідження є теоретичний аналіз актуальних психолого-педагогічних досліджень стратегій конфліктної поведінки та подолання розбіжностей учнів спеціальних загальноосвітніх закладів.

Міжособистісний конфлікт виявляє відсутність згоди у сформованій системі взаємодії між людьми. У них з'являються протилежні думки, інтереси, точки зору, погляди на одні й ті ж проблеми, які на відповідному етапі взаємин порушують нормальну взаємодію, коли одна із сторін починає цілеспрямовано діяти на шкоду іншій, а та, в свою чергу, усвідомлює, що ці дії обмежують її інтереси, і робить дії у відповідь [1, с. 17]. Конфлікт – це завжди протистояння, при чому завжди динамічне протистояння. Починаючи від етапу усвідомлення взаємних претензій і завершуючи відновленням доконфліктної взаємодії. Найчастіше для учнів весь цей динамічний процес продиктований емоціями. У спеціальних навчальних закладах такі емоції можуть носити травмуючий характер, тим вищою стає актуальність проблеми.

Робота соціального педагога та практичного психолога із учнями за сприяння їхніх батьків здатна забезпечити рівноцінні можливості для подальшого формування самодостатньої особистості кожного. У період формування духовності, моральних принципів, фізичної активності, у становленні особистості важливу роль відіграє суспільне середовище, контакти з дорослими. Відбуваються суттєві зміни в розумовій активності, орієнтації особистісних цінностей, у поглядах на вимоги дорослих і стосунки, загострюються міжособистісні конфлікти.

Відповідно до динамічного перебігу будь-якого соціального конфлікту, конфліктологи виокремлюють два типи стратегічного вибору учасників конфлікту: на етапі розгортання, ескалації йдеться про стратегії поведінки у конфлікті, на етапі завершення – про стратегії вирішення.

У конфліктологічній літературі часто наводиться характеристика стилів поведінки у конфлікті, яку використали Кеннет Томас и Ральф Кілменн у методиці оцінки способів реагування в конфлікті.

Стиль конкуренції (протистояння) застосовується активними і вольовими людьми, які віддають перевагу власним шляхом вирішення конфлікту. В цій стратегії часто використовується влада, наприклад, сила закону. Така поведінка доцільна й ефективна, якщо результат дуже важливий, в умовах браку часу, якщо є відчуття безвихідної ситуації тощо [2]. При цьому вибір даної стратегії серед учнів у шкільному середовищі можна вважати програшним. Під впливом вікових особливостей, відсутності навичок ефективної комунікації та інших чинників учні в процесі наростання конфлікту можуть виявляти схильність до агресивності та асоціального вирішення протистояння.

Стиль уникнення (ухиляння) застосовується тоді, коли сторона, не наполягаючи на своєму, але й не поступаючись власними позиціями, ухиляється від спору. Ігнорування ситуації, ухилення від вирішення проблеми, зміна теми може відбуватися з розрахунком на те, що конфлікт розв'яжеться сам собою. Цей стиль дає змогу учасникові вийти з конфліктної взаємодії без шкоди для власних інтересів, але й без вирішення самого конфлікту. Його можна використовувати як тактичний варіант часткового вирішення конфліктів [2]. Слід визнати, що даний стратегічний вибір може використовуватися епізодично, але у цілому це програшна стратегія, яка може провокувати травматичні переживання, небажані у процесі становлення особистості.

Стиль пристосування – це згладжування суперечностей попри власні інтереси. Може використовуватися як тактичне рішення в гострій боротьбі, етап на шляху до досягнення головної стратегічної мети. Він виправданий, коли умови для вирішення конфлікту ще не дозріли й необхідне тимчасове перемир'я. Певним чином тут особистими інтересами жертвують на користь супротивника [2]. Це також пасивна стратегія поведінки, що може бути доречною у ситуації, коли учасники конфлікту визнають свою неправоту. Це окрема тема

дослідження, адже вміння визнати свої помилки – це окрема важлива компетентність, формування якої необхідне учням загальноосвітніх закладів.

Стиль компромісу характеризується балансом інтересів конфліктуючих сторін, тобто це стратегія взаємної поступки, коли не псується міжособистісні стосунки, вона сприяє їхньому позитивному розвитку [2]. Стереотипно компроміс вважається найбільш ефективною стратегією. Але з цим твердженням можна посперечатися: погоджуючись на певні поступки опонента, учасник має піти на певні поступки. Компроміс активно і виправдано використовується у сімейному житті, тому учні, які копіюють батьківські стилі поведінки, орієнтовані на компроміс, потребують психолого-педагогічної допомоги у пошуках можливостей повністю задовільнити власні претензії.

Допомогти у такому пошуці здатен стиль співробітництва, який характеризується високим рівнем спрямованості як на свої інтереси, так і на інтереси опонента. Цей стиль може передбачати використання елементів інших стратегій, але у складному процесі співробітництва вони відіграють підпорядковану роль, виступають психологічними факторами розвитку взаємин між суб'єктами конфлікту [2].

Практичний досвід роботи з учнями, які мають порушення інтелектуальної сфери демонструє схильність до стратегій суперництва, пристосування та уникнення. Ці дані мають бути підтверджені психодіагностичними подальшими розвідками, але дозволяють сформулювати гіпотезу, що завдання психолого-педагогічного впливу на учня в умовах спеціальної школи значно ускладнюється, але значимість формування навичок співпраці, взаємовигідного вирішення конфлікту лише зростає.

Конфлікти полягають не лише в стадії активного наростання, ескалації, рано чи пізно вони неодмінно призводять до етапу завершення. Алан Філлі висунув деякі пропозиції з використання стратегії вирішення конфлікту:

1. Визначте проблему в категоріях цілей, а не рішень.
2. Після того, як проблему визначено, визначте рішення, прийнятні для обох сторін.

3. Зосередьте увагу на проблемі, а не на особистих якостях іншої сторони.

4. Створіть атмосферу довіри, збільшуючи взаємний вплив і обмін інформацією.

5. Під час спілкування створіть приязні стосунки один з одним, виявляючи симпатію і вислуховуючи думки іншої сторони, а також зводячи до мінімуму прояву гніву і погроз [3, с. 264].

Отже, підсумовуючи вищесказане, міжособистісні конфлікти є неunikною ознакою дитячого освітнього простору, адже конфлікти – це природня форма соціальної взаємодії. Від переважання процесів збудження чи гальмування у підлітків з порушеннями інтелектуальної сфери залежить вибір активних чи пасивних стратегій поведінки у конфлікті, конструктивних чи деструктивних стратегій вирішення конфлікту. Завдання психолого-педагогічного впливу на особистісних розвиток учнів полягає у визначенні можливостей профілактики асоціальних проявів конфлікту, а також формування у учнів компетентностей ефективного вирішення спірних питань. Досягнення цього вимагає координації дій соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів.

Перспективами даної теми є практичне вивчення особливостей конфліктної поведінки неповнолітніх у межах освітнього простору, а також розробка психолого-педагогічних превентивних та розвивальних заходів з метою профілактики та підвищення комунікативної компетентності учнів у конфліктній взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Іванов В.М. Юридична конфліктологія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Іванов, О. В. Іванова . – К. : МАУП, 2004. – 224 с.
2. Конфликтология : учебное пособие / сост. Е.В. Буровая. – 2002. – 505 с. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/15996> (останній перегляд: 30.03.2020)
3. Новіков Б.В., Сініок Г.Ф., Круш П.В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб. К., Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.

Наталія Коляда,

канд. психол. Наук

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Алла Курило,

студентка Сумського державного університету

МІЖСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПОКАЗНИК ЩАСЛИВОГО БУТТЯ В СІМ'Ї

Актуальність теми. Відомо, що стан молоді сім'ї визначає рівень майбутнього українського суспільства. Сім'я є одним з найважливіших засобів прояву ідеалів, світогляду, інтересів, соціалізації загалом. У той же час на сучасному етапі розвитку суспільства в Україні конфлікти в сім'ї займають помітне місце в міжособистісному спілкуванні між подружжям.

Жодному чоловікові чи дружині не подобаються конфлікти в подружжі. Але такі конфлікти дуже поширені. Роль, яку приймають в сім'ї конфлікти, залежить від самої родини, уміння кожного з членів подружжя управляти собою, поступатися, йти на компроміс. Це не вроджені інтелектуальні здібності, вони досягаються внаслідок ретельної роботи людини над собою й, звісно, з вихованням. За таких умов необхідними є вивчення причин і особливостей міжособистісного спілкування в сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ у ній.

Проблемою міжособистісного сімейного спілкування займались багато вітчизняних та зарубіжних вчених, такі як А. Адлер, А. Варга, Д. Віннікот, І. Гончаренко, Ф. Долипо, Р. Дрейкурс, Е. Еріксон, А. Ковальов, А. Макаренко, К. Роджерс, Ю. Савонік, Ю. Савченко, О. Семенчук, В. Сухомлинський, А. Теплюк, З. Фрейд та ін.

Метою даного дослідження є виявлення причин виникнення непорозумінь між особами юнацького віку жіночої та чоловічої статей, які знаходяться у відносинах.

Цільова група: 37 осіб юнацького віку – від 18 до 24 років, відповідно до гендерного розподілу: 28 жінок та 7 чоловіків.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. За результатами проведеного дослідження, нами з'ясовано, що більшість (54,1%) опитаних вважають, що їх стосунки потребують обговорення, тобто вони вважають, що у відносинах є якісь недомовки, непорозуміння чи проблеми й вони хочуть відразу їх обговорити й вирішити. При цьому 45,9% зауважують, що необхідності у з'ясуванні відносин у них немає. Можна висунути припущення, що визначений відсоток осіб, які знаходяться у стосунках і не мають за їх словами жодних міжособистісних проблем, просто закривають на це очі або не мають бажання працювати над вдосконаленням своїх стосунків, а можливо, знаходяться на стадії романтичних дошлюбних взаємовідносин, коли конфлікти малоймовірні. Цікаво, що жоден із опитаних респондентів не вважає, що з'ясування стосунків є марним; немає таких осіб, які думають, що під час розмови не можна нічого вирішити.

Варто зазначити, що 60,7% осіб жіночої статі вважають, що їх стосунки потребують обговорення, стосовно чоловіків, то тут все навпаки, більшість – 67% переконані, що необхідності з'ясування стосунків немає. Майже 40% жінок думають, що немає необхідності у обговоренні проблем, а 33% чоловіків все ж таки впевнені, що необхідність в розмові таки є. Можна стверджувати про те, що існує тенденція до різних поглядів на ситуації, тобто жінка думає, що проблема існує, а чоловік з нею не згоден.

Аналізуючи відповіді на запитання *«Коли ви хочете задати якесь делікатне питання, чи можете ви зробити це прямо, без натяків?»*, встановлено що 70,3% опитуваних із загальної вибірки мають досить таки довірливі відносини й не бояться прямо починати якусь серйозну тему розмови. У той же час майже третина опитуваних (29,7%) шукає для розмови на делікатні

теми слушного моменту або, можливо, просто не бажають сваритися, бо якщо партнер не в настрої, то, очевидно, що конструктивної розмови не буде, тому намагаються почекати. Сприятлива атмосфера потрібна жінкам (32,1%) та чоловікам (22%), тобто у відсотковому відношенні зрозуміло, що більшість чоловіків і жінок говорять прямо, не вичікуючи потрібного моменту.

Варто зауважити, що майже кожен п'ятий (18,9%) респондент із загальної вибірки вважає, що його партнер багато про що не говорить з того, що його турбує, не розповідає про свої невдачі; 32,4% опитуваних навіть не замислюються про те, чи все розповідає їм їх партнер про свої труднощі чи ні; і 48,6% осіб загальної вибірки впевнені, що їх партнер з ними максимально відкритий.

Відповідаючи на питання *«Чи можете ви розмовляти зі своїм партнером про серйозні речі будь-який час?»*, встановлено, що більшість (64,9%) жінок і чоловіків (89%) в будь-яку хвилину здатні розпочати серйозну розмову. Крім того, визначено також, що 42,9% жінок й 67% чоловіків *«говорять прямо те, що думають»*; 3,5% осіб жіночої статі і жодного представника чоловічої статі, коли розмовляють з партнером, ретельно стежать за тим, щоб їх формулювання були точними і не ображали співрозмовника. Більшість же жінок (53,6%) і 33% чоловіків висловлюють свою думку, але прислухаються і до думки партнера. Таким чином, можна зазначити, що чоловіки, частіше за жінок, говорять прямо, їм легше сказати те, що вони думають без прикрас, а от жінки звикли *«говорити загадками»*, натяками, вони зазвичай говорять неточно, у їх словах буває *«багато води»* й мало суті.

На запитання *«Коли ви ділитесь з партнером своїми проблемами, чи немає у вас такого відчуття, що ви цим обтяжуєте його?»* ствердно відповіли лише 11% чоловіків та 14,3% жінок; 7,1% жінок й 22% чоловіків вважають, що *«йому/їй не цікаві мої проблеми»*. При цьому більшість жінок (78,6%) і чоловіків (67%) зауважують, що їх партнер/партнерка завжди проявляє участь у їх житті, тобто цікавиться негараздами, здатний(-а) вислухати, підтримати, допомогти не ділом, так словом.

Цікавим виявився той факт, що жінки схильні радитися з партнером стосовно вирішення ситуації чи проблеми, яка стосується лише їх. Так, 67% чоловіків говорять про те, жінки радяться з ними стосовно певних життєвих ситуацій. Серед жінок лише 28,6% зауважують, що їх партнер з ними радиться. 22% чоловіків і 35,7% жінок можуть обговорити складну життєву ситуацію, але останнє слово кожен залишає за собою, тобто приблизно в кожній третій ситуації партнери радяться стосовно певних питань, але якщо їх думки не збігаються, то вони не доводять до сварки й не знаходять альтернативи, а просто кожен залишається при своїй думці. А вже 35,7 жінок і 11% чоловіків переконані, що всі рішення, навіть якщо вони стосуються одного партнера, необхідно обговорювати й вирішувати разом.

На запитання **«Чи замислюєтесь ви, що віддаєте перевагу поділитись чимось важливим з друзями, аніж з вашим партнером?»** позитивно відповіли 53,6% жінок й 56% чоловіків. Можна припустити, що більшість опитуваних в певних ситуаціях вирішують розповісти якісь важливі думки друзям, а не партнерові, можливо, через те, що не бажають цим обтяжувати свого супутника або вважають, що обговорювати певні проблеми некоректно з партнером, доцільніше це розказати другу або подрузі. При цьому 39,3% жінок і 11% чоловіків всі свої проблеми обговорюють лише у родинному колі зі своїм партнером(-кою). На відповідь «друзі мене краще розуміють» вказали лише 7,1% жінок та з цим згодні 33% чоловіків.

Необхідно також зазначити, жінки, частіше за чоловіків (39,3% і 22% відповідно), коли партнер з ними розмовляє, думають про щось інше. Лише 25% жінок й 45% чоловіків слухають уважно свого партнера. При цьому 33% чоловіків й 35,7% жінок, якщо відчують, що неуважні до слів партнера, намагаються зосередитися.

Абсолютна меншість опитаних респондентів (14,3% жінок та 11% чоловіків) зазначили, що **«у розмові насамперед намагаються висловитися самі»**; 17,9% жінок та 45% чоловіків зазвичай «дають можливість партнеру висловити все, що його хвилює». Помітно, що чоловіки більш схильні дати

можливість жінці першій сказати, що її хвилює, висловити свої думки, проявляючи тим самим турботу і підтримку. 67,9% жінок та 44% чоловіків вважають, що «обоє повинні ділитися своїми проблемами».

На «відкрите» запитання про «Щоб ви запитали у сімейного консультанта, якби була така можливість?», опитувані дали найрізноманітніші відповіді, адже у кожного свій запит. В якості прикладу можна навести декілька з них, а саме: «Що робити, щоб повернути чоловіка?»; «Як краще поводити себе з партнером?»; «Як повернути кохання у відносинах?»; «Як вирішити проблему у відносинах, при цьому не образивши партнера занадто емоційною поведінкою?»; «Як зрозуміти й прийняти недоліки один одного?»; «Як підвищити впевненість у собі?»; «Як знайти компроміс?»; «Як донести партнеру, що мене турбує його спілкування з протилежною статтю?»; «Як менше сваритися?»; «Як контролювати свої емоції?» тощо. Деякі опитувані вважають, що пара сама має вирішувати власні проблеми, але все ж таки більшість зауважують, що в них є проблеми, які вони самотійно довгий проміжок часу вирішити не можуть.

Можна зробити висновок, що особи юнацького віку, які знаходяться у відносинах, мають певні непорозуміння в стосунках, проте більшість готова працювати над своїми відносинами. Головне, що досліджувані не бояться чесно говорити про певні недоліки і проблеми, які є в їхніх стосунках, про те, що їх не влаштовує в партнерові й в своїй власній поведінці й готові змінюватися для того, щоб удосконалити й зберегти відносини.

Список використаних джерел:

1. Потапчук Н. Д. Виникнення психології сім'ї як науки / Н. Д. Потапчук // Збірник наукових праць Нац. академії держ. прикордонної служби України. Серія: Педагогічні і психологічні науки. – 4(73). – 2014. – С. 465–478.
2. Кравченко А. В., Тверезовська Н. Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя / А. В. Кравченко, Н. Т. Тверезовська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. – 2015. – Вип. 220. – С. 253–258. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauc_ped_2015_220_41
3. Машовець М. А., Науменко М. С. Міжособистісне спілкування в сім'ї як показник щасливого буття дитини / М. А. Машовець, М. С. Науменко // Молодий вчений. – 2017. – № 11. – С. 362–365. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_88

Анастасія Кобелєва,

студентка Сумського державного університету

Наталія Коляда,

канд. психол. наук

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

СТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО ОДРУЖЕННЯ

Актуальність дослідження сім'ї, як інституту, що визначає стан певного суспільстваливаючи на нього, зумовлена появою загальної кризи, що виявляється у кількі, вп сних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, проблемних сімей) та якісних показниках (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо). Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Сьогодні сім'я стикається з кризою внутрішньо-сімейних стосунків на фоні збільшення протиріч та конфліктів у суспільстві. Чимало людей пояснюють свої проблеми в шлюбі тим, що чоловік/дружина дуже різні між собою. Так, чоловіки та жінки мають очевидні відмінності на фізіологічному рівні, а ось психологічні відмінності залишаються під питання. У своїй роботі психолог Степан-Максим Балеї «Психологія жінки і чоловіка» намагався виокремити психологічні властивості, які характерні лише для чоловічої та жіночої статті. Він наголошував на тому, що дані властивості не є зумовлені лише статевою належністю людини [1]. Як і багато інших науковців ніхто не може встановити точну класифікацію відмінностей між жінками та чоловіками. Для того, щоб вирішити проблему, необхідно її з'ясувати. Тому **метою** нашого наукового дослідження є виявлення міжособистісних відмінностей чоловіків та жінок, а також їх ставлення до одруження.

Для реалізації мети нами були поставлені наступні завдання:

1. Сформувати гіпотезу дослідження;
2. Розробити анкету;
3. Провести емпіричне дослідження;
4. Опрацювати отриманні результати;
5. Підтвердити чи спростувати гіпотезу.

Гіпотеза нашого дослідження полягає у виявленні відмінностей у відповідях чоловіків та жінок (40% та більше) на питання, що стосуються міжособистісних відносин та одруження.

Цільова аудиторія становила 30 осіб, серед них 21 жінка та 9 чоловіків віком від 17 до 21 року. Одна половина опитуваних перебувала у стосунках, інша – ні. Наша анкета складалася з ряду питань, які стосувалися безпосередньо відносин між чоловіками та жінками, а також їх відношення до одруження.

Так, у першому питанні ми намагалися розглянути спірне судження, **чи існує дружба між чоловіком та жінкою**. Виявилося, 100% чоловічої статті вважають, що така дружба існує. У той же час, 90% осіб жіночої статті також вважають, що дружба існує, а от 10% опитаних у неї не вірять. Отже, чоловіки є більш схильними до дружніх відносин з жінкою.

Наступне питання стосувалося особистісних якостей людини, а **саме якими якостями повинен володіти ваш партнер**. Серед запропонованих якостей ми виділили 6, що зустрічалися найчастіше. Це: вірність, почуття гумору, чесність, доброта, відкритість та ерудованість.

Нам також стало цікаво, який, на думку опитаних, **найсприятливіший вік для одруження** (рис.1).

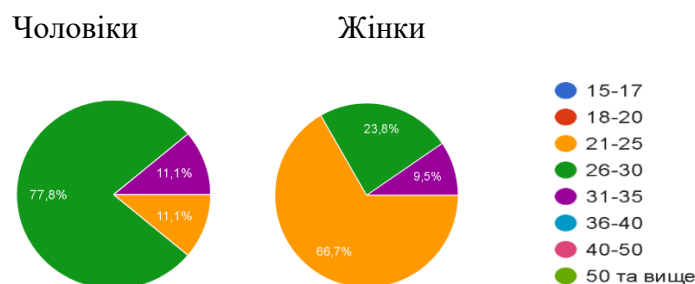

Рис. 1. Найсприятливіший вік для одруження (%)

Встановлено, що більшість чоловіків (77,8%) вважають ідеальним віком для одруження 26-30 років, в той час як для жінок – це 21-25 років (66,7%). При цьому 23,8% осіб жіночої статі обрали варіант 26-30 років, а 9,5% – 31-35 років. У свою чергу 11,1% чоловіків обрали найсприятливішим вік для одруження – 21-25 та 31-35 років. Можна висунути припущення, що дана відмінність поглядів може бути однією з причин конфліктної поведінки в парі.

Наступне запитання стосувалося наміру укласти шлюб (одружуватися). Так, 55,6 % чоловіків відповіли «Так. Мають намір одружитися», а 44,4% – «Ні». Дещо інші результати було отримано у жінок. А саме: 71,4 % планують укласти шлюб, 9,5% – не планують цього робити найближчим часом, а 19,1% взагалі не впевнені в даному питанні. Отже, досить великий відсоток чоловіків і жінок, які не бажають одружуватися, що може свідчити про негативну трансформацію суспільства і розвиток кризи сучасної української сім'ї.

У наступному питанні ми хотіли виявити **причини небажання людей вступати в шлюб**. Нами були виокремлені найпопулярніші відповіді, серед них: страх зради, небажання бути у чомусь обмеженим, небажання мати дітей та великі фінансові витрати. На питання **чому деякі люди прагнуть одружитися** молодь відповіла, що рушійними факторами є: любов до партнера та бажання відповідати соціальним нормам, страх самотності, бажання народити дітей (створити родину), бажання мати приналежність до когось і чогось. Жінки також до перелічених варіантів відповідей добавили неготовність людини до шлюбу. Крім того, встановлено, згідно відповідей досліджених, що 44,4% чоловіків вважають, що **ранній шлюб заважає професійному розвитку партнерів**, також 44,4% додержуються думки, що не заважає, а варіант відповіді «іноді» обрало 11,1% респондентів. Більшість (66,7%) дівчат обрали відповідь «так, заважає», варіант відповіді «ні, не заважає» визначено серед 23,7% опитаних та 9,5% відповіли, що не заважає, але ускладнює. Це може свідчити про те, що для молоді шлюб не завжди може стати перешкодою для їх професійного розвитку. На питання **чи підтримуєте ви думку, що ранній шлюб закінчується розлученням** прослідковується однакова тенденція відповідей жіночої та

чоловічої статті. Тобто 55,6 % юнаків заперечують дане твердження, а 22,2% підтримують його, також 22,2% вважають, що такий розвиток подій трапляється не завжди (50/50). Серед дівчат переважає відповідь «ні» – 57,1%, «так» обрали 23,8% та 19,1% вважають, що частіше так, ніж ні. Ймовірно, даний стереотип не знаходить багато відгуків серед молоді, тобто є нерозповсюдженим для сучасного суспільства.

Останнім питанням ми хотіли з'ясувати, **які методи маніпуляції опитувані використовують на партнерах**. Серед запропонованих 7 варіантів відповідей ми обрали 5 найпоширеніших. Більшість чоловіків і жінок пояснюють важливість певного питання, починають ображатися, проявляють лагідність або демонстративне натякання, намагаються викликати почуття провини. Проаналізувавши отримані результати дослідження ми виявили, що гендерних відмінностей у характері міжособистісних відносин та у ставленні до одруження майже не було виявлено. Тобто, чоловікам та жінкам притаманна єдина модель побудови шлюбу та супутніх до нього факторів. Так, на думку Узун С. В., причинами формування однакового бачення можуть бути [2]:

- гендерні стереотипи;
- гендерна політика держави;
- виховання у родині;
- соціально-економічні умови;
- традиційний розподіл ролей.

За умов зміни одного із факторів ймовірна й зміна моделі подружнього життя та ставлення до нього чоловічої та жіночої половини населення. Можна висунути припущення, що негаразди в сім'ї та стосунках можуть бути спричинені перенесенням моделі родини батьків на власні відносини, боротьбою за лідерство, витісненням романтики через конфлікти і побут, несаможиттєвості одного з партнерів та бажанням перевиховати один одного.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження була підтверджена лише частково, тобто відмінність між статтями (40 % та більше) було виявлено лише

у питаннях, що стосувалися дружби між чоловіком та жінкою та найбільш сприятливого віку для одруження.

Дослідження не вичерпує глибини поставленої проблеми, тож подальшу перспективу вбачаємо у збільшені вибірки, розширенні й удосконаленні анкети для досліджуваних, враховуючі отримані результати та виявленні відмінності між чоловіками та жінками.

Список використаних джерел:

1. Омельченко Л. Проблеми гендерної психології у науковій спадщині С. Балає / Л. Омельченко // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2016. – Вип. – (54). – С. 13–16.
2. Узун С. В. Сімейна структура населення України та гендерні відносини у родині / С. В. Узун // Вісник Львів УН-ТУ. – 2010. – Вип. 4. – С. 233–245.
3. Машовець М.А., Науменко М. С. Міжособистісне спілкування в сім'ї як показник щасливого буття дитини / М. А. Машовець, М. С. Науменко // «Молодий вчений». – 2017. – № 11 (51). – С. 362–365.

Oksana Gladchenko,

a senior teacher of foreign languages department

Sumy State University

Antonina Siryk,

a senior teacher of physical training department

Sumy State University

RECREATIONAL BENEFITS OF SKIING PROVIDED ON YOUNG STUDENTS

Actuality of theme. Most of the university careers require good physical and mental skills. First of all, professional activity of youth depends on such factors as health condition, physical training, students` motivation to work. Overwork caused by complicated educational program, restriction of physical activity, insomnia, bad mood – all these things influence the work performance and therefore successful work of future specialists.

An urgent problem among many countries in the world is the research and further implementation of physical exercises that have a positive impact on health. Special attention is paid to skiing as a means of improving cardiovascular and respiratory systems.

The purpose of research: to determine theoretical and methodical principles of skiing as a means of students' professional development.

Basic findings and conclusions of the research and the added value of the study. The benefits of skiing can be endless. This has been repeatedly noted by leading scientists and specialists in the field of physical culture and sports in various books, textbooks, monographs, dissertations, articles, etc. [1, p. 377].

Skiing stimulates breathing, blood circulation, improves the activity of the stomach and intestines, improves thermoregulation. The body becomes less susceptible to colds. Skiing involves all parts of the musculoskeletal system, developing and strengthening the musculoskeletal system and the cardiovascular system. It helps to improve the nutrition of the joints and peri-articular tissues of the spine, extremities, which is a good preventive tool against the development of joint pathology and osteochondrosis. Skiing contributes to the hardening and stable thermoregulation of the body. In addition skiing is one of the best and effective means of combating excess body fat and weight normalization. Skiing has a great healing effect on the human body.

Vorona V. and Ratov A. consider that skiing should be widely used in students' academic and extra activities. Experts claim that ski racing is a unique sport, which combines health improvement, professionally applied trainings and great personality development [2, p. 6].

It is well known that skiing is the best way to involve all groups of muscles for a rather long time. This sport includes exercises where the coordination of various movements is important. Skiing develops strong-willed qualities such as endurance, tenacity and agility. The functional state of cardiovascular and respiratory systems is directly dependent on human endurance. Students who have a high level of endurance are more resistant to any kinds of diseases. Furthermore, skiing is viewed as a form of

self-expression, where people have strong abilities to define and organize themselves into communities.

Skiing like any other motor activity requires considerable energy costs. So only for two hours of training the skier can lose up to 2 – 3 kg of weight. Where does the released energy go? The part of it is spent on warming the body of the skier (due to the fact that a significant part of the training is carried out at negative temperatures and difficult weather conditions), and the other part is wasted for direct skiing. Energy costs are offset by enhanced diet including sports nutrition. Thus, skiing activates the metabolism. Naturally, overweight people who want to get rid of excess weight while skiing and not increasing their normal diet will easily be able to fulfill their dream without the use of any excruciating and exhausting diets etc.

Skiing helps to form a slim figure and as a result to get more attractive appearance. The level of people suffering from overweight and obesity is highly increasing nowadays that is why gym workouts are becoming more and more popular among young people but it is not even comparable with skiing benefits. Fresh air and wildlife allow a skier to heal not only physically but spiritually. Skiing can be used as individual way to burn calories, helping your body to stay in top condition.

Skiing is especially important as a means of recreation for knowledge workers. Scientists have proved the fact that even short-term skiing increases several times the sensitivity of the senses, first of all, such as vision and hearing. Attention and memory increases sharply after skiing as well. That is why many great writers and scholars have enjoyed skiing, finding additional sources of strength and energy in it [3, p.154].

Skiing is often called "unrestricted sport". In fact, skiing can be enjoyed by people of any gender and age. There is no need to spend a lot of money on this kind of sport, comfortable clothing and tools will be enough for ski racing. You can choose any place for your trainings, usually the most common are parks, forest edges, university playgrounds.

The skiing effect on musculoskeletal system of people of all ages is based directly on the structure of skier movements. It is one of the best sports which give effective workout to your legs and lower body. Let us take for example an exercise a

«sliding step», where you need to move from the starting position (legs bent at the knee joints, body leaning forward) to the finish with the imitation of sliding steps. Such elastic movements strengthen the bones and joint apparatus. When you ski the weight of your entire body is carried on your feet. There are many exercises for more experienced skiers such as kicking, jumping from one foot to another, jumping forward with wide arms, etc. Skiing helps to improve flexibility, which helps to avoid muscle strains.

Skiing is considered the best «cure» for insomnia, depression, migraines, irritability, «manager syndrome» (a state of constant mental stress), neurocirculatory dystonia, menopause syndrome and other satellites of various nervous diseases. Skiing encourages people who are too sluggish and makes them more active and cheerful, and it soothes and relaxes people who are hot and irritable.

At the same time, the benefit of skiing lies not only in promoting human health. Along with the promotion of health people's work capacity also increases. A person who regularly goes skiing lives healthier life, has less infectious diseases and does not miss classes, which makes his work more productive. Such a person is more in demand for society and brings more benefit in the service of the development of our state.

Thus, under the influence of systematic skiing, the whole body is restructured and perfected:

- excess weight is eliminated (its normalization occurs);
- muscle volume, strength and endurance increase;
- ligaments are strengthened;
- heart capacity increases;
- the activity of the central nervous system improves.

The combination of all these factors enhances health, increases overall performance and allows people to have long and fruitful working collaboration.

We would like to say that many people, justifying their unwillingness to exercise, refer to the fact that they do not have enough time for this. In this regard it is appropriate to recall the saying: «The less time you spend on sports, the more it will be required for treatment».

Skiing is a unique means of physical and mental wellness. A special feature of this sport is its elastic but still easy to repeat movements that have positive effect on all major muscle groups, cardiovascular and respiratory systems. Skiing helps to increase endurance and therefore the potential of young people.

References:

1. Program of personality structure priority component development in Nordic Combined / Andriy Kazmiruk, Orest Stefanyshyn, Viktor Berezhanskyi, Olha Zinkiv, Volodymyr Banakh // Journal of physical education and sport. – 2016. – Vol. 16, is. 2. – P. 374 – 379.
2. Ворона В. В. Лижний спорт: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів напрямків підготовки «Фізичне виховання» і «Спорт» тренерів ДЮСШ та вчителів фізичної культури / В. В. Ворона, А. М. Ратов. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. – 202 с.
3. Павлов В.И. Здоровый образ жизни студенческой молодежи // Ученые записки университета П.Ф. Лесгафта. – 2011. №3 (73). С. 154–158.

Вікторія Матвієнко,

студентка Сумського державного університету

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. На тлі цих змін саме молодь перебуває у найважчому становищі внаслідок несформованої власної мотивації та стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що нерідко викликають не адекватну реакцію на події навколишнього життя. На даний час існує багато методів і підходів спрямованих на процес покращення рівня знань студентів, підвищення їх мотивації у навчанні. Вивчення структури професійної мотивації студентів ЗВО, знання мотивів, які спонукають до роботи у сфері суспільства, в якому освітній процес набуває пріоритетного значення, дозволить обґрунтовано

вирішувати завдання підвищення діяльності: правильно здійснювати відбір, навчання, планувати професійну кар'єру.

Наша мета – визначити поняття професіоналізації особистості та роль професійної мотивації у цьому процесі.

Перш за все існує потреба визначення понятійного апарату. Ми послуговуємося наступними твердженнями.

Професіоналізація – це цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця, який починається з моменту вибору майбутньої професії та завершується, коли особистість припиняє активну трудову діяльність. У цьому складному процесі чисельні компоненти доповнюють та впливають один на одного. Але одним з чинників професіоналізації, який заслуговує заслугу особливої уваги, є професійна мотивація особистості.

Мотивація – це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація взаємно впливають одне на одного, і результатом якого є реально простежена поведінка. У поведінці людини є дві функціонально взаємопов'язані сторони: збуджуюча та регуляційна. Збудження забезпечує активізацію та наярмок поведінки і пов'язано з поняттям мотива та мотивації. Ці поняття включають у себе уявлення про потреби, інтереси, цілі, наміри, прагнення, які є у людини, уявлення про зовнішні фактори, які заставляють її вести себе окремим чином, про керівництво діяльності у процесі її здійснення. Серед усіх понять, які використовуються у психології для опису та пояснення збуджуючих моментів у поведінці людини є поняття мотивація і мотив [6].

Проблема мотивації – одна із ключових проблем психології. Фактично жодна із психологічних теорій не може обійти питання чинників активності, тобто мотивів. А мотивація навчально діяльності посідає особливе місце у структурі мотивації. Якщо розглядати навчання як процес набуття індивідуального досвіду, то стає зрозумілим, що саме мотиви навчання – перші у структурі мотивів людини і багато в чому зумовлюють всю її активність.

Важливість вивчення мотивів навчання є загально визнаною, і тому існує значна кількість відповідних досліджень. Мотивація навчання за значимістю є другим після здібностей фактором, який вивчає рівень досягнення. Саме в ній специфічним чином висвічуються основні моменти взаємодії індивіда і суспільства, в якому освітній процес набуває пріоритетного значення.

Професійну мотивацію може бути зведено до трьох основних комплексів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної спроможності. Безпосередній інтерес (виникає на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності) включає професійно-специфічний інтерес (інтерес до предметів, до процесів праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, які виражаються у створених продуктах, наданих послугах тощо); загальнопрофесійний інтерес (виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей професії); романтичний інтерес (базується на уявленні про незвичайність певної професії); ситуативний інтерес (формується на основі випадкових, нетипових для певної професії ознак) [4].

Як зазначають С. Єрохін, Ю. Нікітін та І. Нікітіна, структурними компонентами професійної мотивації є мотивація ініціації (спонукає до діяльності); селекції (сприяє вибору мети); реалізації (забезпечує регулювання, контроль реалізації виконання відповідної дії); постреалізації (уможливлює завершення виконання дії і спонукання до іншої) [1].

Дослідження, проведені у ЗВО, показали, що сильні і слабкі студенти відрізняються, у першу чергу, не за інтелектуальними показниками, а ступенем розвитку професійної мотивації [2]. Звичайно, з цього зовсім не виходить, що здібності не є значущим чинником учбової діяльності. Подібні факти можна пояснити тим, що існуюча система конкурсного відбору у вузи, так або інакше, проводить відбір абітурієнтів на рівні загальних інтелектуальних здібностей.

Ті, хто витримує відбір і потрапляє в число першокурсників, в цілому володіють приблизно однаковими здібностями. В цьому випадку на перше місце виступає чинник професійної мотивації; одну з провідних ролей у формуванні «відмінників» і «трієчників» починає грати система внутрішніх спонук особи до

учбовопізнавальної діяльності у вузі. У самій сфері професійної мотивації найважливішу роль відіграє позитивне відношення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевою метою навчання. Стосовно учбової діяльності студентів в системі вузівської освіти під професійною мотивацією розуміється сукупність чинників і процесів, які, відбиваючись в свідомості, спонукають і направляють особу до вивчення майбутньої професійної діяльності.

Професійна мотивація виступає як внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму і особи, оскільки тільки на основі її високого рівня формування, можливий ефективний розвиток професійної і утвореної культури особи. Як зазначає О. М. Леонт'єв, мотивами професійної діяльності є усвідомлення предметів актуальних потреб особи (здобування вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу і так далі), учбових завдань, що задовольняються за допомогою виконання, і спонукаючих його до вивчення майбутньої професійної діяльності [3].

Формування позитивного відношення до професії є важливим чинником підвищення учбової успішності студентів. Але само по собі позитивне відношення не може мати істотного значення, якщо воно не підкріплюється компетентним уявленням про професію (у тому числі і розумінням ролі окремих дисциплін) і погано пов'язано із способами оволодіння нею (Д.Н.Узнадзе). Очевидно, у коло проблем, пов'язаних з вивченням відношення студентів до вибраної професії, повинен бути включений цілий ряд питань. Це: 1) задоволеність професією; 2) динаміка задоволеності від курсу до курсу; 3) чинники, що впливають на формування задоволеності: соціальнопсихологічні, психолого-педагогічні, диференціально-психологічні, у тому числі і статевовікові; 4) проблеми професійної мотивації, або, іншими словами, система і ієрархія мотивів, що визначають позитивне або негативне відношення до вибраної професії [5].

Отже, якщо студент орієнтується в тому, яку професію обрав і мотивований до її оволодіння, це впливає на ефективність навчання. Професійна мотивація відіграє провідну роль у результативності процесу професіоналізації особистості

загалом, тож важливим і перспективним є вивчення взаємозв'язків між окремими компонентами сфери мотивації та професійного розвитку студентів ЗВО.

Список використаних джерел

1. Єрохін С. А., Нікітін Ю. В., Нікітіна І. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна // Юридична наука. – 2011. – №1. – С. 20–28.
 2. Кот М. І. Професійна мотивація студентів як спосіб активізації навчання / М. І. Кот. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. – 2017. Вип. 75 (1). – С. 130–132. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75(1)_28).
 3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. Т. 2. / А. Н. Леонтьев. М.: Педагогика, 1983. – 320 с.
 3. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи. В.І.Юрченко. К. : Каравела, 2008. 352 с.
 4. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. Л. Трофімов, М. І. Алексеева, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. Вид. 3-є. – К.: Либідь, 2001. – 558 с.
 4. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – М., 1994.
- Науковий керівник:* Н. М. Теслик, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Лілія Конончук,

студентка Сумського державного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Світова кризова ситуація продемонструвала усесторонню значимість міграційних процесів. У період загрози виникла проблема повернення трудових мігрантів, а масові міграційні процеси провокують передбачувані соціальною психологією процеси зростання нетерпимості. На жаль, почасти психологічні аспекти цих процесів залишаються у тіні. Питання трудової міграції набуває загрозливих економічних масштабів так як державним регулюванням міграційних процесів присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Теоретичні основи державного впливу на міграційні процеси розробили М. Денисенко, В. Іонцев, В. Моїсеєнко, В. Переведенцев,

О. Малиновська, І. Прибиткова, Т. Регент, Л. Рибаківський, Ю. Римаренко, О. Хомра, Б. Хорєв та ін. Їх розробки охоплюють широкий спектр питань, але дослідження міграційної політики в Україні досі не має системного характеру. Тож обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.

Метою даного дослідження є аналіз психологічних процесів трудових міграційних процесів на прикладі України.

Населення України постійно зменшується внаслідок демографічних, еміграційних процесів, через військовий конфлікт на Сході країни [3]. У червні 2017 року соціологічна компанія «Research & Branding Group» провела дослідження міграційних настроїв українців. Основною причиною еміграції є пошук цікавої і прибуткової роботи. Для сходу України перше місце займають військові дії (33%). Найбільше схильні покинути країну працездатне населення - молодь і «тридцятирічні».

Згідно з дослідженням GfK на замовлення Представництва міжнародної організації з міграції в Україні, найбільш бажані напрямки українських гастарбайтерів 2017 року – Польща, Німеччина, Італія, США, Канада, Чехія, Російська Федерація. За даними ООН, понад два мільйони, що проживають на сході України були змушені тікати від бойових дій. За даними вже згаданого дослідження GfK, 10% населення України в квітні – червні 2017 року планували знайти роботу за кордоном. Найбільший відсоток складало населення Тернопільської, Закарпатської та Рівненської областей, де приблизно кожен п'ятий житель вже знайшов роботу в іншій країні або є потенційним гастарбайтером [4].

Однією з умов розбудови правової держави на сучасному етапі є визначення напрямів її міграційної політики та вдосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів у сфері реалізації прав людини, як сказано, у доповіді Генерального секретаря ООН з міграції та розвитку «основний принцип міграційної політики полягає в тому, що кожна людина повинна мати можливість жити і бути успішною в рідній країні» [1]. Для сучасного світу характерна глобалізація та

наростання міграцій, що вимагає надання їм впорядкованого, безпечного та неконфліктного характеру. Саме психологічні превентивні заходи або своєчасне застосування засобів психологічного впливу необхідне для успішного врегулювання суспільних процесів.

Незважаючи на те, що останні роки міграційна політика України зазнала помітного розвитку, їй досі бракує чіткого, цілеспрямованого та комплексного механізму регулювання, на що є ряд причин: зростання нелегальної міграції та злочинності; недосконалість нормативно-правової бази; соціальні протиріччя з питань міграції; зменшення населення України через демографічні та еміграційні процеси.

У сучасному світі трудова сила перетворюється на найбільш дефіцитний фактор виробництва. Швидким ресурсом поповнення працездатного населення є міграція, що загострює конкуренцію між розвинутими державами за людськими ресурсами. Питання трудової міграції громадян України закордон набуло загрозливих для економіки масштабів (на сьогодні це є найбільшим масовим видом переміщень населення [2]), і тому перехід до активної політики в сфері міграції в Україні має відбуватися невідкладно, як зазначено на офіційних ресурсах.

Міжнародна міграція населення, особливо її економічно обумовлені види і форми, виступає важливим ресурсом розвитку як для приймаючих мігрантів країн, так і для країн походження. Розглядаючи вплив міграційних потоків на соціально-економічну рівновагу країн, необхідно виділити два види міграції – трудову і вимушену. Трудова міграція є добровільною і мотивована бажанням індивідуума отримати більш високооплачувану роботу, поліпшити умови життя та соціальне становище. Вимушена міграція викликана військовими, політичними подіями, переслідуваннями на етнічній і релігійній основі, які змушують населення міняти місце проживання. Наявність того чи іншого виду міграції по-різному позначається на економіці країн походження і призначення.

Наслідки міжнародної трудової міграції у країнах ЄС пов'язані з соціально-економічними, етнічними, культурними та іншими проблемами прибуття і перебування мігрантів на території ЄС:

1) етнічні проблеми, такі як радикалізм і навіть тероризм – з боку мігрантів, і наростання нетерпимості – з боку місцевого населення;

2) негативне сприйняття з боку місцевого населення посилюється існуючим стереотипом, що іммігранти відбирають робочі місця та є ненадійними, тимчасовими партнерами. Це може стимулювати соціальні конфлікти, створюючи передконфліктну ситуацію взаємодії, відтак існує потреба планомірного розвитку толерантності та розширення світоглядного сприйняття, особливо у системі освіти, керівних структурах та місцевого самоврядування;

3) місцеві підприємства використовують робочу силу нелегальних мігрантів, частково впливаючи на ріст тіньової економіки. Це у свою чергу посилює суспільні негативні стереотипні настрої.

Міжнародна міграція змінює культурні особливості, що існують у певній країні, або регіоні. Якщо економічна ситуація така, що змушує молодих людей шукати роботу за кордоном, то це змінює ментальність і цінності у суспільстві. З часом зі збільшенням трудових мігрантів, у даному регіоні починає панувати думка про необхідність і невід'ємність міграції [5].

Таким чином, попри явний державницький контекст, проблема трудової міграції має чіткі психологічні параметри дослідження. Йдеться про ментальність, масову свідомість, вплив на соціалізацію підростаючого покоління. Трудова міграція впливає на психологічний портрет нації, а тому вимагає всесторонньої уваги науковців. Перспективами подальших досліджень є вивчення рівня толерантності студентів СумДУ у різних проявах міграційних процесів та сприйняття мігрантів.

Список використаних джерел:

1. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку. Аналітична доповідь / О. Малиновська. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf> – К.: НІСД, 2010. – 32 с.

2. Малиновська О. А. «Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України» / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с.

3. Дослідження наслідків і ефектів міграційних процесів України. Веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua> (дата звернення 29.03.20)

4. Между ксенофобией и толерантностью. СОНАР2050 : веб-сайт. – Режим доступу: <https://www.sonar2050.org> (дата звернення 21.03.2020)

5. Курунова Ю. О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): дис. на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук: 08.00.02 / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2015. – 216 с .

Науковий керівник: Н. М. Теслик, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій СумДУ

Юлія Якущенко,

студентка Сумського державного університету

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗВО ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема професійної ідентичності досить важлива в наш час, оскільки усвідомлення студентами власного вибору та ідентифікація себе в майбутній професійній діяльності визначає наполегливість під час навчання та невідповідальне ставлення до роботи та навчання. **Мета** дослідження – аналіз основних теоретичних підходів до розуміння професійної ідентичності студентів ЗВО.

Науковці, що досліджують проблеми ідентичності, досі не прийшли до єдино голосної думки, щодо того, хто був першовідкривачем поняття ідентичності у психологічній науці. Зазвичай психологи пов'язують виникнення цього терміну з ім'ям Е. Еріксона. Однак існують припущення, що авторство поняття належить З. Фрейду, в його дослідженнях «Тлумачення сновидінь» та «Групова психологія і аналіз его». В першому згаданому виданні Фрейд описував поняття «ідентифікація». Це поняття він пояснював на прикладі дитини, яка не усвідомлено ототожнює себе з іншими. З появою наступної роботи Фрейд розширив значення терміну ідентифікація, тим, що завдяки цьому поняттю можна пояснити взаємодію між окремою особистістю та групою, яка існує в суспільстві.

У праці «Тотем і табу» Фрейд використовував слово «ідентичність», але не зумів вивести його як нове для психології поняття. Ідентичністю він назвав ототожнення людей певних племен зі своїми тотемами. У дослідженні « Проект наукової психології» він також використовував цей термін. Сучасні дослідники проаналізувавши напрацювання Фрейда, стверджують, що він впритул наближався до опису ідентичності, але не дослідив, як нове поняття у психологічній науці [2].

Варто зупинитися на відмінностях дефініцій «ідентифікація» та «ідентичність». Еріксон у своїх працях засновником терміну «ідентичність» називав У. Джеймса, який вкладав суть цього явища в термін «характер», але саме він описав зв'язок між тотожністю та цілісністю. Багато науковців описували поняття «ідентичність», але як наукове поняття, воно вперше було введене в роботах саме Е. Еріксона. Його багаторічні дослідження, що були оприлюднені в 1967 році і були названі «Ідентичність: юність і криза». У цій роботі він пояснював, що ідентичність – це внутрішня безперервність.

Саме слово «ідентичність» походить від двох латинських слів, «*iten*», що перекладається як надзвичайно подібний або той самий і «*ipse*», що в перекладі означає «самість» [1].

Е. Еріксон в своїх дослідженнях наводить наступний опис ідентичності на рівні досвіду: почуття ідентичності – це почуття особистісної тотожності та історичної безперервності особистості, що супроводжується відчуттям цілеспрямованості і осмисленні власного життя; почуття особистісної ідентичності, що засноване на двох одночасних спостереженнях: особистість сприймає себе як тотожного і усвідомлює свою безперервність існування в часі і просторі і одночасно сприймає, що інші також визнають її тотожність та безперервність; з віком і в міру розвитку особистості посилюється переживання почуття ідентичності.

У своїх дослідженнях Еріксон за походженням розподіляв ідентичність на три форми. Перша називається «Зовнішньо обумовлена»: виникає під впливом зовнішніх умов, наприклад приналежність до статі, вікової групи, національності

та раси. Наступна форма «Набута», вона включає в себе досягнення яких досягла людина самостійно, наприклад професія, орієнтація та прихильність до чогось. Ця форма пов'язана з вольовою незалежністю людини. І остання форма «Запозичена», її суть полягає в тому, що людина засвоює ролі, які задаються якимось зовнішнім зразком, наприклад це може бути очікування оточуючих [3].

В сучасній зарубіжній психології розробляється поняття особистісної ідентичності, так, наприклад, Н.В. Антонова досліджує дві лінії теоретичної інтерпретації та емпіричного дослідження цього поняття. Перша лінія, на думку авторки, відноситься до сучасного психоаналітичного напрямку, оскільки автори, що працюють на подібні теми, спираються на теорію Е. Еріксона. Друга лінія об'єднує дослідників, що працюють в галузі інтеракціоністського і когнітивного підходів.

Професійна ідентичність вивчається багатьма сучасними науковцями, зокрема Г. В. Гарбузова, О. П. Єрмолаєва, І. І. Родючкіна, У. С. Родигіна та Л. Б. Шнейдер та інші. Актуальність звернення до цієї проблеми серед науковців покликана високою практичною значущістю, професійною адаптацією, професійним навчанням та професійним розвитком в цілому. Питання професійної ідентичності тісно пов'язане з проблемою становлення професіонала, оскільки воно виступає як внутрішнє джерело професійного розвитку та особистісного зростання особистості як суб'єкта будь-якої діяльності [4].

І. І. Родічкіна під професійною ідентичністю має на увазі рівень професійного розвитку, завдяки якому безпосередньо й відбувається самоототожнення особистості з обраною нею професією. Вона вважає, що професійна ідентичність це продукт тривалого розвитку, як особистісного так і професійного. Разом з тим в наш час більшість науковців стверджують, що професійна ідентичність є багатовимірним і інтегративним психологічним феноменом, який в свою чергу забезпечує людині цілісність, тотожність, визначеність, а розвивається безпосередньо в ході навчання у просторі процесів таких, як самовизначення, самоорганізація та персоналізація. Перехідним

періодом в розвитку професійної ідентичності є навчанням в університеті, саме в цьому віковому етапі відбувається засвоєння знань, вимог професії до людини, усвідомлення можливостей та уявлення про майбутнє виконання професійної діяльності.

Щодо складових професійної ідентичності Л. Б. Шнейдер визначає самопрезентацію, а саме володіння термінами, професійна лексика, навички, вміння та професійні якості фахівця, професійний досвід, а найважливішим є ототожнення себе з професійною спільнотою та позитивний образ професійного «Я» [5]. Шнейдер зазначає, що у студента під час навчання формується основа трудової та професійної діяльності, і таким чином він може бути ідентичним обраній професії [6].

Професійна ідентичність може виступати як критерій професіонального розвитку та вказувати на те як саме людина себе сприймає. Наприклад, як професіонала, тобто це своєрідна професіональна самооцінка, яка висвітлює ставлення особистості як до майбутнього професіоналу. Наступна складова це сприйняття людиною конкретної діяльності як способу самореалізації та задоволення різноманітних потреб [7].

Провідним видом діяльності студента ЗВО є професійне та особистісне самовизначення, що безпосередньо має відношення до процесу ідентифікації, з одного боку, та професіоналізації – з іншого.

Отже, основою становлення професійної ідентичності є взаємодія когнітивного, мотиваційного та ціннісного компонентів трьох типів ідентичності, а саме: шкільної, студентської та навчально-професійної. Дослідження процесійної ідентичності студентів ЗВО вимагає не лише врахування поглядів класиків психологічної науки, але і сучасних дослідників.

Список використаних джерел:

1. Микляева А. В., Румянцева П. В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования: Монография / А.В. Микляева, П. В. Румянцева. СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – С. 8– 47.
2. Становлення ідентичності фахівця / Г. О. Балл, В. Л. Зливков, С. О. Копилов [та ін.] ; за ред. В. Л. Зливкова. К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.

3. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность : монография. М.: МОРУ, 2001. – 272 с.
 4. Маралова Т. П. Пути оптимизации процесса формирования профессиональной идентичности у будущих психологов / Т. П. Маралова // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2005. – № 1. – С. 152–157.
 5. Родичкина И. И. Особенности профессиональной идентичности студентов-психологов / И. И. Родичкина // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2008. – № 1. – С. 116–123.
 6. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность : теория, эксперимент, тренинг / Л. Б. Шнейдер. – М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. – 600 с.
 7. Павлова О. Н. Идентичность: история формирования взглядов и ее структурные особенности / О. Н. Павлова. – М. : Институт психоанализа, 2001. – 52 с.
 8. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції : навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с.
- Науковий керівник:* Н. М. Теслик, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Даяна Тарасюк,

студентка Сумського державного університету

Наталія Коляда,

канд. психол. наук

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

СТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ДО СТЕРЕОТИПІВ ПРО СТОСУНКИ ТА ШЛЮБ

Актуальність теми. На сьогодні у світі відбуваються процеси, які впливають на різні сфери життя людей. Гендерна політика, яка підтримується та запроваджується різними країнами, у тому числі й Україною, впливає на суспільство: змінюються життєві пріоритети та цінності людей, все більше міжнародних та місцевих компаній запроваджують політику дружню до сімей [1, 2]. Але попри помітні позитивні зміни, ставлення більшості людей до питань родини досі залишається ригідним. Дуже часто в українському суспільстві досить поширеними є певні стереотипи та упередження про шлюб та стосунки. Відтак проблема стереотипізації стосунків залишається актуальною, що й

зумовило вибір теми дослідження – «Ставлення осіб юнацького віку до стереотипів про стосунки та шлюб». **Мета дослідження** – виявити ставлення осіб юнацького віку до найпоширеніших в українському суспільстві стереотипів про міжособистісні стосунки та шлюб.

Вибірка складала 82 особи (48 дівчат та 34 юнаки) віком від 18 до 24 років. В анонімному опитуванні ми використали десять стереотипних тверджень та варіанти відповідей «Так», «Ні» або «Власна відповідь».

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Під час проведеного дослідження встановлено, що більшість юнаків і дівчат (53% і 50% відповідно) вважають, що *наявність дітей зміцнює шлюб*. Лише 32% юнаків і 38% дівчат вважають, що запорукою міцного шлюбу діти не повинні бути. Власні відповіді написали 15% юнаків та 12% дівчат, в яких були варіанти: «не завжди»; «все залежить від конкретної ситуації, самої пари та кохання»; «якщо дитина була незапланована, то це може зміцнити шлюб або зруйнувати його».

Відомо, що існує стереотип про те, що *«Після шлюбу сексуальне життя стає одноманітним і не цікавим»*. Нами було встановлено, що більшість всіх опитаних (74%) вважає, що це не так; 15% погоджуються з цим стереотипом, а 11% дали власні відповіді, серед яких були такі: «не знаю»; «все залежить від бажання та розвитку людей» (рис. 1).

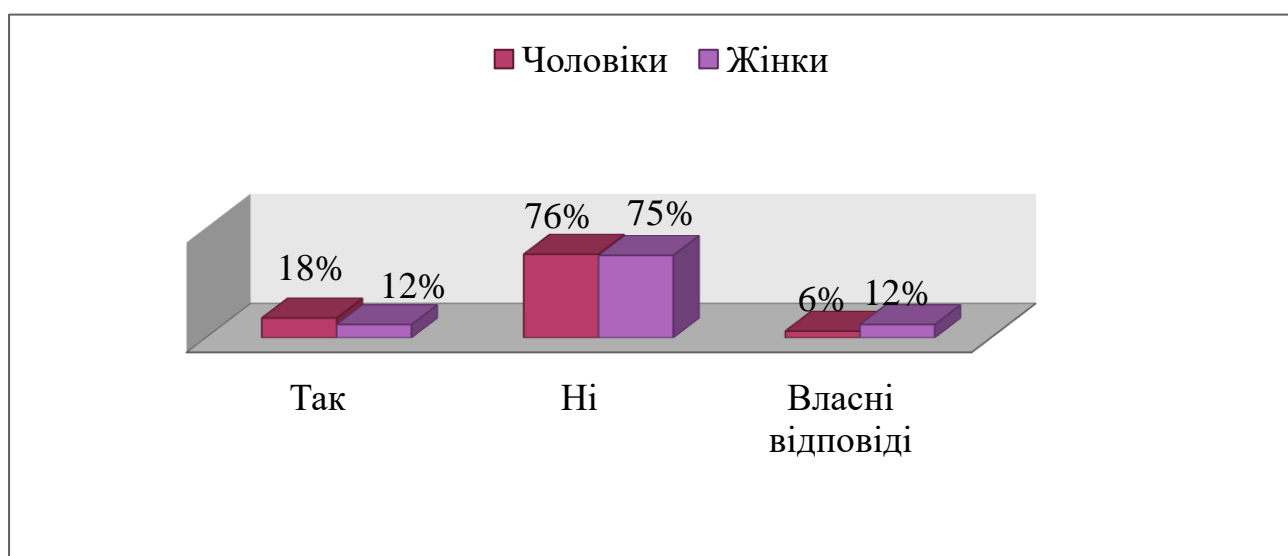

Рис. 1 «Після шлюбу сексуальне життя стає одноманітним і не цікавим»

Як бачимо, лише $\frac{1}{4}$ опитаних вважає, що після укладання шлюбу сексуальне життя стає одноманітним і не цікавим, на що може впливати їхній вік та те, що у них не було досвіду життя у шлюбі, а відповідні висновки вони зробили, можливо, через те, що старшими поколіннями замовчується ця тема.

Із прийнятим стереотипом «*Чоловіки більш схильні до подружньої зради, ніж жінки*» погоджуються 27% опитаних від загальної вибірки, 57% опитаних вважають, що це не так і 16% написали власні відповіді: «все залежить від індивідуальних особливостей людини»; «50/50»; «всі жінки зраджують» (рис. 2).

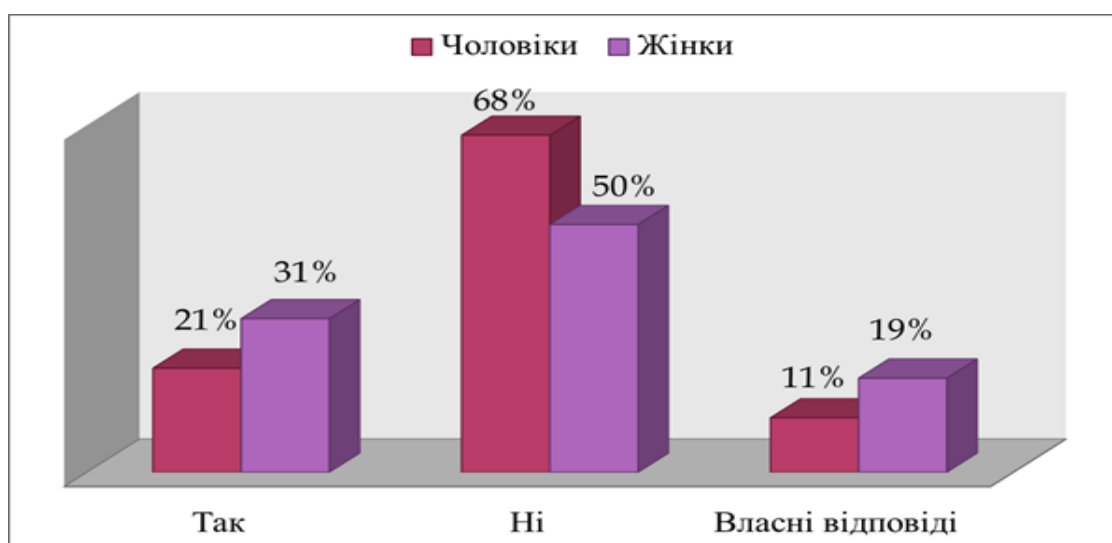

Рис. 2 «Чоловіки більш схильні до подружньої зради, ніж жінки»

Існує також стереотип, що «*Після одруження зникає романтика*». Із ним погоджуються 22% всіх опитаних, 68% – заперечують і 10% погоджуються лише наполовину, запропонувавши свій варіант (рис. 3).

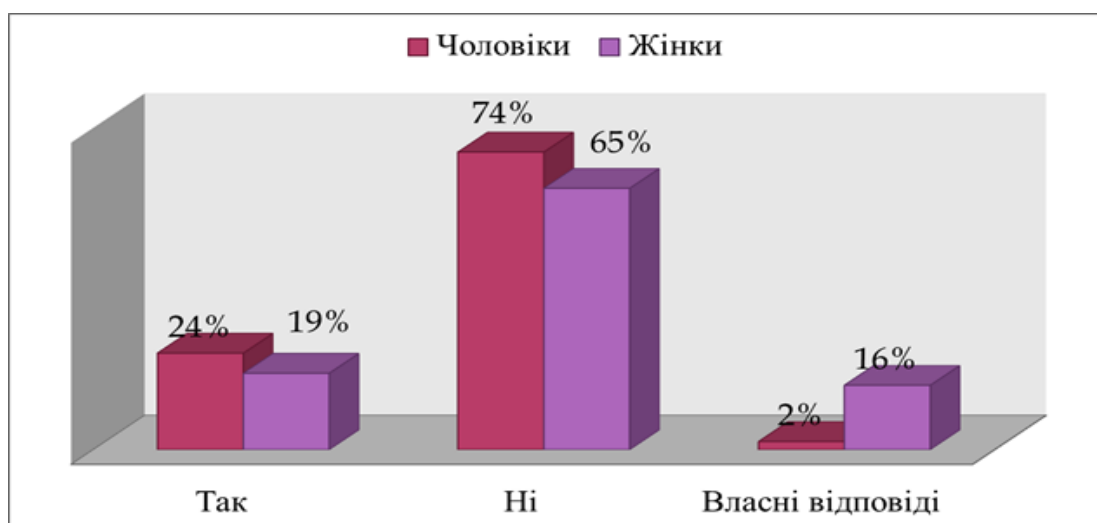

Рис. 3 «Після одруження зникає романтика»

Гендерні відмінності хоч і незначні, але для юнаків більшою мірою характерний зазначений стереотип. Майже третина опитаних вважають, що романтика можлива лише в дошлюбному періоді, що може вказувати на їхню інфантильність та безініціативність у стосунках.

Варто також зазначити, що стереотип *«Якщо подружжя свідомо не хоче мати дітей, то з ними щось не так»* на сьогодні серед української молоді поступово нівелюється, оскільки абсолютна більшість (80% серед всіх опитаних) заперечила існування цього стереотипу. Тільки 15% всіх респондентів наразі вважають, що подружжя обов'язково повинно мати дітей. Зазначена тенденція характерна як для юнаків, так і для дівчат (рис.4).

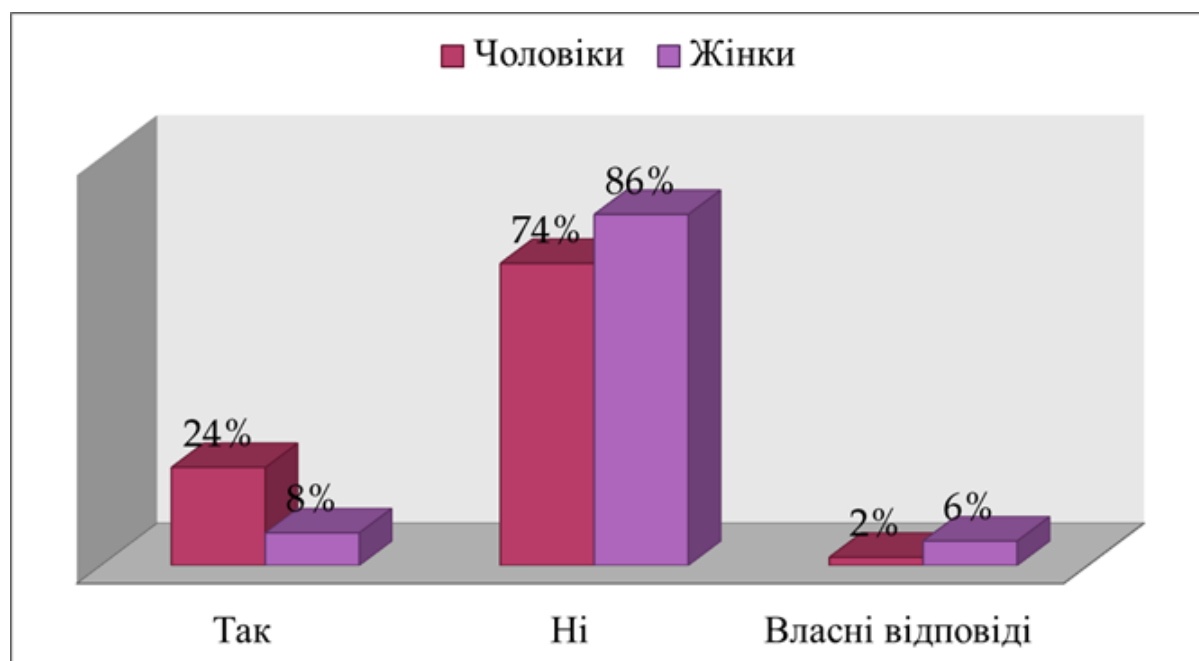

Рис. 4 «Якщо подружжя свідомо не хоче мати дітей, то з ними щось не так»

Як не дивно, але чоловіки більш схильні вважати, що подружжя обов'язково повинне мати дітей, інакше вони неповноцінні, як сім'я. На те, що 80% опитаних так не вважають, може впливати зміна пріоритетів та запитів суспільства загалом.

Зі стереотипом «*Забезпечувати сім'ю повинен чоловік*» погодилося 40% респондентів, 43% – так не вважають і 17% опитаних дали власні відповіді: «залежить від ситуації та домовленості»; «обидва партнери на рівних» (рис. 5).

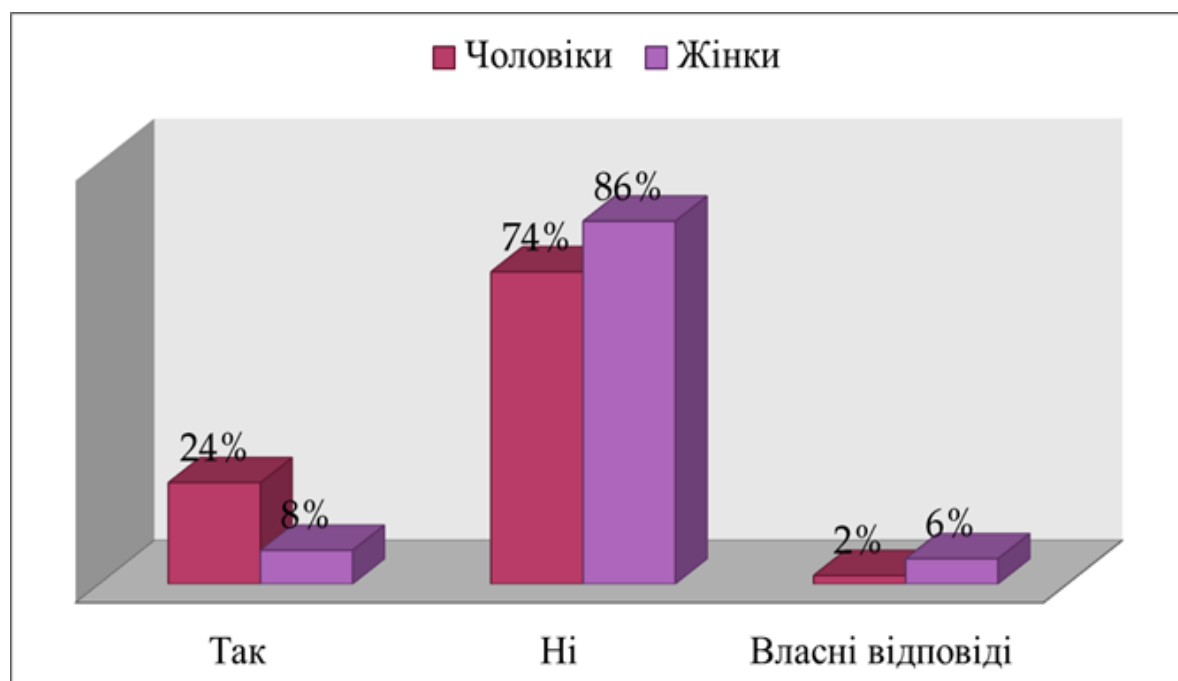

Рис. 5 «Забезпечувати сім'ю повинен чоловік»

Можемо висунути припущення, що даний стереотип є наслідком виховання у патріархальній родині, де прийнято вважати, що саме чоловік повинен бути годувальником та забезпечувати родину. Гендерні відмінності незначні, але досить очевидно, що саме чоловіки більш схильні так вважати.

На твердження «*Основне і найвище призначення жінки – бути берегинею домашнього затишку та матір'ю*» ствердно відповіли 50% респондентів; не погоджуються із цим стереотипом 40% опитаних, а 10% – мають власні варіанти відповідей: «якщо вона сама цього хоче»; «залежить від ситуації»; «у кожного свої цінності»; «жінка має бути вільна у своєму виборі» (рис. 6).

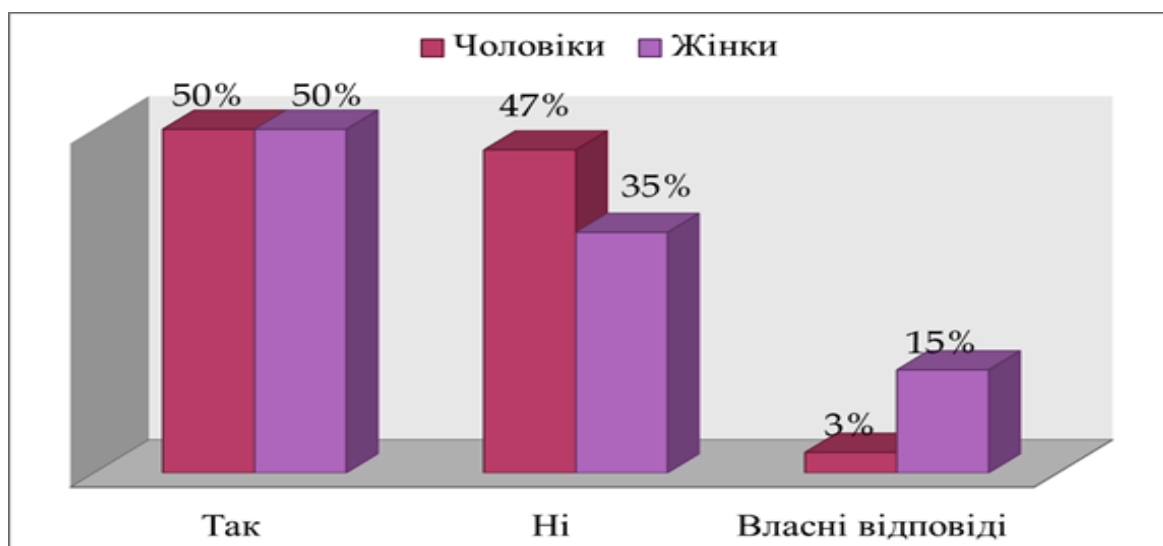

Рис. 6 «Основне і найвище призначення жінки – бути берегинею домашнього затишку та матір'ю»

Те, що половина респондентів погоджується з даним стереотипом, знову підкреслює патріархальних характер виховання.

Із тим, що «Вихованням сина повинен більшою мірою займатися батько, а доньки – матір» погодилися 23% опитаних, більшості (66%) цей стереотип не властивий, мають власні відповіді, у тому що однаковою мірою кожен з батьків має виховувати дітей – 11%. Ймовірно, на відповіді у даному випадку може впливати власний досвід моделі сім'ї, у якій зростали респонденти.

Отже, як бачимо стереотипи досі посідають певне місце, що стосується шлюбу та стосунків загалом. Але більшість все таки схиляються до того, що потрібно чинити не за певними стандартами, а так, як комфортно самій людині. Гендерні відмінності присутні, але є досить незначними, тому можна сказати, що чоловіки та жінки, певною мірою, ставляться однаково до даних питань.

Перспективною подальшого дослідження є аналіз результатів опитування в різних вікових групах, які вже мають досвід батьківства та проживання у шлюбі, щоб порівняти отримані результати.

Список літературних джерел:

1. Машовець М. А., Науменко М. С. Міжособистісне спілкування в сім'ї як показник щасливого буття дитини / М. А. Машовець, М. С. Науменко // Молодий вчений. – 2017. – № 11. – С. 362–365. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_88
2. Яцина О. Ф. Соціальні стереотипи у контексті шлюбно-сімейних стосунків / О. Ф. Яцина // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Психологія. – 2012. – Т. 17. Вип. 8(20). – С. 446–452.

Дарія Бережна, Тетяна Коробкова,

студентки групи ПЛ-61

Сумського державного університету

Ольга Бойко,

доктор філос. наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ВИД ЕСТЕТОТЕРАПІЇ В ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Майже від самого народження кожна людину оточують звуки, кольори, форми, які формують наше уявлення про оточуючий світ. Ми поділяємо все у своєму житті на те, що подобається і не подобається, прекрасне та потворне, навіть не задумуючись про те, що поділяємо світ на естетичні категорії, відповідно до своїх вподобань.

Естетика супроводжує нас увесь час, і це не тільки художні твори, які можна побачити в галереях, філармоніях, бібліотеках або Інтернеті. Це дещо більше, це те, що оточує кожного і є невід'ємною частиною життя. Тож не дивно, що естетика може нести терапевтичний характер при роботі психолога та клієнта.

Естетотерапія – це природна система інтегративної терапії, яка передбачає лікування звуком, природою, рухом, драмою, малюнком, кольором, спілкуванням тощо й несе в собі приховані інструкції збереження цілісності людської особистості, її духовного ядра [4].

Засобами естетичного з метою надання терапевтичної допомоги користувалися здавна, однак саме окреслення естетотерапії як окремою галузі відбулося порівняно не так давно. Проте, не дивлячись на багату історію, естетична терапія продовжує розвиватися та розгалужуватися. Характерною ознакою сучасних видів естетотерапії засобами мистецтва є їх достатня теоретико-практична розробленість у порівнянні з іншими видами естетотерапії.

Деякі види естетотерапії мистецтвом у сьогоденні мають самостійний статус психотерапевтичної методики: існують окремі школи арт-терапії, музикотерапії, бібліотерапії, танцювальної терапії, фототерапії тощо [3].

У даній роботі ми висвітлюємо можливості музикотерапії як виду естетотерапії у психокорекційній діяльності психолога. Музикотерапія здійснює позитивний вплив на емоційний стан людини, також відіграє важливу роль і в інших аспектах життєдіяльності людини. А саме, терапія музикою впливає на соціальну поведінку, на формування власної особистості індивіда тощо. Музика допомагає відчувати свою незалежність і індивідуальність. А це в свою чергу дозволяє людині глибше пізнати себе і навколишній світ.

Для початку, потрібно окреслити, для розуміння, що таке музикотерапія. Музикотерапія (музична терапія) – це процес міжособистісного спілкування, у якому кваліфікований музикотерапевт застосовує музику та всі сторони її впливу – фізичну, емоційну, інтелектуальну, соціальну, естетичну і духовну – з метою покращення чи збереження психічного здоров'я та психоемоційного стану. За допомогою таких музичних практик, як вільна імпровізація, спів, композиція, слухання, обговорення музики чи рух під музику, музикотерапевт допомагає клієнту досягти поставлених терапевтичних цілей: активізувати пізнавальні процеси, моторику, емоційний розвиток, набути комунікативні навички тощо [1].

Перші спроби наукового пояснення музикотерапії як феномена музичного мистецтва з'являються у XVII ст., а широкі експериментальні дослідження проводяться лише у XIX ст. Нині музикотерапія визнана в багатьох країнах і вважається одним із найефективніших видів корекційно розвивального впливу на особистість [3]. Вона широко використовується у багатьох психологічних, педагогічних та філософських практиках, як один з основних інструментів роботи із запитамі, особливо коли це стосується дітей та підлітків.

Музикотерапія у сьогоденні розкривається не просто як допоміжний засіб, а як новітня технологія самоздійснення людини. Основа цієї технології – цілеспрямований вплив на підсвідомість індивідууму з метою трансформації його характеру у об'єктивно заданому напрямку [2].

На сьогоднішній день, залежно від цілей застосування музики у терапії, більшість дослідників виділяє три музикотерапевтичні школи: шведська (основне завдання вбачається у виявленні негативних переживань через музичний психорезонанс); американська (постулює ідеї психоаналізу, де під час сеансу пацієнт пригадує ситуації, які травмували його; доведення стану пацієнта до катарсисного розрядження); німецька (основний тезис – психофізична єдність людини, а отже, лікування проводяться в комплексі: ураховують фізичний, емоційний, комунікативний та органічно регулятивний аспекти) [3].

Виходячи із думки дослідників, музика допомагає не тільки покращити психоемоційний стан, але й проявити негативні почуття і переживання, досягти катарсису. Також, варто відмітити, що музикотерапія впливає не тільки на психічні функції особистості, але й на його фізичний стан.

Музика виховує чутливість до неї. Інтегрально гармонізуючи людину і енерговібраційний простір навколо неї, вона здатна допомогти їй з фізичного плану відчувати істину буття як гармонію, любов, красу. Знаючи «свою» музику, визиваючи її у своєму внутрішньослуховому просторі, максимально озвучуючи нею своє реальне життя, ми убережемо себе від руйнівних вібрацій сучасного світу, полегшимо пошук виходу із кризової ситуації, пришвидшимо поступ своєї долі [2].

Для кожної людини музика є індивідуальною, неповторною складовою, що відображає її особистість, знімає емоційну напругу або ж активізує ресурси організму. Багато хто робить підбір такої музики самостійно, несвідомо, але згодом починає помічати, що в певному психоемоційному стані слухає одну й ту ж музику (пісню), і вона здійснює певний терапевтичний ефект. Наприклад, коли людина сумує, вона починає слухати пісню, яка завжди підіймала йому настрій.

У психокорекції, відповідно до запиту та означеної проблематики, музика здатна допомогти людині у її самоздійсненні. Індивідуальний підбір музики, що містить необхідні вібрації, здатен стимулювати розвиток людини у потрібному напрямку [2].

Музика, впливаючи на індивіда певними частотами та резонуючи з його психоемоційним станом, викликає певний стан, який пришвидшує інсайт, озаріння, що допоможе людині у подальшому житті та діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гриньова В. С. Музикотерапія як складова здоров'язбережувальної технології виховання студентської молоді / В. С. Гриньова // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць / гол. ред. М. І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2015. – Вип. 16. – С. 20–28. – (Педагогічні науки). – Режим доступу: <https://cutt.ly/utTlhkJ>
2. Побережна Г. Музикотерапія як інноваційна технологія особистісного розвитку // Ставропігійські філософські студії. – Львів, 2008. – Вип. 2 – С. 26–45. – Режим доступу: <http://surl.li/bjxm>
3. Федій О. А. Естетотерапія мистецькими засобами у професійній підготовці педагога / О. А. Федій // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – Київ : НПУ, 2011. – Вип. 11 (16). – С. 124–128. – Режим доступу: <http://surl.li/bjxg>
4. Федій О. А. Естетотерапія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. А. Федій. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – Слов. термінів: с. 283–288. – Бібліогр.: с. 289–303 та наприкінці розд. – 303 с., ISBN 978-617-673-000-2. – Режим доступу: <https://cutt.ly/5tTlcMX>

Богдана Костюк,

студентка Сумського державного університету

Ольга Бойко,

доктор філос. наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ

Актуальність. Конфлікт є універсальним явищем, що притаманний усім сферам суспільного життя, і тому проблема цього явища викликає цікавість в наукових колах. Будь-яка людина протягом свого життя постійно стикається з різного роду конфліктами. Без них неможливо уявити наше життя. Конфліктні ситуації неминуче виникають там, де є люди, які мають різні погляди, уявлення,

принципи, світогляд, віросповідання, де не притискується прояви індивідуальності та творчого начала. Отже, важливою здатністю сучасної людини є вміння ефективно діяти в конфліктних ситуаціях, вирішувати конфлікти, знаходячи певні способи та методи.

Метою даної розвідки є дослідження засобів естетотерапії щодо профілактики конфліктної поведінки.

Проблема конфлікту належить до числа проблем глобального характеру, до того ж, актуальність її дослідження останнім часом зросла у зв'язку із загостренням конфліктів в усьому світі. Конфліктом називають – особливий вид взаємодії, в основі якого лежать протилежні і несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, які супроводжуються негативними психологічними проявами [4, с. 148]. Водночас необхідно зазначити недостатню вивченість чималої кількості аспектів проблеми конфлікту, починаючи від його змістовних складових і закінчуючи особливостями їх вирішення та профілактики у різних видах діяльності. Дослідження цих проблем становлять не лише теоретичний, а й практичний сенс, адже вирішення та профілактика конфліктів у різних видах діяльності сприяє оптимізації та мобілізації нових ресурсів та розвитку особистості в цілому. А профілактика конфліктів засобами естетотерапії впливає не тільки на психологічну, а й на духовну складову особистості.

Основні результати та висновки дослідження. Серед засобів естетотерапії виділяють мистецькі, природничі та релігійні. На нашу думку саме мистецькі засоби позитивно впливають на профілактику конфліктної поведінки, так як споглядання, переживання краси призводить до гармонії в спілкуванні, упорядковує й гармонізує сприймання світу. Краса врівноважує чуттєве й раціональне, створює для душі нову якість порядку. Здатність мистецтва, краси викликати емоції, переважно позитивного характеру, і стає основою для естетотерапії, коли ці емоції викликаються навмисно, з метою упорядкування та регуляції психічного тону.

Такі мистецькі засоби естетотерапії, як танцювальна терапія, казкотерапія, терапія образотворчим мистецтвом дають вихід внутрішнім конфліктам та сильним емоціям, допомагають при інтерпретації витіснених переживань, сприяють підвищенню самооцінки та емоційного тону людини. Завдяки цьому, засоби естетотерапії використовуються при вирішенні конфліктів.

Конфліктуючим сторонам пропонується разом попрацювати над художнім проектом чи зобразити свої уявлення про стан взаємовідносин за допомогою різних видів мистецтва. Таке вираження своїх думок і почуттів сприяє покращенню взаємодії між ними.

Головний принцип естетотерапії казок ґрунтується на тому, що всі передані образи в оповіданнях викликають інтенсивний емоційний резонанс. Всі персонажі і події в казках, звертаються одночасно до двох психічних рівнів: свідомості і підсвідомості, створюють певні можливості для спілкування, допомагають подолати складні емоційні ситуації в конфліктах [1; 2].

Кожне з оповідань в казкотерапії включає в себе опис конфліктної ситуації і надає інформацію про певний тип дезадаптації психіки в нестандартній ситуації і спосіб переживання в ній емоційної кризи. Коли людина прослуховує страшні казки, то розвантажує себе від страхів. В такому розвантаженому емоційному стані йому легше адаптуватися до тієї чи іншої ситуації. Опис в казці перемоги над злом забезпечує внутрішню впевненість в тому, що конфліктна ситуація обов'язково знайде своє завершення.

Для профілактики конфліктної поведінки методами казкотерапії можна використовувати наступні техніки:

- використання казкових оповідань як метафоричних образів для проєкції конфліктів на персонажів з подальшим аналізом ситуації;
- розігрування казкових епізодів дає можливість на прикладі проаналізувати поведінку героїв в конфліктній ситуації;
- обговорення мотивів і поведінки дій персонажів з проєкцією в реальне життя і розгляд поведінкових сценаріїв в конфлікті;

- використання казки як моралізатора, яка дозволяє за допомогою метафор знайти вихід з конфлікту, а також демонструє правила поведінки в конкретній ситуації;

- творче доповнення кінцівки, що дозволяє суб'єкту вирішити проблему конфлікту за допомогою зміненого сценарію або введення нових героїв відповідно до її бачення вирішення напруженої ситуації [3, с. 276].

Для роботи з конфліктною поведінкою використовується образотворче мистецтво, зокрема проєктивні малюнки. Основне завдання такого зображення полягає у виявленні основних проблем і переживань людини, які складно вербалізувати. За допомогою аналізу малюнка перемикається увагу людини з негативу на позитивні емоції. Також цей метод дозволяє сконцентруватися на конкретних ключових проблемах.

З метою розвитку компетентності в напружених міжособистісних відносинах застосовують художньо-творчі вправи. На основі інтеграції творчого потенціалу, вони спрямовані на усвідомлення особистістю необхідності врахування позиції інших учасників конфлікту. Хорошим прикладом є казка А. де Сент-Екзюпері «Маленький Принц», де хлопчик просить намалювати пілота баранчика. У картині показано, що кожен з учасників діалогу мали власне уявлення, як виглядає ця тварина. У конфліктній ситуації важливо враховувати не тільки особисті інтереси і індивідуальне бачення проблеми, а й враховувати позиції інших учасників.

Одним з дієвих способів профілактики конфліктної поведінки є проєктивний малюнок. Головне значення проєктованого малюнка для людини, яка переживає конфліктну ситуацію, полягає в тому, що стабілізується її емоційно-почуттєва сфера і формується об'єктивна оцінка ситуації. При цьому більш тонким стає ситуативне сприйняття і розуміння компонентів конфлікту.

Для профілактики конфліктної поведінки ми рекомендуємо використовувати такі методи:

- малювання на вільну тему з метою виявлення сприйняття зображень кожним членом групи;

- комунікативне малювання в парах без розмов під час створення малюнка, після якого відбувається обговорення почуттів та емоцій від процесу малювання;

- малювання всіх учасників групи на одному листку для навчання ефективної взаємодії з оточуючими і відсутності конфліктів під час групової роботи;

- додаткове малювання, коли учасники по черзі домальовувати деталі малюнка для формування цілісного малюнку [3, с. 283].

Танцювальна терапія, як засіб естетотерапії, також допомагає у профілактиці конфліктної поведінки, вона допомагає гармонійно поєднати фізичне, духовне та психічне. Головне значення танцювальної терапії полягає в її здатності покращувати психічний і фізичний стан людини, надавати безпечний вихід її негативним емоціям. Вона здатна забезпечувати гармонію фізичного, духовного, естетичного, художнього та творчого розвитку особистості; сприяти вдосконаленню її сутнісних сил, творчих якостей та здібностей, зростання внутрішніх потенціалів, необхідних для успішного вирішення конфліктних ситуацій.

Для профілактики конфліктної поведінки ми можемо використовувати такі методи:

- вільне танцювання під музику, коли учасники вільно танцюють під музику різних стилів;

- танцювання з заплющеними очима, що дозволяє краще концентруватися на думках та емоціях;

- груповий танцювальний експромт, який передбачає створення танцювальної композиції групою учасників;

- танцювання в парах з заданими умовами.

Включення даних методів та технік в корекційні та тренінгові програми допоможе зменшити кількість конфліктів на підприємствах, в закладах вищої освіти, у школах; в роботі з дорослими та дітьми, що допоможе покращити емоційно-психологічний клімат, зменшити кількість витраченого часу на проблеми, які пов'язані з конфліктною взаємодією, підвищити працездатність,

забезпечити розвиток особистості не тільки з психологічної точки зору, а й з духовної, що забезпечують засоби естетотерапії [3, с. 287].

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О. Л., Мова Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога. Використання арт-технологій в освіті / О. Вознесенська, Л. Мова. – Київ: Шкільний світ, 2002. – С. 125 с.
2. Федій О. А. Естетотерапія: Навчальний посібник / О. А. Федій. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
3. Орлов В. Ф., Отич О. М., Фурса О. О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання / В. Ф. Орлов, О. М. Отич, О. О. Фурса. – К.: ДЕДУТ, 2008. – 422 с.
4. Пов'якель Н. І. Основи психології конфлікту: навчальний посібник (з практикумом) / Н. І. Пов'якель. – К.: ВД НПУ імені М.В. Драгоманова, 2009. – 388 с.

Дар'я Данілова,

студентка Сумського державного університету

Ольга Бойко,

доктор філос. наук

професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ГЕРОЇВ КАТЕГОРІЇ «ПОТВОРНЕ» В ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність. Розуміючи людське буття як абсолютно унікальне, на чому акцентують увагу екзистенціальні філософи, екзистенціальна психологія, в свою чергу, зосереджується навколо проблем духовної витримки людини, яка потрапила в потік подій і втратила контроль, знаходиться в кризових ситуаціях.

Розуміючи життя конкретної людини як унікальне, що не зводиться до загальних схем, сучасна екзистенціальна психологія повинна для кожного клієнта створювати нову терапію [6]. Оперування такими даностями людського життя як «смерть», «свобода», «безглуздість» «ізоляція» тощо вимагає і певних

технік та засобів. Отже, використання літературних героїв як частину естетотерапії саме через демонстрацію «потворного» може мати терапевтичний вплив для клієнта та виступати засобом естетотерапевтичного впливу. «Екзистенціальна терапія – динамічний підхід, заснований на проблемах, що входять корінням в саме існування... де головна боротьба людини із даностями, кінцевими проблемами його існування: смертю, ізоляцією, свободою та безглуздістю» [7, с. 125].

Отже, **метою** даної розвідки є спроба показати важливість та доцільність використання літературних героїв через категорію «потворне» у роботі психолога екзистенціального напрямку.

Завдання, які ми ставимо перед собою:

- Операціоналізувати поняття «потворне», як естетичну категорію.
- Показати доцільність міждисциплінарного зв'язку між естетотерапією та екзистенціальною психологією;
- На прикладі відомого роману фентезі «Гаррі Поттер» та його героя Волдеморта продемонструвати важливість використання літературних героїв категорії «потворне» у роботі психолога екзистенціального напрямку.

Основні результати та висновки дослідження. Проаналізувавши літературу, яка стосується естетичних категорій, можемо говорити, що «Потворне – антипод прекрасного. Ця категорія пов'язана з оцінкою явищ, які викликають людське обурення, незадоволення в наслідок дисгармонії, диспропорційності, невпорядкованості, та відображає неможливість або відсутність досконалості» [3, с. 44].

Тож, як бачимо «потворне» – навряд є тим явищем до якого будуть прагнути люди. Крім того, це поняття може відноситись як до чогось не матеріального та зовнішнього, так і до внутрішньої характеристики людини. У реальному житті весь час батьки вчать дітей не бути схожими на поганців із казок, мультфільмів; люди, що мають зовнішні вади того частіше за все цураються, інші над ними часом сміються (бо ніхто ж ніколи не говорив, що це нормально; бо ніхто не говорив, що так можна); коли люди вчиняють, щось що

можна прирівняти до потворного, аналогічно, частіше за все, вони самі себе й соціум їх буде цуратися.

Факш Д. А. цитує у своїй роботі Ф. Ніцше у «Сутінках ідолів» «він підкреслює, що людина сама себе робить мірилом прекрасного, вона шукає у предметах продовження і відображення свого образу, що, в результаті, і створює поняття потворного як прояв занепаду і недосконалості власного тіла і духу» [4]. Філософ підкреслив, що кожна людина може сама на себе приміряти образ «прекрасного», що частіше за все визначається суспільством, і якщо вона не знаходить у ньому себе, тоді й починає прирівнювати себе до «потворного».

Тож, яким чином можна використовувати із терапевтичною ціллю «потворних» літературних героїв, при цьому, не знецінюючи та не стигматизуючи їх?

Наприклад, Волдеморт – найголовніший негативний герой роману фентезі «Гаррі Поттер» (авторка Джоан Роулінг), який є «потворним» як із зовні, так і внутрішньо. «Кістлявий чоловік вийшов з казана, не зводячи очей з Гаррі... Більший за череп, з великими червоними очима, в яких блищала злість, з пласким червоним носом, на якому виднілися вузькі щілини ніздрів»... [1, с. 32] саме так описує авторка героя, котрий вбив не одну людину та мага, а його самого бояться наскільки, що в голос не промовляють його ім'я.

Яку ж терапевтичну користь може нести цей персонаж?

1) Демонстрація бажання до влади та визнання. «Він використовував магію на шкоду іншим – щоб лякати, карати, підкоряти» [2, с. 242]. У цьому контексті ми можемо аналізувати із клієнтом про доцільність тих, чи інших рішень; способів досягнення мети; важливість визначення власних цілей та сенсу життя, тощо.

2) Страх смерті (враховуючи, що Волдеморт постійно наче воскресає, то можна говорити про неготовність персонажа до смерті, а точніше страх зникнути назавжди). Із цієї позиції і можна обговорювати про те, чому цей герой не готовий помирати, чого йому не вистачає для готовності і т.і.

3) Прив'язаність до речей або людей. Одним із феноменів Волдеморта було створення горокраксів (він був безсмертним через те, що «розщепив» свою душу на 9 окремих частин. Кожна частина ніби містилась в окремому об'єкті, який так чи інакше був важливим для героя «це були, так би мовити, пам'ятки про тих, хто став жертвою його розбишацьких витівок, дрібні сувеніри на згадку про найприкріші його чари» [2, с. 244]. На нашу думку, це найбільш позитивний терапевтичний приклад у даній темі. Оскільки герой не міг загинути доки не були знищені усі частинки, то метафорично це означає, що пам'ять про людину може жити доти, доки існують речі або люди до яких вона мала причетність. Даний феномен описав Ірвін Ялом, назвавши це «поширенням хвиль» – це означає, що вплив, який ми справляємо на інших людей, у свою чергу передається іншим, подібно до того, як хвилі у водоймі розходяться, аж доки перестають бути видимими, проте й іноді тривають на мікроскопічному рівні» [5, с. 94–95]. Враховуючи дану ідею, приклад Волдеморта може демонструвати нам важливість створення таких «хвиль», що до речі, може вирішити проблему пункту 1 і 2.

Це лише частина варіацій того, як можна аналізувати та використовувати приклад даного героя з терапевтичної точки зору.

До того ж, враховуючи приклади аналізу, наведені вище, з клієнтом можна припрацювати приклад героя наступним чином:

- давати своїм клієнтам його як метафоричний приклад під певну проблематику;
- брати одну зі сфер життя героя, яка є важливою для клієнта і проводити щось на кшталт дискусії;
- запропонувати клієнту стати психологом даного героя та поцікавитись «а що б ви йому запропонували»;
- влаштувати мозковий шторм, щодо причин певної поведінки героя...

Варіацій може бути безліч, проте найважливіше, на нашу думку, те, яким чином використовувати приклад героя залежить від самого клієнта (його характеру, проблеми, запиту звернення, обізнаністю щодо того чи іншого твору,

адже якщо клієнт не знає, хто такий Волдеморт, то працювати буде значно важче).

Не менш важливим є те, що ми ні в якому разі не критикуємо самого героя, акцентуючи увагу лише на його «потворних» характеристиках і ми не «закриваємо очі» на ці його характеристики. Ми приймає героя таким яким він є, і що не менш важливо – вчимо цьому нашого клієнта. Оскільки, у реальному житті, як ми вже писали вище, зазвичай ознаки «потворності» утискаються та угніваються соціумом.

Тож, на нашу думку, використання прикладів літературних героїв естетичної категорії «потворне» є дуже цінним у роботі психолога екзистенціального напрямку, зокрема. Даний естеторапевтичний засіб є універсальним та може бути використаний для різної цільової аудиторії у різних запитах та у різноманітній формі, в залежності від специфіки роботи, уподобань клієнта, його запиту та інших критерій.

Список використаних джерел:

1. Ролінг Дж. К. «Гаррі Поттер і Келих Вогню» / Джоан Роулінг. – Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2017. – 464 с.
2. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і напівкровний Принц / Джоан К. Роулінг. – Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2017. – 576 с.
3. Подольська Є. А. Естетика / Є. А. Подольська, Н. Г. Чибісова. – Харків: НУА, 2009. – 244 с.
4. Факш Д. А. Образ порожнечі та потворного як висловлювання в образотворчому мистецтві [Електронний ресурс] / Д. А. Факш // Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/31nov2018/25.pdf>.
5. Ялом І. Вдивляючись у сонце / І. Ялом. – Харків: КСД, 2020.
6. Ялом І. Дар психотерапії / І. Ялом. – Москва: Бомбора, 2018
7. Ялом І., Лесц М. Групова психотерапія. Теорія і практика/Пітер 2009. – 688 с.

Олександра Кудрик,

студентка Сумського державного університету

Володимир Павленко,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ТЕНДЕНЦІ ЗМІНИ ПРИЧИН РОЗЛУЧЕНЬ В УКРАЇНІ

Протягом багатьох століть шлюбні союзи були майже нерозривними. Розлучення допускалися тільки у спеціальних варіантах, подібних до нездатності до звичайних подружніх взаємовідносин. Деякі країни і досі не признають права на розлучення. Але чисельність розлучень не завжди є показником успіхів чи невдач у шлюбі. Деякі люди можуть не проживати разом, але фактично бути одруженими. Інші, проживаючи разом, не мають ніяких формалізованих відносин, які могли б характеризувати їх як родину.

Перші «незалежні від провини» закони про розлучення було прийнято в ряді країн в середині 60-х років ХХ сторіччя. Наприклад, у 60-і роки число розлучень у схильній до дотримання традицій Британії зростало щорічно на 9% і до кінця десятиліття тенденція лише посилилась. До 1972 року ця кількість подвоїлась, частково внаслідок прийняття Акту 1969 р., який уможливив формальне припинення безлічі шлюбів, уже давно на той час «померлих». З 1980-го року число розлучень в якійсь мірі стабілізувався, хоча і залишається як і раніше надзвичайно високим.

Шлюб на даний момент часу перестав бути процесом, за рахунок якого йде передача спадку наступному поколінню. Цей факт і наступні дослідники визначають як причину зростання актуальності розлучень. До того ж, розлучення за сучасними оцінками не є тим, що руйнує репутацію тієї чи іншої людини. Навпаки, якщо даний акт був проведений з ціллю забезпечення особистісного комфорту людини, якого не можливо було досягти у шлюбі, це тільки заохочується. У міру набуття жінками економічної самостійності шлюб все

рідше виступає наслідком необхідності економічного партнерства, як це було колись. Загальне зростання добробуту призводить до того, що в разі незадоволення шлюбом влаштувати своє власне життя кожному з подружжя тепер значно легше [1].

Ця тенденція не оминула і Україну. Так, у 1996 р. в Україні було зареєстровано 200 тис. розлучень. При цьому їхня кількість зростає із Заходу на Схід: розлучень суттєво менше у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій областях і більше – на Лівобережній Україні. Серед греко-католиків розлучень менше, ніж серед православних, а найвища кількість розлучень зареєстрована серед тих, хто визнає себе невіруючим. Однак, релігійний чинник у цьому випадку не є вирішальним, він узгоджується із багатьма іншими чинниками, зазначеними вище [2]. За статистичними даними за 2018 рік було зареєстровано 153 949 розлучень по всій Україні [3].

Серед причин розлучень в Україні і сьогодні переважають не економічні: близько 25% їх відбувається через конфлікт інтересів, відчуження у стосунках, біля 20% – через зловживання алкоголем, 12% у зв'язку зі зрадою і ревнощами, і лише 15% – через конфлікти на ґрунті матеріальних труднощів. Окрім того, 5% українців називають причиною розлучення незадоволеність сексуальними стосунками і стільки ж – житловими умовами, а ще близько 4% розлучень відбувається з причин неможливості мати дітей [4]. Таким чином, найчастіше українці розлучаються через морально-психологічні проблеми й зловживання алкоголем. Хоча не можна стверджувати, що певна економічна складова у цій причині таки є як і можливий вплив рівня освіти подружжя, їх готовності працювати над стосунками і нести відповідальність.

Одним з чинників, що певним чином посилює тенденцію збільшення кількості розлучень, є і те, що в Україні у порівнянні з розвинутими європейськими країнами та США чи Канадою існує дуже проста процедура розлучення. Хоча деякі дослідники і вбачають у цьому спадок попередньої системи, проте ситуація сьогодні є принципово іншою. Адже у радянські часи існували інші ідеологічні установки, і розлучитися було часто не вигідно і навіть

ризиковано, особливо для керівника, оскільки вважалося, якщо людина не може навести лад у власній родині, то їй не можна довірити колектив. Окрім цього, за моральністю поведінки жорстко слідкували відповідні партійні та профспілкові структури. Тому не випадково, що перша хвиля розлучень припала саме на початок 1990-х років, часи демократизації та «перебудови». Якщо ж говорити про більш сучасний період то у переліку чинників, що підштовхують до розлучень, з нашої точки зору, посилюється значимість саме економічної складової. Це складна соціально-економічна ситуація, яка привела значну частину громадян України до втрати традиційних форм заробітку та змусила найбільш активну частину суспільства шукати заробітку, забезпечення свого добробуту за кордоном. Таким чином, поширення трудової міграції породило нові виклики для інституту сім'ї і приводить до зростання впливу економічних чинників на зростання кількості розлучень.

Зазначимо, в соціології найчастіше говорять про чотири життєві цикли сім'ї (вступ до шлюбу; народження дитини; виховання дітей та їх відділення від батьків; поява першого онука та смерть подружжя-прабатьків). Саме в таких періодах і виражається невідповідність сімейного подружжя та нездатність долати проблеми, які виникають продовж цього життєвого циклу [5]. А поширення міграції сьогодні є процесом, який суттєво впливає на протікання, переживання цих циклів, оскільки частину проблем подружжя переживає окремо одне від одного, інколи діти або ж взагалі не народжуються (бо не на часі), або ж виховуються одним з батьків чи бабусею з дідусем, оскільки батьки на заробітках. А справжньою проблемою, з нашої точки зору соціології є проекція такої форми відносин на майбутній формат відносин і сім'ї дітей формування і закріплення системи цінностей, в якій міцні сімейні відносини і шлюб знаходяться не на перших позиціях.

Сьогодні можна простежити і тенденцію, яка певним чином урівноважує кількість розлучень. Як зазначає Людмила Слюсар, провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціології ім. М.В. Птухи НАНУ, особливістю України є те, що рівень шлюбності у нас високий за європейськими

мірками. І десь до віку 30–35 років, фактично 90% населення або перебуває у шлюбі, або раніше перебувало у шлюбі [6]. Оскільки ж зростає значимість економічної складової шлюбу, що знаходить свій вираз у бажанні молоді до самостійності, незалежності, проживання окремо від батьків тощо, зростає і вік укладання шлюбу. Так, сьогодні середній вік реєстрації першого шлюбу для жінок в Україні – 25 років, а для чоловіків – майже 28 років. Такі рішення є більш виваженими, а тому і розлучень стає дещо менше. При цьому значна частина молодих людей не оформляє свої стосунки, проживаючи у громадянському шлюбі, розпад якого не фіксується статистикою, якщо справа не доходить до суду.

Отже сьогодні можна простежити посилення впливу економічних чинників на зростання кількості розлучень, проте цей вплив не є визначальним. Подальше вивчення суті феномена розірвання шлюбу та виявлення його ключових ознак сприятиме більш поглибленому розгляду проблем, які виникають у подружньо-сімейних взаєминах і ведуть до розлучень. Адже пошук дієвих засобів для їх вирішення є надзвичайно актуальним в умовах складної соціально-демографічної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Гидденс Э. Социология. При участии К. Бердсолл: Пер. с англ. Изд. 2-е, полностью перераб. и доп. / Э Гидденс. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 285 с.
2. Соціологія: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. – 3-тє вид., перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Танчин І.З. – К., 2008. – 351 с.
3. Демографічний щорічник «Населення України» 2018 рік. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
4. Кожен другий шлюб в Україні розпадається через непорозуміння і алкоголізм. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ua/tema/98031/>
5. Степико В. П. Розлучення як ризик сучасних шлюбно-сімейних відносин /В. П. Степико, Н. В. Гребеннікова // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Випуск 15, 2014. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4255/1/20170125_507.pdf
6. Соціологія кохання: як українці одружуються і чому розлучаються. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/sociologiya-lyubvi-kak-ukraincy-zaklyuchayut-braki-i-pochemu-razvodyatsya-1113755.html>

Тетяна Ащаулова,

Студентка Сумського державного університету

Парасковія Сахно,

ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ТРЕНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ШАХІСТІВ ТА ВМІННЯ МИСЛИТИ СИСТЕМНО

Шахи є одним із найбільш поширеним видом спорту. Це інтелектуальна гра, яка має досить давню та насичену історію. Системно мислити, обрати правильне рішення, запам'ятати важливу інформацію – актуальне в наш час. **Мета** роботи полягає у визначенні конкретних питань, зазначених вище.

Шахова гра у сучасному світі (де йде мова не тільки про суспільне життя, а і також про мистецтво та знання) горда своїм тисячолітнім досвідом. Вона прагне незаперечним реальним чином розгадати таємниці попередніх тисячоліть. Звичайно, з плином часу шахи зазнали багатьох вдосконалень, що зробили їх такими, якими вони є сьогодні. Будь-який процес готується зусиллями багатьох поколінь. Тобто, щоб дійти до своєї поставленої цілі шахісту потрібно мати неабиякі здібності. Усі люди за різними ознаками мають відмінності, так і у шахістів, хтось швидше вирішує дану проблему, а комусь необхідно давати час. Починати працювати краще з шкільних років, так дитина починає усвідомлювати, що для досягнення мети – обіграти суперника – потрібні спортивні навички. Період молодшого шкільного віку є ключовим в оволодінні дитиною навчальною діяльністю та формуванні мотивів навчання. Цей період дуже важливий і з точки зору особистісного розвитку дитини, тому що тут закладаються основи її ставлення до себе. Із усього цього сказаного виникає питання, які можливості для дитини або дорослої людини дають шахи та як відразу можна застосувати нові вміння і навички в житті?

У першу чергу, на думку кожної людини, шахи дуже пов'язані з логікою, що і є насправді. Розвиток логічного мислення проходить поетапно. Кожна стадія відповідає віку, рівню загального розвитку і вимагає спеціальних тренувальних вправ. Молодший школяр не зможе відразу оперувати абстрактними поняттями у вигляді символів, знаків, фігур. Першим етапом розвитку логічного мислення є його перехід від предметно-дієвої форми до наочно-образної, коли маніпуляції з предметами замінюються роботою з їх візуальним позначенням. Наступна стадія – перехід до словесно-знакової мислення. Головна мета цього принципу є інтенсивний розвиток теоретичного мислення дітей. Логіка має тісний зв'язок з ефективністю. Позаяк діяти потрібно ефективно, оскільки людина грає з своїм суперником, що переслідує таку саму ціль. Це сприяє пошуку рішень та використання методів, для вирішення комплексних проблем. Всі ходи взаємопов'язані, підпорядковані загальному задуму і впливають з існуючого положення. Уміння мислити розвивається, процес цей йде як би сам собою, без зусиль, гра сама навчає розум.

Одна з головних складових шахів – аналіз позиції. Дитина відразу намагається привчитися до ситуацій, які постійно змінюються й бувають різними. Молодший школяр навчається правильно розраховувати свій подальший план. Планування є невід'ємним елементом як у грі, так і в житті. Гравець проводить аналіз і на його основі складає план гри. Здібності до аналізу завдяки шахам розвиваються швидко та ефективно. Кожен рух в шахах має бути спрямований до потреб. Мета буде досягнута, якщо планувати її заздалегідь та відрізнити дрібниці від головного.

Запам'ятовування – один із головних процесів пам'яті, який має велике значення для шахіста. Не для всіх є характерним мати прекрасну пам'ять, її потрібно поступово розвивати. Чим складніший матеріал, тим складніші нервові зв'язки, які утворюють підґрунті запам'ятовування. Воно, як і всі інші процеси, буває мимовільним і довільним. Мимовільне не має перед собою досягнення чіткого завдання, виникає на емоціях або яскравих репрезентацій. Довільне - властиве саме для шахістів, бо поставлена перед собою мета є головним і

відрізняється від всіх тим, що має вольовий характер, наявність мотиву. Розрахунок варіантів і утримання їх в пам'яті, запам'ятовування стандартних позицій розвивають обидві пам'яті – «далеку» та «ближню». Гравець використовує «довготривалу» і «оперативну» пам'яті, використовуючи візуальну, цифрову і колірну інформацію. Оперативна – забезпечує запам'ятовування і відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності. Шахи – універсальний тренажер, що за ефективністю їм немає аналогів. Гра повністю завантажує обидві інтелекти — логічний та образний. При обмірковуванні ходів працюють обидві «півкулі мозку»: права півкуля розпізнає шаблонні ситуації та використовує досвід минулих ігор, а ліва аналізує поточні можливості.

Гравцю протистоїть інтелект суперника, то потрібні вольові зусилля з подолання його опору. Пошук найкращого ходу, вміння холоднокривно відбити несподіваний тактичний удар, зібрати самого себе в критичній ситуації – це виховую характеру та силу волі. Серйозні шахісти мають міцний внутрішній стрижень і хороші вольові навички. Достатньо періодично грати партії з рівним або більш сильним партнером. Щоб успішно навчитися, молодший школяр повинен усвідомлювати мету навчання, свої завдання, уміння організувати їх виконання, бути наполегливішим. Кожна вольова дія чимось мотивується. Мотив – це рушійна сила, яка спонукає людину до дії, до боротьби за досягнення чогось більшого. Воля дитини або людини виявляється у переборенні не тільки зовнішніх труднощів, що характерні для різних видів діяльності, а й внутрішніх, наприклад, бажаннями, котрі суперечать поставленим завданням, втомою та інше. Переборення внутрішніх труднощів потребує усвідомлення необхідності вирішити рішення й виконати самовладання.

Людина, знаючи конкретну інформацію про даний предмет, може його з легкістю проаналізувати, порівняти з чимось, абстрагувати і в кінці все систематизувати. Саме ці дії є основними операціями мислення. Мислення – пізнавальний процес, що характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності. Значення мислення в житті людини полягає в тому, що

воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного опанування закономірностями дійсності, постановки їх на службу своїм потребам та інтересам. Мислення та інтелект є близькими термінами. Якщо сказати коротко, то вони наповнюють одне одного. Узагалі інтелект систематизує в собі всі пізнавальні здібності людини: відчуття, сприйняття, пам'яті, уявлення, уяви і мислення. Обмірковування — це процес. Розв'язуючи завдання, ми думаємо, а не обмірковуємо — тут сфера психології мислення, а не інтелекту. Тому обидва терміни виражають різні аспекти того самого явища. Інтелектуальна людина — це та, яка здатна до здійснення процесів мислення. Інтелект — здатність до мислення. Мислення — процес, у якому реалізується інтелект.

Розвиток уміння навчатися проходить великий шлях. Необхідність аналізувати та розібрати варіанти спонукає гравця до самостійних роздумів, до навички отримані знання застосувати на практиці. Стратегічна гра навчає приймати далекоглядні глобальні рішення на основі великих обсягів факторів, чинників, інформації. Гравці вирішують завдання, позаяк тренуються розуміти ситуацію і приймати відповідне рішення. Коли механічна рутинна робота перетворюється на яскравий процес, то виникає натхнення. Людина, що грає в шахи, відчуває такий стан. Часто гравець знаходить хід несподівано — як осяяння. У цей момент він стає творцем, натхненною людиною. Творчий розум отримує тренування для дитини чи дорослого. Уміння мислити системно означає що, гра в шахи призводить до дисципліни в мисленні, вибудовуючи раціональні кроки, у залежності від обставин. Фактом є те, що зменшується хаотичність думок.

При виникненні деяких задач дитина намагається розв'язати їх, реально використовуючи метод спроб, у цьому їй допомагає мислення. Спочатку мислення молодшого школяра нагадує мислення дошкільняти. У процесі навчання необхідно спиратися на спостереження конкретних ситуацій, на ознайомлення з їхнім детальним описом. Порівнюючи цей матеріал, діти вирізняють схожі зовнішні риси і позначають їх відповідними словами.

Основним критерієм повноцінного узагальнення знань є вміння дитини навести конкретний приклад або ілюстрацію. Ці особливості мислення будуть основою широкого використання принципу наочності у навчанні.

Шахи допомагають виховати в дитині активність і усвідомлене ставлення до життя. Під час гри школяр вчиться поважати чужу думку, ставити себе на чиесь місце (в даному випадку противника), слухати інших і адекватно сприймати інформацію. У перспективі такий досвід, безсумнівно, відіб'ється на якості життя дитини – високий рівень комунікації. Як не дивно це звучить, але шахіст повинен володіти хорошою фізичною підготовкою. Адже фізично нерозвинена і слабка людина не зможе проводити тренування, сидячи за дошкою, протягом багатьох годин.

Під час ігрових турнірів бували випадки, коли від нестерпного розумового навантаження у шахіста підскакував тиск, і він втрачав свідомість. З цього випливає, те, що шахісту просто необхідно бути в гарній фізичній і психологічній формі. Для підготовки до ігрового сезону сучасний шахіст не обійдеться без пари гантелей і бігової доріжки. І це ще самий мінімальний набір інструментів. Дуже часто через погану фізичної форми гравець, який розпочав турнір вдало — до кінця став програвати у всіх партіях. незважаючи на все вище сказане — для шахіста на першому місці має бути розумова підготовка, а вже потім фізична. Але, якщо гравець буде слабкий тілом, то він навряд чи зможе добитися великих результатів в цьому не простому, як виявилось, виді спорту.

На молодшого школяра в шаховій грі також впливає увага. Маленьких дітей приваблює в шахах можливість управляти казковими фігурами. Вони уявляють, як потрапили до великого королівства. Король і його королева (на шаховому мовою королева зветься «ферзь») – головні діючі особи в шаховому царстві. Під їх командуванням знаходяться всі інші фігури – коні, слони, тури, а також ціла армія пішаків, які прагнуть прорватися у табір супротивника і перетворитися в більш сильну фігуру, краще всього в ферзя. Тут реалізується одна з важливих життєвих позицій: якщо ти будеш все робити правильно і

проявляти наполегливість у справі, то твої старання не пройдуть даром, і ти будеш нагороджений по заслугах.

Таким чином, про користь шахів можна говорити практично нескінченно, і дійсно, важко знайти іншу гру, яка пройшовши тисячі років історії, залишалася б такою ж захоплюючою для багатьох поколінь, і при цьому була б хоч на десяту частину настільки ж корисною. Одне з ключових умінь, яке дають шахи - здатність до послідовного мислення. Все, що відбувається на дошці під час гри, не випадковість, і перемога в поєдинку дається тому, хто вміє продумати свої ходи, а не просто грає навмання. В цьому плані вплив шахів на інтелект очевидно. В процесі гри шахісти розвивають порівняльний розумовий аналіз, який є одним з основних інструментів хорошого гравця. Крім того тренується згадку, здатність бачити відмінності в схожих ситуаціях і подібності в різних. Оскільки шахи гра швидше творча, ніж математична, суть таких умінь аж ніяк не в запам'ятовуванні всіх можливих комбінацій і ходів. Вплив шахів на мозок людини в даному випадку проявляється у розвитку просторового інтелекту, ніж в тренуванні оперативної пам'яті.

Список використаних джерел:

1. Основи загальної психології / За ред. С. Д. Максименко. – Київ: НПУ Перспектива, 1998. – 182 с.
2. Психология шахматной борьбы: тираж: Ошеров М. Е. – Russian Chess House / Русский Шахматный Дом, 2017. – 88 с.

Анастасія Медяник,

студентка Сумського державного університету

КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНІ ЗАХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема соціальної адаптації студентів з інвалідністю має морально-етичні, соціальні, – а при глибокому аналізі, – ще й економічні та політичні вияви. Підвищення рівня адаптації студентів з інвалідністю може бути досягнуто

шляхом надання їм, відповідно до потреб, можливості брати участь у суспільному житті. Закон України «Про освіту» (2017 року) передбачає створення в закладах освіти інклюзивного освітнього середовища «для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з врахуванням їхніх потреб та можливостей» [3]. У 2014 році, ще до правового визначення поняття «інклюзивне навчання» Міністерство освіти і науки України схвалило серію науково-методичних матеріалів, орієнтованих на соціальну інклюзію, інклюзивну освіту, соціальну інтеграцію дітей з інвалідністю в шкільне середовище [5, с. 12, 15–16, 45]. Проте до цього часу потенціал залучення, особливо, студентів з інвалідністю до культурно-розважальних заходів залишається недооціненим для їх соціальної адаптації.

Мета даного дослідження – з'ясувати потенціал культурно-розважальних заходів для адаптації студентів з інвалідністю до умов студентського середовища в закладах вищої освіти (далі – ЗВО).

Із зазначеної мети логічно випливають **завдання** дослідження:

- з'ясувати сутність основних понять «соціальна адаптація», «культурно-розважальні заходи», «культурно-розважальна діяльність»;
- класифікувати види соціальної адаптації людей з інвалідністю;
- з'ясувати переваги застосування культурно-розважальних заходів у соціальної адаптації студентів з інвалідністю.

Соціальна адаптація – це процес і результат пристосування індивіда до соціального середовища, необхідна передумова ефективної діяльності у цьому середовищі [2, с. 162]. Оскільки основним завданням студента є якісне навчання для підготовки до самостійної професійної діяльності, здобування на цьому шляху загальних і професійних компетентностей, знань, вмінь і навичок, то соціальна адаптація до соціального середовища ЗВО є основою для подальшого професійного зростання.

Прийоми, що дозволяють особистості долати труднощі соціального середовища Т. Шибутані називає формами соціальної адаптації. Адаптація розглядається ним як складні рішення, засновані на організованих способах

подолання типових проблем особистості в соціальному середовищі, а способи – як сукупність прийомів, що викристалізувалися внаслідок послідовного використання в процесі пристосування [7, с. 81].

У механізмі соціальної адаптації діють рушійні сили, що запускають процес. Соціолог Т. Парсонс відносить до них імітацію (наслідування) та ідентифікацію (прийняття цінностей соціальної спільноти).

Соціолог Я. Щепанський описує стадії процесу соціальної адаптації. Вважаємо, що в основу виокремлення цих стадій покладені домінуючі методи, які змінюють один одного по чергові: цілеспрямований конформізм на стадії психологічного пристосування, взаємна терпимість, акомодация, асиміляція [1].

У результаті соціальної адаптації суб'єкт змінюється сам, оскільки перебирає на себе соціокультурні норми тієї соціальної групи, в якій він проходить процес адаптації. Цей результат соціальної адаптації відомий як інтеріоризація. Процес соціальної адаптації сутнісно пов'язаний із соціалізацією та соціальною інтеграцією.

Розглядаючи методологічні проблеми соціалізації, К. В. Рубчевський висловлює думку про те, що інтеріоризація та соціальна адаптація є основними формами соціалізації особистості. «Соціалізація – це процес і результат діалектичної взаємодії особистості та суспільства, входження, «проникнення» індивіда в суспільні структури через посередництво соціально необхідних характеристик. Інтеріоризацію варто розуміти як процес запозичення із зовнішнього середовища певної інформації та її засвоєння в якості знань, вмінь, норм, зразків поведінки, цінностей» [4, с. 147].

Розрізняють три форми соціальної адаптації студентів до соціального середовища ЗВО:

1. Формальна адаптація – пізнавально-інформаційне пристосування студентів до нового середовища, структури, вимог навчального закладу, форми та змісту навчальної діяльності, прав та обов'язків студента;

2. Суспільна адаптація – пристосування студентів один до одного всередині студентської групи та студентських груп між собою в межах усього студентського співтовариства;

3. Дидактична адаптація – пристосування до нових форм і методів роботи у вищому навчальному закладі [2, с. 162].

Усі ці форми соціальної адаптації взаємопов'язані між собою та впливають одна на одну. Результатом їх взаємовпливу є суб'єктивне відчуття комфортності процесу навчання, пізнавальна та громадська активність студента, ефективність його навчальної діяльності.

Процес соціальної адаптації студентів до середовища ЗВО, наприклад, університету, як правило завершується навчальним циклом в один повний навчальний рік. Проте адаптаційний процес може тривати довше, – до трьох років, – що залежить від умов і факторів адаптації, особливостей самого студента, характеристик його оточення в студентській спільноті та поза її межами, формування дружніх зв'язків тощо.

Виділимо такі види соціальної адаптації людей із інвалідністю:

1. Соціально-побутова – спрямована на пристосування людини з інвалідністю до нових умов життя, побуту, що поліпшує її психологічне самопочуття;

2. Комунікативна, у процесі якої людина з інвалідністю встановлює нові соціальні зв'язки та відносини;

3. Регулятивна, що пов'язана з життєвими циклами людини, переходом від одного віку до іншого, перебігом різних життєвих подій і змін, що потребують формування нових якостей характеру, рис особистості та вимог до суспільства, яке має забезпечувати гідне існування громадян;

4. Самореалізація – вид адаптації, спрямований на реалізацію творчого потенціалу [6, с. 295].

Одним із методів соціальної адаптації студентів з інвалідністю в ЗВО є залучення таких студентів до культурно-розважальних заходів. Культурно-розважальні заходи є видом культурно-розважальної діяльності, що здійснюється в соціально-прийнятних формах. Культурно-розважальна діяльність – це творча,

культурно-дозвіллева діяльність, що спрямована на формування та використання культурних цінностей для задоволення культурних потреб.

Культурно-розважальні заходи, як правило, відрізняються метою та запропонованою темою, яку визначають в залежності від потреб аудиторії. Орієнтовані такі заходи на зацікавлення та розвиток аудиторії. Культурно-розважальні заходи допомагають знайти друзів, отримати різноманітну інформацію, увійти в відповідне соціально-культурне середовище. Комунікація, адаптація, реалізація творчого потенціалу та творчих здібностей є характеристиками таких заходів.

ЗВО лише в поодиноких випадках залучають студентів з інвалідністю до різноманітних соціальних і соціокультурних програм, культурних заходів. Метою такого залучення має стати соціальна адаптація, тобто створення невимушеного дружнього середовища для пристосування студентів з інвалідністю до умов студентського життя, спілкування з іншими студентами. Це дасть можливість студенту з інвалідністю реалізувати себе як особистість, розвинути свій потенціал, здобути нові вміння та навички.

Так, якщо студент з інвалідністю не може бути залучений до виконавських видів мистецтва, то існують широкі можливості для визнання талантів такого студента в інших, суміжних сферах чи видах діяльності. Студент у культурно-розважальній діяльності може виявити себе з іншого боку, наприклад, як організатор, кліпмейкер, звукорежисер, член групи підтримки та ін. Знаходження своєї ролі в груповій діяльності сприяє формуванню товариських і дружніх відносин, обміну думками, інформацією навчального та професійного характеру, зрештою, все це сприяє ефективній соціалізації.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що студенти, як правило, перебувають разом у групі, під час навчальних занять. Проте після занять, на дозвіллі, студенти з інвалідністю залишаються самотніми. Залучення студентів з інвалідністю до культурно-розважальних заходів знімає частину проблем соціальної адаптації, задає прогресивні зрушення в їх навчанні.

Список використаних джерел:

1. Волович В. І., Щудло С. А. Адаптація соціальна / В. І. Волович, С. А. Щудло // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua> (дата звернення 10.03.2020).
 2. Елгина Л. С. Социальная адаптация студентов в вузе / Л. С. Елгина // Вестник Бурятского государственного университета. – 2010. – № 5. С. – 162–162.
 3. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 року № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (останній перегляд: 29.03.2020).
 4. Рубчевский К. В. Социализация личности: интериоризация и социальная адаптация / К. В. Рубчевский // Общественные науки и современность. – 2003. – № 3. – С. 147–151.
 5. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навч.-метод. посіб. / Найда Ю. М., Ткаченко Л. М.; під заг. ред. Даниленко Л. І. Київ: Плеяди, 2014. – 68 с.
 6. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – Київ: Україна, 2004. – 408 с.
 7. Шибутани Т. Социальная психология / пер. с англ. В. Б. Ольшанского. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 544 с.
- Науковий керівник:* В. В. Опанасюк, кандидат політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Ганна Улунова,

канд. психол. наук

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Богдана Костюк,

студентка Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ З ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

12 березня 2020 року з метою протидії коронавірусної інфекції в Україні запроваджено карантин у навчальних закладах, у тому числі, і в закладах вищої освіти. Одночасно на різних рівнях виконавчої влади були прийняті рішення щодо обов'язкового носіння в місцях громадського користування масок чи респіраторів, обмеження перебування громадян на вулицях, в'їзду до населених пунктів, відвідування магазинів тощо. Усі ці заходи, безумовно, необхідні, адже

спрямовані на подолання пандемії Covid-19, водночас, соціальна депривація як певний ступінь ізоляції особистості від звичного соціального середовища та вимушена відмова від традиційних способів життєдіяльності зумовлює в депривованих осіб появу інших психологічних проблем.

Проблема соціальної депривації є предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, В. Басалюковим вивчено соціальну депривацію у сучасному суспільстві, Ю. Візнюк, В. Мартинюком – розвиток особистості в умовах сімейної депривації, І. Лівандовською – феномен депривації в умовах соціального сирітства, Ю. Терлецькою – економічну депривацію викладачів вищої школи та ін. Водночас, особливості соціальної депривації студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії коронавірусної інфекції досі не були предметом окремих досліджень, а їх визначення стало метою нашого дослідження. Означена мета конкретизується в таких завданнях дослідження: 1) визначити сутність та види соціальної депривації студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії поширення коронавірусної інфекції; 2) підібрати методики з діагностики психологічних особливостей соціально депривованих студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії поширення коронавірусної інфекції; 3) провести психодіагностичне дослідження психологічних особливостей соціально депривованих студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії коронавірусної інфекції та опрацювати його результати.

Орієнтуючись на класичне визначення Й. Лагмейєра та З. Матейчека депривації як психічного стану, при якому «суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) психічні потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу» [3, с. 18], під соціальною депривацією як видом психічної депривації ми розуміємо психічний стан особистості, що виникає в результаті об'єктивної чи суб'єктивної неможливості реалізувати нею свої соціальні потреби: спілкуватися зі звичним колом осіб, відвідувати соціальні установи, об'єднуватися за колом інтересів і т. п. Навіть із цього стислого переліку соціальних потреб стає очевидним, що люди, які знаходяться на самоізоляції,

дотримуючись вимог карантину з протидії коронавірусної інфекції, є соціально депривованими.

Ю. Варієм виокремлено такі види соціальної депривації: 1) за змістом (вікову, самоствердження, свободи вибору, соціопротекторну, гендерну, втрати сенсу, втрачених надій, статусно-рольову, невизнання, спілкування і взаємодії, критично-сміслову); 2) за чинниками соціального впливу (сімейну, дошкільну, шкільну, вуличну, спеціалізаційну, студентську, культову, органічну, етнічну, суспільну, професійну); 3) за часом (короткотривалу, затяжну, довготривалу, довічну); 4) за волевиявленням (добровільну, вимушену, примусову); 5) за ступенем усвідомлення (усвідомлену, частково усвідомлену, неусвідомлену); 6) за впливом на поведінку і діяльність (негативну, нейтральну, позитивну); 7) за впливом на функціонування психіки (ускладнюючу, дестабілізуючу, руйнуючу); 8) за ступенем ізоляції (повну, часткову, відносну) [1, с. 13].

Використовуючи означені класифікації, соціальну депривацію студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії поширення коронавірусної інфекції ми визначили як соціальну депривацію спілкування та взаємодії, суспільну та студентську, затяжну, вимушену та примусову, усвідомлену та часткову. Диференціація ж видів цієї соціальної депривації за впливом на поведінку і діяльність, а також функціонування психіки студентів потребує відповідного психодіагностичного дослідження.

За О. Красницькою, «психічний стан депривованої особистості виявляється в її підвищеній тривозі, почутті глибокої незадоволеності собою, своїм оточенням, своїм життям, втраті життєвої активності, в стійкій депресії, що переривається іноді сплесками неспровокованої агресії» [2, с. 26]. Саме тому для психодіагностичного дослідження психологічних особливостей студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії коронавірусної інфекції ми підібрали такі методики: 1) опитувальник симптомів ПТСР PSL-5 (частина 1 – інтерв'ю щодо актуальної кризової події у житті); 2) симптоматичний опитувальник SCL-90-R (шкали: соматизація, інтерперсональна чутливість, депресія, тривожність, ворожість, нав'язливі страхи).

Дослідження було проведено з 45 студентами Сумського державного університету, які є здобувачами різних спеціальностей, в період з 24 березня по 3 квітня 2020 року (3 тиждень карантину).

В інтерв'ю щодо актуальної кризової події у житті 68,9% (31 студент) у якості такої назвали карантинні обмеження, серед яких найбільш болісно респонденти сприймають неможливість безпосередньо контактувати зі своїми друзями, дотримуватися звичного розкладу життєдіяльності (відвідувати університет, спортивні секції, концерти, вечоринки і т. п.), труднощі з придбанням речей особистого використання (одяг, парфуми і т. п.) тощо. У 31,1% (14 студентів) карантин з протидії поширення коронавірусної інфекції не викликає соціальної депривації.

У таблиці 1 подано середні значення, отримані за шкалами соматизація, інтерперсональна чутливість, депресія, тривожність, ворожість, нав'язливі страхи симптоматичного опитувальника SCL-90-R як соціально депривованими, так і соціально недепривованими студентами, рівні значущості α t-критерія *Стьюдента* та нормативні середні значення за переліченими шкалами методики.

Таблиця 1

Показники соматизації, інтерперсональної чутливості, депресії, тривожності, ворожості, нав'язливих страхів у соціально депривованих та соціально недепривованих студентів закладу вищої освіти

Показники	Шкали методики					
	соматизація	інтерперсональ-на чутливість	депресія	тривожність	ворожість	нав'язливі страхи
М емпіричні соціально депривованих студентів	0,82	0,97	0,89	1,08	0,93	0,57
М емпіричні соціально недепривованих студентів	0,56	0,81	0,71	0,65	0,74	0,42

Рівень значущості α t-критерія <i>Стьюдента</i>	0,01	0,05	0,05	0,01	0,01	0,05
М нормативні	0,69	0,83	0,68	0,62	0,71	0,35

Як свідчать результати, подані в таблиці 1, у студентів закладу вищої освіти, які виявили ознаки соціальної депривованості, середні значення показників за шкалами соматизація, інтерперсональна чутливість, депресія, тривожність, ворожість, нав'язливі страхи є значно вищими за нормативні значення та показники за ідентичними шкалами у студентів, які не є соціально депривованими. Тобто соціально депривовані студенти частіше за недепривованих респондентів: 1) мають скарги на головні болі, болі в різних частинах тіла; 2) відчують неспокій і помітний дискомфорт у процесі міжособистісної взаємодії; 3) переживають зниження інтересу до життя, нестачу мотивації і втрату життєвої енергії; 4) відзначають зростання нервозності, напруги і тремтіння, а також напади паніки; 5) стикаються з власними агресивністю, дратівливістю, гнівом і обуренням; 6) мають сформовану реакцію страху на певних людей, місця, об'єкти або ситуації.

Отже, на основі отриманих емпіричних даних ми можемо констатувати, що соціальна депривація студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії поширення коронавірусної інфекції є негативною за впливом на поведінку і діяльність особистості та дестабілізуючою за впливом на функціонування психіки. Вирішення цієї проблеми потребує розробки системи психологічного супроводу студентів закладів вищої освіти, спрямованого на зниження як самої соціальної депривованості осіб, так і її негативних наслідків.

На основі вищевкладеного можна зробити такі висновки. По-перше, соціальна депривація як вид психічної депривації – це психічний стан особистості, що виникає в результаті об'єктивної чи суб'єктивної неможливості реалізувати нею свої соціальні потреби. По-друге, соціальна депривація студентів закладів вищої освіти в умовах карантину з протидії поширення коронавірусної інфекції є депривацією спілкування та взаємодії, суспільною та

студентською, затажною, вимушеною та примусовою, усвідомленою та частковою, негативною та дестабілізуючою. По-третє, розробка системи психологічного супроводу студентів закладів вищої освіти в умовах карантину є перспективною наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Варій Ю. М. Соціальна депривація як вид психічної депривації / Ю. М. Варій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць / головний редактор М. Й. Варій. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – Вип. 2. С. 3–15.
2. Красницька О. В. Депривація як соціально-педагогічна проблема. Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 1. – С. 24–28.
3. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага : Авиценум, Медицинское издательство, 1984. – 334 с.

